josé antonio ramos

«José Antonio Ramos (1885—1946), eseist, romancier și dramaturg, este unul dintre cei mai apreciați și mai populari scriitori cubanezi, a cărui operă este profund influențată și inspirată de evenimentele epocii sale.

Roman al „răzvrătirii solitare" față de o întreagă realitate istorică, roman al trecutului dar în același timp de actualitate, *Caniquí*, opera sa de maturitate, rămîne, în ansamblul creației lui José Antonio Ramos, cea mai reprezentativă pentru ideile sale filozofice, sociale și politice, constituind totodată un document de incontestabilă valoare în contextul preocupărilor literaturii cubaneze din prima jumătate a secolului al XX-lea.»

MARIA ILIE

Lei 5

editura minerva

985

josé antonio ramos

josé antonio ramos
caniquí

Ilustrația copertei : *Gheorghe Marinescu*

josé antonio ramos

caniquí

trinidad, 1830

ROMAN

TRADUCERE, PREFAȚĂ și TABEL CRONOLOGIC DE
MARIA ILIE

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI • 1978
EDITURA MINERVA • BUCUREȘTI

José Antonio Ramos
CANIQUÍ
Trinidad, 1830
Ediciones Huracán, Editorial de Arte y Literatura, La Habana, 1975

PREFAȚĂ

„*Caniqui* nu va fi citit cu atenția cuvenită și nici înțeles în patria mea decît peste cine știe cîți ani", scria José Antonio Ramos în prefața ultimului și celui mai reușit dintre romanele sale. Afirmația sintetizează un ansamblu de concepții și idei atît în legătură cu autodefinirea ca scriitor, cît și referitoare la suma împrejurărilor sociale, politice și culturale care au determinat configurația operei prozatorului cubanez.

Scepticismul acestei afirmații, ca și al altora, făcute pe același ton de către scriitor, avea să-i aducă renumele de creator izolat de contemporani : „Ramos a fost un inadaptat, încărcat de motivații și saturat de înțelepciune", scria despre el criticul și istoricul literar Juan J. Remos.

Totuși, José Antonio Ramos a rămas un scriitor legat de realitățile țării și ale compatrioților săi, ale căror aspirații le-a cunoscut, cu toată depărtarea la care-l obliga serviciul diplomatic și opoziția față de conducătorii corupți ai vremii.

Debutul lui Ramos se situează în aceeași perioadă cu începuturile tinerei republici cubaneze, abia ieșită dintr-un război de pe urma căruia nu-și dobîndise decît o independență formală. În 1901 guvernul american, care trimisese în Cuba o armată pentru a o sprijini în lupta împotriva jugului spaniol, condiționase retragerea trupelor sale de includerea în Constituția noii republici a așa-numitului „amendament Platt", ale cărui prevederi anulau practic suveranitatea tînărului stat. Pe baza acestui amendament,

în scurtă vreme economia cubaneză a trecut aproape în totalitate sub controlul marilor firme americane, în special al celor producătoare de zahăr. Un exemplu semnificativ al felului de „independență" de care se bucura republica îl constituie evenimentele din septembrie 1906, cînd, pentru a reprima unele manifestări de nemulțumire, armata americană invada din nou Cuba, rămînînd pe teritoriul insulei timp de peste doi ani.

Dacă primul război mondial adusese pentru Cuba așa-numita perioadă „a vacilor grase", perioadă de abundență determinată de creșterea bruscă a prețului zahărului pe piața internațională, anii care au urmat, și în care José Antonio Ramos și-a creat majoritatea operelor, au însemnat pentru Cuba o perioadă de regres economic care a determinat ruina și falimentul multor societăți și bănci cubaneze, prea slabe pentru a face față concurenței marilor firme americane. În contextul acestei atmosfere de criză a fost posibilă și ajungerea la conducerea statului a lui Gerardo Machado, personalitate anormală psihic, cultivînd la exces violența și acceptînd corupția la toate nivelurile, începînd cu el însuși. La numai cîteva luni de la „alegerea" lui Machado, era asasinat militantul progresist Armando André, iar în 1929 era ucis în închisoare Julio Antonio Mella, fondatorul, la numai douăzeci și șase de ani, al Partidului Comunist cubanez, precum și al unor instituții culturale de importanță națională. Regimul lui Machado avea să ia sfîrșit în 1934, la doi ani după alegerea lui F.D. Roosevelt ca președinte al S.U.A., alegere care a determinat schimbarea politicii anterioare cu așa-numita „politică a bunului vecin", de conciliere a intereselor economice americane cu cele ale oligarhiei cubaneze și de păstrare a unei aparențe de independență a țării, prin modificarea unora din prevederile „amendamentului Platt". Aceasta a și înlesnit succesul loviturii de stat din 1934 care-l aducea la conducerea țării pe „sergentul" Fulgencio Batista, preferat de americani conducătorilor civili ai mișcării Deși a adoptat la începutul guvernării unele măsuri reformiste vizînd o anumită reorganizare economică și politică a țării, „micul Napoleon", cum îl numea Ramos, a sfîrșit prin a săvîrși excese simi-

lare celor petrecute sub dictatura lui Gerardo Machado, care-l obligaseră pe scriitor să se autoexileze în Mexic, în anul 1932.

Reacția scriitorilor progresiști față de această perioadă de represiune poate fi judecată destul de bine și după titlurile operelor publicate de ei : *Ciénaga (Mocirla)*, de Luís Felipe Rodriguez ; *Tembladera (Mlaștina)* și *Las impurezas de la realidad (Impuritățile realității)*, de José Antonio Ramos.

S-a insistat asupra caracterului de tranziție al operei lui Ramos între creațiile scriitorilor revoluționari de la sfîrșitul secolului al XIX-lea, reprezentat în primul rînd de Cirilo Villaverde și José Martí și cele ale grupului scriitorilor progresiști din jurul revistei *Cuba contemporránea*, care s-au ridicat împotriva corupției și decadenței caracteristice regimului lui Machado. S-a mai insistat asupra caracterului particular al operei lui J. A. Ramos, caracter determinat în primul rînd de izolarea în care și-a desfășurat activitatea scriitorul. Cariera diplomatică, precum și caracterul alegoric al unora din romanele și piesele sale de teatru au făcut ca Ramos să apară pentru unii critici ca un creator mai depărtat de realitățile țării sale. De fapt, cu toate că a trăit o mare parte a vieții departe de Cuba, neputînd astfel participa decît puțină vreme la activitatea publicistică de demascare a racilelor epocii, Ramos se dovedește profund influențat și inspirat de evenimentele vremii sale.

În operele de tinerețe, J.A. Ramos apare ca un militant progresist indignat de corupția și imoralitatea societății, aspecte care au determinat accentele anarhiste din *Humberto Fabra*, de exemplu. Acest prim roman, piesa *Tembladera*, care l-a făcut celebru, precum și volumul de eseuri *Manual del perfecto fulanista (Manualul perfectului fulanist)* ni-l prezintă pe José Antonio Ramos ca pe un scriitor caracterizat asemenea altora contemporani cu el, de un puternic pesimism, de pierderea iluziilor pe care reprezentanții curentului progresist din Cuba și le făcuseră cu privire la independența țării lor. Perioada abundă de opere cu subiecte inspirate din actualitate, o actualitate care respiră adesea o ironie amară, ca în cartea de debut a lui Luís Felipe Rodriguez *La ilusión de la vida (Iluzia vieții* 1913), sau ca în

romanul aceluiași scriitor apărut în 1916 *Como opinaba Daniel Paredes (Cum gîndea Daniel Paredes)*, al cărui erou principal folosește sarcasmul drept unică armă și în același timp drept singur refugiu în fața tristei realități reprezentate de orașul alegoric Tontopolis și de locuitorii săi.

Ironia nu constituie însă o descoperire a scriitorilor cubanezi de la începutul secolului al XX-lea ci mai degrabă o moștenire de la generația anterioară războiului de independență, care cultiva, în cazul lui Ramón Meza, un sarcasm mergînd pînă la caricatură. Ceea ce apare nou la generația lui Ramos este lipsa de speranță, sfărîmarea iluziilor pe care predecesorii și le făuriseră despre viitoarea republică.

Dacă ar trebui făcută deosebirea între cele două generații de scriitori cubanezi, aceasta s-ar concretiza nu atît în prezența sau absența iluziilor. De fapt, operele primei generații vădeau lipsa de unitate proprie unei literaturi de început, supuse unor influențe străine și suferind de pe urma absenței unui public capabil să selecteze dintre creațiile relativ numeroase pe cele potrivite specificului culturii Cubei. La scriitorii generației lui Ramos lipsa de unitate dispare, făcînd loc comunității de scop dacă nu și de idei. Întreaga generație s-a dovedit preocupată în primul rînd de demascarea caracterului fals al independenței țării și a consecințelor sale nefaste care au făcut din Cuba o semicolonie americană iar din societatea ei o „mlaștină" în care domneau decadența și corupția. Intelectualilor progresiști, conștienți de misiunea lor, nu le rămînea ca mijloc de răzvrătire decît arma scrisului, armă pe care o foloseau cu riscul de a-și periclita propria situație, după cum dovedește chiar cazul lui J.A. Ramos. „Doresc să scriu romanul plantației de trestie de zahăr, unde se desfășoară tragedia vieții noastre din Antile", nota Luís Felipe Rodriguez. „Probabil că nu-l voi scrie, căci scriitorul cubanez care nu se supune apologiei politicii creole este obligat să devină făurarul propriei vieți și opere în ce privește editarea, difuzarea, precum și în ce privește durerea efortului solitar care în cea mai mare parte nu se hrănește decît din dragostea proprie."

Se regăsește în operele majorității creatorilor epocii preocuparea față de toate aspectele vieții politice, sociale și economice a țării. Problemele unei adevărate independențe, situația politică dezastruoasă, aservirea economiei față de interesele americane, eliberarea femeii (*Libertá* — 1911), politica rasială sînt teme mereu prezente în dramaurgia și eseistica lui José Antonio Ramos ; în operele sale este de asemenea dezbătută problema sistemului de învățămînt, a accesului întregului popor la cultură ca premisă pentru dobîndirea unei adevărate independențe, pentru propășirea țării.

Dacă în scrierile sale de tinerețe José Antonio Ramos s-a integrat total în curentul scriitorilor progresiști ai epocii, folosind în același timp mijloacele literare ale acestora, după primul război mondial aceste mijloace nu-l mai mulțumesc : „Acum vreau să încerc să mă definesc, să mă găsesc pe mine însumi. Simt că nu pot să tac, că nu trebuie să mă resemnez să fiu pur și simplu autorul *Tembladerei* sau al *Manualului perfectului fulanist*, adică autorul unor opere de care mi-e rușine ; simt că mai am ceva de spus și că pînă acum n-am spus nimic despre ceea ce-mi este într-adevăr propriu... Nimic din ce am scris și publicat pînă acum nu mă satisface pe deplin“, declara José Antonio Ramos în 1918, după ce scrisese un volum de eseuri, un roman și opt piese de teatru. Aceste fragmente de jurnal dovedesc preocuparea tot mai profundă a lui Ramos față de misiunea artei sale și față de modul în care trebuia îndeplinită.

Cunoscînd de timpuriu și exprimînd încă în operele pe care le-a creat în tinerețe majoritatea ideilor noi venite din Europa și din S.U.A. (teatrul său este profund influențat de Ibsen și de Gorki, iar eseistica în special de filosofia lui Nietzsche), Ramos și-a dat seama, spre deosebire de contemporanii săi, dintre care mulți păcătuiau prin aplicarea uneori forțată a noilor tehnici literare, că inovațiile nu pot fi preluate oricum, că pentru a-și îndeplini misiunea etică, literatura generației sale trebuia să fie autentic cubaneză. În operele sale de maturitate, José Antonio Ramos încearcă și reușește să reînnoade firul tradiției, întrerupt de ceea ce numea el „frenezia politicianismului“, să readucă în literatura

cubaneză specificul local, folcloric, esenţa naţională. Sub acest aspect, Ramos apare ca unul dintre descendenţii legitimi ai lui Cirilo Villaverde, exponent cubanez al aşa-numitului „costumbrism" din literatura hispano-americană, care se concretizase în operele primei generaţii de scriitori cubanezi mai ales prin înfăţişarea unor obiceiuri locale, ca în cazul lui Gaspar Betancourt Cisneros (1803—1866), care publicase, sub pseudonimul *El Lugareño*, cîteva nuvele despre obiceiurile din Camaguëy.

Costumbrismul lui J.A. Ramos reprezintă însă un pas înainte faţă de ceea ce găsim, de exemplu, în romanul *Cecilia Valdés* al lui Villaverde, sau în alte opere ale aceleiaşi perioade care l-au determinat pe criticul şi istoricul literar Luís Alberto Sánchez să remarce că „în Cuba, costumbrismul este amplu, liberal, aproape picaresc". În opera lui J.A. Ramos costumbrismul, „culoarea locală", trece de nivelul superficial, de decor, concretizîndu-se în căutarea elementului esenţial, a unui specific chemat să determine asimilarea tuturor influenţelor străine şi trecerea culturii cubaneze de la caracterul imitativ la o adevărată originalitate. Acest element specific este căutat cu asiduitate de Ramos, şi aici apare o altă diferenţă între scriitor şi predecesorii săi, în zona psihologică, în temperamentul locuitorilor, mai degrabă decît în zona obiceiurilor şi tradiţiilor populare. În *Caniquí*, de exemplu, spaţiul acordat înfăţişării acestor obiceiuri este relativ restrîns, pasajele unde apar asemenea descrieri avînd de obicei o funcţie tehnică bine stabilită, respectiv aceea de a motiva unele concepţii sau acte ale protagoniştilor, în cazurile concrete, iar în planul semnificaţiei globale, aceea de a motiva temperamentul cubanez, un temperament caracterizat, după părerea lui Ramos, prin impulsivitate şi mai ales printr-o imensă nevoie de libertate, fie că aceasta este sau nu conştientizată.

Căutarea autenticului naţional ca element fundamental şi condiţie pentru realizarea originalităţii culturii cubaneze apare cu atît mai firească la Ramos cu cît acest „intelectual saturat de înţelepciune" a cunoscut îndeaproape majoritatea doctrinelor filosofice, sociologice, politice şi psihologice ale vremii sale, doctrine

care se regăsesc, pe măsura apariției lor în cultura generală a autorului, în operele dramatice și în romanele sale.

Astfel, îl aflăm pe tînărul Ramos profund impresionat de ideile anarhiste în romanul său de debut *Humberto Fabra*, operă în care, paradoxal pentru un tînăr, speranța în viitor este aproape absentă și în care se resimt puternic influențele lecturilor din Tolstoi, Nietzsche, Hauptmann și Gorki. Între acest prim roman și *Coaybay* s-a scurs un interval de nouăsprezece ani, concretizat printr-o intensă activitate politică și publicistică, precum și prin elaborarea majorității pieselor sale de teatru. În aceeași perioadă, Ramos face cunoștință cu cultura și în special cu pragmatismul nord-american care-l vor influența profund deși, asemenea contemporanilor săi, scriitorul a dezaprobat cu consecvență atitudinea de nouă metropolă adoptată de Statele Unite față de tînăra republică cubaneză. Relațiile dintre Cuba și Statele Unite constituie tema centrală în *Coaybay*, roman alegoric despre o țară guvernată de o clică de militari sprijiniți de marii financiari din Norlandia, care-și însușesc bogățiile țării acordînd grupului aflat la putere împrumuturi în condiții defavorabile acceptate fără murmur de dictatori. Corupția, necinstea, nepotismul, apasă din greu asupra oamenilor din Coaybay care și-au pierdut atît idealurile cît și speranțele.

Alegoria transparentă a denumirilor geografice (Coaybay-Cuba ; Norlandia — S.U.A. ; Narágua — Havana etc.), poate fi regăsită și în trăsăturile personajului principal, Washington Penalba de Mendoza, care concentrează influențele pragmatismului american și prin care Ramos indică drept soluție pentru problemele Cubei adoptarea și aplicarea principiilor economiei americane.

Las impurezas de la realidad este de asemenea inspirat din actualitatea epocii, fără a insista însă asupra temelor politice. Mai bine realizat din punct de vedere al construcției și al personajelor față de romanele anterioare, *Las impurezas de la realidad* abordează problemele conflictului rasial și ale relațiilor dintre sexe. Condiția femeii în societatea cubaneză constituie dealtfel

o temă prezentă atît în piesele de teatru cît și în romanele lui Ramos, fervent militant pentru eliberarea femeii, care remarca în *Caniquí*, prin intermediul principalului personaj feminin : „Nu există sclavie mai rea ca a noastră", căci această sclavie era dublă : atît față de celălalt sex cît și față de propriile prejudecăți.

Operă de maturitate artistică, ultimul roman al lui J.A. Ramos este reprezentativ pentru întreaga sa creație, precum și pentru evoluția ideilor sale socio-politice. În structura și în construcția personajelor romanului regăsim toate influențele culturilor europene și a celei americane studiate de Ramos. Dacă în ce privește construcția operei, naturalismul francez își face simțită prezența într-un mod poate prea direct, pe planul ideilor și principiilor abordate se poate observa, în această etapă a creației lui Ramos, un efort de depășire a influenței directe și a aplicării mecanice a unora din doctrinele străine caracterului național cubanez.

Roman alegoric, *Caniquí* constituie și din acest punct de vedere un progres față de *Coaybay*. Aparent separat printr-o distanță de o sută de ani de epoca în care crea Ramos, Trinidad-ul anului 1830, „s-a suprapus imediat, în imaginația mea, realității", și tot astfel s-a întîmplat și cu situația istorică. Deși au fost formulate unele reproșuri la adresa „izolării' scriitorului, determinate printre altele și de faptul că romanul *Caniquí* constituie unul din foarte rarele exemple de proză cu subiect istoric într-o perioadă în care majoritatea scriitorilor erau preocupați de temele de actualitate, aceste reproșuri nu țineau seama tocmai de asemănările esențiale dintre cele două epoci. Instabilitatea și corupția politică, eforturile proprietarilor de plantații creoli pentru a se elibera de barierele economice impuse de stăpînirea spaniolă, trezirea spiritului civic al populației constituie tot atîtea aspecte care fac posibilă o interpretare a romanului *Caniquí* ca un roman de actualitate sub o aparență istorică. Cele două epoci se alătură, în viziunea lui J.A. Ramos, nu numai prin asemănările situației sociale și politice, pe planul strict al evenimentelor. Ceea ce le unește, pe planul structurii de adîncime, este *dorința de libertate*, mai

precis *de eliberare. Caniqui* este un roman al eliberării, şi aceasta la nivelul tuturor personajelor principale, începînd cu eroul titular. Sclavul Filomeno, care înainte de a fugi de la stăpîn îl previne de intenţiile sale prin cuvintele devenite un lait-motiv al romanului : „Leagă-mă, stăpîne, că, de nu, azi fug !", personifică, în concepţia lui Ramos, propriul lui popor, a cărui sete de libertate nu a ajuns încă la nivelul conştientizării. Caniquí îşi iubeşte stăpînii, iar situaţia de sclav înseamnă pentru el, dacă nu bunăstarea, cel puţin stabilitatea şi lipsa oricărei responsabilităţi. „Adevărul e că el nu voia să fugă. Casa din strada Real nu era plantaţia. Se simţise mai bine ca niciodată, mîncînd şi dormind pe săturate, cu hainele totdeauna curate... şi cu vesta". Caniquí fuge doar dintr-un impuls inconştient, care învinge, pentru un moment, dominaţia raţiunii. „Să fie acesta şi destinul Cubei ?" se întreabă în legătură cu el tînărul Juan Antonio Luna, oferind cititorului unul din sensurile simbolului reprezentat de Caniquí.

Personaj cu vădite caracteristici autobiografice, Juan Antonio Luna este şi el un simbol din aceeaşi categorie cu eroul titular. Tînărul avocat, prieten cu scriitorii şi militanţii progresişti ai vremii şi uneori persecutat pentru activitatea sa, reprezintă o soluţie oferită de Ramos contradicţiei personificate de Caniquí : conştientizarea dorinţei de eliberare, considerată ca premisă pentru obţinerea libertăţii. Juan Antonio Luna este şi el un răzvrătit solitar, ca şi Caniquí, însă un răzvrătit conştient, care luptă pentru cucerirea unor libertăţi pentru poporul său, însă luptă în primul rînd pentru eliberarea de propriile prejudecăţi, căpătate prin educaţie. Evoluţia interioară a lui Juan Antonio Luna, care reuşeşte la sfîrşitul romanului să renunţe la toate ideile preconcepute, declarîndu-i logodnicei sale : „nu voi fi niciodată *stăpînul*" face însă din el un personaj „prea frumos să poată fi adevărat", în a cărui construcţie se resimte un oarecare schematism, ca şi în cazul lui Caniquí. Mult mai bine realizate, mai aproape de realitatea omenească, se dovedesc a fi celelalte două personaje principale. *Stăpînul, don* Lorenzo de Pablos, în ale cărui concepţii regăsim ceva din pragmatismul american („şi toată lumea să înveţe

valoarea muncii și a banilor"), poate fi interpretat ca o altă soluție oferită de Ramos pentru problemele epocii sale. Soluția „despotismului luminat" este însă înfățișată ca o soluție veche, neadecvată necesităților epocii. După ce în tinerețe *don* Lorenzo fusese și el, în felul său, un răzvrătit, îl întîlnim, în discuțiile cu Juan Antonio Luna, apărător al vechilor valori care-i asigură stabilitatea materială, în același mod în care pentru Caniquí sclavia era preferabilă unei libertăți care ar fi însemnat efortul de a supraviețui. Tragismul personajului, singurul cu acest caracter, provine din imposibilitatea sa de a păstra și de a-și impune propriul sistem de valori atît pe planul social cît și la nivelul propriei familii, căci *don* Lorenzo se află în conflict cu fiica sa Mariceli, caracterizată de Salvador Bueno în a sa *Istorie a literaturii cubaneze* drept „unul din personajele romanești cele mai interesante ale literaturii cubaneze, prin subiectivitatea complexă și prin profunda analiză pe care autorul o realizează în cazul reacțiilor și sentimentelor ei".

Dintre toate personajele romanului, Mariceli personifică în cea mai mare măsură *răzvrătirea solitară*; nici unul din actele și ideile ei nu este conform cu ansamblul de norme în care trebuie să se integreze. Motivarea prin acțiunea subconștientului a unora din actele ei o apropie de Caniquí, în timp ce conștientizarea necesității de eliberare de propriile prejudecăți constituie trăsătura comună între ea și Juan Antonio Luna. Procesul de conștientizare rămîne însă pe plan interior, neverbalizat, ceea ce-i conferă, împreună cu tensiunea crescîndă a relațiilor dintre ea și tatăl său, caracterul tragic al lui *don* Lorenzo. Mariceli constituie în acest sens o sinteză a tuturor celorlalte personaje ale cărții. Acestei complexități i se adaugă ambiguitatea deznodămîntului romanului, ceea ce face ca Mariceli să constituie singurul personaj „deschis" interpretărilor. Neînțeleasă și știindu-se neînțeleasă de ai săi, Mariceli este în acest sens mai apropiată decît Juan Antonio Luna de scriitorul Ramos, cel care afirma în prolog despre *Caniquí* că nu va fi înțeles decît „cine știe peste cîți ani".

Roman al „răzvrătirii solitare“ față de o întreagă realitate istorică, roman al trecutului dar în același timp de actualitate, *Caniquí* rămîne, în creația lui José Antonio Ramos, opera cea mai reprezentativă pentru ideile sale, în ciuda unor evidente scăderi pe planul stilistic, constituind de asemenea un document de valoare în contextul preocupărilor literaturii cubaneze din prima jumătate a secolului nostru.

MARIA ILIE

TABEL CRONOLOGIC

1882 José Martí, scriitor şi revoluţionar cubanez, fondatorul Partidului revoluţionar, publică volumul *Ismaelillo*, considerat primul volum de versuri de factură modernă din istoria literaturilor hispano-americane.

1885 *Se* naşte, la Havana, José Antonio Ramos.

1888 Rubén Darío publică volumul *Azur.*

1894 Moare scriitorul cubanez Cirilo Villaverde, exponent al curentului costumbrist, autor, printre altele, al romanului *Cecilia Valdés.* Activitatea politică progresistă a lui Cirilo Villaverde va fi elogiată de Ramos în romanul *Caniquí.*

1895 Începe războiul cubano-americano-spaniol pentru obţinerea independenţei Cubei.
În bătălia de la Dos Rios moare José Martí.

1896 Nicolás Heredia publică volumul de versuri *Efigies,* iar Rubén Darió, volumul *Proze profane.*

1898 Scufundarea vasului american „Maine" este folosită drept pretext pentru debarcarea trupelor americane în Cuba.

1901 Adunarea constituantă aprobă includerea „amendamentului Platt“ în constituţia Cubei, măsură de care guvernul american condiţionase retragerea trupelor sale din ţară.

1903 Scriitorul Miguel de Carrión debutează cu romanul *El Milagro (Minunea)*

1906 Trupele americane debarcă din nou în Cuba pentru a pune capăt unor tulburări liberale. Ocupaţia va dura pînă în 1909.

1908 José Antonio Ramos debutează cu piesele de teatru *La Hidra* şi *Nanda.* În prologul piesei *La Hidra,* la numai 23 de ani, Ramos declară că „a eşuat în activitatea lui de pînă atunci“. În acelaşi an, îi apare la Paris *Humberto Fabra,* roman de critică socială în care Ramos îşi expune ideile referitoare la reformele radicale ce trebuie aduse societăţii cubaneze. Tonul criticii sale este distructiv, de tendinţă anarhistă.

1910 Luís Rodríguez Emil publică romanul istoric *La Insurreccion (Răscoala),* iar Emilio Bacardi Moreau, tot un roman istoric intitulat *Via Crucis.*

1910 Se înfiinţează la Havana, sub conducerea lui Nicolás Heredia „Societatea conferinţelor“. La revista societăţii, intitulată *Cuba contemporană,* vor colabora majoritatea scriitorilor cubanzi progresişti ai vremii, printre care şi J. A. Ramos.

1911 José Antonio Ramos este numit cancelar clasa I la Consulatul cubanez din Madrid. În cariera sa diplomatică, va mai funcţiona la reprezentanţele Cubei din Franţa, Mexic, Portugalia şi S.U.A.
Ramos publică nuvela scenică *Libertá,* în care abordează pentru prima dată una din temele principale ale operei sale, condiţia femeii în societate.

1913 Publică piesa *Satanas.*

Debutează romancierul Luís Felipe Rodríguez cu romanul *La ilusión de la vida (Iluzia vieții).*

1914 J. A. Ramos publică piesa de teatru *Caliban Rex,* care reprezintă o transformare a unei piese mai vechi, *Una bala perdida (Un glonte rătăcit).*

Începerea primului război mondial aduce în Cuba așa-numita „perioadă a vacilor grase", epocă de belșug datorată creșterii bruște a prețului zahărului ; această epocă se va sfîrși la fel de brusc printr-o puternică criză economică.

1915 J. A. Ramos publică piesele de teatru *(El hombre fuerte (Omul puternic)* și *El traidor (Trădătorul).*

1916 Volumul de articole și eseuri politico-sociale *Manual del perfecto fulanista (Manualul perfectului fulanist)* îi aduce lui J. A. Ramos consacrarea ca militant progresist, adept al unei adevărate independențe a Cubei.

Luís Felipe Rodríguez publică romanul de critică socială *Como opinaba Daniel Paredes (Cum gîndea Daniel Paredes),* iar E B Moreau romanul istoric *Doña Guiomar.* În aceeași perioadă (1916—1919) mai publică romane istorice și scriitorul Raimundo Cabrera.

1917 Premiera piesei lui J. A. Ramos *Tembladera,* cea mai cunoscută din creațiile sale dramatice.

1918 Miguel de Carrión publică cel mai reprezentativ roman al său, *Las Honradas (Femei onorabile).*

1919 Apare *Las Impuras,* continuarea romanului *Las Honradas* al lui Miguel de Carrión.

1924 Luís Felipe Rodríguez publică *La conjura de Ciénaga*, care va lua în 1937, sub titlul de *Ciénaga*, premiul pentru cel mai bun roman al anului.

1925, 20 mai. Începe dictatura lui Gerrado Machado, care se va caracteriza prin excese, tulburări politice și represiunea sîngeroasă a tuturor mișcărilor progresiste din Cuba.
Gustavo Rabreno publică romanul istoric *La acera del louvre*.
Este, de asemenea, anul de început al curentului ilustrat în primul rînd de Nicolás Guillén care valorifică creația folclorică, îndeosebi poetică, a negrilor.

1926 J. A. Ramos publică al doilea roman al său, intitulat *Coaybay*, în care abordează problema dependenței economice a Cubei față de Statele Unite ale Americii și a necesității scuturării acestui jug.

În Argentina apare romanul lui Ricardo Güiraldes, *Don Segundo Sombra*, roman reprezentativ pentru așa-numitul „creolism".

1928 La invitația unor prieteni, J. A. Ramos vizitează pentru prima oară orașul Trinidad și împrejurimile, care-l impresionează puternic, dîndu-i ideea viitorului său roman *Caniquí*.

1929 J. A. Ramos publică la Barcelona *Las impurezas de la realidad (Impuritățile realității)*, roman de critică socială.

Din ordinul lui Gerardo Machado, este asasinat luptătorul progresist cubanez Julio Antonio Mella.
În Argentina, Rómulo Gallegos publică romanul *Doña Barbara*.

Mor romancierii cubanezi Miguel de Carrión și Loveira.
1931 Apare în Venezuela romanul lui Arturo Uslar Pietri *Las lanzas coloradas (Lăncile însîngerate).*

1932 Piesa lui J. A. Ramos *En las manos de Dios (În mîinile Domnului)* abordează o altă temă de predilecție a scriitorului, contradicția dintre știință și religie. J. A. Ramos, care manifesta o opoziție fățișă față de dictatura lui Gerardo Machado, este amenințat cu epurarea din serviciul diplomatic. Se autoexilează în Mexic.

Noul președinte al S.U.A., F. D. Roosevelt, începe să aplice în relațiile cu Cuba așa-numita „politică a bunului vecin", de reconciliere a intereselor economice ale marilor monopoluri americane și ale marilor proprietari autohtoni. În același an, în Cuba are loc o tentativă de lovitură de stat armată, reprimată cu cruzime de Machado.

1934 Gerardo Machado demisionează din funcția de președinte al republicii. În același an, o lovitură de stat militară îl aduce la putere pe dictatorul Fulgencio Batista, numit de Ramos „micul nostru Napoleon".

1935 J. A. Ramos publică piesa de teatru *La leyenda de las estrellas (Legenda stelelor).* În același an este numit consul general în Mexic.

1936 Apare romanul *Caniquí,* ultimul din creația în proză a lui José Antonio Ramos.

1939 J. A. Ramos revine la genul dramatic cu piesa *La recurva.* Postul diplomatic de la New York îi permite să lucreze la o *Panoramă a literaturii nord-americane.*

1943 Apare *Manualul de biblioteconomie, clasificare zecimală, catalogare metodico-analitică și organizare*

funcţională a bibliotecilor, rod al cercetărilor între-prinse în acest domeniu de către J. A. Ramos.

1944 J. A. Ramos publică singura comedie din creaţia sa dramatică *FU—300.*

Apare volumul lui Jorge Luís Borges intitulat *Ficţiuni.*

1946 José Antonio Ramos moare la Havana.

M. I.

CANIQUÍ

CÎTEVA CUVINTE DIN PARTEA AUTORULUI

Naşterea romanului de faţă are o lungă istorie, de la puternicele emoţii ivite între Trinidadul anului 1928 — pe care-l vizitam pentru întîia oară în viaţă, după o lungă absenţă din Cuba — şi romanticul tîrg cubanez al secolului al XIX-lea care se suprapuse imediat, în imaginaţia mea, realităţii. Aş dori să încep fără zăbavă prin a plăti aici datoria de recunoştinţă faţă de bunii mei prieteni, fraţii Juan şi Elena Mauri, invitaţiei primului datorîndu-i împlinirea unei vechi dorinţe, prima mea vizită la Trinidad, iar bunătăţii Elenei obţinerea cărţii doctorului Emilio Sánchez y Sánchez, intitulată Amintiri de odinioară. Tradiţii din Trinidad. *(Cienfuegos 1916.) Menţionînd această carte, indic şi izvorul unde am găsit primele date din materialul istoric inclus în mare parte în roman.*

Cel care cunoaşte prin cîte au trecut Cuba şi demnii cubanezi de la 1928 pînă astăzi nu are, cred, nevoie de explicaţiile şi nici de comentariile mele privind întreruperile şi abandonările, aproape definitive, pe care cartea le-a cunoscut în aceşti şapte ani. Înrobirea faţă de cămătarul yankeu, în preajma inevitabilei transformări universale ce se apropie, pare să se accentueze în Cuba, prezentînd grave simptome de descompunere socială. Caniquí

nu va fi citit cu atenția cuvenită și nici înțeles în patria mea decît peste cine știe cîți ani. În consecință, publicarea cărții este departe de a fi ultima ei vicisitudine. S-ar putea ca în alte centre intelectuale ale Continentului sau în America universitară foarte nobilă, ce nu are nimic comun cu Wall Street-ul și nu aprobă odiosul rol al țării sale pe pămînturile noastre, cartea mea să deștepte vreun interes.

În orice caz, nu trebuie să le dăm totul de-a gata erudiților, pentru care cea mai mare plăcere este de obicei să întreprindă ei înșiși astfel de cercetări... În Caniquí realul și romanescul se întrepătrund în profunzime și continuu. A doi dintre generoșii și dezinteresații mei colaboratori : doctorului Francisco Fernández Quevedo, nobil patrician trinitarian, precum și distinsului scriitor Francisco Marín Villafuerte, autor a numeroase și foarte interesante lucrări despre Trinidad, le datorez date istorice exacte, pe care le-am primit de la ei în clipele cele mai arzătoare de inspirație. Familiile Mauri, Echániz, Iznaga, Font și altele pe care regret că nu mi le mai reamintesc mi-au dat — cu un entuziasm și o dragoste pentru munca mea de care m-am folosit încîntat, cu titlu fiduciar — un neprețuit belșug de evocări și amintiri.

Las deci criticii viitoare sarcina de a despărți ficțiunea de istorie. Eu însumi n-aș putea să o fac astăzi, aflat încă sub farmecul ultimei vizite la Trinidad. În acel colț minunat de la tropice, ca în nici o altă parte a țării, m-am bucurat de o blîndă nesiguranță — pe care, bineînțeles, oamenii serioși și rezonabili n-o cunosc — aceea de a mă simți parcă la capătul unui urcuș greu — prezentul celorlalți — avînd sub ochi o vastă și profundă panoramă asemenea eternei văi a Trinidadului, unde se confundă și se înfrumusețează trecut și viitor. Acolo m-am simțit contopit cu omenirea, în timp. Astfel a fost conceput și zămislit Caniquí.

Între ceea ce am voit să fac și ceea ce am realizat, știu măcar că există veșnica prăpastie dintre om și gîndurile lui. Criticului celui mai competent în acest domeniu, îi las sarcina de a descoperi greșeli și abateri pe care voi încerca să le îndrept în edițiile viitoare, dacă se va dovedi că, în totalitatea ei, cartea o merită, și dacă îmi vor ajunge anii de viață. Simplului cititor îi cer umil iertare că n-am putut realiza nimic mai bun cu personajele cărții, de care mă despart acum cu sinceră tristețe.

În rezumat, scopul principal al acestor rînduri nu este decît acela de a-mi exprima recunoștința față de prietenii din Trinidad, atît celor menționați mai sus cît și celor mulți pe care i-am omis, nu din ingratitudine sau uitare, ci doar pentru că nu le-am notat numele. Printre aceștia se numără mulți colaboratori simpli care — cîteodată inconștienți sau mirați — au lăsat să cadă adesea, cu o cordialitate tipic cubaneză, grăuntele lor de aur folcloric în creuzetul emoției mele, în timp ce hoinăream pe străzile tîrgului, urcam munții din împrejurimi însetat de splendidele vederi panoramice, sau înotam acolo, lîngă peștera lui Caniquí, *pătruns de imensa dragoste de natură și libertate cu care a trăit și s-a stins nefericitul haiduc :*

— „Leagă-mă, stăpîne, că de nu, azi fug !“

Această uimitoare replică, atribuită legendarului haiduc m-a inspirat, în a treia zi a primei mele vizite la Trinidad. Poate că în toți anii trăiți de atunci, n-am făcut altceva decît să fug și eu, cu Caniquí *în minte, hăituit de frenezia politicianistă care domnește în Cuba, de cînd cu blestemata dezvoltare a „gangsterismului“ nordamerican ; cel ortodox, originar din Wall Street, și cel heterodox, consecință inevitabilă a primului, care cu dubla lui acțiune distructivă a pătat și amenință să mai păteze încă cu sînge cele mai*

frumoase pagini ale istoriei noastre : cele pe care le-au scris poeții, învățătorii, „visătorii" noștri...

Sigur este însă că astăzi mă simt trist, ca și cum l-aș fi revăzut murind, acolo, pe plaja albă de la Maria Aguilar, sau pe nisipul de aur de la Galeta, lîngă peștera lui, pe dragul meu tovarăș de răzvrătire solitară : pe Caniqui.

Veracruz, Mexic, 22 martie 1935

I

DON LORENZO

„Perses, tu sapă-ţi acestea-n adîncul
inimii tale,
Vrajba, de rău bucuroasă, să nu-ţi
abată din treburi
Gîndul, tîrîndu-te-n certuri, la tras
cu urechea prin tîrguri !
Timpul nu prisoseşte să-l piardă în
pieţe la sfadă
Celui ce n-are-n căminu-i pe-un an
pîrguitele roade,
Fructul ce-l poartă pămîntul, grîul
zeiţei Demeter..." [1]

Hesiod, *Munci şi zile*

De aceeaşi obîrşie cu nume ca Borrell, Iznaga, Armenteros, Hernández Echarri, şi cu altele înnobilate ulterior de revoluţie, însă cu drepturi egale la respectul şi stima umilă a contemporanilor mai puţin norocoşi, numele familiei Pablos era, la începutul secolului al XIX-lea, la Trinidad, un nume cu faimă.

Don Lorenzo — demn şef, din 1799, al familiei — se întorsese în tinereţe din Spania, unde fusese trimis să-şi

[1] Traducere de Dumitru T. Burtea.

facă educația, cu mult înainte de data sorocită de tatăl său, negustor înstărit venit din peninsulă [1], pe care ideea de a-și vedea fiul crescînd în acel colț de lume îl îngrozea. Tînărul îndrăzneț, care tocmai împlinea nouăsprezece ani deși arăta mai mulți, avea să-i intre însă în grații lui *don* Luis Alejandro Bassecourt — numit de către ilustrul său tată, contele de Santa Clara, pe atunci guvernator și căpitan general al insulei Cuba, locțiitor al guvernatorului cu reședința în orașul Trinidad.

Iar la 20 martie 1797, cînd își lua în primire funcția, Bassecourt îl făcea pe Lorenzo de Pablos secretarul și omul său de încredere.

Adăugînd acestei poziții strălucita sa participare din același an la apărarea orașului împotriva englezilor, *don* Lorenzo de Pablos nu numai că recuceri dragostea bătrînului său tată, dispărut nu peste mult timp pentru totdeauna, ci dobîndi, în ciudă antecedentelor unei tinereți agitate, și respectul și admirația compatrioților săi.

Doi ani mai tîrziu, înainte de sosirea neașteptată la Trinidad a noului căpitan general, marchizul de Someruelos, *don* Lorenzo își dublase averea. Din fiecare călătorie la Havana sau la Santiago venise cu idei și inițiative necunoscute încă în acel tîrgușor adormit. De la Santiago, de exemplu, adusese cîțiva emigranți francezi și o încărcătură de trestie de zahăr, prilej de glume pentru mulți bătrîni trinitarieni, cărora tînărul și novicele plantator le împărtășise marile sale speranțe. După cîte spunea el, exagerînd, în trestiile din acea misterioasă încărcătură se afla secretul unui belșug extraordinar pentru Cuba. Bătrînii surîdeau...

Cînd se întorsese din peninsulă, veșmintele lui de ceremonie, opera celor mai buni croitori din Madrid — păstrate pentru posteritate de pensula și cărbunele lui *don* Fran-

[1] Nume dat Spaniei de către locuitorii Americii Latine (n. t.).

cisco de Goya y Lucientes — provocaseră zîmbetul plin de invidie al elegnaților orașului. Dornic de noutate în toate domeniile, el rivaliză cu familiile Borrell și Iznaga în lansarea modei noi la începutul acelui veac revoluționar. Tendințele moderne către simplitate găsiră un model potrivit în trupul său viguros, poate puțin prea robust față de picioare. Fața îi era deschisă și sinceră, maxilarul osos cu bărbia proeminentă, gura mare și senzuală ; forma nasului vădea o posibilă descendență ebraică, ochii erau negri, cercetători și îndrăzneți, iar de pe fruntea mai degrabă îngustă pleca, în careu, părul des de un castaniu-închis.

Ascensiunea rapidă îi dădu mai multă siguranță în mișcări și îi accentuă trăsăturile hotărîte ale feței. Toți profeții orașului văzură în el un triumfător.

Schimbarea lui cea mai discutată fu însă cea de ordin moral. *Don* Lorenzo abandonă timpuria sa înclinație către băutură, joc de cărți și femei, vădită timid cu ocazia cîtorva chefuri tinerești însă exagerată de imaginația provincială într-o asemenea măsură încît determinase trimiterea lui în peninsulă. Fără a înceta să-i frecventeze pe gălăgioșii săi tovarăși de-o vîrstă cu el, știu să evite cu abilitate orice invitație de a reîncepe nevinovatele dar atît de scandaloasele excese tinerești de odinioară. Familiile cele mai distinse — ermetice cochilii ale neprețuitelor perle de pe piața virtuților feminine ale tîrgului — îl admiseră la plicticoasele lor sindrofii de salon. Știa ce-l aștepta dar se supuse obiceiului — pe care totuși nu-l înțelegea — acelor femei creole, născute ca și el pe meleaguri arse de tatăl Soare, pe jumătate adormite de ușoara briză tropicală pe care abia o agitau cu mișcări lente de evantaie, totuși persistînd în acel obicei-instinct de a se aduna în semicerc, în fața unei mari oglinzi : reminiscență simbolică a „focusului", a căminului strămoșesc...

Cînd se căsători, în 1810 — an ce vestise apusul dominației spaniole în America — cu *doña* Celia de Arriaga, nobilă de stirpe bască și de o rară frumusețe, venită de la Havana cu puțin înainte în urma unor necazuri de familie, *don* Lorenzo socoti că-și irosise degeaba timpul și nervii la acele plicticoase reuniuni. În onoarea și spre satisfacția tinerei sale soții, care dealtfel se bucura de prea puțină simpatie între decepționatele familii ale tîrgului, începu să primească adesea oaspeți în vastele și splendidele saloane ale locuinței sale din strada Real del Jigüe, în spatele mînăstirii Sfîntului Francisc, aproape de vechea Plaza Mayor, unde Hernán Cortés își stabilise tabăra înainte de a porni să cucerească Mexicul. La aceste recepții participa tot ce avea mai distins și mai pretențios societatea Trinidadului și erau etalate cu fast mătăsuri, cristale, faianțe și broderii aduse direct de la Veneția și din Franța.

Împlinindu-și astfel norocul, *don* Lorenzo nu înceta să se gîndească la obligațiile lui de cetățean. Cum să nu se fi simțit animat de sentimentul unanim nutrit de creolii bogați și influenți, asemenea lui, față de insolența peninsularilor, care se arătau cu atît mai intoleranți cu cît erau mai de curînd sosiți în insulă, și cu pretenții de a fi singurii adevărați spanioli ? Ce cauză apărau acești aventurieri în general lipsiți de cultură, ale căror idei învechite, sistematic opuse tuturor inițiativelor celor născuți aici, constituiau o piedică în fața progresului țării ? Oare patria mamă putea fi slujită în acest mod, ori așa cum doreau s-o slujească creolii bogați și culți, educați în Franța și chiar în Spania, care aveau în biblioteci operele lui Victor Cousin [1], John Locke, Montaigne, și Jean-Jacques Rousseau ?

[1] *Victor Cousin* (1792—1867), filosof francez, șeful școlii spiritualiste elective (n.t.).

Pentru un moment, temîndu-se ca nu cumva *cortes*-urile de la Cádiz[1] să readucă în dezbatere nechibzuitul proiect al deputatului Alcocer, care propunea desființarea sclaviei, *don* Lorenzo ezită între liberalismul său și „interesele țării". Răscoala sclavilor din vestul insulei, provocată, după știrile lui confidențiale, de agenții secreți ai fantasticului „rege" Cristobal din Haiti, dar finanțată de fapt de Anglia, răscoală despre care nici măcar zvonul nu ajunsese la sclavii săi, îi puse și ea la grea încercare liberalismul. Cu toate acestea, bogatul creol fu unul dintre principalii participanți la serbările populare din vechea Plaza Mayor prilejuite de proclamarea Constituției spaniole la 2 iulie 1812.

La sfîrșitul aceluiași an i se născu primul copil — numit bineînțeles Lorenzo, ca și tatăl său — al cărui botez fu amînat pînă la 10 aprilie al anului următor, pentru a putea fi celebrat cu toată pompa în noua biserică a Sfîntului Francisc, admirabilă operă a preacucernicului preot *fray* de la Cruz Espí, consfințită în acea zi de neuitat în analele serbărilor tîrgului.

Cu cei șapte mii de locuitori, cu întinsele sale plantații de cafea, culturi de legume, islazuri și fabrici de zahăr aflate abia la început ; cu intensitatea și diversitatea comerțului său maritim — liber de fapt dacă nu și de drept, încă dinaintea edictului lui Fernando al VII-lea[2], și nu numai pentru negoțul clandestin de sclavi — cu prosperitatea meșteșugurilor locale și continua pătrundere a co-

---

[1] Este vorba de adunarea convocată de Joseph Bonaparte pentru a elabora o constituție. Constituția, inspirată după modelele franceze, a fost votată în 1812 pentru a fi desființată practic în 1814, odată cu venirea la tron a regelui Fernando al VII-lea (1784—1833) (n.t.).

[2] Dorind să folosească insula Cuba drept bază de plecare pentru a-și recuceri coloniile pierdute de pe continent, Fernando al VII-lea a dat în acea perioadă o serie de edicte prin care acorda proprietarilor creoli unele libertăți economice și comerciale (n.t.).

merțului spre interiorul fertilei regiuni centrale aflate sub jurisdicția militară și politică a orașului Trinidad, în mîndrul tîrgușor începea să se trezească spiritul civic, deocamdată latent în întreaga insulă. Astfel trebuie să fi cunoscut orașul celebrul călător german Alexander von Humboldt, despre a cărui scurtă vizită ce avusese loc cu zece ani în urmă nu încetase niciodată să se vorbească. Încă prin 1814, pirații francezi și englezi încercară o debarcare pe la Masío... Locuitorii știură să-i izgonească pe invadatori fără ajutorul guvernului de la Havana. Cu toate acestea, pînă și ultimul țărănoi abia sosit continua să-i considere pe creoli drept spanioli de mîna a doua !

Însă *don* Lorenzo de Pablos era prin excelență un om practic. Cînd văzu, de la fereastra camerei sale, retrasă și liniștită, o mulțime de oameni — mereu aceeași — îndreptîndu-se amenințătoare către modestul monument al Dreptății din piața rebotezată „a Constituției", vociferînd și agitîndu-se într-un straniu delir la strigătele „Jos Constituția" și „Trăiască monarhul absolut !", *don* Lorenzo constată că gloata era cuprinsă de orbire și de ingratitudine — căci așa înțelegea el aceste manifestări inseparabile de ceea ce era numit cu exaltare „poporul" în animatele divagații politice ale prietenilor săi. În consecință, își jură să nu se amestece niciodată în aventuri revoluționare, nici în *junte* și consilii, de orice soi ar fi ele. Învățase pentru totdeauna la ce se putea aștepta din partea „poporului".

Pe de altă parte, soția îi născu în acel an o fetiță, botezată de *don* Pedro de Aizcorbe, căpitan de fregată și unchi prin alianță al *doñei* Celia de Arriaga. Noua creștină, Maria Celia de la Caridad, primi și ea cele mai bune urări, însoțite de bogate cadouri de la numeroșii prieteni ai tatălui său, în cadrul unei strălucite serbări. Pentru mai bine de trei luni de zile, această serbare, cu pregătirile, celebrarea și comentariile ce i-au urmat, consti-

tui subiectul tuturor conversațiilor feminine. Vechile invidii păreau uitate...

Norocul tinerei perechi ajunsese la culme. Niciodată Trinidadul nu cunoscuse două ființe mai fericite. Aroganța lui *don* Lorenzo de Pablos căpătase, o dată cu fericirea, o anumită condescendență binevoitoare și ospitalieră care îi consacră dreptul de a se simți mai presus de alții. Frumusețea *doñei* Celia de Arriaga fu acceptată fără rezerve, chiar și de către mîndrele necăsătorite ale orașului, cunoscute ca foste logodnice ale soțului ei.

Dar fericirea deplină înseamnă începutul sfîrșitului. *Don* Lorenzo băgă de seamă într-o bună zi că-și părăsise întrucîtva afacerile. Pe neașteptate, se certă cu autoritățile locale, iar amorul-propriu rănit îi impuse o călătorie la Havana pentru a face apel direct la guvernatorul general. La despărțire, *doña* Celia plînse atît de mult încît își exasperă soțul :

— Ajunge, pentru numele lui Dumnezeu ! Ce-o să-ți mai rămînă pentru cînd o să mor ?

Veni, văzu și învinse. La Havana, toate cîte țineau de afaceri îi ieșiră după pofta inimii. Pentru credința sa față de majestatea-sa absolută regele Fernando al VII-lea, lealitatea față de guvern și osteneala depusă în dezvoltarea orașului Trinidad, întru gloria Domnului și a tronului, obținu promisiunea fermă a unei aprobări superioare, constantă și dezinteresată, de a *importa* mărfurile necesare creșterii avuției publice. *Don* Lorenzo vorbi și ascultă despre toate acestea puțin zăpăcit, nerecunoscîndu-se pe sine în cursul acelor întrevederi, unde totul părea de mult spus și repetat. Pe de altă parte, în particular, și într-un limbaj ceva mai omenesc, se stabiliră participările și beneficiarii afacerii, se încredințară discreției sale păstrarea aparențelor și menținerea guvernului majestății-sale în afara responsabilității, în cazul unor eventuale scanda-

luri urzite de dușmanul străin ce continua cu ipocrizie negoțul de sclavi...

Între timp, în zadar se întreba *don* Lorenzo în fiecare seară, întorcîndu-se acasă, pentru ce se făcuse vinovat de cutare sau cutare gest ori exprimare de idei care-i păreau străine de voința, de caracterul său, de personalitatea lui de la Trinidad, mereu integră, conștientă de sine și invulnerabilă.

Într-o dimineață friguroasă a acelui ianuarie, fericitul soț al frumoasei *doña* Celia de Arriaga se trezi într-un pat străin : alături de el dormea o femeie. O alesese chiar el cu o seară înainte, pentru a nu fi mai prejos decît prietenii lui, peninsulari sau creoli bogați ca și el, nepăsători așa cum se socotise și el, poate fără motiv. Se gîndi cu tristețe la soția lui... și i se păru că fata andaluză, provocator de frumoasă din noaptea trecută, nu avea nimic comun cu figura aceea gălbejită, puhavă, oribilă.

Zece zile mai tîrziu, cînd se hotărîse să plece chiar a doua zi, *don* Lorenzo descoperi, pe rufărie, apoi pe propriul trup, primele urmări ale dedublării eului său casnic și provincial.

Nici dacă cel mai mare dușman al său l-ar fi insultat și pălmuit în plină Plaza Mayor, silindu-l să-i ceară iertare în genunchi, nu s-ar fi simțit *don* Lorenzo mai zdrobit de dezgust, mai plin de silă față de sine însuși și mai copleșit de umilință.

Orașul blestemat îl făcuse prizonier : fu nevoie să rămînă acolo nu cîteva zile, cum crezuse la început, ci chiar trei luni : trei luni !

Trei luni de decădere treptată, fără oprire și fără speranță, pînă ce deveni alt om, alt bărbat ; cu totul alt Lorenzo de Pablos decît cel care plecase într-o zi îndepărtată — cu trei sute de ani în urmă — din orașul său natal.

Refuzul lui încăpățînat de a se încredința acelor doctori tobă de carte ori celor mai puțin învățați ce doreau să-l

vindece, refuzul de a urma orice sfat dat de puținii prieteni cărora le destăinuise nenorocirea, accesele zilnice de mînie, mesele neregulate și mersul furios, chiar și numai prin cameră, neputința de a accepta, practic și umil, realitatea îi complicară încet-încet boala, care, la început ușoară, pînă la urmă îl doborî la pat. Se izolă brusc de cei mai buni prieteni, cărora le dădu de știre că pleacă la Trinidad, și se ascunse împreună cu familia mulatrului eliberat pe care îl luase în serviciul său la sosirea în Havana.

Cînd, luîndu-și măsurile de precauție necesare, se încredință științei unui medic serios și responsabil, din toate cîte le auzi de la acesta nimic nu-l impresionă mai mult decît profeția că nu va mai putea avea copii.

— Am doi, doctore ; un băiat de doi ani și o fetiță de cîteva luni...

Vocea lui nu era a tatălui care dă o simplă informație de acest fel. Era vocea umilă, tremurătoare, a naufragiatului care face socoteala proviziilor, în fața orizontului pustiu.

— Să dea Dumnezeu să ai parte de ei — spuse mașinal doctorul.

Noul *don* Lorenzo de Pablos care sosi la Trinidad, posac și tăcut față de puținii prieteni și rude care, aflînd de întoarcerea sa, veniseră să-l întîmpine, se transformase radical de-a lungul celor nouăzeci de leghe de drum greu, cu popasuri forțate în hanuri incomode și chiar în colibe sărăcăcioase, pentru domolirea durerilor fizice și permanentelor crize de depresiune morală.

Nu ! Niciodată, cît timp își va aminti de ea, nu-și va ierta slăbiciunea. Nimeni nu-l va mai surprinde în astfel de flagrante de prietenie trădătoare și de falsă tovărășie. Va păstra doar pentru el secretul și chinurile, la prudentă distanță de toată lumea. Acum se știa slab ; o păpușă în mîinile altora. Cel mai sigur era să se păzească...

De atunci deveni mai mîndru şi mai dominator, mai înăcrit şi mai despotic ca niciodată.

În familie, pentru nefericita soţie, inexplicabila lui schimbare deveni în curînd prea evidentă pentru a nu-i pricinui alte necazuri. O scrisoare anonimă care, fără a aduce nici o acuzare, interpreta răutăcios cele două sau trei dăţi cînd *doña* Celia participase în lipsa lui la cîteva petreceri familiale în oraş, îi servi drept pretext pentru a închide dintr-o dată uşile casei pentru toţi prietenii.

Şi astfel, timp de cîţiva ani, după nefasta călătorie în capitală, rapida îmbătrînire a *doñei* Celia de Arriaga constitui subiectul permanent al clevetirilor. În cele din urmă secretul fu pus în legătură cu însăşi onoarea nefericitei soţii. Căci ce altceva putea fi la mijloc ?

Sigur era doar faptul că noul *don* Lorenzo de Pablos, de atunci neobosit lucrător şi tată exemplar al copiilor săi, cîştigă şi mai mult respectul şi consideraţia tuturor.

Încercările de cultivare a trestiei de zahăr dădură cu prisosinţă rezultatele aşteptate. În loc să-şi adune aurul în ulcioare mari şi mici, asemenea contemporanilor săi, vrednicul proprietar îşi folosi numeroasele cîştiguri pentru a-şi extinde proprietăţile. Nu se mai ocupă deloc de înfăţişarea sa ; doar la cîteva serbări oficiale, unde mergea din pură obligaţie, mai fu văzut purtînd fracul cu guler larg, strîns pe trup, pantalonul *à la* Wellington, minunatul jabou de dantelă şi pălăria înaltă, tot atît de familiare printre eleganţii din pierdutul orăşel cubanez ca şi printre frecvenţii vizitatori ai distracţiilor din grădina Beaujon, în capitala lumii civilizate a epocii. *Doña* Celia nu se mai îmbrăcă decît în negru.

Cîteodată, cu toată hotărîrea de a ignora tot ce se găsea în afara treburilor sale agricole şi financiare, *don* Lorenzo afla despre întîmplările care făceau subiectul conversaţiilor şoptite şi tainice ale prietenilor săi. Reacţia aşa-numiţilor „perşi“ ai politicii spaniole, tristul rol al Spaniei la Congresul de la Viena, dezastrele generalului

Espoz y Mina, ale contelui de Toreno, ale lui Lacy, veştile despre masonii din Cádiz ; lovitura de palat din anul '20 şi frămîntatele urmări pe care le avu în Cuba, în timp ce bătăliile[1] de la Maypú, Boyacá, Carabobo şi Pichincha hotărau soarta Americii, ajunseră astfel pe nesimţite la urechile sale, ca nişte prevestiri ale unei catastrofe universale. Junín şi Ayacucho, în cele din urmă, precum şi venirea la putere a absurdului ministru Calomarde în peninsulă, sfîrşiră prin a semăna cea mai grozavă confuzie în spiritul său.

Influenţat de permanenta îngrijorare a celor mai buni prieteni, prosperul moşier simţi nu o dată, de-a lungul acestor ani, teamă la gîndul că insula va fi bîntuită de uraganul revoluţionar. Plutea ceva în atmosferă, fără nici o îndoială, ceva ce prevestea zguduirea din temelii a societăţii. Lumea civilizată asimila încet şi anevoie acea beţie a libertăţii încercată de parizieni cu un sfert de secol în urmă. Ştirile din Europa ajungeau în Cuba după doar două-trei luni. Oare toate acestea se vor sfîrşi cu o revoluţie ?

Spre deosebire de creolii tineri şi neliniştiţi, *don* Lorenzo, ce trecuse de mult prin completa deziluzie faţă de liberalismul de odinioară, sfîrşi prin a susţine, în discuţiile din ce în ce mai rare cu prietenii care-l puteau înţelege, că actul regal din 1815 privind munţii şi plantaţiile făcuse posibilă extinderea considerabilă în Cuba a împărţirii de ferme şi desţelenirea pămînturilor pentru trestia de zahăr, pentru cafea şi pentru islazuri. Era vorba despre fermele date ulterior în proprietate prin actul din 1817 ce abolise privilegiile fabricilor de tutun, şi prin cel din 1819 privind comerţul liber, care făcuse inutile cheltuielile imense

[1] Bătălii în cursul cărora trupele conduse de generalul venezuelan Simón Bolívar (1783—1830), şi de tovarăşii săi le-au înfrînt pe cele spaniole, realizînd astfel independenţa Venezuelei, Ecuadorului, Boliviei şi Perului (n. t.).

legate de contrabandă şi determinase prosperitatea insulei, cu vizibile şi extraordinare rezultate.

Toate acestea se oglindeau an după an în registrul său de socoteli, de-a lungul celei de-a doua decade a secolului. Febra comerţului, a productivităţii, a bogăţiei, îi mîna pe cei mai activi şi inteligenţi fii ai ţării. Din bătrîna Anglie, ca şi din fostele ei colonii americane — Statele Unite — soseau în Cuba veşti despre invenţii minunate, despre neverosimile moduri de a folosi vaporii apei la punerea în mişcare a maşinilor industriale. În Cuba, după cum le demonstra *don* Lorenzo prietenilor săi, pesimismul alarmist venea de la plantatorii de cafea, obişnuiţi să cîştige şi să cheltuiască banii fără măsură. Concurenţa distrugătoare a Braziliei va sfîrşi, nu peste mulţi ani, prin a-i ruina ; asta era sigur. Dar ce importanţă avea sărăcirea cîtorva risipitori în cadrul prosperităţii generale ? În schimb zahărul, aşa cum sperase, creştea în acelaşi timp în preţ şi randament...

Fără a înceta să se considere cubanez, mason şi patriot, speriat de ciocnirile violente dintre bandele, deja duşmane de neîmpăcat, de „goţi" şi „mulatri" — căci aşa se numeau unii pe alţii cubanezii şi spaniolii aflaţi faţă în faţă pentru prima dată în istorie — *don* Lorenzo nu se putu niciodată hotărî să adere la asociaţiile secrete ale aşa-numitului „Lanţ Electric", nici la „Razele şi Sorii lui Bolívar" care cerea, nici mai mult nici mai puţin, eliberarea negrilor ! În sfîrşit, organizaţia „Republica din Cubanacán", înfiinţată de havanezul José Francisco Lemus, îl împinse definitiv spre conservatorism. Ce s-ar alege de Cuba cu toţi sclavii săi negri fără teamă de nimeni şi de nimic, gata să-l urmeze pe primul răzvrătit, fie el alb sau negru, dar îndeajuns de orb sau de criminal pentru a le folosi sălbăticia în propriul său profit ?

Continuă totuşi să se considere liberal, în ciuda contrabandei pe care o făcea cu sclavi şi a corespondenţei sale cu secretarul secretarului guvernului de la Havana. Doar

că la el aceasta nu era nici ipocrizie şi nici trădare — cum ajunseseră să susţină în şoaptă duşmanii săi ascunşi — ci doar susceptibilitate a amorului propriu. În magnificele sale afaceri clandestine era de neclintit ; sclavii, pînă nu-i vedea cu ochii lui, erau ca şi sacii cu zahăr sau butoiaşele cu miere : nici măcar animale ! Însă faima lui de stăpîn milos şi drept cu negrii — negrii săi — era bine stabilită. *Boca-abajo*[1] era o măsură extremă, foarte rară la plantaţia lui din Manacanacú, cea mai bine dotată de pe valea San Luis. Obişnuia să-i acorde „eliberarea limitată" oricărui sclav care îi dovedise într-un fel convingător capacitatea de a cîştiga şi economisi bani. Pînă nu o dovedea, negrul nu putea fi numit „om", nu era o fiinţă demnă de a fi liberă. Oare cîţi dintre cei care se intitulau „liberali" şi cubanezi neaoşi procedau în acest fel ? Îi ştia el, răzvrătiţi şi demagogi pînă la insultă, dar la moşiile lor se aplicau în fiecare zi „corecţii" !

Fanatismul religios, lenea, incapacitatea de a cîştiga şi cheltui banii cu folos... şi mai ales imoralitatea, blestemata obsesie sexuală (ale cărei triste urmări le îndura în secret cu disperare) erau pentru el tot atîtea stigmate de neşters al inferiorităţii. Drept pentru care, în sinea lui, cu greu putea nega că nu-i aprecia mai mult pe unii dintre albii foarte importanţi din orăşel...

Cît despre muieri... Nu : nu voia să audă vorbindu-se de ele. Niciodată nu înţelesese mai limpede ca atunci adevăratul sens al izvorului tuturor relelor de pe lume, despre care vorbea Sfînta Scriptură.

De fapt, *don* Lorenzo nu-i dispreţuia exclusiv pe negri, din cauza rasei lor. Credea tot atît de puţin în superioritatea rasei albe. Majoritatea prietenilor săi din tinereţe se mărgineau să trăiască din rente, pierzîndu-şi averea în lux şi petreceri inutile. Cel mai activ şi poate cel mai

---

[1] *Boca-abajo* (cu faţa în jos), pedeapsă aplicată sclavilor negri, care erau puşi cu faţa în jos şi biciuiţi (n.t.).

inteligent dintre ei, José Aniceto Iznaga, se văzuse nevoit să fugă din tîrg în urma morții misterioase a unui biet orb și a unui foc de flintă tras în guvernator drept răzbunare pentru o presupusă insultă adusă familiei sale. În cele din urmă, nu se gîndeau decît cum să conspire și să comenteze, în interminabile discuții, anarhia politică din peninsulă și necesitatea continuării mișcării de emancipare a continentului. Astfel muriseră prostește Francisco Agüero și Manuel Andrés Sánchez. Acestei aspirații îi lipsea însă unitatea. Unii nu doreau nici mai mult nici mai puțin decît independența, păstrînd sclavia. Alții, admiratori ai figurii lui Bolívar, preconizau abolirea sclaviei, împărțindu-se la rîndul lor în separatiști și partizani ai alipirii la Columbia sau la Mexic. Alții susțineau anexarea la Statele Unite, lăsînd să se creadă că știau secretele politici Nordului care controla totul pe ascuns. Și niciodată nu lipsea, amestecat printre creoli, un peninsular de bună-credință care să ceară un nou termen pentru o schimbare radicală a politicii spaniole și, odată cu ea, triumful definitiv al Constituției din 1812 ce garanta drepturi egale tuturor popoarelor de origine și tradiție hispanică.

Don Lorenzo de Pablos asculta și tăcea. Neîntrerupta lui corespondență cu acel „domn García“ din Havana inspira mereu neîncredere. Cei mai exaltați — și cei mai puțin favorizați de noroc în afacerile lor, nici mai cinstite și nici mai bine conduse decît ale lui — ajunseseră chiar să-l acuze de trădare...

Între timp, bogatul moșier se încăpățîna să nu creadă în teoriile prietenilor săi. În mentalitatea sa tenace de om practic îl satisfăcea comportarea după regulile teoriei pe care și-o construise singur. Pe baza acestei teorii stabilea, de multe ori greșit, însă întotdeauna cu bună-credință, valoarea ideilor aflate în discuție. Pe de altă parte, creșterea continuă a averii sale, multiplele preocupări legate de plantație și de biroul unde lucra, totdeauna

singur, pînă noaptea tîrziu, satisfacţiile tot mai mari pe care i le dădeau plăcerile mesei, foarte rar contrariate de cîte o indigestie, constituiau realităţi palpabile şi prea atrăgătoare pentru a le sacrifica pe negîndite vreunei aventuri revoluţionare a prietenilor săi...

Eşecurile acestora îl făcură să se simtă pe an ce trecea tot mai sigur de el.

Soluţia nu era lipirea de afişe subversive pe la colţurile străzilor, discursurile exaltate despre libertate, egalitate şi fraternitate din lojile şi şedinţele secrete, nici trimiterea de delegaţii către Bolívar sau către cei de la Washington : nu rezolvau nimic nici recitarea pe dinafară a versurilor tînărului poet José Maria Heredia [1] — idolul conspiratorilor — nici portul de cocarde şi insigne brodate pe dosul hainei, nici aderarea, prin jurămînt, în ridicole ceremonii de iniţiere, la unul sau altul din grupurile aflate mereu unul împotriva celorlalte, permanent acuzate de slăbiciune sau trădare...

Ceea ce trebuia făcut — şi de aceasta îşi dădea *don* Lorenzo seama mai bine în fiecare an, în momentul lichidării conturilor — era să se muncească, să se defrişeze pădurile şi să se planteze tot mai multă trestie de zahăr, să fie importate tot mai multe „elemente de lucru", fără a se renunţa la introducerea noilor maşini, să se construiască mai multe drumuri în interiorul insulei şi mai multe vase pentru mare. Într-un cuvînt, să fie fructificate imensele bogăţii ale Cubei. Şi să se explice tuturor valoarea muncii şi a banilor.

Într-o zi fatală a lui 1825, cînd primul lui născut — acum un flăcăiaş de treisprezece ani — îi muri în braţe, victimă a unei teribile erupţii de vărsat care bîntuise prin-

[1] *José María Heredia y Heredia* (1803—1839), poet cubanez revoluţionar, exponent al romantismului. A trăit în exil în Mexic şi în S.U.A. (n.t.).

tre sclavii lui aproape ruinîndu-l, *don* Lorenza de Pablos simți că întreaga fortăreață a ideilor lui optimiste se prăbușise. Plînse și se umili în public, în chinuitoarele ceremonii de înmormîntare, provocînd compasiunea tuturor...

Reacția secundară fu însă inversă, căci toată mînia și-o revărsă asupra lui însuși. La 1 octombrie se abătu asupra orașului Trinidad teribilul uragan numit mai apoi „del Rosario". Nefericitul, aflat pe un colnic, fu martor al trecerii furtunii prin cîmpul deschis. Înfipt bine pe picioare, ținu piept vijeliei, care părea să smulgă muntele și să îngroape tîrgul sub imensa cascadă de apă, pietre și copaci dezrădăcinați pe versantul din vale, spre Casilda și gurile rîului Guaurabo, spălate de ploaia deasă și abia vizibile în orizontul întunecat.

Iar cînd își dădu seama că uraganul se va domoli fără a lua cu el totul dintr-o dată, așa cum dorise cu furie, într-o rafală de blesteme, sfidînd norii plumburii cu biciul, mînia neputincioasă îl făcu să muște mînerul cravașei, pierzîndu-și doi dinți.

De atunci își hărăzi inima — în secret, asemenea tuturor sentimentelor sale — „Vizcayitei".

Astfel își poreclise fiica, din cauza evidentelor semne ale originii sale basce.

Mariceli — după îndărătnicia tatălui său, care nu provenea de fapt din Vizcaya — trebuia să fie, cum o cerea tradiția, o fire voluntară.

Și așa o și crescu, fără să-și dea seama. O crescu încăpățînată ca și el, sperioasă și închisă : incapabilă să dea frîu liber blîndeței nesfîrșite din sufletul ei.

Astfel luă ființă, între cei doi — tată și fiică — o ciudată legătură de dublă apărare împotriva voinței celorlalți, împotriva restului familiei și a lumii. Legătură mai degrabă severă, rigidă chiar între cei doi, incapabili de

duioasele expansiuni sentimentale ale dragostei familiale. Se iubeau urîndu-se.

În sfîrşit, cînd văzu că devenise deja o femeie în toată puterea cuvîntului, începu să-şi socotească vîrsta şi speranţele de a avea un urmaş.

— Am cincizeci şi doi... Dacă mai trăiesc cincisprezece, voi lăsa un nepot de paisprezece ani : alt Loréncito !

De ce nu ? Se simţea sănătos şi puternic. Tatăl său ajunsese la optzeci şi trei.

Se văzu, în vis, înconjurat de nepoţi...

Într-o seară, spre uimirea prietenilor săi, apăru în parcul Recreo cu *doña* Celia aproape agăţată de un braţ şi cu Mariceli de celălalt. Îi interzisese soţiei să mai poarte costumul negru, înlocuindu-l cu unul de moar alb, cu bentiţe şi funde de atlaz. Mariceli îşi văzu împlinit visul de a se îmbrăca în rochie lungă, cu cizmuliţe franţuzeşti de lac şi cu un costum albastru-deschis de muselină indiană. Dar puştii ăia din oraş, şi boşorogul de *don* Agustín şi şmecherul de Alfredito Pomares...

„Vizcayita" se făcea pe zi ce trećea mai severă cu toţi. Şi tot mai bisericoasă...

După un an de decepţii interioare şi de numeroase accese ale proastei dispoziţii obişnuite, *don* Lorenzo primi într-o dimineaţă vizita verişoarei sale prin alianţă, văduva unui excelent prieten în casa căruia — pe atunci una din cele mai importante din Trinidad — o cunoscuse pe *doña* Celia de Arriaga. *Don* Antonio Luna aşteptase mult pentru a se însura şi foarte puţin pentru a muri. *Doña* Elena de Arriaga era una din puţinele femei indiscutabil virtuoase ale tîrgului, deşi rămăsese tînără şi nu lipsită de vino-ncoace. Trăise doar pentru fiul ei, băiat foarte bun, care tocmai îşi termina studiile de drept la Havana, în urma hotărîrii şi a generozităţii unchiului său prin alianţă.

— Ce-i cu tine așa devreme, și cu fața asta de înmormîntare ? Ce te doare ?

— Tu mi-ai răpit copilul ! izbucni brusc matinala vizitatoare. Doar din cauza dorinței tale de a-l trimite la studii am făcut marele sacrificiu de a mă despărți de el. Ceasul rău m-a făcut să accept, Lorenzo ! Privește...

Și îi întinse impasibilului ei ascultător, obișnuit cu izbucnirile sale materne, o scrisoare.

— Acum — urmă — cînd așteptam și eu să-și termine odată blestematele de studii de la Havana și să vină lîngă mine pentru totdeauna, iată cu ce mă aleg ! citește : pleacă în Franța !

Suspinele îi tăiară glasul.

Don Lorenzo, puțin enervat de izbucnirile sentimentale care îl împiedicau să înțeleagă scrisoarea, se grăbi s-o conducă pe mamă la verișoara ei, aflată încă în dormitor.

Doña Elena nu înceta să-și repete refrenul :

— Tu mi-ai răpit copilul, Lorenzo ! Fă-l acum pe Juan Antonio să se întoarcă la mine ! Dacă pleacă în Franța, mă duc cu el, să mor în țară străină ! M-ai împiedicat să mă duc după el la Havana. Dar n-ai să mă poți împiedica să plec cu el, dacă nu-l convingi să renunțe la călătoria asta...

II

„VIZCAYITA"

„Alungă-ţi din suflet tot ceea ce e străin virtuţii şi nedemn de mintea ta ; învaţă-l cu mila şi cu tot ce e bun ; obişnuieşte-l să nu accepte şi să nu hotărască nimic care să nu fi făcut obiectul unui examen al gîndurilor...
Purtarea ta să fie potrivită rînduielilor ;
Mereu şi cu orice preţ rămîi neîntinată, ca o comoară neatinsă".

Sf. Grigore din Nazianz,
Scrisoare către Basilisă

Ideea se ivi în mintea celor trei aproape în acelaşi timp. *Don* Lorenzo se supără că nu se gîndise el la asta mai dinainte. Fiul lui Antonio Luna era chiar ginerele de care avea nevoie ; mai avea desigur doar puţin pînă la absolvire. Scrisoarea îl înştiinţa chiar că terminase... Ar trebui să meargă la Puerto Principe...

Între timp, *doña* Celia îşi dezvăluia gîndul :

— Eşti sigură, Elena, că nu e vreo fustă la mijloc ?

— O femeie ! exclamă mama încruntînd sprînceana.

— De Crăciun, continuă *doña* Celia, ultima oară cînd a fost aici şi a găsit-o îmbrăcată în rochie lungă, Juan Antonio a fost foarte drăguţ cu Mariceli. Mi s-a părut

chiar că era ceva între ei, dar n-am vrut să atrag atenţia şi am făcut pe proasta. Şi multă vreme după ce s-a întors la Havana, Mariceli n-a făcut altceva decît să întrebe de el. Odată i-am şi spus una în glumă... şi de atunci, nici un cuvînt : ştii tu cum e ea...

— Cum să nu ştiu... şi *doña* Elena lăsă fraza în suspensie, vrînd parcă să cîştige timp pentru a-şi urmări mai bine ideea.

— Oricum, insistă verişoara după un moment de linişte, pe cînd *don* Lorenzo îşi pregătea răspunsul, făcîndu-se că citeşte pentru a putea vorbi ultimul, Juan Antonio s-a făcut un bărbat în toată puterea cuvîntului. La vîrsta lui, mare minune să nu se fi îndrăgostit încă. Se prea poate ca ideea călătoriei să-i fi venit după vreo deziluzie.

În toate faptele omeneşti, *doña* Celia căuta femeia.

— Dar... se zice că Parisul e groaznic ! adăugă ea brusc.

Şi, vorbind mai mult pentru soţul ei decît pentru verişoară, continuă :

— Uite ce e : mai bine s-ar însura ! Juan Antonio e un băiat minunat ; silitor şi ascultător, ca nici unul din cîţi cunoaştem.

— La Paris nu pleacă el singur. Eu atît vă spun.

Mama nu îndrăzni să vorbească mai limpede. Faţă de verişoara ei şi de averea lui *don* Lorenzo se ştia săracă. De pe urma căsătoriei, care fusese considerată avantajoasă de unchiul şi singurul ei sprijin la Havana — tatăl Celiei — abia dacă îi rămăsese atît cît să poată trăi la Trinidad tot restul vieţii. De la celelalte rude din Havana nu primise mulţi ani nici o scrisoare. La moartea lui *don* Fernando de Arriaga, singurul care se oferise să aibă grijă de Celia, rămasă orfană, fusese soţul ei, *don* Antonio Luna. Iar acum Celia, graţie căsătoriei cu *don* Lorenzo de Pablos, era cea care se dovedea discretă şi mărinimoasă protectoare pentru ea şi fiul ei. *Doña* Elena

păstra însă vie amintirea vremurilor bune și nu dorea să se expună judecății de temut a grozavului soț al verișoarei, în fața căruia nu se simțea niciodată la largul ei.

Pe de altă parte — gîndea ea — era prea devreme pentru a vorbi de căsătoria băiatului. Mariceli era o partidă bună, fără îndoială. Dar era atît de îndărătnică! Tăticul cu fustă. Ce fel de soție va fi? Iar ei însăși, mamei, ce rol îi va fi rezervat în familie?

Don Lorenzo vorbi ultimul. Juan Antonio nu va pleca la Paris. Înainte de a-și urma călătoria la Puerto Principe unde trebuia să se prezinte în fața unei comisii pentru a-și obține licența, vor căuta un pretext oarecare pentru a-l opri la Trinidad cîteva săptămîni. Iar el se însărcina să-l convingă să renunțe la călătoria în Europa.

Nu mai adăugă nimic, sigur că spusese destul.

Bineînțeles, ajunsă acasă, *doña* Elena se apucă imediat să-i scrie fiului ei:

„Mariceli — scrise ea pe negîndite, amestecînd orgoliul, gelozia, grija maternă și ipocrizia feminină — Mariceli nu face decît să întrebe de tine“.

Și astfel, zadarnic trecu sub tăcere tot restul discuției.

Pe de altă parte, *don* Lorenzo îi aruncă întrebarea fără înconjur soției lui, imediat ce rămaseră singuri:

— Cum ți se pare Juan Antonio ca soț al fiicei tale?

Doña Celia fu cît pe ce să-și uite cumpătarea obișnuită. Era atît de ciudat ca soțul ei să-i vorbească astfel!

— Știi doar că Juan Antonio e pentru mine ca un fiu, Lorenzo. Dacă ție ți se pare bun, ce vrei să-ți mai spun eu?

„Vizcayita“, prea inteligentă pentru a trăi liniștită în norii presupusei ei nevinovății, nu putu dezlega la început taina discuțiilor — purtate mereu în șoaptă, dar avînd, dimpotrivă, darul de a-i stîrni curiozitatea — unde numele ei și al vărului Juan Antonio erau adesea rostite împreună.

Cînd își dădu mai bine seama despre ce era vorba, propria ei emoție, puternică, o păcăli. Potrivit cu tendința obișnuită a eului ei îndărătnic și trufaș, creație a tatălui ei, se crezu obligată să reziste. Mîndria ei de femeie trezită înainte de vreme, departe de a se bucura de posibila cucerire a unui soț, se simți lovită.

Putea oare să se supună fără împotrivire acestei învoieli secrete, făcute nu numai fără să se țină cont de persoana ei, dar și printre tot felul de aluzii glumețe la simțămintele ei cele mai ascunse ? În deosebita seriozitate a vîrstei ei fragede, tonul afectuos-ironic al tatălui și zîmbetul blînd al mamei, cînd vorbeau despre nevinovatele discuții cu vărul ei, i se părură niște grosolănii ce întreceau măsura. Nu : nu era adevărat că vorbise sau se purtase atît de ridicol față de Juan Antonio.

Într-o după-amiază, la ora siestei, cîteva zile de la această descoperire, ideea de căsătorie, pînă atunci imaculată și rezistentă ca suprafața înghețată a unui lac pe care încăpățînarea ei îndîrjită luneca în ocoluri dezordonate, lipsită de noțiunea de pericol, se sparse dintr-o dată.

În fața ei, în rondul de flori din mijlocul curții, în umbra pătată de soare a tufelor noi de avocatier, doi porumbei se giugiuleau. Se „căsătoreau"...

Mătușa Asunción — una din întrebările rămase pentru ea fără răspuns — îi veni mai întîi în minte ; și, odată cu ea, inseparabila imagine a nașului ei, *don* Pedro de Aizcorbe.

Prinzînd-o cu afectuoasă bruschețe de braț și trăgînd-o spre el pentru a o săruta pe frunte, cu ochii închiși, nașul repeta mereu același lucru, cu asprul lui accent peninsular :

— Eșși portretul ei însuflețit ! Trupul, părul, gurra ei... Și ochii !

Adăuga apoi ceva pentru el, cuvinte pe care pînă la urmă Mariceli reuşi să le înţeleagă clar.

— Ferrească Dumnejeu şă-i şemeni în toate !

Don Pedro de Aizcorbe — care-şi primise botezul focului în bătălia de la Trafalgar, cu un sfert de secol în urmă — se căsătorise cu o Arriaga, soră cu bunicul ei dinspre mamă.

Însă mama, refuzînd sistematic să-i răspundă la întrebări, îi interzisese să vorbească despre ea.

Iar cînd începea să se resemneze în faţa tainei — atrasă poate de alte o mie, tot atît de puţin limpezite — naşul se întorcea la Trinidad...

Revăzu, cu uimitoarea fidelitate a memoriei, binecunoscuta scenă, de fiecare dacă cînd *don* Pedro de Aizcorbe îşi făcea intrarea triumfală în casa pregătită cu grijă pentru eveniment.

Bărbaţii mergeau pînă la Casilda, împreună cu autorităţile, imediat ce de pe muntele Vigia se anunţa că mult-aşteptata corabie „San Fernando“ fusese văzută. Iar femeile găseau întotdeauna ceva de făcut în ultimul moment. În dimineţile acelea pe ea nici n-o lăsau să intre în bucătărie.

Unchiul se dădea jos din caleaşcă, printre servitori şi curioşii străzii îngrămădiţi la poartă. Toată lumea aflase de sosirea impunătorului personaj cu pieptul plin de decoraţii, cu spadă şi cu enorma lui pălărie, terminată cu un fremătător panaş alb...

Iar mama, care aştepta gravă pe estrada din salon, înainta cîţiva paşi, mereu cu un zîmbet fermecător pe buze şi cu lacrimi în ochi — lacrimi adevărate — lăsîndu-se îmbrăţişată şi sărutată pe frunte.

— Bine ai venit, luminăţia-ta ! — îi spuneau atunci în cor, cu mama şi cu sclavii adunaţi în salon pentru ceremonie.

Ea își aștepta rîndul, repetînd urarea de bun-venit la apropierea strălucitoarei uniforme.

Pe atunci nașul nu însemna mare lucru pentru ea. Mirosea foarte ciudat și sudoarea îi șiroia pe frunte. Nu avea voie să se șteargă după sărut, deși sudoarea nașului i se prelingea pînă la gură. Nu era voie.

Lucrul la care se gîndea însă cel mai mult era uriașul panaș ce zbura asemenea unei splendide păsări albe deasupra capului ei, în timp ce era îmbrățișată mama, pentru ca apoi să dispară în spatele ei, tocmai cînd ar fi dorit cel mai mult să-și treacă mînuțele peste frumoasele pene imaculate...

După prînz, dezbrăcat de podoabele lui aurii și de haina groasă, între evantaiele sclavilor, așezat întotdeauna pe marginea scaunului — niciodată nu-și văzuse nașul legănîndu-se într-un balansoar — cu picioarele depărtate și cu uriașul trabuc între mustățile groase, începea s-o examineze pe îndelete :

— S-a făcut femeie în toată rregula... ! — exclama cu voce joasă, în care inițiala ultimului cuvînt izbucnea ca și cum nașul ar fi vrut să scape de un os de pește rămas în gît.

Și degeaba vorbea mama cu mai multă vioiciune, iar tata intervenea cu vreun subiect de interes major. *Don* Pedro, fără a ține seama de ei, ca unul obișnuit să fie ascultat, în cele din urmă o chema lîngă el, luîndu-i mîinile între ale lui, păroase și imense, și o privea îndelung, după plac, ca și cum de fiecare dată ar fi văzut-o pentru prima oară.

Apoi, cu o izbucnire ciudată pe care Mariceli învățase s-o aștepte, o trăgea lîngă el și o săruta, închizînd ochii și murmurînd printre dinți :

— Dumnezeu s-o ierte !

După care adăuga cu voce tare, îndepărtînd-o de lîngă el :

— Dumnezeu să te binecuvînteze, fiica mea, și să te ferească de toate relele !

Asta era tot. Căci părinții, pentru a termina discuția, o trimiteau să se joace.

Să se joace, în zilele acelea, singurică în camera nelocuită unde se păstrau toate lucrurile inutile din casă și unde-și ținea jucăriile, nu însemna altceva pentru ea decît să repete scena din al cărei conținut dramatic sensibilitatea ei precoce începea să întrevadă cîte ceva.

Lua una din păpuși — Pilar, Leticia sau Rosalia — contemplînd-o un moment :

— Ce mare te-ai făcut ! — repeta. Și ce frumoasă ! Ai exact figura ei, Dumnezeule !

Puțin cîte puțin, pe măsură ce lucrurile i se limpezeau în imaginație, adăuga de la ea :

— Dar să nu fii ca ea, care a fost rea, foarte rea !

Și sfîrșea întotdeauna dîndu-și ochișorii peste cap, așa cum termina și nașul cu ea :

— Dumnezeu s-o ierte !

Pînă la urmă treceau și zilele pe care nașul le petrecea la Trinidad, și după vesela excursie la Casilda pentru a-l conduce, părinții obișnuiau să schimbe brusc tonul și gesturile, vorbind deschis despre mătușa Asunción.

Ea nu întreba nimic. La ce bun ? Descoperise că auzea mai multe cînd stătea cu catehismul în față, la tăblița de socoteli, sau la gherghef, făcîndu-i pe părinți să uite de ea. Astfel află că moștenise albeața îmbujorată, ochii albaștri-cenușii ca oțelul și părul blond-arămiu, ondulat, al mătușii Asunción ; că aceasta se căsătorise cu nașul imediat după ce ieșise de la mînăstire, contrar voinței ei, căci dorea să devină călugăriță, și că mai tîrziu, pe neașteptate, îi făcuse ceva rău, ceva teribil, bunului ei naș.

Cu toate acestea, Mariceli nu-și amintea să fi obținut din discuții satisfacerea deplină a dorinței ei de a afla

lucrurile aşa cum se petrecuseră. Cînd era mică, îşi aducea bine aminte: era nestăpînită, veselă, sinceră. Întreba totul, fără a se sfii să asculte. Şi mereu dădea peste cîte o sprînceană încruntată:

— Fetiţele nu întreabă asemenea lucruri!

De-a lungul acestor ani, pe nesimţite, expresiile „păcat", „pierzania sufletului" şi altele de acelaşi fel, pe care le repetase în rugăciuni încă din copilărie, fără a-şi bate capul cu înţelesul lor, căpătaseră treptat un sens înfricoşător, legat de noile ei idei despre cele lumeşti.

Începu să se roage cu o evlavie mai profundă, silindu-se să nu fie „rea", ca mătuşa Asunción. Oare din cauză că semăna cu enigmatica mătuşă, părinţii, înainte de moartea lui Lorencito, nu se ocupau deloc de ea? Oare de aceea Lorencito căpăta toate mîngîierile, darurile, iertările, iar ea se alegea doar cu mustrările şi cu răspunsurile categoric negative la întrebări?

Într-o zi, puţin înainte de moartea fiului preferat, atitudinea mamei faţă de ea se schimbă dintr-o dată. Asta fusese imediat după spaima ei să nu fi fost cumva rănită pe dinăuntru. Mama îi repetase de multe ori că „asta" era „natural". Însă înainte de a se obişnui cu ciudatul fenomen periodic, spaimele ei şi insistenţele mamei ca ea să tacă, să nu vorbească cu nimeni despre aceasta, în timp ce o sfătuia hotărît „să nu mai fie cum era", interzicîndu-i jocurile favorite, aceleaşi ca şi ale fratelui ei, făcură să-i răsară în imaginaţie noi şi apăsătoare întrebări.

Ma[1] Irene — bătrîna sclavă care îi fusese doică tatălui ei şi pe care toţi din casă o priveau într-un mod ciudat, deşi rîdeau de limbajul de neînţeles şi de maniile ei — îi băgase în cap de cînd era mică o anumită ideea absurdă despre rai şi iad. Albii „răi", după cîte spunea *ma* Irene,

[1] Forma prescurtată de la *madre* (mamă) (n.t.).

primeau după moarte aceleaşi pedepse pe care în viaţă le primeau negrii. De fapt, aceştia erau negri din cauza păcatelor lor sau ale părinţilor lor. Iar dacă în timpul vieţii erau buni, cînd se urcau la cer se făceau albi.

La plantaţia de trestie, barăcile sclavilor, unde din ordinul mamei nu fusese niciodată lăsată să intre, îi pricinuiau o curiozitate de neînvins, apoi o impresie de dezamăgire la început, urmată de repulsie crescîndă. Niciodată nu-şi putuse îndepărta din memorie amintirea neplăcută, apăsătoare, a unei anumite scene din *tumbadero* [1], urmărită pe ascuns împreună cu fratele ei Lorencito. Întunericul, mirosul insuportabil, strigătele din ce în ce mai slabe ale condamnatului, pînă cînd acesta rămăsese nemişcat, cruzimea celuilalt negru : vătaful, capetele altor sclavi, puse în butuci, picăturile uleioase, pe care, după ce îşi obişnuise privirea cu semiîntunericul barăcii, le recunoscuse a fi de sînge : toate amănuntele scenei, care pe moment îi intraseră împreună în memorie, se împărţiseră apoi în coşmaruri şi evocări ale imaginaţiei, în timp ce îşi spunea rugăciunile împreună cu mama. Strigătele ei bruşte şi bîlbîielile la asprul interogatoriu al părinţilor, îngrozită şi tremurînd toată, îi aduseseră chinuri nesfîrşite, nenumărate priviri de neîncredere din partea celorlalţi, consulturi medicale şi interdicţia de a mînca lucrurile obişnuite, însoţită de inevitabilele linguri de băuturi respingătoare.

— Vîrsta. Schimbarea. Dezvoltarea prematură, spuneau cei vîrstnici.

Cuvinte tot atît de lipsite de sens pentru ea ca şi cele pe care le auzea printre sclavi.

— *Mabuya* [2] — lucrul rău. *Elegbará* [3] — sufletul însingurat.

---

[1] Loc, la fermele de cîmpie, destinat pedepsirii sclavilor (n.t.).
[2,3] Nume africane de spirite rele (n.t.).

În ciudatele fantezii ale lui *ma* Irene încercase, mai mult decît în explicațiile materne ale catehismului, primele spaime mistice. Gesturile emoționante și poveștile dezlînate însă trăite ale bătrînei sclave se potriveau mai bine cu înclinația ei spirituală pentru metafizic decît recile povești din scripturi ale mamei și decît sforțările de a învăța pe de rost lungi rugăciuni, al căror înțeles nu-i fusese niciodată explicat pe deplin.

După lunga și puternica criză familială ce urmase morții fratelui ei, după ce pierduse astfel prilejul să alerge și să se joace slobod cu el, cărțile deveniră pentru ea singura mîngîiere. Mulțumită schimbării de atitudine a părinților, putu aduna, în cîtva timp, toate cărțile care-i cădeau în mîini prin străduința lui *don* Antonio, negustorul catalan din strada Gutierrez. Bineînțeles, *don* Antonio le arăta mai întîi mamei, cu autorizația înălțimiisale tipărită pe primele pagini.

Patima ei religioasă — atît de diferită de cea a mamei și a mătușii Elena, și din cînd în cînd combătută cu brutalitate de tata, căruia în crizele de proastă dispoziție i se întîmpla chiar să blesteme față de ea, calificînd-o cu cele mai grele epitete și provocînd intervenția mamei — îi oferi cîțiva ani de relativă odihnă.

În cărți afla cel puțin, cu o precizie care o liniștea, unde se găseau binele și răul. Viața martirilor era drumul drept, atît de anevoios și dureros. Drumul ei, în schimb, era cum nu se poate mai întortocheat. Nu știa ce să facă cu ea însăși, încercată permanent de curiozități nesănătoase și crize nelămurite ale unui rău nedefinit, în timpul cărora se îndepărta cu hotărîre de cărțile sfinte, găsind plăcere în altele, care îi căzuseră în mînă fără să știe de fapt cum : *Corina sau Italia, Familia Vieland, Povestea unei tinere rusoaice.*

Printre cărţile tatălui, unde spre nenorocirea ei îi venise ideea să umble într-o zi, dădu peste acel rod al infernului pe care probabil nici părintele ei, pierzîndu-i primele pagini, nu ştia că îl are. Cărţulia, fără început şi sfîrşit dar cu cîteva ilustraţii înfiorătoare, povestea aventurile unui oarecare baron de Faublas [1]...

Odată cu rochiile lungi şi cu brusca schimbare ce se petrecuse cu tata, aluziile la proiectata căsătorie nu făcură decît să-i sporească îndoielile şi ezitările. Nu se mai prefăcu neatentă în prezenţa celorlalţi pentru a asculta mai bine, ci reveni la şiretlicul din copilărie, ascultînd pe la uşi. Şi nu numai pe părinţi şi pe oaspeţi, înainte ca aceştia să intre în salon, ci şi pe oamenii de pe stradă, la orice oră din zi şi din noapte, din spatele jaluzelelor camerei.

Astfel, nimeni nu avea nimic rău de zis de purtarea ei. Era ascultătoare faţă de părinţi, atentă cu prietenele — puţinele prietenii acceptate de cei mari — şi blîndă cu servitorii. Bunul părinte Reguera, confesorul mamei şi al mătuşii Elena, îi lăuda cu voce tare, faţă de ele, calităţile...

Însă Rosario — sclava ei, numai cu doi-trei ani mai mare, şi de o blîndeţe exemplară — era poate singura fiinţă umană care îi cîştigase pe deplin încrederea. Cu ea se putea arăta veselă, chiar obraznică, fără teamă. Doar cu ea, fără alţi martori din familie, putea să rîdă în voia ei. Să rîdă ! Cîteodată, cînd mergeau singure la slujba religioasă, fără reacţia imediată a lui Rosario ar fi fost date afară din biserică pentru obrăznicie. *Ma* Irene, în faţa căreia nu se simţea nevoită să se prefacă, o făcuse de mult ori „mironosiţă". Numai că Rosario, la urma urmelor, era mai laşă decît ea :

---

[1] Este vorba de ***Iubirile cavalerului Faublas*** de Jean-Baptiste Louvel de Couvray (1760—1797), roman considerat în epocă prea indecent pentru a fi lăsat la îndemîna oricui (n.t.).

— E păcat, Mariceli, pentru Dumnezeu ! îi spunea de multe ori. Trebuie să te spovedeşti...

Dar părintele Reguera n-o luase niciodată în serios ca penitentă. O trata ca pe o fiică şi-i dădea aceleaşi sfaturi practice ca şi mama. Puţin înainte de moartea lui — plînsă în casă ca o nenorocire a familiei — ajunsese chiar să-i reproşeze ceea ce el numea „bigotismul" ei. Bunul bătrîn dorea s-o vadă mereu veselă şi zglobie, aşa cum ştia de la toată lumea că fusese. Şi aşa şi era, desigur, în adîncul sufletului. De multe ori se trezea fredonînd cîntece populare. Iar împreună cu Rosita Malibrán, una din prietenele ei, o adevărată diavoliţă, împotriva căreia mama o prevenea mereu, supraveghindu-le fără încetare cînd erau împreună, învăţase să danseze mazurca. Şi în secret, în ciuda vigilenţei materne, chiar cîţiva paşi de *caringa* [1] şi *cachucha* [2]... Împotriva tuturor acestor lucruri trebuia să lupte singură, căci spovedania n-o ajuta.

Părintele Remigio, succesor al bunului părinte Reguera, fu pentru ea o mare speranţă. Avea o bogată bibliotecă, cu cărţi frumos legate, ce contrastau cu evidenta sărăcie şi cu înfăţişarea lui palidă, de tuberculos. Îi ascultă primele spovedanii — făcute cu teamă — cu mare atenţie. Iar cînd i se adresă pentru a-i da primele sfaturi, i se păru mai inspirat şi mai convingător decît în predici, care erau la fel cu ale părintelui Reguera.

Mai tîrziu, în particular, noul paroh reuşi că cucerească simpatia tatălui. Recita din memorie frumoasele versuri ale misticilor spanioli, pe care ea avu apoi aleasa fericire de a-i citi şi reciti pentru ea. Fray Luis de León [3] dădu

---

[1,2] Vechi dansuri populare ale negrilor, socotite necuviincioase în saloane (n.t.).

[3] *Fray Luis de León* (1527—1591), călugăr şi poet mistic spaniol (n.t.).

un sens nou cîmpului, păsărilor, cerului, nopţilor senine ale patriei...

În schimb, sfîntul Juan de la Cruz [1] îi provoca ciudate reacţii mistice :

„O, flacără vie de dor,
Care răneşti dezmierdînd
Sufletul meu chinuit şi flămînd,
Dogorile tale mă dor !
Te rog să mă scapi, dor fierbinte,
Din laţul acestei vedenii iubite..."

Pe măsură ce singurătatea ei spirituală se schimba, din tristă şi aspră devenind blîndă şi veselă, proiectele matrimoniale ale tatălui ei îi apăreau din ce în ce mai nepotrivite.

Dinspre mînăstirea sfîntului Francisc, ale cărei ferestre le zărea ridicîndu-se deasupra acoperişului casei, în timp ce broda sau citea, aşezată lîngă unul din arcurile imensului salon, îi ajungeau la ureche blînde cîntări religioase. Ecoul clopotelor, în casă, răsuna însă ca vocea unui Dumnezeu neînduplecat. Tatăl veşnic, care semăna puţin cu tatăl ei. Visul ei era o mînăstire cu călugăriţe albe şi imaculate, cu chilii dînd într-o curte mare plină cu busuioc, iasomie, clopoţei, panseluţe, leandri şi tuberoze ; modestele flori din grădină care trăiau doar prin grija ei. Şi iarăşi cărţi, povestind vieţile unor femei exemplare ca Antoinette Bourignan, Jeanne Marie Bouvier de la Motte, şi cealaltă Ioana „fecioara din Veneţia", sau despre altele, prea însemnate în lume, ca doamna Dacier — Anne le Febvre [2] — traducătoarea clasicilor latini ; Gabrielle

[1] *Juan de Yepes*, zis *sfîntul Juan de la Cruz* (1542—1591), poet mistic spaniol (n.t.).

[2] *Anne Lefebvre Dacier* (1647—1720), soţia filologului francez André Dacier, secretar perpetuu al Academiei franceze. Doamna Dacier a tradus operele lui Homer în limba franceză (n.t.).

Emilie de Breteville, marchiză de Chatelet [1]. Fără a lipsi Sfînta Teresa [2], nici sora mexicană Juana Inés de la Cruz [3], pe care părintele Remigio o învățase să le iubească.

„Voi, răi bărbați ce acuzați,
Femeia, făr-a sta să judecați
Că voi sînteți de fapt pricina
Ce-aduce după dînsa *vina* ;
Căci dacă patima adîncă
Vă face vrednici de dispreț,
Cum de puteți pretinde încă
De bine parte să aveți ?"

Chiar în acest fericit moment al vieții, cînd credea că-și definise vocația religioasă, află de ultimul proiect matrimonial al părinților ei.

Îl mai auzise și altădată pe tatăl ei vorbind cu *don* Antonio, vătaful, și dispunînd în acest mod de sclavele tinere, cînd le vindea altor prieteni fermieri sau cînd le cumpăra pentru negrii lui cei mai robuști și mai sănătoși, cu scopul bine stabilit de a avea „prunci zdraveni". Tata aștepta de la ea și de la Juan Antonio — despre care vorbea ca despre un cal sau un taur — „copii puternici și sănătoși". Și „nu cumva să fie muieri". Dacă la prima născare ieșea o muiere, „o nătăfleață", avea să o arunce chiar el în fîntînă cu capul înainte. „Flăcăi" : doar „flăcăi" la fiecare „născare"...

---

1 *Emile Le Tonnelier de Breteuil marchiză de Chatelet* (1706—1749), prietenă și inspiratoare a lui Voltaire pe care l-a găzduit în castelul ei de la Cirey. (n.t.).

2 *Sfînta Teresa de Avila* (1515—1582), poetă mistică spaniolă (n.t.).

3 *Juana Inés de la Cruz* (1651—1695), călugăriță și poetă mexicană supranumită „Fenixul Mexicului" (n.t.).

Cu un astfel de limbaj, fără cel mai mic protest din partea mamei sau a mătușii, vorbea despre ea tatăl ei: stăpînul.

Iar mama făcea tot felul de aluzii la nevinovatele jocuri cu vărul ei, dînd fiecărei fraze și oricărui gest un înțeles malițios! „Mironosița" se „zbenguise" de mai mare dragul la ultimul Crăciun, separîndu-se de grup de cîte ori ea — mama — își lua privirea de la ei, pentru a pleca singură cu Juan Antonio pînă la malul rîului...

Renunță să mai spioneze pe la uși sfaturile de familie. Niciodată nu se simțise mai singură și mai părăsită printre ai ei.

Porumbeii, în curte, continuau să se drăgostească...

Oare de ce oamenii — gîndi — trebuie să prefacă totul în răutate, în păcat, în taină de nepătruns; în singurătate a sufletului?

Își adună totuși, cu ciudată insistență, toate amintirile despre Juan Antonio. Măcar el de-ar fi în stare s-o înțeleagă! De-ar putea fi sinceră cu el, să-și deschidă sufletul, să-i spună totul, totul!...

Cu prezența lui — căci în sfîrșit sosi și ziua întîlnirii de care se temea — Juan Antonio făcu mai mult rău decît bine cauzei lui. Iluzia de siguranță în legătură cu sentimentele verișoarei față de el îi dădu o familiaritate insuportabilă, aproape jignitoare în ochii ei. Încercase chiar s-o îmbrățișeze brusc, imediat ce rămăseseră singuri!

Mariceli pierdu dintr-o dată orice iluzie și se închise în sine.

Avea în față încă un dușman. Da, trebuia să-și salveze sufletul. Pe ea o conducea o inspirație mai presus de toate puterile lumii trecătoare la un loc.

Lume de tați sălbatici și de mame neînțelegătoare, de stăpîni și de sclavi, de călăi cruzi și de capete puse în butuci, de mirosuri respingătoare, de molime, de frică...

Și de veșnică însingurare a sufletului.

III

ÎNSERARE

„*Estavaraka :* Legați-mă, omorîți-mă dacă vreți. Nu voi face nici un lucru pe care conștiința mi-l interzice. Zeii m-au pedepsit să îndur sclavia pentru greșelile dintr-o viață anterioară : nu vreau să risc să fiu pedepsit iarăși, să mă nasc din nou sclav..."

Căruciorul de lut. Dramă hindusă, atribuită prințului Zudraka, sec. II e.n.

Așa cum i se întîmplase deseori de la sosire, Juan Antonio Luna simți un început de neliniște la auzul tropotelor calului apropiindu-se de conac. Zări imediat umbra călărețului care întunecă o clipă stîlpul din colțul cerdacului, colorat în acel moment în trandafiriu de soarele îngropat pe jumătate în înaltul lui mormînt din muntele Vigia, și văzu în sfîrșit silueta robustă a lui *don* Lorenzo descălecînd vioi, dintr-un singur salt, în fața cerdacului.

Îl admira, desigur. Îl iubea chiar.

La sosirea de la Havana, cu cîteva zile în urmă, primirea fusese cum nu se poate mai cordială. În discuțiile obișnuite, pentru a-i arăta încredere, îi cerea cu un semn

din ochi aprobarea pentru a glumi cu afecțiune pe seama soției sau fiicei sale.

— Pentru că, după cum „știi“ și dumneata, tînărul meu prieten, femeile...

Don Lorenzo scotea cu o emfază deosebită în evidență timpul prezent al celui mai greu dintre verbe. Însă el, Juan Antonio, nu „știa“ de fapt nimic. În fața lui *don* Lorenzo, tot ceea ce învățase în anii de liceu și de drept se ștergea, îi fugea din memorie. Toate cele învățate de el nu valorau nici cît o singură afirmație categorică a unchiului. *Don* Lorenzo era construit din afirmații. Era pentru el centrul pămîntului. Iar lumea de sub el se reducea la o minge : totul se prăbușea parcă, într-un echilibru instabil.

Pînă și calul, lipsit de călăreț și ținut în frîu de mîinile unui sclav, îi părea tînărului că-și pierduse din vioiciune, pășind atît de imaterial încît umbra lui desena figuri ciudate și elastice pe iarbă, pe gardul principal și apoi pe copacul de alături, pentru a dispărea dintr-o dată, aruncîndu-și departe ecoul din ce în ce mai slab al tropotelor. Între timp, stăpînul urca cele cîteva trepte ale scării cu pași răsunători, de domn și stăpîn, cale de multe leghe împrejur, ținta zîmbetelor *doñei* Celia și ale tinerei Mariceli, în afectuoasă așteptare a noului sosit (de parcă nu l-ar fi văzut cu două ore înainte plecînd în plimbarea sa cotidiană de pe înserat), stăpîn — gîndi Juan Antonio — chiar și al soarelui, căruia îi dăduse dreptul la odihnă, cum făcuse și cu calul...

— Salutare !

Fiicei, o palmă ușoară pe obraz. *Doñei* Celia, brațul puternic pe după gît.

Și imediat la subiectul lui, singurul care îi interesa în acel moment „pe toți cei care văd și citesc prezenta“, după cum scrie pe afișe :

— Nu l-am văzut pe vătaf. A plecat azi-dimineaţă cu cîinii aduşi de la Havana. Cînd i-am lăsat, pe la prînz, se luaseră după o urmă, la răscrucea San Juan de Letrán. Cred că vom recupera cîţiva fugari. Cu cîinii ăştia şi cu oamenii lui Antonio nu rămîne nici un luminiş necercetat. Şi mi se pare mie că mîine „vîna de bou" va avea de lucru. O să ne distrăm de minune la *tumbadero.*

— Doamne, tată !

Juan Antonio se mărgini să zîmbească. În ciuda ameninţărilor, ştia el că *don* Lorenzo nu era un stăpîn crud cu sclavii săi. Aproape că-i mulţumi pentru exagerare. Astfel îl privi în sfîrşit în faţă. Şi îl regăsi uman, nimic mai mult decît uman. Poate puţin cam pîntecos, sub uriaşa lui pălărie de pai.

Mama dori să ştie mai mult, şi ei îi fu destinat, fără alte glume, restul povestirii despre activitatea din acea după-amiază. Juan Antonio reveni la preocupările afectuoase faţă de fiică, exprimîndu-şi prin clipiri semnificative scepticismul binevoitor faţă de ameninţările tatălui. Apoi se apropie de ea, şoptindu-i părerea lui :

— Nu trebuie să iei de bun tot ce spune : doar ştii că niciodată nu exagerează cu pedepsele bieţilor negri.

Mariceli se arătă îngrozită de inevitabila scenă de tortură. Vorbi mult, aşa cum n-o auzise niciodată de cînd venise. Vorbi în limbajul ei ciudat, nou, de creştină exaltată, cu variaţiuni pe temele lui Kempis [1] şi ale părinţilor bisericii...

Nu putea spune că verişoara încerca să-l înşele, repetîndu-i acele grave aforisme ca şi cum ar fi fost ale ei. Mariceli îi vorbea cu căldura de neconfundat a sincerităţii. Însă nu era deloc acea Mariceli pe care şi-o amintea

[1] *Thomas Hemerken* (1379—1471), poreclit *Thomas din Kempis*, scriitor mistic german (n.t.).

el. Şi nici cea din visurile lui de îndrăgostit, de la Havana, ce urmaseră unei anumite scrisori a mamei lui...

„Mariceli nu face altceva decît să întrebe de tine..."

În fața lor cobora dulce panta colinei pe care era construit conacul, nu departe de cotitura de sud-vest a văii San Luis. La dreapta, pe imensul zid verde al muntelui Vigia, se înălțau furișe umbrele apusului, pînă la vîrful cuprins de flăcări. În față, un grup de nori desena un alt incendiu de purpură pe culmile muntelui Solitario. Şi departe, spre stînga, la ieşirea din vale, culmile îndepărtate dinspre Sancti-Spíritus își înălțau contururile nesigure, risipite printre norii cenuşii, tiviți cu roşu. Un imens golf zimțat părea mandibula unui monstruos dragon. Aproape de Solitario, pe spuma imaculată a unui nor, se aşeza un Budha negru şi rotund. Țînțarii își începeau corul de seară, înlocuind treptat cu zumzetul lor monoton ecoul muribund al cîntecelor și al ciripitului păsărilor.

Soare și umbre, munți și nori vorbeau de asemenea despre eternitate, despre un Dumnezeu dinainte de omenire, de neconceput, la fel de indiferent față de toate ființele acelei naturi profunde și de nepătruns, un Dumnezeu fără nici o legătură cu cel mistic, invocat de verişoara lui.

Toate acestea, gîndi Juan Antonio, existau dintotdeauna la locul lor, repetînd la infinit nesfîrșitele lor schimbări, cu secole și secole înaintea descoperirii : înainte să vină spaniolii, cu ura şi ambițiile lor ucigătoare, cu sclavii lor, cu preoții lor, cu sumbrul Dumnezeu al Israelului și cu răstignitul lor, gol și sîngerînd, asemeni celui de la Vera Cruz, pe care tocmai îl văzuse la biserică. Dintre toate colțurile lumii, îi părea că insula lui dragă era tărîmul cel mai puțin potrivit pentru durerea și tristețea aceea dramatică. Fiecare călătorie pe care o făcea la Trinidad, pătruns de patriotica ardoare ideologică din amfiteatre şi din convorbirile de fiecare zi, la Havan

cu oameni ca *don* Francisco Arango [1], *don* Tomás Romay [2], *don* José Antonio Saco [3], sau tînărul lui prieten Domingo del Monte [4] şi atîtea alte spirite alese, îl obliga parcă la o reevaluare a patriei lui. Totodată îşi întărea convingerea că multe din cele aduse de spanioli din bătrîna Europă trebuiau zvîrlite peste bord, pentru ca ţara să-şi găsească adevărata expresie. Ca şi cum ar fi fost tot singur, în camera lui de student, începu să recite pentru sine versuri din Heredia, poetul lui preferat.

„De ceruri zămislită, o, floare a ţărînii,
Tu nu-ţi cunoşti puterea şi soarta hărăzită..."

Cu o mişcare bruscă de prietenie, pe care Mariceli trebui să facă un efort pentru a n-o respinge, murmură la urechea verişoarei, cu voce foarte scăzută, încă două strofe. Şi urmă, îndreptîndu-şi privirea plină de entuziasm către orizont :

„Şi ce dacă-n lumina cerească străluceşti
În verzile-ţi veşminte, eterne ca-n poveşti
Şi dacă fruntea-ncinsă de mîndri palmieri
Ţi-o răcoreşte marea cu-atîtea mîngîieri ;
Căci peste cîmp răcneşte tiranul blestemat
Şi sclavul geme jalnic, căznit şi-ndurerat
Sub biciul ce-l loveşte neobosit şi crud
Pe spatele de sînge şi de sudoare ud ?"

O dublă mişcare din partea lui Mariceli, mai întîi de neîncredere, cu o privire furişă aruncată în jur, urmată de una de linişte, îl făcu, în sfîrşit, să-şi dea seama de imprudenţă.

Dar *don* Lorenzo nu mai era în cerdac. În spatele lor, în tăcere, *doña* Celia îşi continua nesfîrşita broderie.

— Cunoşti versurile ?

---

[1], [2], [3], [4] Scriitori şi militanţi pentru independenţa Cubei, precursori ai mişcării separatiste (n.t.).

— Da. Dar prefer alţi poeţi, alte teme... de exemplu Fray Luis de León.

Moment de linişte. Mariceli se îndepărtă cu blîndeţe de tînăr. Şi, nepăsătoare, ca şi cum ar fi fost singură în camera ei, uitînd la rîndul ei de convenienţe, după atîtea zile în care-l avusese alături pe Juan Antonio, se aruncă pe spate, în hamac.

Verişorul îşi puse familiar taburetul lîngă balustrada cerdacului şi se aşeză în faţa ei.

Clipa cerea tăcere. Apusul şterse în sfîrşit ultima nuanţă trandafirie a norilor. Şi din fundul văii urcă un abur greu de iasomie.

Dintr-o dată, ca şi cum imaginea ar fi pătruns într-un colţ pînă atunci neexplorat al propriei lui conştiinţe, tînărul „descoperi" că verişoara lui era frumoasă.

În perspectivă, aşa cum o vedea în acel moment, cu bărbia ridicată şi cu capul înconjurat de reflexe arămii, Mariceli exercita asupra lui o ciudată atracţie.

Oare abia acum se îndrăgostea cu adevărat de verişoara lui ? Senzaţia, cel puţin, era cu totul nouă. Atunci cine fusese făptura visurilor lui de dragoste de la Havana, ce urmaseră scrisorii de neitat a mamei : „Mariceli nu face altceva decît să întrebe de tine" ?...

— Cheamă stăpînu', *señorita* — spuse o voce umilă.

— Vin...

Iar după ce *doña* Celia intră în casă, cei doi tineri rămaseră singuri în cerdacul cel mare.

Mariceli încercă să se ridice. Îşi impusese ca de cîte ori era cineva în vizită să nu se mai arunce aşa în hamac. Ideea că era singură cu un bărbat, în poziţia aceea de abandon, îi veni pe neaşteptate. Iar gîndurile îşi luară zborul în toate direcţiile, ca nişte porumbei speriaţi. Sîngele i se urcă în obraji.

— Ce-i cu tine ?

Juan Antonio privi drept în ochii ei, albastru-cenuşii. Văzu că se înroşise şi zîmbi cu bărbătească şăgălnic-

— Ţi-e frică să rămîi singură cu mine ?

— Frică ? De ce ? Ce idee ţi-a mai venit...

Sări violent din hamac şi citi în privirea lui că mişcarea stîngace îi lăsase picioarele descoperite. Stînjenită, se aşeză pe un taburet.

Fermecat, dar cu un aer glumeţ, Juan Antonio se gîndi la trupuşorul ei de păpuşă ; picioarele micuţe, cu şosete înalte căzînd peste pantoful închis, şoldurile rotunde, sînul învolt — poate singurul semn al deplinei feminităţi în acea fragilă aparenţă de copilă — umerii, bărbia, gura. Şi aureola roşcată a buclelor blonde, întotdeauna rebele la aranjamentul strict al pieptănului.

Împins de o forţă irezistibilă, ce-l susţinea mai mult decît picioarele nesigure, făcu un pas spre ea.

La jumătatea drumului se împiedică de ochii ei, deschişi peste măsură. Şi se opri.

— Nu, nu pleca ! — o rugă, văzînd intenţia ei clară de fugă. E singurul prilej pe care-l avem să discutăm doar noi doi, să încercăm să ne înţelegem !

Vorbi întruna, năvalnic. Ruga lui transformase gestul de spaimă într-o nouă roşeaţă.

— Tu mă iubeşti, Mariceli. Toată lumea o spune. Părinţii tăi şi mama mea sînt înţeleşi. Lumea ne consideră logodiţi. Totuşi, parcă nici nu vrei să mă asculţi. Simt că ceva ne desparte... Nu ştiu. Eu te iubesc din tot sufletul. De ce fugi de mine ?

Se opri. După primele vorbe, acel „te iubesc din tot sufletul" îi păru livresc şi fals. Ce greu e să fii mereu sincer, să nu spui decît ceea ce e drept !

După un răstimp de tăcere, Juan Antonio se întoarse la locul lui, stînjenit. Hotărît lucru, nu se putea înţelege cu „logodnica lui". Lîngă el, Mariceli îi părea mai îndepărtată decît la Havana, cînd se gîndea la ea, nerăbdător să-şi termine studiile de drept şi să alerge la Trinidad, înainte de a-şi urma călătoria la Puerto Principe. Toate

visurile atrăgătoare pe care şi le făcuse despre această călătorie îl părăsiră dintr-o dată, ca şi graiul.

Trecu, ca printr-un torent îngheţat, prin toate amintirile lui legate de apariţia dragostei. Fantezia asta cu Mariceli şi cu căsătoria era, în fond, ceva recent...

Încă de la prima sosire în capitală, cînd abia împlinise optsprezece ani, pasiunea pentru politică îi ştersese aproape din memorie melancoliile şi sentimentalismele adolescenţei. Tocmai pe atunci se desfăşura procesul împotriva lui José Francisco Lemus, şeful conspiraţiei numite „a Razelor şi Sorilor lui Bolívar“ [1], iar partizanii acestuia abia dacă se mai ascundeau pentru a-şi exprima entuziasmul faţă de idealul independenţei. Pe coridoarele liceului erau discutate cu aprindere subiectele zilei: succesele revoluţiei de pe continent, de unde cu fiecare vapor soseau armatele distruse ale regaliştilor ; figura, devenită aproape ireală, a lui Simón Bolívar ; maşinaţiunile regelui Fernando al VII-lea împotriva libertăţii şi a constituţiei ; „sfînta alianţă“ şi atitudinea Statelor Unite din nord.

Cu puţin înainte de a-şi termina bacalaureatul, în ziua în care se află la Havana despre dezastrul ridicolei expediţii împotriva oraşului Tampico, Juan Antonio scăpă ca prin minune de a fi prins. Totuşi, incidentul îi lăsă urme în conştiinţă. Îşi înfrînă vorbele iar sentimentele îi deveniră mai profunde. Chiar din gura lui *don* Francisco de Arango [2], a cărui prietenie îl onora, ascultă sfaturi ce-l îndemnau la prudenţă. Pentru el, prima datorie de cetăţean era să-şi termine studiile. Apoi, trebuia să plece în străinătate. În Cuba, atmosfera morală era de nerespirat pentru un tînăr îndrăzneţ ca el. Sacrificiul său ar fi fost inutil, căci poporul nu era pregătit pentru inde-

---

[1] Conspiraţie descoperită în 1828. Pentru a deveni „soare“, un membru al societăţii trebuia să recruteze şase adepţi ai mişcării, care deveneau „raze“ (n.t.).

[2] *Francisco de Arango y Parreño,* militant progresist, exponent al intereselor creolilor (n.t.).

pendenţă. Îi lipsea educaţia şi spiritul economic, simţul practic al vieţii. Independenţa nu trebuia să fie doar un vis al poeţilor sau un pretext pentru aventurierii care nu aveau nimic de pierdut.

Printre amintirile iubirilor lui de student abia dacă găsea una singură, mai serioasă. Căsătoria îi inspira teamă. A se căsători însemna, după părerea lui, a accepta trista realitate din ţara lui...

Şi totuşi se afla la Trinidad ! Făcuse nouăzeci de leghe fără a simţi greutăţile drumului, cu gîndurile îndreptate spre iubita lui. „Iubita" lui...

— Dacă ai şti tu de ce am venit la Trinidad, Mariceli... ! exclamă brusc, întorcîndu-şi din nou privirile visătoare spre culmile îndepărtate.

Vorbi din nou, fără să se asculte. Trebuia să-şi formuleze în cuvinte, pentru el însuşi, problema transformării lui. Trebuia să-şi pună la bătaie toată puterea de introspecţie pentru a-şi putea motiva dragostea şi gîndurile de căsătorie.

Însă nici Mariceli nu-l auzea. Şi ea încerca să analizeze din nou prezenţa vărului Juan Antonio, bărbat în toată puterea cuvîntului, îmbrăcat cu eleganţa capitalei... şi chipeş. Şi pe ea, realitatea o surprindea cu senzaţii neprevăzute. Vărul ei nu era duşmanul pe care-l socotise la început. Oare să fie nevinovat ? Să fie străin de maşinaţiile părinţilor ? Dacă ar fi aşa, ar însemna că, într-adevăr, o iubea. O numea „logodnica" lui şi dorea s-o ia de soţie.

— Acum îmi dau seama, Mariceli, că e vorba de mama ; ea mi-a băgat în cap ideea asta că tu mă iubeşti.

Mariceli îl privi cu surprindere. Fără să-şi dea seama, gîndeau la unison.

— Anul trecut, urmă el, îţi aduci aminte ? am venit la Trinidad de Crăciun. Nu aveam despre tine decît ideea confuză a primelor vacanţe, cînd încă se mai glumea pe socoteala mea şi a Luisitei Echerri. Săraca ! Am văzut-o

mai ieri, cu cei doi copii. Şi cînd te gîndeşti ce pasiune ridicolă făcusem pentru ea la cei cincisprezece ani ai mei ! Azi parcă mi-ar fi mamă. Ce vîrstă are ?

Nu auzi răspunsul. Nici nu voia un răspuns, pierdut printre amintiri ca un somnambul.

— M-am surprins admirîndu-te ca pe o adevărată femeie. Nu te recunoşteam, ţi-o jur ! Nu ţi-ai dat seama de rezerva mea din primele zile ? Te ştiam neastîmpărată, neliniştită, neascultătoare. Erai cea mai zburdalnică din tot grupul. Mariceli ! Îţi aduci aminte ?

O redescoperi în faţa ochilor lui.

— Părul tău blond, mereu încurcat. Ochii tăi senini, care au avut mereu asupra mea nu ştiu ce influenţă. Ochii tăi, Mariceli, care acum nu mai ştiu să privească drept în faţă !

O altă pauză. În casă, vocea lui *don* Lorenzo tună un ordin.

— Mă gîndeam să plec la New York, continuă Juan Antonio accelerînd ritmul cuvintelor. Şi de acolo în Europa. Visul meu de aur e să cunosc Parisul. Am învăţat franţuzeşte, citesc foarte uşor şi cred că pot să şi vorbesc. Însă totul e zadarnic ! Fiindcă mama, de disperare că i-am fost atîţia ani departe şi de teamă că n-o să mă mai revadă dacă mi-aş realiza dorinţa de a călători în Europa, s-a încăpăţînat să nu-mi dea voie să plec. Dacă ar fi fost după ea, n-aş fi plecat nici la Havana. Numai mulţumită tatălui tău... ţi-aduci aminte ? Nu, erai prea mică. Mamele au un fel atît de special de a-şi iubi fiii ! După ea, parcă aş fi venit pe lume doar ca să stau lîngă ea, s-o sărut şi s-o giugiulesc. Iar cînd sînt cu ea, totul o nelinişteşte. Nu pot nici să fiu flămînd nici să nu fiu, fără ca ea s-o ghicească şi să-mi îndeplinească dorinţa încă înainte s-o spun. Nu vrea nici mai mult nici mai puţin decît să mă întorc definitiv la Trinidad... imaginează-ţi !

— Mătuşa Elena e foarte bună cu tine, Juan Antonio. Nu vorbi aşa de ea.

— Odată am primit o scrisoare de la ea: „Mariceli nu face altceva decît să întrebe de tine“, îmi spunea. Îți jur că, atunci cînd am citit-o, nu i-am dat importanță. Am zîmbit în sinea mea, poate, cu vanitatea mea de bărbat... Însă de atunci n-am încetat să mă gîndesc la tine. Am trăit cu iluzia că te iubesc... și te iubesc, Mariceli ! Și mă iubești și tu !

Ajunse lîngă ea cu o mișcare rapidă.

— Nu, nu e sigur ! protestă ea, cuprinsă de un tremur brusc, cu ochii mari deschiși, retrăgîndu-se cu prudența unei feline. Însă reacția ei exagerată de apărare trecu neobservată.

— Ce nu e sigur ? Nu e sigur că întrebai de mine ?

— Nu, adică da. Da, întrebam...

— Atunci, mă iubești ?

Și după altă pauză.

— Cine tace, încuviințează. Mă iubești ?

În sfîrșit, aureola arămie se scutură imperceptibil, de sus în jos. Era tot ce putea vedea el. Mîinile ei își mascau tremurul aranjînd de zor cutele bluzei.

— Atunci de ce te temi de mine, Mariceli ? Abia fac un pas spre tine și fugi. Abia aduc vorba despre dragostea noastră, și taci ; taci cu încăpățînare, sau te ascunzi. O ducem așa de cincisprezece zile. Crezi că astfel o să ne putem înțelege ?

Buclele de aramă se scuturară din nou, de la dreapta la stînga. Continuă și aranjarea bluzei.

— Năzuiesc să găsesc o ființă inteligentă căreia să-i împărtășesc gîndurile mele. De aceea, noua ta comportare mă întristează. Spune-mi, fii sinceră : ce te-a făcut să-ți schimbi atitudinea ? Vorbești mereu de morală și de filozofie religioasă. Asta nu-mi place, și nu ți-o ascund...

— Nu mai continua. Știu ce-o să-mi spui.

Înălță capul. Cu o nefericită inspirație, Juan Antonio sfîrșise prin a-i reda îndrăzneala.

— Nici un an n-a trecut de cînd erai sinceră și firească față de mine. Am fost împreună de multe ori la Casilda și la rîu. Iar mîinile tale se odihneau într-ale mele. În ziua aceea, în excursie, m-ai lăsat să te sărut...

— Nu, nu-i adevărat ! Nu te-am lăsat. N-a fost un sărut. Și asta nu însemna că era ceva între noi. Erai vărul meu : ca și un frate. Nu te credeam în stare de nimic rău...

— Și acum de ce mă crezi în stare ?

— Acum nu mai ești același, Juan Antonio...

— Nu e vorba de mine. Nu mai sînt același, căci lîngă tine nu mai gîndesc nici nu mai simt ca un verișor ștrengar, care fură în joacă un sărut, ci ca un bărbat îndrăgostit, care acceptă responsabilitatea căsătoriei. Vreau să-mi fii soție, Mariceli, tovarășă pentru toată viața. Mi-am făcut iluzia că aș fi alesul inimii tale ; te știu curată și sfîntă : am tot atîta încredere în tine ca și în mama. Însă nădăjduiam să te găsesc... nu știu cum să-ți spun... îndrăgostită... femeie ! Și te găsesc aproape călugăriță, toată ziua cu sfinții... Nimeni, nici măcar propria ta mamă, nu știe ce gîndești. Te arăți ostilă față de maică-mea, deși nu-ți dai seama. Cum să nu dau vina pe influența mînăstirii, a noului tău confesor, mistic exaltat care nu gîndește nimic bun despre cubanezi ?

— Cine ți-a spus asta ? Mătușa Elena ?

Și imediat, îmblînzindu-și tonul brusc agresiv al vocii :

— Nu vorbi astfel despre ceea ce nu știi, Juan Antonio, te implor. Părintele Remigio nu are nimic de-a face cu starea mea de spirit. Tata poate să-ți spună orice dorești despre el. Nu mai sînt o fetiță care nu știe ce vrea. Mă atrage viața religioasă căci nu aștept fericirea în această lume. Nu sînt și nici nu voi fi înțeleasă, asta o știu. Niciodată nu m-a înțeles nimeni. Iar acum, tu îmi întărești convingerea...

— Eu ! Dar e prima dată cînd te aud vorbind astfel...

— Dar dacă e adevărat că mă iubeşti — urmă ea, cu un uşor tremur de duioşie reţinută — dacă e adevărat că intenţiile tale nu ascund nimic vinovat şi străin, renunţă la dorinţa să-ţi fiu soţie. Nu mă întreba. Ţi-am spus ce trebuia să-ţi spun. Rămîi aici la Trinidad, lîngă mama ta. În tîrg sînt multe fete, tot atît de bune sau chiar mai bune ca mine ; şi mai frumoase. Întreabă-ţi inima şi poate vei ghici motivele mele. Bărbaţii se îndrăgostesc foarte uşor. Vezi doar : de mine te-ai îndrăgostit de la ce ţi-a spus mama ta. Ca şi cum faptul că am întrebat de tine ar fi însemnat cine ştie ce ! Asta este vanitatea ta, aşa cum o spui chiar tu, orgoliul tău de bărbat. Cine ştie !

— Mariceli !

— Te implor să nu spui nimănui nici un cuvînt din ce ţi-am spus. Păstrează-mi secretul, dacă, măcar ca verişor, mă iubeşti cu adevărat.

Îşi ridică spre el ochii înnouraţi de lacrimi. Şi încercă să zîmbească :

— Mi-o juri ?

O bună bucată de timp ideile se învîrtiră confuze în capul tînărului. În sfîrşit, mai mult pentru a le clarifica pentru sine decît pentru a-şi exprima gîndurile, spuse :

— Nu trebuie să-ţi compromiţi viitorul, Mariceli, şi nici pe al meu, dintr-o confuzie. Am venit de la Havana cu cea mai mare iluzie a vieţii mele, reproşîndu-mi însă propria mea slăbiciune. Căci şi eu simt că „fericirea mea nu este în lumea aceasta“, cum spui tu. Mi-e ruşine să fiu fericit în patria mea, care rămîne insensibilă la istorica ei datorie faţă de continent. Dacă am venit totuşi pînă aici, a fost fiindcă mi-am închipuit că voi găsi în tine un imbold şi nu o distragere egoistă de la speranţele mele. Credeam că ne vom căsători, că lîngă tine îmi voi da seama mai bine şi mai concret de necesitatea de a ne educa poporul, de a-l scoate din groaznica prostraţie

morală în care se află astăzi : că lîngă tine voi găsi voinţă şi puteri, că voi găsi credinţă...

— Adevărata credinţă nu este credinţa în lucrurile trecătoare. Tu, ca şi tata, vorbeşti prea mult de cele lumeşti, niciodată de cele care înrîuresc sufletul...

— Nu, Mariceli, nu merge mai departe pe acest drum. Nu mă înţelege greşit. O să vorbim de ale noastre, fie ele trecătoare sau divine. Îmi spui să nu te mai vreau soţie. Vorbeşti de intenţii nevinovate. Cum pot sentimentele mele să fie vinovate ? Te iubesc fiindcă... fiindcă te iubesc ! Şi e imposibil ca tu să nu ştii...

— Poate greşeşti, Juan Antonio.

— Să greşesc ! Dar cum ? Nu te înţeleg, Mariceli ! De fiecare dată cînd îmi spui ceva, parcă o faci numai ca să mă aduci la disperare. Nu pot lua în serios vocaţia ta religioasă. Trebuie să fie ceva, ceva dincolo de atitudinea ta ciudată. Spui să jur...

— Iartă-mă. Atunci am să tac.

— Ce secret trebuie să păstrez ?

— Ţi-am spus doar.

— Dar nu te-am înţeles, Mariceli. De ce-mi spui, de exemplu, că m-am îndrăgostit de tine numai din ce mi-a scris mama ? Tainele tale nevinovate, cuvintele spuse pe jumătate, ironiile tale, atunci cînd vrei să fii sinceră ; toate îmi arată că ai un resentiment împotriva cuiva. Poate împotriva mamei ?...

— Nu, nu, nu, răspunse ea, prea repede. Nu mă întreba ! Nu ştiu nimic. Nu e nimic. N-o amesteca pe mătuşa Elena în treaba asta, te implor !

— Dacă tu nu-mi spui, o să-mi spună ea. Trebuie să ştiu...

— Nu, Juan Antonio, te implor !

— Nu vezi că neliniştea ta îmi întăreşte bănuielile ? Prostul de mine, cum nu mi-am dat seama înainte !

— Nu mă chinui, Juan Antonio. Nu insista : mătuşa Elena nu are nici un amestec aici. Îţi promit că mîine,

în altă zi, o să-ţi spun ce... o să-ţi spun tot ce vrei. Dar azi nu insista ! Lasă-mă. Sînt nervoasă, mă simt rău. Uite, fruntea mi-e plină de sudoare. Şi tata e în casă : ştii cum e el ! Promite-mi că n-o s-o întrebi pe mama ta nimic pînă nu vorbim !

— Dar acum nu vorbim ? E chiar prima oară că vorbim în cincisprezece zile...

— Am crezut că nu eşti sincer, Juan Antonio. Că ştiai...

— Că ştiam... ce ? Ce ştiam eu ? Vorbeşte, te rog !

— Că tot ce-ţi scria mama ta despre mine era numai ca să-ţi scoată din cap călătoria în Europa, ca să te aducă lîngă ea...

— Atunci tu...

— Tata vrea şi el să mă mărite...

— Dar tu ? Pe mine tu mă interesezi, tu...

— Sînt în păcat de mult, Juan Antonio, fiindcă i-am spionat aici, în sufragerie, peste tot. Am ascultat toate discuţiile, aproape de la început. Dispun de mine şi de tine ca de nişte sclavi...

— Cine ?

— Tata, mătuşa Elena, mama : toţi trei. Mama ta a aranjat totul, ca să te aducă la Trinidad. E hotărîtă să nu te lase să pleci în Europa, să nu te întorci nici măcar la Havana. Iar tata o ajută fiindcă vrea să mă mărite cu orice chip. Mă chinuie cu aceeaşi idee de peste un an de zile. Vrea să aibă fii, nepoţi adică, „flăcăi", cum zice el. Tu şi cu mine nu însemnăm nimic. Asta e tot adevărul, Juan Antonio. Iar eu te judecam greşit încă de la sosire, căci mi-ai făcut impresia că ştiai şi acceptai toate acestea. Mereu l-am auzit zicînd pe el, pe tata, că cu zestrea mea îmi va cumpăra soţul pe care-l pofteşte. Înţelegi ?

El abia mai auzea. Se simţea rănit la călcîiul lui Achile al neamului său : în amorul propriu. Îl păcăliseră

ca pe un copil ! Iar el, ce uşor ! Cu cîtă naivitate căzuse în laţ ! Verişoara lui, deşi femeie, era pusă în gardă. Şi el, care-i vorbea de iubire !

— Să nu spui nimănui un cuvînt despre toate acestea. Ştiu că păcătuiesc de moarte. Şi nimănui, nici măcar propriului meu confesor, nu i-am spus nimic ! Mi-e inima plină de amărăciune, Juan Antonio. Vezi de ce mă gîndesc la călugărie ?

— N-o să spun nimic, n-avea grijă. Nici nu ştii cît îţi sînt de recunoscător că mi-ai deschis ochii. Cred că în viaţa mea n-am mai avut o astfel de dezamăgire...

— Dar eu te iubesc, Juan Antonio...

Pătrunse de o emoţie imensă, nouă în sufletul ei, cuvintele lui Mariceli căzură în gol. Juan Antonio nu se mai gîndea decît la el : la mîndria lui de om liber.

— Nu peste mult timp or să vadă ei că a împerechea animale sau sclavi nu e totuna cu a se impune în faţa voinţei unui om. Ah, părinţii noştri, Mariceli ! Cînd o să ne convingem că nu trăim la Roma ? Blestematul de drept bizantin pe care-l studiem ! Nu-ţi face iluzii, libertatea n-o să ne vină niciodată din Spania...

— Ce-ai de gînd ?

— Mîine în zori plec la Puerto Principe...

— Dar n-o să spui că eu...

— Nici un cuvînt, n-ai grijă. O să vezi că şi eu sînt un tînăr care ştie să facă ce vrea, cu zîmbetul pe buze.

Un zgomot de voci şi de tropote de cai întrerupse dialogul.

Trecu un răstimp de aşteptare, în timp ce din casă vocea stăpînului întreba şi tăcea succesiv, din ce în ce mai aproape. Dinspre grădină apăru Antonio, vătaful, care urcă să-i salute cu respect pe „logodnici". Oamenii lui, un grup tăcut de umbre, rămaseră jos, lîngă scări.

— Aduc o bucăţică bună, se grăbi să vorbească Antonio.

Don Lorenzo aflase. Părea informat dinainte de toate.

— Filomeno, negrişorul căpitanului Bicunía, spuse el sosind.

— Căruia îi zic Caniquí, chiar el, confirmă vătaful.

— Cum au pus mîna pe el ?

Fusese opera cîinilor. Mai mult ca sigur că era foarte aproape de sat, neruşinatul. Dimineaţă se îndreptaseră spre San Juan de Letrán. Acolo îi lăsase stăpînul. Dar cîinii adulmecaseră deodată o urmă. Au mers cîteva leghe, cu cîinii adulmecînd şi fugind. Au înconjurat muntele Vigia pe partea de la apus, lîngă peşteri, şi s-au aruncat lătrînd asupra fugarului. I-ar fi plăcut stăpînului să fi asistat la vînătoare. Animalele erau extraordinare. Încercarea n-ar fi putut da rezultate mai bune.

Prizonierul se aruncase tăcut în ţărînă, ca un animal obosit. Se odihnea cu capul pe pămînt, cu faţa în jos, pe braţele întinse. Încheieturile mîinilor îi erau legate cu o funie grosolană. Astfel îl aduseseră, tîrît de cai, leghe după leghe... Veşmîntul sărăcăcios, transformat în zdrenţe soioase, îi lăsa descoperit pieptul puternic, musculos, plin de ţărînă, de o culoare nedesluşită, în lumina muribundă a apusului.

Ce era de făcut cu el ? *Don* Lorenzo nu se arăta grăbit. Din capul scărilor contempla prada cu un aer triumfător. Mai puse cîteva întrebări şi începu unul dintre monologurile lui cu voce tare, care se cerea ascultat în linişte.

Se bucura că puseseră mîna pe el, pentru că negrul acela era un neruşinat. Filomeno ajunsese în stăpînirea lui fără contract, pentru a acoperi o mică diferenţă în socotelile sale cu căpitanul Bicunía, Antonio Bicunía, francez din Provenţa, negustor de sclavi şi stăpîn al fermei numite Cacaibán, pe unde trece gîrla de-i spune acum toată lumea a lui Bicunía. Pe el rar îl înşela memoria. Filomeno ajunsese printre negrii lui cînd cu dări-

marea vechiului schit al Sfintei Treimi. Pe atunci Mariceli avea de-abia un an...

Însă nu era rău Filomeno. Fusese un negrişor zburdalnic. *Ma* Irene susţinea cu încăpăţînare că era strănepotul ei şi că avea sînge amestecat. Cu bietul Lorencito, băiatul lui, pe care Dumnezeu îl ţinea acum în rai, fusese ca un cîine : bun şi credincios...

De la trista lor nesiguranţă obişnuită, ochii mamei, ca întotdeauna lîngă soţ şi ascultîndu-i vorbele, căpătară o expresie mută de tragedie.

Ce era de făcut cu prada asta neaşteptată ? repetă stăpînul ca pentru el. În butuci imediat. În butuci cu capul şi cu mîinile. Iar mîine o să vadă el ce pedeapsă va trebui să-i dea. Căci trebuia să dea un exemplu cu cîinele ăsta, ce dracu' ! În ziua cînd fugise spre munţi îl anunţase. Da, da, aşa cum auzeau, deşi nu e de crezut ! Şi nu era prima dată. Aceasta era motivul pentru care încă nu ştia ce să facă cu negrul.

Juan Antonio, interesat, vru să ştie mai multe.

— Îmi spune că simte aşa, că o să devină rău, informă *don* Lorenzo, şi fiindcă el nu vrea să fie rău cu mine, îmi dă de ştire ca să-l pun dinainte în butuci...

Tînărul, cuprins de o subită simpatie faţă de prizonier, crezu că nu-l înţelesese bine pe unchiul său. Cum, Caniquí cerea să fie pus în butuci înainte să fugă ?

— „Leagă-mă, stăpîne, sau pune-mă în butuci" — repetă *don* Lorenzo cuvintele sclavului, aşa cum şi le amintea, deşi le dădea un accent absurd, după scandal — „că de nu, eu fug !"

Corpul celui despre care era vorba se mişcă acolo jos, pe pămîntul din grădină. Îşi ridică capul înspre casă. Şi în ovalul opac, şters, al feţei, apăru un dublu şir de dinţi imaculaţi, care străluciră aproape luminoşi în întuneric.

— A, neruşinatule ! mai şi rîzi, pe deasupra !

Juan Antonio și Mariceli, sub influența lui, rîseră și ei.

— În butuci ! În butuci cu el ! Trei butuci : la picioare, la cap și la mîini. Și nu-i dați nimic de mîncare pînă mîine, cînd o să-l aranjez eu...

Răsună o lovitură de bici. Sclavul se ridică dintr-un salt.

— Tată !

— Unchiule Lorenzo !

Cîte unul de fiecare parte, s-ar fi zis că aranjaseră în gînd ca strigătele lor să răsune în același timp...

Și totuși gîndurile lor, în timp ce *don* Lorenzo vorbea, merseseră pe drumuri diferite. Juan Antonio își amintea de altă voce : cea a maestrului Saco. Ce erau diferențele de rasă, dacă nu simple circumstanțe geografice ? Ființa umană este potențial aceeași pretutindeni. Iar albii cu dreptul de a se numi superiori sînt doar cei care simt pe umeri imensa responsabilitate a rolului lor civilizator : cei care nu uită niciodată că cel neștiutor merită toată atenția, toată blîndețea noastră. Sclavul este sclav din ignoranță, nu din cauză că e negru. N-au existat oare, în alte vremuri, și sclavi albi ? Sclavul este o expresie a incapacității noastre omenești, în lupta cu natura, pentru existență...

Cît despre Mariceli, își amintea de dragostea frățiorului mort pentru tovarășul — acum uitat — din copilărie. Bine zicea tatăl ei : fusese ca un cîine, vesel și zglobiu, umil și resemnat, care primea întotdeauna pedepse pentru toate obrăzniciile lui Lorencito și care pleca de lîngă el, la ora cînd trebuia să se întoarcă la ai lui, la barăci, aproape tîrîș... Desigur, era negru și sclav. Însă Isus Cristos semăna mai mult cu el decît cu tatăl ei : resemnat, umil și chinuit. L-au legat de mîini și l-au dus de la Irod la Pilat cu lovituri de bici. Iar el zîmbea !

În fața dinților albi, distingîndu-se în umbra grădinii întunecate, Mariceli simți un straniu fior de identifi-

care cu sclavul. Dorea să-i simtă oboseala, durerea, chinurile. Şi să fie la fel de puternică ! Dori să rîdă şi ea, să se bucure de triumful nefericitului sclav asupra puternicului şi mîniosului ei tată !

— Ce-i ?, răsună vocea temută, uitîndu-se într-o parte şi în alta.

Capul blond se plecă din nou în piept.

Iar Juan Antonio, cu tot regretul, nu găsi ce să spună. Umbrele omeneşti din grădină începură să plece în aceeaşi direcţie din care veniseră, cu un zgomot surd de paşi amestecaţi şi din cînd în cînd, cu pocnetul biciului. Odată cu briza, acum umedă, a nopţii, ajunse pînă la cerdac arpegiul unei ghitare — era ceasul sufletului în barăci — şi ecoul dureros al unui cîntec ţărănesc.

— Aprindeţi luminile ! — vibră în întuneric vocea stăpînului.

IV

DESPOTISM LUMINAT

„Este sclav din natură cel care, prin mijlocirea însuşirilor lui, poate fi al altcuiva. Iar el este al altcuiva tocmai fiindcă nu participă la raţiune decît printr-un simţămînt confuz... Altfel, folosul sclavilor nu se deosebeşte prea mult de acela al vitelor : amîndoi ne dau cu trupul lor ajutor..."

Aristotel, *Politica*, 1

Seara trecu, plină de surprize.

Verişorii, a căror vioiciune şi bună înţelegere rămăseseră neobservate pentru cei trei asociaţi, avură îndrăzneala să ceară pentru Caniquí bunăvoinţa stăpînului casei.

Mariceli fu prima. Cu mare uimire, roşind de dezgust cînd auzi vorbindu-se cu voce tare despre scumpele ei dureri — ce deveniseră pentru ea un adevărat cult ezoteric — *doña* Celia o ascultă evocînd în apărarea lui Filomeno credinţa acestuia faţă de Lorencito. Fiica ei să folosească fără nici o ruşine o astfel de amintire sacră în favoarea unui sclav !

Tatăl fu de acord în felul lui : recunoscînd că nu şi-ar fi ţinut promisiunea de a-l pedepsi aspru pe Caniquí. Ştia el destul de bine că năravul negrului era din cele

fără leac. În ziua următoare, după ce-l vor fi ros bine butucii, o să-l pună la treabă. Pentru un timp va putea fi sigur de el.

În pledoaria viitorului său ginere, fostului liberal dezamăgit îi fu dat să asculte afirmații subversive, pe care el unul nu le putea accepta. Își îmblînzi totuși pe cît putu argumentele obișnuite, căci ținea cont de tinerețea și lipsa de experiență a interlocutorului său ; le lăsă apoi să cadă, unul cîte unul, la solemna oră a cafelei, ca și cum n-ar fi vrut să-l aducă pe deplin la tăcere înainte de terminarea cinei...

Mai rămîneau trei sferturi de oră pînă cînd șeful familiei urma să dea semnalul defilării spre dormitoare ; ca și în alte seri, trecură din nou în salon.

Don Lorenzo, punîndu-și brațul pe după umerii tînărului, plecă primul.

— Gîndeam și eu la fel cînd aveam anii tăi, exclamă el, continuîndu-și perorația de liberal al anului 1812, dar viața, fiule, este altceva. Fericiți cei care, asemenea ție, pot profita de experiența altora !

— Totuși, începu pe neașteptate Juan Antonio, întrerupîndu-se pentru a lua un trabuc din cutia pe care unchiul tocmai o pusese pe masă fără a-i fi oferit nimic, din cîte mi-ai spus pînă acum, primul lucru de care-mi dau seama este că toate argumentele dumitale, dar absolut toate, sînt argumente *ad hominem* [1].

Și cu un calm perfect, începu să-și aprindă trabucul din cupa de argint pe care o ținea sclavul.

Acel „totuși“ cu care începuse, apoi cuvintele în latină și trabucul, toate dintr-o dată, fură prea mult pentru el. *Don* Lorenzo amuți.

— Faptul că oamenii la care te referi dumneata sînt așa cum îi descrii, și de aceasta nu mă îndoiesc cîtuși de

---

[1] *Argumentum ad hominem* (la om, la persoană) (lat.) ; combatere a persoanei și nu a afirmațiilor sale (n.t.).

puţin, căci dumneata îi cunoşti bine, nu implică în mod necesar nici că n-ar exista alţi oameni, deosebiţi, şi nici că ideile susţinute atît de cei pe care îi cunoşti cît şi de cei pe care se pare că nu-i cunoşti şi-ar fi pierdut valabilitatea şi eficacitatea pe care primii, cei pe care îi cunoşti, le-au ignorat, acţionînd aşa cum au acţionat, dar pe care ceilalţi continuă să le promoveze, iar vieţile lor sînt cel mai bun exemplu de abnegaţie şi patriotism pe care îl are astăzi tineretul cubanez...

Doña Celia şi mama imprudentului, care în momentul cînd Juan Antonio îşi luase trabucul se priviseră speriate, rămaseră încremenite. Mariceli rămase cu capul plecat, însă aruncă pe furiş o privire de admiraţie spre vărul ei.

Don Lorenzo îşi dădu numaidecît seama : uitase că avea în faţă ditamai licenţiatul în drept, în drum către Puerto Principe spre a cere autorizaţia comisiei pentru a-şi exercita profesia. Însă pentru avocaţi avea el tăieturile din *Correo de Trinidad,* ale cărui articole nu făcea altceva decît să le repete cu îndrăzneală în faţa celor care nu le puteau recunoaşte în versiunea lui foarte personală. Renunţă cu senin eroism la obiceiul său. Decît să le citeze din memorie, prefera să le citească în întregime. Bunul lui simţ îl avertiza că o făcea cu un adversar periculos... Femeile ? O să le trimită la culcare, dacă o să se vadă prins la strîmtoare.

Licenţiatul în drept, pierzînd repede prin pedanteria iniţială pentru a-şi exprima gîndurile cu tot elanul tinereţii şi idealismului, continuă să apere libertatea, egalitatea şi fraternitatea oamenilor, sprijinindu-se pe Declaraţia de Independenţă a lui Thomas Jefferson [1] şi pe Drepturile Omului proclamate de revoluţia franceză.

---

[1] *Thomas Jefferson* (1743—1826), om politic american, luptător pentru independenţa Statelor Unite ; autor principal al Declaraţiei de independenţă şi unul din fondatorii Partidului democrat (n.t.).

Don Lorenzo, în timp ce căuta în biroul său din sufragerie, se mărginea să clatine din cap şi să-i ceară un moment de aşteptare, cu gestul echivoc al celui care ordonă oprirea unui tren în mişcare.

În sfîrşit găsi unul : cel pe care îl căuta, cu o stăruinţă prost ascunsă, încă de la început. Se apucă să-l citească, în picioare, lîngă unul din candelabrele oglinzii celei mari, în timp ce Domingo, sclavul, îi făcea vînt cu grijă, fiind mustrat ba că nu făcea destul vînt, ba că agita prea tare cu evantaiul flăcările tremurătoare ale lumînărilor. Juan Antonio făcu o pauză şi-i dădu cuvîntul adversarului, cu aerul degajat al unui avocat la bară.

— „Revoluţiile, izbucni *don* Lorenzo, nu sînt rodul luminilor unei învăţături serioase, ci rodul lipsei acestor lumini : rodul îngîmfării şi vanităţii oamenilor..."

Se opri, îşi privi semnificativ adversarul, ca şi cum nu s-ar fi aşteptat să-l vadă încă întreg, şi cu pumnul drept strîns, lovind cînd în gol cînd în evantaiul pe care-l agita în faţa lui negrul somnoros, urmă :

— „Scriitorii moderni au vorbit despre cea mai bună formă de guvernare, fără a ţine prea mult seama de adevărata ei origine şi nici de starea actuală a popoarelor ; ei presupun că oamenii se vor naşte din nou şi că-şi vor lua locul în societate cu ideile, obiceiurile şi calităţile pe care ei au binevoit să le atribuie. Pe baza acestei presupuneri, au alcătuit un drept ideal, au inventat legi primitive şi imprescriptibile, un pact social, o suveranitate metafizică şi cîte alte calităţi şi deosebiri pentru vremea cînd vor reuşi să creeze o lume nouă, populată cu alte fiinţe... Cititorii n-au privit aceste scrieri la fel cum au privit scrierile altor pretinse ştiinţe, unde de asemenea au fost expuse mii de sisteme foarte îndepărtate de adevăr. Şi trebuie s-o facă ! Libertatea în politică a fost..."

Şi *don* Lorenzo, pierzînd un moment sensul a ceea ce avea să urmeze, îl repetă cu înverşunare pe „a fost".

— „Libertatea în politică a fost... a fost acelaşi lucru ca şi *flogisticul* [1] în fizică ; însă sistemul flogisticului n-a prilejuit decît dezbateri între şcoli, şi nu dezordine şi tulburări în societate..."

— Dar nu e acelaşi lucru, întrerupse Juan Antonio.

— „Unii scriitori, tună unchiul ridicînd glasul, au crezut că descoperiseră ceva sigur şi adevărat, iar cititorii au crezut că aceşti oameni nu se puteau înşela. Poate că nici ei înşişi nu s-au gîndit că cititorii vor pune atîta bază pe cuvintele lor. Oricum, aceste idei s-au întins şi la cei care nu citeau, ba chiar la cei care nu ştiau să citească. Vulgul se încălzeşte la foc şi nu-i pasă de teoria căldurii, însă participă, fără să înţeleagă, la tot ceea ce-i este prezentat într-un mod confuz pentru a-i măguli interesul : cere libertate, crezînd că aceasta înseamnă lipsa autorităţii, excesul, insolenţa şi grosolănia. Astfel unii, fără să prevadă riscurile şi nici consecinţele, au crezut că-i vor face pe oameni fericiţi punînd conducerea în mîinile poporului, al acelui popor pe care Guicciardini [2] îl numea „un monstru de confuzie şi ignoranţă". Tîrziu, îşi dau seama de greşeală, şi atunci fie că devin victimele forţelor pe care le-au dezlănţuit, fie că se transformă în duşmani înverşunaţi a ceea ce au înfăptuit. Atunci încep să strige alţii, mai răi, oameni înfumuraţi, ignoranţi sau pierduţi, care cedează la rîndul lor în faţa altora, mai răi. Atunci apar oamenii care se folosesc de vocea poporului numai pentru a-l tiraniza, care îi promit fericire pentru a-l sacrifica, averi pentru a-l sărăci şi libertate pentru a-l face sclav..."

O nouă şi formidabilă lovitură în evantai îl deşteptă pe Domingo şi o obligă pe Mariceli să-şi aranjeze mai

---

[1] *Flogistic*, substanţă inexistentă, imaginată de alchimişti pentru a explica fenomenul arderii (n.t.).

[2] *Francesco Guicciardini* (1483—1540), om politic şi istoric florentin, ambasador al ducatului pe lîngă Ferdinand Catolicul. Autor, printre altele, al unei *Istorii a Italiei*, de la 1492 la 1534 (n.t.).

bine pantoful pentru a-și ascunde rîsul. *Doña* Elena începu o mișcare speriată din cap, apărîndu-se împotriva unei insecte care începuse să se învîrtă prin salon.

— „Aruncați o privire rapidă asupra eteroge... ete... asupra amestecăturii populației noastre — urmă cititorul, care începuse să asude din belșug — asupra obiceiurilor pămîntului, asupra diversității opiniilor, asupra ambiției pe care fiecare din noi o avem de a conduce asupra ocaziei care s-ar prezenta unor oameni lipsiți de scrupule pe care fiecare din noi o ávem de a conduce, asupra stagnării comerțului nostru, asupra mizeriei care va urma repede și foarte curînd, capitalul străin fiind speriat de riscurile unei revoluții, și asupra imposibilității de a instaura un guvern cu adevărat democrat la noi, unde principiile monarhice și aristocratice au o vizibilă preponderență, încît dacă cineva este stăpînul unui sclav, se consideră imediat altfel decît ceilalți și începe să se întrebe cine este mulatru sau metis ; iar cînd avem putere, rîvnim la onoruri și la decorații ca să ne dovedim distincția și meritele noastre deosebite... repet, aruncați o privire asupra acestui complex de împrejurări și vă asigur că pînă și cel mai entuziast patriot s-ar cutremura și ar binecuvînta ceea ce cu ironie este numită «rușinoasa noastră apatie»..."

Juan Antonio își aminti că citise mai demult acest discurs. Și mai mult decît ideile, îl șocă ciudata îmbinare a cuvintelor paragrafului final. De cine era scris, oare ? Se strădui în van să-și amintească. În fața lui, mamă și fiică îi făceau semne disperate pentru a-l convinge să nu mai continue discuția.

— Acestea sînt adevăruri, domnule avocat — stărui *don* Lorenzo, în timp ce-și strîngea hîrtiile. Adevăruri clare ca lumina zilei ! Împotriva lor nu merge cu chichițe...

— Și în fața acestei democrații imposibile — replică tînărul care nu se putu stăpîni — ce ni se lasă drept unică

soluție, oferindu-ni-se tacit drept panaceu universal? Autoritatea. Guvernul „puternic". Guvernul patriarhal. Despotismul luminat! Și ce este acest despotism luminat? Unde s-a pomenit să fi existat vreodată, în afară de mitul lui Pericle, despoți luminați, despoți sănătoși la minte, tirani învățați și dezinteresați? Fără responsabilitate personală sau ministerială; fără nici o lege care să fundamenteze limitele și îndatoririle celui care comandă și celui care se supune; o gloată fără slujbă, bine plătită, cu o pușcă și o uniformă și cu consemnul de a impune cu orice preț ordinea materială, deși dezordinea ideilor și a spiritelor alese crește cu fiecare zi; cenzura tiranică a presei și a cuvîntărilor, privilegii și scutiri pentru așa-numitul „merit de familie" în care eu nu pot vedea nici un fel de merit, ci doar o pură întîmplare, iar reducerea proporției hazardului în viața omenească este scopul căruia pare să i se dedice ca atîta rîvnă civilizația! în sfîrșit, jigniri, dispreț și tăcere de plumb pentru omul de condiție modestă. Orgoliul și îngîmfarea incapabililor care dețin puterea, aleși pentru servilism și nu pentru capacitățile lor, trafic și venalitate în toate funcțiile publice; speculă și furturi din fondurile naționale; justiția supusă voinței și influenței celor puternici; nici o sancțiune pentru mîncătorii de bani publici care intră în funcții plini de datorii și ies de acolo dînd împrumuturi cu 20% dobîndă; călugări și călugărițe cu desăvîrșire nefolositori și scandalos de bogați: în mîinile lor cele mai bune școli, iar pentru săraci infectele și puținele școli de cartier; artele și științele corupte de atmosfera morală, decăzută; banii pentru lux, pentru risipă de vanitate și prostii... De curînd Fernando al VII-lea a înființat cu toată pompa la Sevilla „Universitatea tauromahică", al cărei rector este fiul faimosului inventator al „muletei", Pedro Romero. Asta nu știai? Ei bine, „asta" se cheamă „despotism luminat". Leacul împotriva foamei și setei de dreptate a popoarelor îndrăznețe, a popoarelor capabile să se scîrbească de

propria lor mizerie şi să se revolte împotriva celor care trăiesc în lux pe spinarea ei...

Stăpînul, contrar chiar aşteptărilor lui Juan Antonio, rămase tăcut după această replică dură. Termină de strîns hîrtiile, ceru cupa cu jar, îşi aprinse un alt trabuc şi se aşeză pe balansoarul lui adus de la Viena. Cînd încercă să spună ceva, vocea îi fu înăbuşită de un triplu strigăt de alarmă... *Doña* Elena se sculase violent din fotoliu şi fugea ca urmărită de diavol.

Providenţa divină — cum gîndi imediat *doña* Celia — îi venise în sfîrşit în ajutor. Îi venise în ajutor sub forma unui ortopter nocturn.

— E un liliac !

— Un fluture ! Isuse ! Semn rău...

— Uitaţi-vă la număr !

Sclavul, pentru care aceste fiinţe mărunte obişnuite la barăci nu reprezentaseră niciodată divina providenţă, avu ultimul cuvînt :

— E gîndaci zburători. Cătaţi la mine c-o omor...

Şi imediat se ţinu de promisiune.

În acest timp, *doña* Celia luase hotărîrea să împiedice orice intenţie a tînărului sau a soţului ei de a reînnoda discuţia. Pînă la sfîrşitul serii nu se mai vorbi decît de insecte, de sensul pe care superstiţioşii îl dau zborului lor prin încăperi şi despre coincidenţele nefericite care apăreau de obicei. *Doña* Elena îi făcu cu bună-credinţă jocul verişoarei, apărîndu-şi cu căldură propriile puncte de vedere : un sîmbure de adevăr exista întotdeauna în credinţele populare. Profitînd de oboseala stăpînului, putu vorbi în voie. Spuse tot ce-i trecu prin minte. Odată tot trebuia să fie ascultată...

Înainte de a se retrage fiecare în camera lui, Juan Antonio aduse la cunoştinţă hotărîrea sa. Va pleca în zori la Sancti-Spíritus. La sfîrşitul săptămînii trebuia să fie la Puerto Principe şi, deşi şederea la fermă i se păruse o vizită în paradis, datoria înainte de toate :

— Dă-mi binecuvîntarea, mătuşă Celia, căci nu ştiu dacă te voi mai vedea mîine... Adio, Mariceli...

Şi apoi, plin de naturaleţe, către uimitul *don* Lorenzo :

— Îl iau pe *Bayard* numai pînă la Palmarejo. Doreşti să trimiţi ceva la Puerto Principe ? Îţi mulţumesc din suflet pentru minunata ospitalitate, unchiule ; să vedem cînd mă voi putea întoarce. Oricum, o să-ţi scriu. Dă-mi binecuvîntarea dumitale...

— Dar, fiule... bîlbîi mama apropiindu-se de călător.

— Hai, mamă, aş vrea să mă odihnesc.

Un schimb final de saluturi, la distanţă.

Mama şi fiul dispărură pe coridor.

Pentru trei dintre actorii acestei drame tăcute, odihna trupului dădu doar prilejul unei mai intense şi mai zbuciumate activităţi a gîndurilor. *Don* Lorenzo puse capăt cu un sec „vedem noi mîine“ întrebărilor soţiei şi plecă în camera lui, unde nu mult după aceea se stinse lumina. *Doña* Celia termină, puţin buimăcită, toate treburile casnice ale sfîrşitului zilei, iar cînd intră în camera ei, crezu că Mariceli adormise. Îşi terminase oare rugăciunile atît de repede? În schimb rugăciunile ei ţinură mai mult ca de obicei. Apoi, cu senzaţia confuză de nelinişte care îi măcina perfid pacea interioară, printre coşmaruri cu veselă crăpată, cu un coş de ouă sparte, cu împiedicatul pe scări şi cu un ordin pe cît de tunător pe atît de ininteligibil al soţului ei, se lăsă în sfîrşit pradă somnului.

Cît despre *doña* Elena, neaşteptata scenă fu o lovitură aproape fizică pentru bietul ei cap mereu chinuit de migrene. Întrebă şi plînse în zadar mai bine de o oră. Blînd şi neînduplecat, Juan Antonio rămase la primele lui cuvinte. Petrecuse cincisprezece zile alături de ea, acum îl chema cariera. Mariceli ? N-avea nici o legătură cu subiectul discuţiei. Între ei nu existaseră niciodată alte sentimente în afara celui mai natural, cel al rudeniei de sînge.

La urma urmelor, erau ca frații, iar ea era încă o fetiță. Dacă o vor forța să se mărite, probabil că nu vor reuși altceva decît s-o împingă să se gîndească serios la eliberarea pe cale religioasă. Cît despre logodna lor...

— Dar cum ai putut dumneata, mamă, să iei în serios gluma asta ?

Biata mamă se duse în sfîrșit în camera ei, să-și plîngă necazurile fără mîngîierile fiului, care n-ar fi produs decît un efect contrar. Juan Antonio i-ar fi vorbit despre majorat, despre dreptul de a trăi pe picioarele lui, despre „legea vieții". Iar ea nu vedea în toate acestea decît că fiul ei, viața ei, îi scăpa, îi scăpa definitiv, dacă nu la Paris, la Puerto Principe, la Havana, tot departe. În fond, dacă își întreba sufletul, eșecul proiectatei căsătorii era răul cel mai mic. Acum să-l auzi pe domnul văr prin alianță ! Dar ea n-avea de ce să mai rămînă mult timp la plantație. În căsuța ei din tîrg, împreună cu Petra cea de neînlocuit — pe care, din cauza unei aversiuni mai vechi a verișoarei, n-o lua cu ea cînd venea în vizită la plantație — acolo o ducea ea mai bine decît în orice altă parte.

După ce adormi și văduva, Mariceli rămase încă trează...

Dinadins, pentru a evita orice explicație cu mama, se făcuse că doarme. Emoțiile zilei fuseseră însă prea intense pentru ca imaginația s-o lase să se odihnească. Imaginația ei, îndeobște foarte activă la orele miezului de noapte, în semiîntunericul camerei, cînd se trezea dintr-un motiv sau altul, zbura în acea noapte cu o repeziciune tot mai mare printre fulgere și reproduceri diforme ale scenelor vieții ei la care se gîndise cel mai puțin. Victoria îi aparținea. Cîștigase singură, împotriva tuturor. Dar triumful o lipsea de prezența vărului ei, lăsînd-o mai singură și mai lipsită de apărare ca niciodată. Trebuia să fugă de-acasă, să intre la mînăstire și să-și înceapă noviciatul cît mai repede. Ceva în succesul ei o surprindea : în ceasul înseră-

rii, exact în momentul cînd se simţise pierdută, fără voinţa de a rezista la blînda constrîngere a verişorului, toată fiinţa ei fusese invadată de o căldură şi de o sfîrşeală ciudată. Deci mai mult decît a ei, victoria era a lui, sau era opera întîmplării ori a destinului. Poate însuşi Isus o salvase : nu aveau oare toate acestea ceva din natura unui miracol ? De cîte ori repeta în minte scena, în zbuciumata ei insomnie, atitudinea ei de abandonare, de dăruire totală faţă de verişor, spre sfîrşit, se preciza cu mai multă claritate, creştea în proporţie faţă de celelalte amintiri, învăluind-o parcă cu o undă de senzualitate... Ceea ce dorise de fapt în acel moment — înţelese ea în sfîrşit — era ca Juan Antonio s-o strîngă în braţe, tare, tare de tot, să-i ia, odată cu aerul, toate îndoielile şi ezitările, s-o reducă la o singură fiinţă, ca un singur suflet, sau să-i răpească, odată cu viaţa, neliniştea. Dorise să-l îmbrăţişeze şi ea, să-l simtă în braţe, să-l sărute pe gură... şi să fugă ! Să fugă de tot ce o înconjura : părinţi, plantaţie, casă, oameni, sclavi. Să fugă departe, dincolo de munţii uriaşi care închideau valea. Să fugă...

Astfel o prinseră zorile, nedormită, atît de epuizată încît nu-şi schimbase nici măcar poziţia : nemişcată.

Auzi tropot de cai şi voci : plecarea. Juan Antonio îşi ţinea cuvîntul.

Acum era rîndul ei să şi-l ţină. Fără a pierde măcar o zi. Isus o salvase şi îi arăta calea. Mariceli avu senzaţia că Domnul nu era prea mulţumit de ea.

După un somn greu şi agitat, se deşteptă în plină zi, sub privirea întrebătoare, aproape duşmănoasă a mamei. În spate, Rosario o privea cu teamă.

— Te simţi rău ?

— Mă doare puţin capul...

— Te scoli din pat ?

— Ia uite ! Dar de ce nu ?

Doña Celia ar fi preferat ca fiica ei să se simtă prost. La micul-dejun, singură cu soţul, văzuse în atitudinea lui

întunecată şi în gesturile nervoase semnele neîndoielnice ale furtunii. Mariceli, aşa cum se întîmplase de atîtea ori, o va dezlănţui cu siguranţă prin simpla ei prezenţă.

Tînăra tăcu îndelung. Nu-i cunoştea mama obiceiurile pioase ? Înainte de micul-dejun ea se ruga, citea din Kempis, îşi făcea pregătirea sufletească pentru restul zilei. Vizita vărului îi schimbase puţin obiceiurile. Salvată din grozava încercare, trebuia să reînceapă cu mai multă evlavie ca niciodată. Totul în fiinţa ei respingea iscoditoarea, nepotrivita grijă maternă.

— Dacă te simţi rău, cel mai bine ar fi să rămîi în pat...

— Bine, mamă. Aşteaptă însă un moment, vrei ? Lasă-mă să-mi fac rugăciunile ca întotdeauna, singură.

— Te previn că dacă o s-o ţii pe tonul ăsta toată ziua, ar fi mai bine să nu ieşi din cameră. Uite, Rosario îţi va aduce aici micul-dejun. Da ?

— Da, mamă.

Rosario, sigură că nu-şi va deranja tînăra stăpînă, se întoarse aproape imediat, singură, fără dejun.

— Rosario, spuse Mariceli, îmbracă-te să mă însoţeşti în tîrg. Nu mai pot aştepta pînă duminică. Trebuie să-l văd pe părintele Remigio şi să mă spovedesc.

— Să-i spun ? — arătă Rosario înspre mama.

— Spune-i, şi Dumnezeu să mă apere. Nimeni şi nimic nu mă va putea opri...

Tată şi fiică dădură unul de altul în salon, zece minute mai tîrziu. El intră pe uşa principală, ca din întîmplare. La ora aceea era aproape întotdeauna la staul, supraveghind mulsul.

— Unde te duci ?

— În tîrg. Plec cu Rosario. Juan Carabali mă duce cu trăsurica cea veche.

— Şi ce ai tu de făcut la Trinidad, singură, la opt dimineaţa ?

— Mă duc la biserică, tată. E un caz urgent de conştiinţă. Nu mă întreba. Doar ştii...

— Un caz de conştiinţă ?

Trecu repede în revistă mai multe posibilităţi : cine putea ghici ce gîndea căpşorul „Vizcayitei" ? Îşi ascunse însă nedumerirea şi începu s-o liniştească, afectuos aproape. Poate că era vorba de vreo supărare trecătoare între îndrăgostiţi, iar el îşi pierdea timpul.

Mariceli păru să asculte smerită. Şi cînd consideră că tatăl terminase, înaintă spre uşă.

— N-ai grijă, spuse. Mă întorc repede.

Încăpăţînarea fiicei îl enervă brusc.

— Ţi-am spus că nu te duci ! — strigă.

— Trebuie să mă duc, tată, veni răspunsul, hotărît.

— Am spus nu...

— Ţi-am spus, e un caz de conştiinţă. Sînt gata să te ascult în toate : dumneata o ştii. Însă nu mă împiedica să-mi îndeplinesc această datorie. E singurul lucru pe care ţi-l cer. Lasă-mă să plec ! Lasă-mă să plec, tată !

Un tremur nervos îi întrerupea şirul vorbelor.

— Am spus că nu te duci, la... dracu' !

Înjurătura izbucni ca o insultă. Martorii invizibili ai scenei şi *doña* Celia, din uşa camerei ei, începură să se roage.

— Lasă-mă să plec, repetă ea înaintînd spre uşă.

— Înapoi ! În camera ta ! Ajunge cu atîta spovedanie şi ipocrizie. Ce trebuie să-i spui preotului o să-mi spui mie, care-ţi sînt tată şi am dreptul să ştiu ce gîndeşti. Mi-ajunge, auzi ? Şi de azi înainte o să vezi tu lumînări... În camera ta ! Mariceli !

Ajunsese la uşă.

— Nu mă atinge ! Nu mă atinge !

Cu ochii măriţi de groază, cu maxilarul inferior ieşit parcă în afară, gîfîind din pieptul zguduit de convulsii

prin gura întredeschisă, palidă de tot, Mariceli își feri trupul de gheara amenințătoare a tatălui.

— Înapoi, am spus ! Ce dracu' !

Cu cîteva mișcări feline, fără a slăbi din ochi figura congestionată, roșie de mînie, a dominatorului, răzvrătita se feri încă o dată, fără să se dezlipească de ușă.

Tatăl, mai greoi, încercă s-o prindă, fără succes, și dărîmă în mișcare ceva care se sparse cu zgomot pe jos. O vază de Sevilla, foarte scumpă. Strigăte și exclamații se amestecară, ale martorilor, acum vizibili : mama, *doña* Elena, Rosario, *ma* Irene...

Don Lorenzo rămase o secundă imobil.

Pe nesimțite, Mariceli ajunse în sfîrșit la ușă și traversă alergînd cerdacul. Juan Carabalí o aștepta jos, străin de cele întîmplate.

Începu să coboare scările. Însă picioarele care tremurau nu-i inspirau încredere și puse o mînă pe capul sferic de bronz, pe colțul balustradei...

Și de această mînă, în fals echilibru, o prinse aprigul ei urmăritor, scos din fire, transformat într-o fiară pradă celor mai groaznice momente de furie. Trase de mînă cu brutalitate, iar trupul nesigur căzu în sfîrșit, cu picioarele pe trepte și cu umerii drept pe pardoseala cerdacului.

Amestecînd vorbe dezlînate și înjurături din cele mai deșucheate, cu *doña* Celia parcă agățată de trupul lui și cu Rosario împiedicîndu-i și ea mișcările, într-un efort curajos de a-i smulge prada, *don* Lorenzo își prinse cum putu fiica și o ridică în aer, imobilizîndu-i zbaterea rebelă. Își corectă ținuta, le îndepărtă pe mamă și pe sclavă cu strigăte furioase și se îndreptă spre interiorul casei. Cu veșmintele rupte, cu șuvițele arămii ale părului despletite în splendidul soare al dimineții, cu brațele și picioarele moi, parcă fără oase, Mariceli încetă să mai opună rezistență.

Ajungînd la ușă, stăpînul nu-i calculă bine lățimea. Și capul prizonierei lui se lovi de tocul ușii.

Rosario scoase un strigăt sălbatic, aruncîndu-se din nou asupra stăpînului și înfigîndu-și unghiile în brațul lui. *Doña* Celia își ascunse capul în mîini și căzu în genunchi... Stăpînul se eliberă din nou, de amîndouă, trecu prin salon printre două rînduri de sclavi ce gemeau, traversă sălița, ieși pe coridor și pătrunse în camera fetei.

— Să nu-mi iasă de aici o săptămînă ! — strigă ieșind, fără povară, suflecîndu-și mînecile cămășii desfăcute pentru a vedea mai bine zgîrieturile pe care i le făcuse sclava. Rosario și *doña* Elena o duceau în acest timp pe mamă pe coridor.

Deodată, ochii i se ridicară de pe răni pînă la fața scăldată de lacrimi a sclavei. Cu iuțeala fulgerului îi arse un pumn care o aruncă la pămînt.

— Asta ca să te înveți să respecți voința stăpînului, cățea ! Pregătește-te pentru douăzeci de bice, pe care o să ți le dau chiar eu !...

Își urmă drumul pînă în spatele casei și coborî scărița din capul coridorului spre grajduri. Puțin după aceea fu văzut ieșind, cu biciul în mînă, spre infirmerie.

În fundul barăcii, cu capul, mîinile și picioarele în butuci, fugarul prins își aștepta pedeapsa. O sclavă bătrînă și leproasă, ghemuită lîngă capul lui, aduna cu degetele diforme, din fundul unui blid înnegrit și spart, ceva gălbui, pe care i-l împingea în gură.

— Caniquí ! Stăpînu' !

Sclavul, cu o răsucire violentă ce făcu să scîrțîie butucii, reuși să ridice capul. Și pe buzele lui răsfrînte mînjite de porumb, apăru din nou dublul șirag de dinți, în veșnicul zîmbet.

Ceva, ca pocnetul unei rachete, răsună în marea baracă.

Cînd ieși din infirmerie, obosit, epuizat, cu hainele și chiar fața acoperite de picături roșiatice, cu biciul ud de

sînge în mîna dreaptă care atîrna, îl auzi pe vătaf spunînd că poruncile îi fuseseră îndeplinite.

Ce porunci ? Le văzu imediat. În mijlocul curţii, legată de un stîlp, îl aştepta Rosario, credincioasa mulatră. Spatele ei neted arăta soarelui fineţea pielii brune şi înroşite. Mai jos, pe jumătate ascunşi într-o pudică răsucire, frumoşii sîni îşi arătau graţioasa rotunjime. O gloată de sclavi aştepta cu o nerăbdare prost ascunsă scabrosul spectacol...

Acestea îi fuseseră ordinele. Era aşteptat.

Se apropie de victimă şi o contemplă îndelung. Frumuseţea sclavei, departe de a-l îmblînzi, îi aţîţă cu furie supărarea. Făcuse rău că se obosise atîta cu bestia cealaltă.

Dar nu mai putea ; nu mai avea forţe. Hainele, mîinile, eşarfa : atîta sînge începea să fie respingător. Mai bine să renunţe :

— Daţi-i drumul !

Mica sclavă nu înţelese imediat. Dar cînd îşi dădu seama că protectoarea ei, sfînta Fecioară, făcuse minunea, şi cînd ultima răsucire a funiei îi eliberă încheieturile zdrobite, recunoştinţa învinse pudoarea : căzu în genunchi şi, împreunîndu-şi mîinile fără să-i mai pese de pieptul dezgolit, izbucni în suspine.

— Dumnezeu să te binecuvînteze, stăpîne ! — îngăimă — Dumnezeu să te binecuvînteze !

Don Lorenzo plecă repede, în direcţia casei.

V

SINGURĂTĂŢI

„For solitude sometimes is best society“ [1]

M i l t o n, *Paradisul pierdut*

După revoluţia de la Paris, din iulie, sosiră veşti despre insurecţiile din Polonia, Belgia şi Elveţia ; la moartea lui Pius al VIII-lea fusese adus la tronul pontifical Capellari, adversarul înverşunat al jansenismului, după şaizeci de zile de conclav, în mijlocul unei Italii mai îngrijorate şi mai răsculate ca niciodată. Se apropia oare sfîrşitul lumii ?

Pe de altă parte, războiul civil din patria-mamă ; veştile cele mai contradictorii de pe continentul ce-şi dobîndise de curînd independenţa şi libertatea, dar care sîngera în fiecare zi în urma ruşinoaselor lupte fratricide ; în Cuba chiar, procesul aşa-numitei conspiraţii a Vulturului Negru dovedea incapacitatea înnăscută a băştinaşilor pentru organizare, pentru disciplină şi spirit de sacrificiu... Ce era de făcut ? Ce poziţie să iei pentru a fi util nobilei idei a revoluţiei, în faţa acestei învălmăşeli ?

[1] „Căci singurătatea e cîteodată cea mai bună companie“ (engl.) (n.t.).

Juan Antonio, pentru moment, renunţă să plece la Paris. Se grăbi să-i dea vestea mamei, la întoarcerea de la Puerto Principe. Proaspătul licenţiat în drept urma să înceapă să lucreze într-unul din birourile cele mai prestigioase din Havana.

Renunţarea la multvisata călătorie nu fusese influenţată doar de dragostea filială şi de grija de a-şi cheltui cu economie puţinii bani ; mai era şi amintirea dulce-amară a unor ochi mari, senini, speriaţi şi provocatori totodată, a unui hăţiş de bucle arămii ce afirmau cu o sfioasă mişcare de sus în jos că-l iubeau... Mariceli îi apărea acum într-o lumină nouă. Pînă şi misticismul ei i se păru explicabil, firesc în atmosfera ca de plumb a tîrgului. Află despre mînia paternă din ziua plecării lui şi simţi imboldul să alerge încă o dată la Trinidad pentru a o salva din ghearele tiranului. Îi scrise mamei s-o ajute pe Mariceli să-şi împlinească vocaţia : chiar el va face unele demersuri, la vreo mînăstire de la Havana...

Motivul hotărîtor al renunţării la Europa se afla însă chiar în faţa ochilor săi, în Havana sfîrşitului lui 1830, în patria celor mai nobile gînduri ale lui, condusă de cinci ani de despoţi militari cu puteri nelimitate. După atîtea sacrificii şi atîtea speranţe, în timp ce continentul îşi căuta în libertate propriul drum — chiar dacă cu preţul unor noi lupte, mai dezastruoase pentru vechii privilegiaţi ai coloniei decît pentru masele mereu asuprite şi înfometate — şi în timp ce Europa reîncepea atacurile împotriva trecutului ruginit, cu regi despotici şi curţi desfrînate, întreaga insulă Cuba trăia sub stare de asediu.

Printre soldăţimea străină, masele de sclavi ignoranţi şi cubanezii bogaţi, vînduţi din îngîmfare şi laşitate puterii absolute a metropolei, redusa minoritate creolă, demnă şi curajoasă, îşi îndura cu eroism soarta tragică.

Havana era o orgie. Francisco Dionisio Vives, militar neînsemnat, transformat în satrap al unui imperiu deca-

dent, guverna *pro domo sua*[1], impunînd o circulație mai vie, forțată, a banilor, fie prin intermediul unor mari lucrări publice sau a frecventei contrabande cu sclavi, fie dînd frîu liber tuturor viciilor. Acest fictiv Pactol[2] aducea numeroșilor adepți ai guvernatorului cîștiguri grase. Iar guvernul avea să dobîndească prestigiul unui fals spirit progresist. Sclavii și traficanții de sclavi, moștenitorii risipitori și cămătarii, biserica și cartoforii, marile familii cu splendidele lor baluri și patroanele caselor de toleranță : victimele și ucigașii îl adorau și-l aplaudau fără deosebire pe șiretul guvernator, pe cînd agricultorii, industriașii și negustorii prudenți și cinstiți vedeau crescînd vertiginos creditele fără acoperire, și în timp ce întreaga insulă se umpluse de vagabonzi, de hoți și de asasini nepedepsiți, de familii dezonorate și ruinate de joc, de camătă, de prostituție și de fisc ; iar aventurierii transformați peste noapte în personaje insolente făceau să decadă cultura generală a țării cu obiceiurile lor grosolane.

În fiecare zi, Juan Antonio Luna se înflăcăra inutil printre prietenii mai tineri, criticînd și comentînd tragica realitate. Bătrînii îi înghețau însă entuziasmul. Nu se putea lua nici o măsură imediată și radicală împotriva acestei stări de lucruri. Nu erau bani. Complotiștii trăgeau fiecare în altă parte. Era imposibil de îndrumat opinia publică din cauza persecuției și a corupției exercitate de oficialități împotriva oricărei încercări de a crea o presă serioasă și liberă. Opoziția se epuiza în pamflete agresive, sau decădea pînă la a cere suprimarea cutărui sau cutărui

---

[1] *Pro domo sua* = în folosul propriu (lat).

[2] *Pactol*, rîu în Asia Mică, despre care se spune, conform mitologiei grecești, că a devenit aurifer, ca urmare a faptului că regele Midas și-a spălat mîinile în apa lui pentru a scăpa de însușirea de a preschimba în aur tot ce atingea. Prin extensie, termenul desemnează orice izvor de bogăție (n.t.).

zbir sîngeros însă nesemnificativ... „Sigur, sigur, murmura pentru sine tînărul, dar Miranda, Bolívar, Hidalgo, Morelos, San Martín, Sucre, Páez, [1] toţi aceştia s-au lovit de aceleaşi greutăţi şi au învins“ !

Sărbătoarea Crăciunului din acel an a fost pentru Havana un vesel delir.

Juan Antonio fu oaspetele unuia din foştii lui profesori. În jurul venerabilei figuri a marelui om se adunaseră vreo patruzeci de descendenţi, fii, nepoţi şi strănepoţi. Imensul palat de pe şoseaua Cero se dovedi neîncăpător pentru atîta lume zgomotoasă şi fericită. La masa centrală, care se întindea de la un capăt la celălalt al salonului, coborînd pînă la jumătatea *zaguán*-ului [2], se aşezaseră optzeci şi două de persoane...

Singur între atîta lume, gîndindu-se la sărăcăcioasele magherniţe pe care le văzuse în acea seară, pe drumul dinspre casă — camera lui de student din strada Inchizitorului — la gloata de plozi zdrenţăroşi şi flămînzi care se bucurau, în felul lor, de sărbătoare, năvălind în cerdac şi agăţîndu-se de stîlpi ca maimuţele, cu toate ameninţările şi bătăile încasate de la servitorii care ieşeau din cînd în cînd de prin case ; gîndindu-se la biata lui mamă, singură poate, doar cu servitoarea în căsuţa de la Trinidad ; gîndindu-se la Mariceli, fără să ştie de ce, Juan Antonio Luna ajunse la o concluzie ciudată, pe care nimeni nu-l mai auzi de atunci repetînd-o :

„Atîta timp cît instituţia familiei — bombăni pentru sine — o să aibă această zdrobitoare preponderenţă, democraţia şi republica vor fi pentru noi doar zadarnice mituri“.

---

[1] Conducători militari în războaiele pentru independenţă ale coloniilor spaniole din America de Sud (n.t.).

[2] *Zaguán*, în casele vechi cubaneze, spaţiu acoperit între casa propriu-zisă şi stradă, în care se păstrau trăsurile (n.t.).

În conacul adormit de la plantația Manacanacú, uraganul casnic din acea dimineață senină și diafană de octombrie începuse să fie și el dat uitării încetul cu încetul.

Abia pusă pe picioare după „o febră inflamatorie“ — în limbajul științific al medicilor — Mariceli se duse cu mama la Trinidad și stătu o oră în fața gratiilor confesionalului. Părintele Remigio, așa cum făcuse odinioară și bunul părinte Reguera, o mustră blînd pentru răzvrătirea în fața autorității paterne, păru a nu lua în seamă mărturisirile ei cele mai lăuntrice și dureroase — poate din cauza incoerenței de neînvins și a suspinelor cu care le înfățișase Mariceli — și îi impuse penitențe destul de ușoare, constînd în rugăciuni și mătănii.

Păcătoasa păru să se resemneze.

Însă în ziua aceea îi reveni în minte, cu reînnoită grabă, ideea de a dobîndi mai multă izolare în propriul ei cămin.

Mama, Rosario, pînă și indiscreta *ma* Irene i se părură insuportabile cu întrebările lor profane despre amănuntele cele mai intime ale neizbutitei ei aventuri. De ce trebuia ea să dea socoteală tuturor ? Cum putea să le explice că părintele nu dăduse atenție rugilor ei, că nu-i spusese nimic concret despre intrarea la mînăstire, cînd nici ea nu înțelegea ? Bătrîna sclavă, de față cu mama, își permitea să-și bată joc de vocația ei.

— Uită-te la ea, călugărița, na ! Aici, acasă la tine, cu taică-tău și maică-ta. Auzi, călugăriță ! Tu nu bună de călugăriță. Tu nebună...

Trebui să pretexteze un frison și să se bage în pat ca să rămînă singură. Însă aparenta revenire a bolii nu făcu decît să-i înrăutățească situația, Veniră din nou medicii...

Pregătirile pentru sărbătoarea Tuturor Sfinților, apoi pentru ziua morților îi redară în sfîrșit liniștea. La cimitir, în fața mormîntului fratelui ei Lorencito, tata o îmbrățișase și o sărutase pe frunte. Era împăcarea. Fără cuvinte. Cuvinte blînde Mariceli nu auzise niciodată din gura lui.

Mătuşa Elena se întoarse la plantaţie în decembrie, aproape de Crăciun. N-o auzi amintind nici măcar o dată de fiul ei.

O oarecare rece rezervă, pînă şi din partea mamei, creă în jurul ei un fel de vid, o ruptură inexplicabilă în existenţa ei, între trecutul recent, pînă la ultima vizită a lui Juan Antonio, şi zilele ce urmaseră. I se vorbea cu un respect ciudat, amestec de compătimire şi teamă. Iar prezenţa ei provoca mereu un fel de pauză şi de schimbare a ritmului discuţiilor din familie.

Totuşi, nu mai recurse la pînda prefăcută de odinioară.

Asaltată de imaginile întipărite în memorie de deznodămîntul brusc al gîndurilor pe care le ţesuse atîtea luni în jurul căsătoriei şi al lui Juan Antonio, circumspecţia alor ei nu făcea altceva decît să-i agraveze însingurarea. Singurătate şi linişte, de atît avea nevoie. Se întoarse la cărţile ei ; prefera acum atlasele geografice şi notele de călătorie din biblioteca tatălui ei. Cîteva zile citi cu pasiune un *Ghid al Parisului*. Oare îşi realizase pînă la urmă Juan Antonio călătoria ?

Sosi Crăciunul. Avu loc sărbătoarea ajunului, ca în fiecare an, cu dansuri şi chefuri printre negri. Veselia bieţilor sclavi îi învioră spiritul. Găsi o plăcere nouă în a-i copleşi cu atenţii şi cadouri. Pînă şi aluziile lor comice şi naive la cele sfinte îi produceau accese de rîs forţat, urmate de cîteva *Ave Maria* şi *Tatăl nostru* pentru a fi iertată de trufia cu care rîsese de credinţele lor nevinovate.

Din întîmplare, întrebă de Filomeno.

Iar imaginea vie a prizonierului o scoase brusc din realitate, făcînd-o să trăiască încă o dată orele acelei seri de neuitat.

— Stăpînul l-a trimis la spitalul din Trinidad, o informă cineva.

— L-a bătut aşa de tare şi l-a lăsat în aşa hal, îi şopti la ureche Rosario, că după aceea i-a părut rău. Din cauza lui am scăpat eu, *niña* [1] Mariceli, nu ştii ?

Tînăra asculta fără să înţeleagă. Pedepse, părere de rău, spital... cazul nu se deosebea cu nimic de celelalte. Dar ei şi lui Juan Antonio tata le dăduse de înţeles că nu-l va pedepsi pe Caniquí. Oare făcuse sclavul vreo altă ispravă de-a lui ?

Se scutură în sfîrşit din visare şi mai puse o întrebare.

Emoţia sărbătorii dezlegă limba sclavei. Din ordinul *señoritei* nu i se spusese nimic *niñei* Mariceli despre miraculoasa lui evadare, şi nici despre marea ruşine...

Însă ei înseşi, totul îi părea acum mai puţin îngrozitor. Se aflau departe de casă, departe de orice urechi indiscrete Fecioara care o ascultase în momentele de durere, îi va ierta desigur nesupunerea. Nu-i putea ascunde nimic tinerei ei stăpîne.

Mariceli absorbi emoţionanta povestire ca pe o otravă injectată în vene. Îşi iertase tatăl, învinovăţindu-se pe ea însăşi, aşa cum îi promisese confesorului. Dar ceea ce-i povestea Rosario făcea să-i crească în mod copleşitor vina. Nici nu se putea compara cu neînsemnatele penitenţe impuse de părintele Remigio. Cum era posibil ca părintele să fi ştiut toate acestea şi să nu-i fi spus nimic ? De ce privilegiu se bucura ea, în faţa unui slujitor al Domnului, pentru ca gravele ei păcate să fie iertate ? Poate faptul că era fiica cui era...

Îndrăzneaţa idee se înfipse în străfundul conştiinţei ei.

Confesorul era şi el o victimă a puterii diabolice a tatălui ei.

Iar mîntuirea sufletului — propria ei izbăvire — se afla în mîinile ei. De acum înainte trebuia să-şi impună ea însăşi penitenţele.

---

[1] *Niña*, domnişoară în limbaj dialectal sau mai familial (n.t.).

Emoţiile marii serbări a nopţii îi căzură în suflet cum căzuse lapoviţa din acea seară cenuşie de decembrie pe granitul cerdacului.

În primele zile ale lui ianuarie, după datină, familiile se întoarseră la Trinidad.

Doña Celia nu se putu sustrage tuturor invitaţiilor la serate şi petreceri cu care ploua peste casa din strada Real. De cînd cu fantezia soţului ei de a-şi mărita fata, se văzuse din nou obligată să accepte acest schimb de compromisuri. Şi pînă la urmă chiar el, cu asprimea ce-i caracteriza toate hotărîrile, îi trînti drept în faţă că făcea prea multe vizite...

Însă în sinea ei nu-şi făcea iluzii. Doamnele din tîrg nu-i vor ierta niciodată uşurinţa cu care-l cucerise pe Lorenzo de Pablos, transformarea ei, dintr-o orfană din Havana, crescută de milă în casa unei verişoare, în soţia unuia dintre cei mai bogaţi oameni din toată regiunea centrală a insulei.

Se scuză cum putu mai bine. Faţă de una, trimiţîndu-i prin Rosario o tavă cu coajă de portocală rasă, sau cu migdale, sau cu dulceaţă de lămîie, rod al îndemînaticelor ei mîini, făcute la început cu sfaturile şi acum cu bombănelile bătrînei *ma* Irene, care găsea totul fie prea fiert, fie fad, fie uscat, fie zemos, pînă cînd o lăsa şi pe ea să facă ceva. Faţă de alta cu o broderie, două sticle cu vin de Rin veritabil sau cu şampanie de Ancla, cu o nouă stampă miraculoasă sau cu o dantelă bogată, cumpărată special de la prăvăliile catalanilor, în aşa fel încît, înainte de a o primi pe tava de argint dusă de Rosario, cea interesată s-o afle de la sclava ei de încredere, care s-o afle de la intendent, care auzise despre achiziţie de la consăteanul lui de la merceria din strada Gutierrez, care ştia şi vorbea imediat despre toate vînzările importante, ale lui sau ale celor din jurul lui.

Totuși, nu putu evita toate obligațiile. Iar Mariceli primi ordin să se îmbrace pentru a o însoți la o onomastică. *Doña* Luciana, mama Rositei Malibrán, își serba ziua numelui ei și al fiicei ei, Lucianita, printr-o petrecere în familie, seara, fără pretenții. Rosita era bîrfită de gurile rele ale tîrgului ca o scriitoare pedantă și obraznică și ca o cochetă. Totuși cu ele fusese întotdeauna blîndă și sinceră. Mamă și fiică erau aproape de acord, rezistînd în fața obișnuitelor clevetiri. Nu puteau lipsi de la sărbătoarea bunei doamne Malibrán.

În dimineața acelei zile, în ograda mare a sclavilor, Mariceli avusese o întîlnire neașteptată.

Bătrîna *ma* Irene, cu obișnuitele ei nazuri, o lăsase cu vorba neterminată pentru a alerga să-l îmbrățișeze plîngînd pe un nou-venit, un mulatru-metis, înalt, scheletic, cu ochii înfundați într-o față de culoarea cenușei, avînd un aer mai degrabă de fantomă decît de ființă umană.

Era Filomeno.

Mariceli încercă o explicație stîngace, din care ieși mai rău : abătută, profund nemulțumită de ea însăși.

Primul impuls fu cel de a se umili, da : de a-și descărca sufletul. Intervenise în favoarea lui și obținuse promisiunea paternă că nu va fi pedepsit.

Însă cuvintele prin care-și exprima amintirile îi ardeau buzele. Rostirea cu glas tare a numelui verișorului o zăpăci. Și fără a-și da seama dădu glas indignării ascunse împotriva tatălui ei, stăpînul.

Atunci fu nevoită să suporte o umilință la care nu se aștepta. *Ma* Irene îi zvîrli în față greșeala : stăpînul era bun. Caniquí fusese îngrijit în spital din ordinul stăpînului ; îi dăduseră chiar supă de găină și vin alb. Acum Filomeno nu se va mai întoarce la plantație. O să vină în casa din strada Real ca servitor și o să învețe o meserie. În spital lucrase zilier, ca dulgher și zidar. Stăpînul era un sfînt...

Iar Filomeno care, după ce o făcu să tacă pe bunica lui pentru a-i lua ei apărarea şi a-şi exprima recunoştinţa, dori să-i sărute tivul rochiei, o zăpăci pe deplin. Toată ziua încercă să-şi revină de pe urma tulburării.

La căderea serii, îmbrăcată şi aşteptînd-o pe mama, Mariceli se aşeză într-una din arcadele salonului privind în curte. După lunile petrecute sub cerul nemărginit, pe coridoarele conacului de la plantaţie, îngustimea micii curţi îi apăsa sufletul.

Deasupra acoperişului camerelor din spate se înălţau zidurile mari ale mînăstirii, cu ferestruicile chiliilor rînduite simetric. Dangăte grave, vestind rugăciunea şi predica, îi răsunară în urechi cu putere.

Astfel, ascultînd clopotele şi ecoul cîntărilor bisericeşti, şi respirînd cîteodată misticul parfum de tămîie care ajungea pînă în curte, trecuseră multe zile ale îndepărtatei ei copilării. Pe atunci, deschizătura în formă de trapez, cu rondurile de busuioc şi flori de vicaria [1] şi cu tufele de avocatier, nu-i părea mică şi nici tristă. Curtea cea mare, laterală, cu poarta şi cu cămările servitorilor, cu capacii stufoşi şi cu pavilionul, era pe atunci tot atît de uriaşă pentru ea ca şi curtea plantaţiei. Toate păreau transformate acum, cînd privea cu ochii minţii, deşi le recunoştea aceleaşi. La fel i se întîmpla cu persoanele, cu vorbele pe care le auzea de la alţii. Pînă şi noţiunea timpului îşi pierduse exactitatea şi precizia de odinioară. Tot ce făcea era cu o încetineală excesivă sau cu o grabă inutilă.

Cînd mama ieşi din camera ei, o găsi în acelaşi loc, nemişcată, plîngînd cu lacrimi mari, fără suspine.

— Ce figură : asta-i figură de arătat în lume ! Ia să vedem, de ce plîngeai ?

— Fără motiv, mamă, nu ştiu.

---

[1] Plantă din familia apocinaceelor care creşte în Antile (n.t.).

— Te simţi rău ?
— Nu.
— Atunci, hai să mergem.

Trăsura le aştepta, uşa mare de fier era deschisă spre *zaguán* iar poarta acestuia deschisă spre stradă.

Cu toate că era devreme, norii grei ce întunecau orizontul, acoperind munţii, dădeau un aspect de apus palid de ţară friguroasă. În jos, pe strada Desengaño, pe al cărei abrupt pavaj de pietre rotunde vioiciunea calului se pierdea într-un ropot zgomotos şi inutil, trăsura trecea printre două şiruri de case închise şi indiferente. Oamenii de la tropice primeau semnele iernii cu vădită duşmănie. Rarii trecători erau doar sclavi, pe care curgeau pardesiele şi paltoanele vechi.

Mariceli simţi o dorinţă de neînfrînt să se lipească de mama ei şi să-i destăinuiască toate gîndurile...

Nu, nu-i plăcea rochia. Nu era obişnuită să se vadă cu rochie de iarnă. Prefera tarlatanul şi muselinele mătăsii aceleia ţepene şi foşnitoare, deşi mamei i se părea atît de bogată. Însă rochia era cel mai mic necaz. Nu mergea cu plăcere la petrecere, ar fi vrut să rămînă în casă. Ştia că n-o să se distreze, ci o să sufere. Chiar şi Rosita o s-o chinuie cu întrebările ei glumeţe. Îi spunea ei „sora Mariceli", iar vărului ei „fratele Juan Antonio al Lunii"...

Era prima dată cînd îi pronunţa numele faţă de mama şi amuţi imediat. Din fericire, mama nu stărui asupra temutului subiect, ci îşi repetă pentru a nu ştiu cîta oară generalităţile : trebuia să fie ascultătoare şi supusă părinţilor şi confesorului. Rochia era foarte frumoasă, iar la petrecere cu siguranţă că o să se distreze.

Un salt al uriaşelor roţi peste pietrele netede şi ridicate ale străzii o obligă să se desprindă puţin de mama pentru a-şi recăpăta echilibrul.

Şi nu mai scoaseră un cuvînt tot restul drumului.

— Cum mi-am petrecut ziua de Bobotează ? Ah ! Ca pe orice altă zi...

Îi vorbea Rosita Malibrán, cu obişnuitul ei debit verbal. Erau într-un mic grup, prietene de încredere, cu fereastra ce dădea spre stradă închisă din cauza frigului din acea seară. Nimic n-o distrăgea pe tînără de la vorbăria ei egoistă :

— M-am sculat la nouă. Era frig, nu-i aşa ? Dar... doamne ! Ce-i cu blestemaţii ăştia de toboşari şi trompeţi care tulbură strada ? Aoleu ! Uitasem că era şase ianuarie : patrulele îşi cereau obişnuitul bacşiş. Am ieşit în curte să-mi văd florile. Mi-am tăiat un trandafir, nişte lalele şi o garoafă albă. Nişte siminoc şi călţunaşi pentru Juanita, la invitaţia unchiului ei. Am mîncat pe la nouă şi jumătate. Şi, la oglindă... Ştiţi voi...

— Şi pudra ta de Bayamo ? o întrebă o prietenă.

— Nu-mi mai vorbi de ea ! A trebuit s-o arunc. M-am întors la pudra de cochilii care nu-mi strică tenul. Şi dă-i cu lapte proaspăt, şi dă-i cu colonie. Dă-i şi cu cartonaşele de carmin şi cu pomada roşie pentru buze, să turbeze cumetrele. Nu mai pot eu de ce se spune pe acolo despre culorile mele. Dă-i cu briantină pe păr, şi numai uşor n-a fost pînă am reuşit să-mi fac blestemata asta de coafură *à la* Venus, pe care cu vîntul din zilele astea numai s-o păstrezi nu poţi. Pieptănaşul cu diamante. Pieptănaşele în părţi. Şi la liturghie !...

— La ce oră ! comentă Marceli.

— Între timp, bineînţeles că începuseră. Am trezit jumătate din biserică cu sosirea mea. Bărbaţii mă salutau... pe unii nici nu-i cunosc. Ce grosolani ! Şi unde nu-mi pune negrişorul covoraşul răsucit şi taburetul la jumătate. Imaginaţi-vă ce era dacă mă trezeam căzînd cu picioarele în sus în mijlocul slujbei...

Un hohot general de rîs întîmpină felul în care mimă ea posibilul incident.

— M-am enervat și m-am năpustit spre negrișor pocnindu-l cu evantaiul. Ce s-au mai scandalizat niște bigote ! Am îngenuncheat imediat și, făcîndu-mă că mă închin, mi-am îndreptat coafura, care după lupta cu blestematul de negrișor semăna mai mult cu moțul unui curcan, căzută așa pe ochi. I-am trecut în revistă pe cei veniți la slujbă. Tiburcio făcea pe cucernicul într-un colț, dar nu mă slăbea din ochi. Vecinul *don* Genaro — care vine apoi cu butoiul de nevastă-sa și cu slăbănoaga de Domitilitica — cu niște mătănii groase în mînă, se bătea cu putere în piept de cîte ori băga de seamă că-l priveam. Froilán... vă dați voi seama : imediat m-a descoperit. A venit să se așeze în scaunul altarului sfîntului Francisc, foarte aproape de mine. În timpul slujbei mi-a povestit despre femeile din biserică și despre reprezentația de aseară la circul din strada Gloria. Veșnicul Piculín. Și cu Piculona, căci așa-i zic eu nevesti-si. Mi-a spus Froilán că Serafina Pomares umbla aseară ca urmărită de dușmani... Al naibii Froilán ! Și în timpul acesta, clopoțelul ! Dacă nu-l auzeam la timp, rămîneam așezați ca niște obraznici ce eram. Dar Froilán ăsta... știți voi. Se făcuse vreo unsprezece, și cum din cauza sărbătorii prăvăliile nu erau deschise, ci doar tarabele, n-am putut să mă distrez cu băieții catalani răvășindu-le rafturile de dantele și tuluri. Însă trecînd pe lîngă casa francezului care vinde bijuterii — n-ați fost să le vedeți ? — am coborît să probez cîteva coliere, inele și cercei. Bineînțeles că n-am cumpărat nimic și m-am dus să dau o raită prin cafenele. La unsprezece și jumătate mi-am făcut apariția acasă la Serapia... O să vă povestească ea. Ce mai sindrofie ! Dacă află Froilán, sigur îmi face scandal. Era acolo un ofițeraș, Demetrio, cu care am cochetat de mai mare dragul. La dracu', proști mai sînt bărbații !

— Și după-amiază unde ai fost ?

— Foarte plictisită, ca de obicei. La Playa. Un pisălog pedant mi-a încîntat auzul cu o disertație despre spiritul atractiv și retroactiv al magnetului... mai știu eu ! Toate

astea ca să-mi spună că eu eram pentru el ca un magnet. Şi după rîsul în care am izbucnit, cred că a rămas chiar de fier. Seara am fost la teatru. Da nici nu ştiu ce se juca, fiindcă toată seara am stat la taifas cu Froilán. Imediat ce-am ajuns acasă, o serenadă. Nici acum nu ştiu cine a fost. Patrula i-a împrăştiat imediat. Pe la miezul nopţii, zdup în pat. Şi aşa s-a terminat ziua mea de bobotează !

Cu toate acestea, vorbăria neîntreruptă a Rositei nu fu cel mai mare rău pe care-l suportă Mariceli în seara aceea. Vorbăreaţă ca de obicei, fusese totuşi atît de discretă încît nu-i făcu nici o aluzie la nereuşita ei logodnă.

Celelalte nu vorbeau atît de mult despre ele, însă doreau să ştie totul despre ea. O întrebară fără pic de discreţie despre „logodnic" şi despre „căsătorie". Iar răspunsurile ocolite nu foloseau la nimic. De care logodnic întrebau, dacă ea nu-l considerase niciodată astfel pe vărul ei ? Cine o auzise pe ea vorbind de căsătorie ?

Comentariile o necăjiră şi mai rău.

— Uite pentru cine vrei tu să te faci călugăriță, pentru „bolovanul" de verişor-tău !

— Nu ştii că a fost îndrăgostit de Luisita Echerri ?

— Şi anul trecut i-a făcut o serenadă Serafinei Irrirragori.

— Se pare că vrea să pună mîna cu orice chip pe o moştenitoare bogată.

— Nu fii proastă, fată ! Pleacă unul, vin zece...

— Trebuie să aibă el pe „cineva" la Havana, nu-ţi face iluzii. Vreo mulatră liberă, din acelea care îi fac praf pe tinerii albi.

— Se spune că femeile astea sînt grozave...

— Sînt în stare să-i omoare pe bărbaţi, de gelozie !

Sosirea altor oaspeţi o salvă de la chin. Rămase mult timp alături de sărbătorită, cu doamnele.

Începu demonstraţia talentelor artistice : aceleaşi de la fiecare reuniune a tîrgului. Mariceli refuză cu hotărîre să cînte încă o dată o melodie oarecare, cu care cîştigase aplauze la alte sindrofii. Avea o voce fără calităţi strălucitoare, însă blîndă şi bine timbrată, pe care o folosea cu o intonaţie perfectă şi cu bun gust. Învăţată încă din copilărie de *doña* Celia de Arriaga, care fusese în tinereţe o bună pianistă, avea micul ei repertoriu de studii, cîntece şi piese de dans. Cîntă o mazurcă, îmboldită de privirea mamei, şi lăsă imediat pianul.

Furioasă împotriva ei însăşi, din cauza stînjenelii de care fusese cuprinsă în faţa tuturor şi a neîndemînării cu care se scuzase, acceptă să danseze cu un ofiţer al batalionului din Tarragona, garnizoana din piaţă : militarul, înalt de şase picioare şi cum nu se poate mai greoi în contradansul cubanez, făcu să-i crească neaşteptat senzaţia de ridicol.

Un hohot al Rositei Malibrán o făcu să piardă ritmul... Rămase ca agăţată de braţele uriaşului partener, care făcu un pas greşit, cu o lipsă desăvîrşită de graţie, şi sfîrşi prin a-i arde o călcătură zdravănă.

Cînd reuşi să se elibereze de el, exasperată, lăsă o şuviţă de păr blond într-unul din nasturii strălucitori de la tunica ofiţerului...

La întoarcere, nu vru să cineze. O puternică durere de cap o obligă să se culce fără a-şi face o singură rugăciune.

Douăzeci de zile mai tîrziu, în camera lui de student, Juan Antonio Luna primi la Havana veşti despre petrecere. *Doña* Elena aflase doar că verişoara participase la o sindrofie — la care ea însăşi nu putuse să meargă din cauza sănătăţii — unde cîntase din gură şi la pian şi dansase toată seara cu un ofiţer dichisit de la batalionul din Tarragona, desigur foarte disputat de fete. Mama nu-i vorbea bineînţeles niciodată de sursa informaţiilor ei.

Nici lui nu-i venise ideea s-o întrebe. Însă scrisorile ei erau cronici minuțioase și trăite ale întregului Trinidad. Totuși cronicara, foarte mîndră de stilul ei și de ușurința în scriere, uita sau trecea cu vederea o bună parte din belșugul nesecat de vești pe care credincioasa ei sclavă Petra i-l aducea mereu, din toate casele tîrgului.

De la prînz, de cînd o primi, pînă la căderea serii, cînd plecă la un bal la care era invitat și la care de dimineață nici nu se gîndea să meargă, Juan Antonio citi de cinci ori scrisoarea.

În fond, puțin îi păsa dacă verișoara lui se dusese la liturghie sau la bal. N-avea de ce să-i pese. Avea din plin parte de femei la marile petreceri ale societății de la Havana, unde putea merge foarte des, dar nu mergea din cauza tristelor lui idei despre situația Cubei. La urma urmelor, Mariceli nu era o frumusețe extraordinară.

Dar să cînte la pian și din gură în casa văduvei Malibrán, cînd față de el nu binevoise s-o facă nici după cincisprezece zile de rugăminți, și să danseze toată seara cu un ofițer, nici mai mult nici mai puțin : cu un „got"...

Din întîmplare, avu în seara aceea un răsunător schimb de politețuri ironice cu un locotenent din flotă, ce-și permisese o galanterie nepotrivită cu partenera lui, căreia el îi vorbea în acel moment despre nestatornicia femeilor. Și fără să-și dea seama că putea compromite prin aceasta familia de a cărei generoasă ospitalitate se bucura, recită mai tîrziu anumite versuri ale poetului José María de Heredia, considerate subversive.

Din prudență, prietenii îl însoțiră pînă la poarta casei din strada Inchizitorului. A doua zi dimineață, foarte devreme, îl duseră aproape cu forța pînă la tîrgușorul Guanabacoa, unde trebuia să rămînă cîtva timp, pînă vor fi fost date uitării incidentele de la bal. Juan Antonio, plictisit de această afectuoasă captivitate, se hotărî, după cîteva săptămîni, să-și petreacă vacanța de paști la Trinidad.

Căpitanul general acordă în sfîrşit o audienţă domnului în casa căruia avusese loc scandalul, află de promisiunea serioasă a provocatorului de a pleca pentru un timp din Havana şi dădu ordin ca dosarul să fie clasat, fără alte formalităţi.

Bineînţeles, la Trinidad nu se află nimic despre păţania tînărului avocat.

Doña Celia o rugă şi-i ordonă zadarnic fiicei ei s-o însoţească la altă sindrofie, în ziua sfintei Jacinta, pe la sfîrşitul lui ianuarie. Jacintita Fernández de Lara se numărase printre cele care o chinuiseră cu cea mai ipocrită înverşunare la serbarea familiei Malibrán. Mariceli luă hotărîrea să nu mai meargă nici la baluri şi nici la petreceri şi-i aduse aceasta la cunoştinţă mamei, fără altă explicaţie decît repetata ei dorinţă. Vocaţia pentru viaţa religioasă se întărea pe zi ce trecea, în ciuda puţinei atenţii pe care i-o acordau. Şi cum nici mama şi nici părintele Remigio nu păreau dispuşi s-o ajute să-şi realizeze visul, nu era drept s-o oblige să meargă la serbări mondene unde se simţea sincer stînjenită.

Totuşi, în ziua Întîmpinării Domnului, *doña* Celia insistă.

Vara trecută — în august al lui '30 — Mariceli îşi aminti că asistase la serbările prilejuite de aşezarea celor trei clopote noi la schitul din Rio de Ay...

În vremea aceea, de ziua Întîmpinării, pe la începutul lui februarie, oamenii se duceau cu toţii la pitorescul cătun aflat la patru leghe de oraş. Cei nebotezaţi din toată parohia primeau în ziua aceea apa purificatoare în cristelniţa modestei biserici. Din cei peste două sute de *duros* [1] care se strînseseră pentru turnarea clopotelor şi aşezarea lor în sfîntul lăcaş, Mariceli îşi aminti că strînsese mai mult de nouăzeci de la tata şi de la diferiţi domni, prieteni ai

[1] Monedă de cinci *pesos* (n.t.).

casei. Parohul susținea că era rudă de departe cu tatăl ei și păru să-i ia în serios vocația monahală. O perioadă veselă și fericită a vieții ei se încheiase în acea zi mare...

Stînd în salon în fața micii curți din mijloc, Mariceli evocă una cîte una scenele de anul trecut, confundîndu-le pe cele de la sărbătoarea tradițională — cea a Întîmpinării Domnului — cu cele de vara trecută. Și în timp ce ea, nemișcată, trăia în lumea amintirilor, zgomotele vesele de pe stradă vesteau că poporul se pregătea acum să și le repete pe ale lui, fără nici o urmă de melancolie.

Nemișcată, visătoare revedea în minte zarva călătoriei. Bogați și săraci se amestecau în uriașa cavalcadă : primii în trăsurile lor strălucitoare, ceilalți pe jos, printre atîția alții călare, în vehicule felurite, trase de tot soiul de animale : măgari, catîri, pînă și boi. Din cînd în cînd, deasupra rîsetelor care nu încetau niciodată, ca și țipetele copiilor și chemările mamelor, se înălța o voce frumoasă, un duet sau chiar un cor bine condus, acompaniat de ghitare. Și lumea tăcea, desfătată ori răbdătoare, pentru a izbucni apoi în aplauze sau fluierături. Cîte o petardă neașteptată, rod al nerăbdării unora, semăna pentru moment confuzie printre animalele sperioase. Iar ceata își urma mereu drumul, sub un soare de foc, de-a lungul malului șerpuitor al rîului, pe un covor de liane care în cîteva zile închideau din nou poteca prin creșterea lor continuă și de neînvins, în atmosfera caldă și umedă a trecătorilor trinitariene : *anamí*, spanac porcesc, pelinariță ; plesnitoarea încărcată cu fructe mici de un ocru intens, bujorii stropiți cu punctișoare roșii. La dreapta și la stînga, umbrind cîteodată rîul cu crengile lor îndrăznețe, uriașii arbori de *capoc* [1], roșcovii, fagii ; palmierii drepți, aproape și în depărtare ; tot cîmpul era al lor. Iar

[1] *Capoc*, puf vegetal, foarte ușor și impermeabil care înconjoară semințele unui arbore din țările calde și care este întrebuințat pentru umplerea pernelor sau a centurilor de salvare (n.t.).

îmbrățișînd trunchiurile puternice cu un frunziș des în toate nuanțele de verde, roșu și violet, zorelele, liana albastră, ricinul, clopoțeii multicolori și magnifici, o încîntau...

Apoi sosirea : clopotele în vînt, lupta amețitoare pentru a-i aduna pe nerăbdătorii care se împrăștiaseră și a cîștiga un loc pentru dejunul la iarbă verde ; gălăgia din jurul arenelor de lupte de cocoși, a jocurilor de ruletă, popice sau sfîrlează, fără a mai pune la socoteală nelipsita tombolă în folosul cultului și strigătele vînzătorilor ambulanți, cu tarabele lor de chifle și biscuiți, vase de punci și *agualoja* [1]. În jurul firavelor măsuțe pliante lumea circula îngrămădindu-se, iar copiii se fugăreau fără încetare, în timp ce negrii ce strigau mereu „bischiți" și „agualó", aveau aerul că nu le pasă decît de muște. În interiorul micii biserici, cei care intrau închideau drumul celor ce doreau să iasă, păstrînd totuși o liniște respectuoasă printre lovituri cu cotul, împunsături și ocheade furioase de reproș...

Mama întrebă pentru ultima oară ; deși mai era timp, Domingo, vizitiul, aștepta ordine.

Mariceli dădu încet din cap dintr-o parte în alta.

Nu : nu va merge la Rio de Ay. Sentimentul religios, mai profund pe măsură ce i se refuza dreptul de a-l exprima prin fapte și nu prin zadarnice penitențe copilărești, îi spunea că în excursia de Întîmpinarea Domnului — ca în atîtea alte serbări ale tîrgului — era mai mult entuziasm păgîn pentru viață, pentru lume, pentru dorințele josnice ale trupului, decît adevărată evlavie creștină.

— Nu, mamă : nu merg. Nu pot să merg.

Iar *doña* Celia, care înainte de moartea fiului ei nu obișnuia să lipească de la această veselă excursie, îi fu recunoscătoare pentru refuz. Se oferise să meargă doar pentru a o înveseli pe ea.

---

[1] *Agualoja,* băutură răcoritoare preparată cu apă, miere, zahăr, scorțișoară și cuișoare (n.t.).

În sfîrşit, la începutul postului paştelui, Mariceli descoperi un scop precis, un substitut minim al marii ei dorinţe : va avea o capelă, un paraclis. O chilioară doar pentru ea, chiar în interiorul casei. Vechea cameră de jucării folosea admirabil realizării scopului ei. Ridicase ea mai multe altare în camera aceea, totdeauna plină de vechituri şi de lucruri inutile, pe care o auzea pompos denumită mereu „camera cu jucării a fetiţei". De fapt, jucăriile abia ocupaseră spaţiul dintre unica fereastră, ce dădea în curticica centrală, şi uşa de acces spre salon.

În faţa ultimului ei altar de copil — care îi prilejuise zile întregi de muncă entuziastă — se gîndise, între pioşenia şi mila melancolică de ea însăşi, la magnificul proiect al unui altar adevărat, cu crucea mare şi cu Mîntuitorul sculptat, cu lumînări adevărate, pe care să le poată aprinde după voie. Feştilele arse ale lumînărelelor de jucărie îi aduseseră mereu mustrări. Acum avea destul discernămînt ca să nu i se mai strige că „se joacă cu focul" şi că risca să aprindă casa.

„Camera cu jucării a fetiţei" era cea mai mică dintre camerele ce formau aripa dreaptă a casei, chiar lîngă salonul-sufragerie, cu o uşă spre acesta şi cu o singură fereastră spre curtea centrală. Comunicarea cu încăperea alăturată, care închidea unghiul drept superior al casei, rămăsese blocată după ce plecaseră din ea doicile lui Lorencito şi ale *Vizcayitei,* singurele sclave care dormeau în partea interioară a casei, înainte ca Mariceli să fi obţinut aceeaşi favoare pentru Rosario. Însă Rosario, deşi i se dăduse cealaltă cameră din fund, lîngă bucătărie, îşi aducea în fiecare seară patul portabil în odaia din dreapta salonului, gata întotdeauna să apară la chemarea stăpînelor ei ce dormeau în cea de-a doua încăpere. *Don* Lorenzo avea drept teritoriu propriu camera din stînga salonului, dormitorul şi încăperile care urmau : toată aripa stîngă a casei.

În partea dreaptă a vastului salon-sufragerie se închidea noaptea marea şi singura uşă blindată, prevăzută cu un enorm drug transversal, care unea incinta casei propriu-zise a stăpînilor cu curtea cea mare laterală, cu grajdurile, şoproanele trăsurilor şi cămările servitorilor. Uşa blindată se deschidea spre *zaguán*, unde trăsura sau caleaşca, gata de plecare, îi aşteptau pe stăpîni. Doar cînd aceştia se aşezau în vehiculul ales şi dădeau ordinul, se deschidea poarta exterioară a *zaguán*-ului, spre străduţa Guaurabo, cu cîte un sclav la fiecare canat greu. Pentru oamenii de serviciu se deschidea numai o portiţă tăiată într-unul din canaturi.

Chilia proiectată prezenta aşadar mari avantaje în privinţa apărării împotriva curiozităţii tuturor. O ferestruică înaltă, atingînd aproape acoperişul şi zăbrelită cu bare groase de fier, completa iluzia. Ferestruica dădea spre poarta cea mare, iar cu mîna nu se putea ajunge la ea. Din această parte nu era nimic de temut. Chiar şi uşa blindată — care ducea inevitabil la ideea apărării împotriva unor posibile *jacqueries*[1] era închisă, mai degrabă de teama curentului decît de teama servitorimii bine verificate. Iar drugul transversal şi zăvorul nu erau folosite niciodată. Nu de nefericiţii sclavi se gîndea Mariceli să se apere, ci de proprii ei părinţi...

Dar nu se cădea să dezvăluie altora motivele ei lăuntrice. Şi Mariceli găsi imediat altul, mai potrivit pentru executarea imediată a planurilor ei. Mai întîi trebuia s-o cucerească pe mama. Cu tata, nu vedea cale mai sigură decît să-l pună în faţa unui fapt împlinit. Pentru aceasta conta pe mama, chiar dacă în mod tacit.

La urma urmelor, „adevărul adevărat“ era că în casa din strada Real nu exista o capelă propriu-zisă, cum era cea a conacului de la plantaţie. Rugăciunile se spuneau

---

[1] *Jacquerie*, răscoală a ţăranilor din Franţa (sec. al XV-lea). Prin extensie, termenul desemnează orice răscoală violentă (n.t.).

în dormitor, în stînga salonului — *partibus infidelium* [1] — de unde dispăruse de mulţi ani mobilierul, cu excepţia scăunelului pentru rugăciuni al mamei ; rămăsese doar tabloul cel mare al Fecioarei, adus din Spania, operă a unui pictor renumit, special pentru a umple peretele lat.

Dar locul acela sfînt îşi pierduse toată solemnitatea. Cum putea oare mama să se dedice acolo rugăciunilor, în timp ce tatăl, necredincios şi hulitor, trecea încoace şi încolo prin spatele ei, între camera ce dădea în stradă, unde îşi avea biroul, şi încăperile lui din curte ?

În timp ce-i expunea *doñei* Celia aceste considerente, evitîndu-le în mod înţelept pe cele care-i tulburau pulsul şi aproape că îi făceau vocea să tremure, Mariceli îşi aminti un fapt nesemnificativ, pe care, poate, mama îl uitase... Anul trecut în camera aceea fuseseră închise cîteva perechi de cîini, nu prea ştia cu ce scop. Într-adevăr, nu ştia exact.

Însă nu greşi în calculele ei privind efectul pe care faptul respectiv îl putea avea asupra mamei.

Doña Celia îşi însuşi ideea, şi promise tot ceea ce viitoarea călugăriţă a casei putea aştepta de la ea.

---

[1] Pe tărîmul necredincioşilor (lat.). În Evul Mediu, expresia desemna un teritoriu aflat sub stăpînire păgînă dar pe care locuiau şi creştini (n.t.).

VI

MISERERE NOBIS[1]

„În păcat fost-am zămislit
Iar lutul mă ține în nelegiuire".
Verset din *Miserere* (Psalmul 50)

Filomeno fu înștiințat că trebuia să-și ducă lucrul la bun sfîrșit fără să atragă atenția stăpînului. Vechiturile vor fi trecute în ultima cameră sau duse în curtea mare, pentru a fi folosite ca lemne de foc. Rosario își oferi ajutorul binevenit, însărcinîndu-se cu lucrurile mai mici, spre bucuria nestăvilită a lui Filomeno. Prezența frumoasei mulatre îngrămădea în gura lui un torent de cîntece, pe care tăcerea impusă le prefăcea în grimase, răsuciri și jonglerii cu lucrurile mai ușoare. Rosario, care și ea abia-și ținea rîsul, îi cerea să fie cuminte prin semne grăitoare.

— Caniquí, neg'u 'ău, o să mo'i spînzu'at! repeta el în șoaptă, trecînd pe lîngă ea. Era o vorbă de-a bunicii *ma* Irene, prin care el obișnuia să-și exprime, în felul lui, acceptarea bărbătească, nepăsătoare, a destinului.

Maricelí, în acest timp, fără a renunța la calmul său studiat, nu-și putea înfrînge nerăbdarea. Pînă la urmă participă și ea la curățenie.

---

[1] Îndură-te de noi (lat.) (n.t.).

O colivie stricată, scheletul unui scaun distrus, o scîndură de călcat ruptă în două, perne spintecate, nenumărate cozi de mătură şi pămătufuri... La ce se mai păstrau gunoaiele astea ?

Ordinele ei erau aproape întotdeauna scurte, limpezi :

— Dincolo. Ardeţi-l sau aruncaţi-l. La ce foloseşte asta ?

O dată cu scormonirea ascunzătorilor lor, păianjenii şi gîndacii îşi făcură apariţia din toate părţile. Mariceli se văzu obligată să renunţe la muncă.

Însă Filomeno, amuzat de strigătele înăbuşite şi fiorii de frică pe care stăpîna nu-i putea înfrînge, vîna gîngăniile cu mîinile şi se juca cu ele, arătîndu-şi dubla linie imaculată a dinţilor în rîsete necuviincioase.

Tremurînd de toate spaimele, Mariceli ieşi din salon. Ce gălăgie ! Bine că tata nu se întorsese. Nici *doña* Celia nu se afla în salon.

Din nou al doilea eu, neînduplecata ei conştiinţă, o acuză că privea această activitate cu un entuziasm lumesc. Nedormită în noaptea dinainte, promiţîndu-şi sie însăşi magnifice penitenţe şi serafice extaze în singurătatea atît de dorită a paraclisului, a chiliei visurilor ei, o anume voce mînioasă din adîncul sufletului o acuză că lua ideea puţin în joacă, ca şi cum ar fi fost vorba tot de un altar de copil, în aceeaşi „cameră de jucării" în care Caniquí, cu veselia lui sălbatică, îi stîrnea rîsul...

Căci pentru a face penitenţă avea nevoie de acea oază spirituală în deşertul căminului ei. Fiindcă era împiedicată să-şi realizeze visul de a deveni călugăriţă, de a avea chilia ei albă şi imaculată într-o mănăstire de surori îngereşti, pline de blîndeţe, pe care să le poată strînge lîngă inima ei eliberată de chinuri păcătoase. O ţineau închisă în cercul acesta de fier, pradă tuturor ispitelor, părăsită de mama şi chiar de confesorul ei, luată în glumă de către sclavii ce implorau binecuvîntarea Domnului pentru stă-

pînul neîndurător. Casa ei, tîrgul întreg se aflau în puterea diabolică a tatei și a celor ca el. Iar unica ei speranță de mîntuire, iluminată, cum se simțea, de cea mai înaltă putere a Domnului, era să reziste, să trăiască pentru idealul de puritate și dragoste divină, să-și chinuie trupul mizerabil care sîngera, mirosea, simțea fiori și patimi josnice, durea cu dureri ticăloase și istovitoare, pîndind zi și noapte orice prilej pentru a o îndepărta de la calea mîntuirii.

Deodată, scrutîndu-și sufletul, o idee i se ivi, asemenea unui foc de artificii într-o aureolă de fulgere multicolore :

Avea încă în mîna dreaptă ultimul obiect pe care doar surpriza îl menținea în mîinile ei încleștate : o coadă răsucită de bătător de covoare, căruia îi rămăseseră doar cîteva nuiele respingătoare și inutile.

Mîna ei, ascultînd de un impuls misterios, agită prin aer vechiul instrument de curățenie.

Și dintr-o dată, acesta se transformă în bici sfînt. Cel al reverendului *fray* de la Cruz Espí pe care, copil, îl văzuse într-o urnă de cristal.

Un fior ciudat îi cutremură corpul.

— *Niña* Mariceli ! Nu te așeza acolo ! E plin de praf !

Totuși, trebuia să se așeze. Vechiul fotoliu scoase un scîrțîit surd și dădu ușor cu ea de pămînt.

Rosario și Filomeno o ajutară să se ridice.

Și trebui să mulțumească, surîzînd.

Din acel moment, ideea rămase ca o rană vie în mintea ei.

Pînă atunci umilința o împiedicase să-și formuleze clar dorința. Căci era prea neînsemnată pentru a năzui la cea mai înaltă încercare, nimb al unei neveștejite glorii pe capul atîtor martiri și chiar al lui Isus, sîngerînd și agonizînd pe cruce. Cine era ea pentru a atinge această glorie ?

Totuşi, de izvorul inspiraţiei ei nu se putea îndoi. Mulţumi cu nesfîrşită evlavie şi se pregăti s-o urmeze fără şovăire.

Prînzi cu poftă, află cu mare satisfacţie că tata plecase din nou, şi-l chemă imediat pe Filomeno să-şi continue lucrul. Nu vru să-şi facă siesta şi se duse să aducă unele dintre cărţi, care, hotărî ea, stăteau mai bine în paraclis. Rosario rămase în dormitor, cu mama, pentru a-i face vînt, ca de obicei, în timpul siestei, şi pentru a o feri de muşte. Astfel obişnuia şi sclava să-şi facă mica ei siestă.

Toropită de căldura acelui ceas, singură în vasta sufragerie, înconjurată de linişte, Mariceli deschise *Legenda de aur* [1].

Cu inima bătînd, contemplă pe îndelete nevinovatele stampe ale cărţii lui Jacques de Voragine, animîndu-le cu a mia lectură a groaznicelor chinuri impuse martirilor. Sfînta Agata din Catania, cu frumosul ei trup feciorelnic pradă focului ; sfînta Justina de Antiohia, decapitată împreună cu Ciprian, soţul ei spiritual ; frumoasa Thais, închisă trei ani în chilia ei, sfînta Cecilia din Roma, soţia lui Valerian şi totuşi fecioară, violată şi decapitată de tiranul Almaquin...

Şi istoria sfintei Catalina, prinţesă de Costi, victorioasă în disputa ei cu înţelepţii cezarului, în faţa cărora dovedise divinitatea Domnului Nostru Isus Cristos, convertindu-i la credinţa ei şi ajutîndu-i să moară cu glorie în chinuri groaznice, precum şi pe regină şi pe mulţi din servitorii regelui, toţi martirizaţi, cu membrele smulse de roţi de fier şi fierţi în cazane uriaşe, în timp ce însăşi reginei călăii îi smulgeau sînii...

---

[1] Nume dat în secolul al XV-lea culegerii cuprinzînd vieţile sfinţilor, alcătuită în secolul al XIII-lea de hagiograful italian Jacopo da Varazze (1228—1298), cunoscut şi sub numele francez Jacques de Voragine (n.t.).

Şi sfîntul Sebastian, cu trupul alb şi suav, aproape feminin, străpuns de săgeţi...

Şi Sfînta Cristina din Tirol — cea mai interesantă dintre toţi — care, în timp ce călăii o omorau încetul cu încetul, smulgîndu-i sînii şi limba, lua în mîini bucăţi din propriul ei corp şiroind de sînge, şi le arunca în faţa tatălui ei, strigîndu-i : „Ia tirane, mănîncă din carnea pe care ai zămislit-o !“

Închise ochii, şi pioasa stampă, la care se uitase atîta timp, se reproduse în roşu în spatele pleoapelor.

Visă. Era ea legată de grinzile din *tumbadero*, la plantaţie, răsucindu-se de durere şi sîngerînd sub biciul vătafului.

Însă vătaful nu era altul decît tatăl ei, propriul ei tată, cu faţa lată congestionată şi sălbatică, ca în scena acelei dimineţi uitate de octombrie. Deodată, figura lui Filomeno, sclavul, se ivi lîngă ea.

Încercă să strige şi se trezi într-un zbucium.

Caniquí, în realitate, era lîngă ea.

— Ce s-a întîmplat, *niña* Mariceli ? Plîngeai ?...

— Nimic, nimic, îngăimă ea. Şi cum negrul rămînea îngenuncheat, aşteptînd, îi ordonă : hai, Filomeno, continuă-ţi lucrul ! Ce te uiţi aşa la mine ?

Sclavul se supuse şi se îndreptă încet spre viitoarea capelă.

Bătrîna *ma* Irene, pe care Mariceli o zări atunci, lîngă poarta mare a *zaguán*-ului, dispăru ca o umbră.

După ce camera fu golită, lunea următoare, a doua zi din săptămîna mare, fu dedicată construirii altarului, aducerii unui dulap de cărţi precum şi altor mici lucrări pe care le ordonă tînăra. La ora siestei, cînd stăpîna şi sclavul rămaseră singuri, Mariceli îi ceru să fie foarte atent, şi-i explică în secret muncitorului improvizat ce avea de făcut, poate lucrul cel mai important din toate.

La început, Filomeno păru să nu înțeleagă. Îndrăzni chiar s-o întrebe la ce-i trebuia un bici din curele de piele, prinse cumva de coada răsucită pe care stăpîna o scosese ca prin minune din dulapul unde el cu o clipă înainte văzuse doar cărți, bici a cărui alcătuire rezistentă i-o cerea Mariceli cu o voce întretăiată, atît de aproape de el cum nu stătuse în viața lui nici o femeie albă, rugîndu-l să nu spună o vorbă nimănui : absolut nimănui !

În timp ce-l ruga, Mariceli, cu spatele la salon, nu văzu o umbră trecînd de două ori prin fața ușii noii capele, și dispărînd prin *zaguán* ca și sîmbăta trecută.

Dar Filomeno își ținu cuvîntul. Respinse mînios toate întrebările bunicii, făcu rost de cuie, de ținte și de sfoară tare, și în deplin secret — în timp ce se prefăcea că face alte lucrări de tîmplărie printre vechiturile adunate încă în șopron — își desăvîrși opera și o ascunse la loc sigur. O curiozitate de neînfrînt puse totuși stăpînire pe imaginația lui. Biciul nu putea fi pentru altă sclavă decît pentru Rosario. Judecata lui greoaie respingea totuși imaginea tinerei stăpîne pedepsind-o pe credincioasa mulatră... Nu o dată se oprise totuși din lucru, incapabil să-și coordoneze mișcările.

În ziua următoare, tot la ora siestei, Mariceli primi din mîinile lui misteriosul obiect. Era hotărît să-i spună ceva : să-i dea lui loviturile ! El era bărbat și rezistase în fața stăpînului. Îl istovise, salvînd-o astfel, fără să știe, pe frumoasa mulatră. Amintirea acelei întîmplări îl unea cu ea într-un simțămînt ciudat, nou pentru el.

Niña Mariceli nu-i dădu însă timp. Luă biciul și fugi să-l ascundă în capelă.

— *Niña* Mariceli !... *Niña* Mariceli...

În sfîrșit ieși din nou, zîmbitoare și fericită.

— *Niña* Mariceli... *Niña* Mariceli...

— Ce e ? Ce vrei ?

Ideea cea mai simplă îi veni imediat.

— Ah ! Așteaptă... N-am nimic la mine. Dar mîine am să-ți dau. Doi *pesos* de argint ! E bine ? Nu ? Atunci cît vrei ?

— Caniquí nu vrea bani, *niña.*

— Atunci ?

Negrul căzu în genunchi.

— Bate-mă pe mine, *niña* Mariceli !

— Negrule ! Ce spui ?

— Bate-mă pe mine, repetă sclavul. Vorbele îi pieriră. Cum să îndrăznească a-i vorbi de Rosario ?

Mariceli, descumpănită, încercă să zîmbească.

— Hai, Filomeno, ești nebun ! Ridică-te. Ridică-te...

Auzi un zgomot în spatele ei.

Și fără a putea explica situația, se trezi sub privirea severă a mamei.

Sclavul se ridicase dintr-un salt.

În grabă, tînăra încercă o serie de mustrări incoerente. Lăsă capul în jos, inspirată deodată de o idee și începu să caute o urmă.

— A trecut pe acolo ! Și a ieșit din capelă, îți spun eu. A fugit prin *zaguán*. Și uite, în capelă. În colț, în partea aceea e o gaură, ieșirea dintr-o gaură. Vino s-o vezi...

Mama nu păru prea convinsă. Oricum, familiaritatea fiicei ei cu sclavul îi displăcu profund.

Între timp, Filomeno luase pretextul în serios. Șoareci ? Doar nu degeaba învățase el și meseria de zidar. La spital învățase să astupe găuri pe care în veci nu le mai deschideau șoarecii... pînă cînd nu făceau altă gaură alături. O să vadă imediat *niña* Mariceli cum descoperă și termină el cu toate „gău'ile".

Mariceli rămase un moment singură, în capelă, mulțumindu-i Domnului pentru iscusita ei soluție. Și ieși din nou în salon, unde mama se plimba tăcută.

Aproape imediat se întoarse şi Caniquí : ţinea o cutie cu un amestec sub braţ, iar în cealaltă mînă un sac cu scule.

Din salon, tînăra îl auzi lovind cu ciocanul şi amestecînd ipsosul în cutie, cu lovituri izocronice care deveniră curînd o bătaie ritmică, acompaniind un cîntec african. Se auziră apoi şi cuvintele :

„Şi umbla pe jos : copila spe'ia.
Şi umbla pe jos : gau'a astupa.
Şi umbla pe jos : n'ic nu mai ieşea.
Calabasún, sun, sun..."

— Filomeno ! Sîntem în săptămîna patimilor !

— Caniquí, neg'u 'ău ! — răspunse ca un ecou vocea păcătosului — de nu 'ăzbeş'i să fugi, o să mo'i spînzu'at !

Ceva sticlos se sparse cu zgomot...

— Filomeno ! Ce-i asta ? Urna crucificatului !

A doua idee o făcu pe Mariceli să sară din loc.

— Nu, stăpînă, strigă dinăuntru Filomeno, e sticla de-am spa't s-o pui'n bo'tă.

Sfărîmase nişte sticlă pentru a astupa găurile. Pe acolo n-o să mai iasă şoareci.

Un răstimp de linişte. Mama dispăru tot atît de tăcută precum venise, iar Mariceli se întoarse la carte.

Deodată tînăra îl văzu din nou în faţa ei pe sclav, aplecat, cu ambele mîini încleştate pe una din coapse. Printre degete şi pantalonul grosolan şiroia un lichid roşu : sînge !

Caniquí încercă o scurtă explicaţie. Stînd cu faţa în jos pentru a astupa gaura, îi intrase în coapsă o bucată de sticlă. Cerea voie să meargă la şoproane să caute nişte tifon. Se întorcea imediat.

Vederea sîngelui o lipsi deodată pe Mariceli de stăpînirea de sine. Fără a-l auzi pe rănit, cu ochii ţintă la lichidul vîscos şi groaznic care începuse să picure pe marmura albă a podelei, începu să ţipe...

Tot țipînd, înnebunită parcă, veni în fugă *doña* Celia. Rosario în spatele ei, și *ma* Irene, care intră prin *zaguán*, urmată de Domingo, vizitiul, și alți sclavi, toți întrebînd de unde venea larma și vorbind cu voce tare, îi înconjurară imediat pe actorii ciudatei scene.

Mariceli, regretînd din suflet nechibzuita ei spaimă, se strădui în van să-și liniștească mama.

Doña Celia părea apucată de o sincopă. Se sufoca...

Cu Filomeno se însărcină Francisco, bucătarul. Nimeni nu dădu atenție reproșurilor lui furioase. *Niña* Mariceli se speriase, asta era tot! El se rănise cu un ciob în timp ce lucra. Acolo în capelă era restul de sticlă : puteau s-o vadă. La ce bun atîta „spaimă" și atîta zarvă ?

Cîteva minute nu se putură înțelege. Mariceli ceru un doctor. Și împreună cu Rosario o duse pe mama pînă la pat, în nesimțire. Domingo dispăru prin *zaguán* spre stradă, iar *ma* Irene merse tîrîș-grăpiș, cu toată graba pe care i-o îngăduiau anii, pînă la bucătărie, să pregătească binecunoscuta infuzie de tei cu rachiu de *guaco* [1].

Se dovedi destul de greu, chiar pentru *doña* Celia, să urzească o explicație cît de cît rațională a absurdului incident.

— Am auzit că se rănise cineva, doctore, și am crezut că era fiica mea. Am crezut că urna crucificatului îi căzuse în cap. Și văzînd-o cu mîinile pe față, am crezut că-i ieșise un ochi. Imaginați-vă, doctore ! Iertați-mă că v-am deranjat...

Și fără a schimba o iotă, versiunea accidentului ajunse la *don* Lorenzo de Pablos.

Filomeno, în timp ce servea masa, fu mai explicit :

[1] Arbore tropical, ale cărui frunze erau folosite împotriva mușcăturilor șerpilor veninoși și pentru tulburări intestinale (n.t.).

— Un ciob în coa'să. *Señorita* s-a spe'iat că *niña* Mariceli a-ncepu' să st'ige. Eu n-am ni'c. Chia' eu am scos ciobu' şi am oblojit. S-a lecuit.

Cele două explicaţii se băteau cap în cap. Însă Mariceli se gîndea doar la implicita descoperire a lucrării ei secrete, care încă nu se sfîrşise. Îi lipseau postavul de la altar, lumînări, flori, podoabe. Iar dacă tata ordona să fie dărîmat totul, va fi descoperită şi comoara ei ascunsă : nu-şi va putea duce la bun sfîrşit marea dorinţă !

Doña Celia, în puţine cuvinte şi fără a da cîtuşi de puţin importanţă subiectului, lămuri că transformase în capelă vechea „cameră de jucării a fetiţei".

Pregătită să audă ereziile groaznicului ateu, Mariceli ascultă întrebarea lui simplă, fără să-şi creadă urechilor :

— Unde aţi pus harnaşamentul meu andaluz ?

Filomeno îl informă. Îl curăţase şi-l pusese în ultima încăpere, pe o capră de lemn. Mai mult, îl înfăşurase în hîrtie pentru a-l feri de praf.

Don Lorenzo se declară satisfăcut şi ceru cupa cu jar.

— Juan Antonio Luna a venit la Trinidad, spuse el fără a se adresa nimănui.

Noua capelă — chilia visătoarei novice — fusese deci tacit încuviinţată.

Miercuri, precedat de un mesaj trimis prin Petra, servitoarea mamei lui, care cerea permisiunea de rigoare, Juan Antonio făcu prima vizită unchiului şi mătuşii sale.

Don Lorenzo plecase în zori la cîmp, şi nu se va întoarce decît la noapte ; poate chiar a doua zi. *Doña* Celia şi fiica ei îl primiră pe călător pe estrada salonului, cu toată ceremonia.

Se schimbară întrebările şi formulele obişnuite de politeţe. Verişorul devenise ditamai domnul avocat. Mătuşa se îngrăşase şi părea mai tînără. Maricelli... verişoara nu-şi ridica privirea din piept, însă vărul o găsi mai

firavă. Unchiul, ca întotdeauna, foarte ocupat cu treburile. Timpul trecea pe nesimțite. Șase luni trecuseră de cînd călătorul părăsise Trinidadul. Cum le petrecuse? Ca întotdeauna. Multe baluri? Nici măcar unul! A, da, o serată fără importanță! Mariceli? Cu ideea ei dintotdeauna. Părintele Remigio îi scrisese luminăției-sale. Cu sau fără dotă, va face oricum noviciatul: de ce nu? Însă trebuia să aștepte. Astfel de lucruri nu se făceau în grabă.

Pauzele interminabile și tăcerea încăpățînată a Mariceliei îl făceau pe tînăr să transpire zdravăn. Abia trecuseră trei sferturi de oră și totul părea spus.

În sfîrșit își luă rămas bun. Nu se putea plînge de primirea pe care i-o făcuse mătușa. *Doña* Celia se arătase mai atentă și mai sinceră ca niciodată. Însă atitudinea Mariceliei era o enigmă. În ce mod să-și explice această tăcere, această ostilitate, după despărțirea prietenoasă și în deplin acord de acum șase luni?

Se întoarse la mama lui, tăcut și distrat. Și cîte nu-și formulase el *în minte* pentru a i le spune verișoarei! La urma urmelor, nu din cauza ei venise? Și pînă în ziua următoare n-avea s-o mai vadă. Vor merge să privească procesiunea la familia Fernandez de Lara, în strada Amargura... Se grăbi să trimită vestea familiei, anunțîndu-și sosirea și cerînd permisiunea de a le face o vizită. Se arătă mai amabil și mai insinuant ca niciodată cu Jacinta Fernandez de Lara. Și obținu invitația de a veni și el să vadă procesiunea, în casa din strada Amargura...

Juan Antonio se înșela doar pe jumătate. Căci în tăcerea verișoarei nu se afla nici un dram de dușmănie, însă, chiar de-ar fi putut vorbi, Mariceli n-ar fi alungat nici una din îndoielile lui.

Pregătirea „chiliei“, reînnoitele lecturi despre cruntele chinuri înfruntate cu o plăcere divină de martirii creș-

tini, şi acea inspiraţie a ei, de asemenea divină, de a adăuga suferinţa trupească la exerciţiile religioase — cu biciul aşteptînd-o, ascuns printre cărţi — o atrăseseră parcă pe o cale nouă, dincolo de realitate. Chiar exerciţiile de cult din săptămîna patimilor erau lipsite în acel an de sensul impersonal şi grandios, însă poate prea ritual, pe care-l avuseseră în toţi anii dinainte. Acum mîntuirea ei dădea actelor o nerăbdare şi o ciudată fervoare. Nu mai era oiţa aflată la adăpost în mijlocul turmei. Se ştia pierdută şi singură. Singură ! Iar poteca pe care ea însăşi o descoperise de curînd o atrăgea şi o îngrozea în acelaşi timp. Un presentiment, ca o obsesie, îi ţinea sufletul în aşteptare. Toate orele de veghe, chiar şi somnul, neliniştit şi populat cu vedenii absurde şi de neînţeles, alcătuiau parcă un lung ajun al apropiatei sărbători. În cele mai simple mişcări : cînd îşi încheia un nasture, cînd îşi prindea un ac în păr, cînd lua o lingură de supă sau un pahar cu apă, uşorul tremur nestăpînit al mîinilor făcea să-i crească în acelaşi timp teama şi bucuria. Rugăciunile îi fuseseră ascultate şi marea putere a Domnului îi călăuzea paşii. Tainicul drum pe care îl descoperise nu putea fi altul decît cel al veşnicei mîntuiri.

Prezenţa vărului nu trecu, la început, de limitele ei fizice. După scena din seara de marţi, provocată de ea însăşi ; după leşinul mamei, vizita doctorului şi celelalte incidente neprevăzute care făcuseră ca tata să afle inevitabil despre proiectele ei, indiferenţa dispreţuitoare ce înlocuise temuta mînie a stăpînului îi produsese o mare decepţie, în ciuda triumfului. Află în acele momente că Juan Antonio era la Trinidad şi toată noaptea, nedormită, fără nici o idee precisă pe care să-şi sprijine gîndurile confuze şi năvalnice, abia îşi putu aminti vestea.

Miercuri, pe cînd trebăluia distrată la podoabele altarului, poate puţin obosită, somnoroasă, fără să se întrebe care era cauza oboselii, o chemă mama :

— A venit Juan Antonio. Netezeşte-ţi puţin părul şi vino în salon.

Şi uitîndu-se mai bine la ea, adăugă cu un ton mustrător :

— Mariceli, dar arăţi de parcă nici nu te-ai spălat pe faţă de dimineaţă ! Ia du-te în camera ta şi aranjează-te puţin...

Şi apoi, în timp ce mătuşa şi nepotul stăteau de vorbă, ea rămase indiferentă, străină de toate subiectele discutate. Se uită de cîteva ori la vărul ei pe furiş, ca şi cum s-ar fi uitat la un necunoscut. Îi studie un moment veşmintele sobre, şuviţele părului foarte negru, cizmele strălucitoare, chiar şi figura : din profil şi cu toată grija, pentru a nu fi surprinsă. Se gîndi la una din stampele cărţilor ei : un tînăr martir roman. Contemplase nu o dată pe îndelete stampa aceea. Dar niciodată nu se gîndise, privind-o, la vărul Juan Antonio. Oare de ce vărul îi amintea acum de stampă ?

Dintr-o dată, spre sfîrşitul vizitei, se simţi tare ruşinată de ea însăşi, de rochia de casă, purtată de cîteva zile, de botinele vechi şi jupuite, de faţa neîngrijită... Îşi înfundă şi mai mult capul în piept şi încercă zadarnic să-şi explice de ce se afla acolo în loc să fie în paraclis, în chilia ei, de unde mama o scosese cu cîteva clipe înainte, fără a-i da timp să-şi adune gîndurile şi mişcările.

Chiar atunci, imediat după ce se întoarse în chilie şi-şi reluă maşinal lucrul, fără să se închine, intrînd, în faţa crucii (prima încălcare a pioaselor ei hotărîri de a impune vechii camere de jucării întreaga demnitate a unui loc sfînt), Mariceli îşi dădu de-a binelea seama de faptul că vărul ei Juan Antonio se afla la Trinidad.

Noaptea visă că tînărul martir roman din stampă şi ea, strîns îmbrăţişaţi, urmau să fie devoraţi de un tigru. Caniquí, cu sîngele şiroindu-i pe mîini, îi oferea rasa martirilor în faţa tatălui şi a mamei ei. O gloată de sclavi vocifera în jurul lor, fără ca la urechi să le ajungă vreun

zgomot. Mama leşină în braţele ei. Iar Juan Antonio, la braţul tatei, se îndepărta, întorcînd capul pentru a rîde la ea.

Se trezi, cu mama la căpătîiul ei :

— Eşti foarte nervoasă, Mariceli. De două nopţi nu dormi...

Joi, Joia mare !

La cinci şi jumătate dimineaţa, împărtăşania. La opt şi jumătate, sfînta liturghie, predica şi procesiunea monumentului.

La nouă, cu un dangăt prelung din psalmul *Gloria in excelsis Deo*, clopotele încetară. Şi toate zgomotele oraşului se stinseră încet, pînă rămase doar sunetul paşilor omeneşti pe pietrele străzii, fără de vehicule.

Costume negre, figuri triste, voci şoptite.

Şi lume, multă lume : toată lumea pe străzi.

Sună toaca. Uneori, ca scîrţîitul unei marionete de lemn. Alteori, ca un clănţănit macabru de oase. Zgărzi de fier lovind pe bucăţi de lemn tare. Bieţii sclavi cunoşteau bine ambele zgomote.

Pe la şase după-amiază, la mînăstire, spălarea picioarelor.

Mariceli hotărî să rămînă acasă. În anii dinainte luase parte activă la organizarea însemnatei ceremonii. Desprinderea treptată de părintele Remigio o îndepărtase şi de această activitate pioasă : devenea, încetul cu încetul, lipsită de adevărata fervoare religioasă ca şi mama, evlavioasă acasă mai degrabă decît la ceremoniile din afară.

Pe de altă parte, fără s-o întrebe, *doña* Celia acceptase să meargă la familia Fernandez de Lara, la ora procesiunii. În faţa Jacintitei n-o să apară ea cu mantila ei ponosită de dimineaţă şi nici cu botinele cele vechi. În dulap avea întîmplător costumul cel nou, din postav foarte bun, pe care încă nu-l îmbrăcase.

Dincolo de obloane, în strada Real, murmurul surd al mulțimii creștea cu repeziciune.

Soldații din cavalerie ; copiii, cu veșmintele lor de apostoli ; călugării, cu fețele încă descoperite ; domnii de la primărie, gravi și solemni : diferite părți ale procesiunii începeau să apară, îndreptîndu-se spre locurile lor. Însoțitorii ocazionali își luaseră în mîini lumînările, încă neaprinse. Unii penitenți își luau în primire locurile încă de dimineață, îngenunchind fiecare în fața crucii alese, în așteptarea momentului solemn. Băieții își țin rîsul față de unii, zdrențăroși, pe jumătate goi, ori îi urmăresc în bandă pe cei care-și propun să urmeze procesiunea pe tot drumul în genunchi sau de-a bușilea, sărutînd în fiecare clipă pămîntul.

La casele de pe străzile Boca, Real del Jigüe, Media Luna, Alameda, Amargura și San Antonio, pe unde va trece procesiunea, atîrnă perdele lungi de postav negru.

Pe trotuarele străzilor privilegiate, mulțimea se îmbulzește, iar numărul spectatorilor crește treptat. Începe lupta pentru locuri. Plaza Mayor, piața Segarte, Calvario, toate punctele bine așezate se umplură de oameni încă de pe la trei, ca prin farmec.

În sfîrșit, umbra caselor începe să se întindă peste ridicăturile tari ale pavajului, iar lumina portocalie a soarelui în asfințit traversează cu raze oblice spațiile goale din turnul mănăstirii.

Se deschid larg porțile uriașe.

Acolo, în fund, deasupra furnicarului de capete ale mulțimii ce invadează biserica, acoperit de lumînări aprinse, se deslușește întunecatul monument.

Se apropie soldații din cavalerie : călugării, acum aliniați, cu bonetele ascuțite pe cap și cu bicele în mîini, bagă frica în cetele de copii și chiar în destui adulți. Copiii din cor, cu stiharele lor albe, duc prapurii — crucea de aur,

stindardul şi sfeşnicele — care vor merge înaintea preotului.

Apare şi acesta, ca o vedenie.

Iar procesiunea îşi începe drumul.

— Rămîi aici, lîngă mine, Mariceli, te rog ! Uite... uite ce bine vedem de aici totul. Nu pleca. N-ai grijă nici de Jacintita, nici de nimeni. Pentru mine nu mai există altă fiinţă pe lume în afară de tine. Dacă ai şti ce mult am vrut să schimbăm cîteva cuvinte, numai noi doi ! Fie şi aşa, în mijlocul mulţimii. Important este ca tu să vrei să mă asculţi şi să-mi răspunzi. Ceilalţi vorbesc toţi în acelaşi timp, n-au nevoie să se înţeleagă. Spune-mi. Spune-mi, Mariceli, eşti supărată pe mine ? Nu ? Atunci, de ce m-ai primit ieri aşa cum ai făcut-o ? Nici nu mai ştiu cîte nerozii mi-au putut trece prin cap. Am ajuns să cred că era chiar vreo intrigă la mijloc. E atît de greu să te înţelegi cu cineva cînd trăieşti ca aici, la Trinidad ! Trăim parcă îngroziţi, laşi, între neîncrederi şi bănuieli. Iar la Havana e cam tot aşa : să nu crezi că e cine ştie ce diferenţă. Stăpînul se teme de sclav, spaniolul de creol, părinţii de copii. Şi printre atîţia laşi, cei care nu ştiu să fie nici ipocriţi şi nici iscoditori sînt etichetaţi drept „răi"... şi sfîrşesc prin a deveni răi ! De ce ? De ce ? Nu poate fi din lipsă de religiozitate. Doar vezi. Uită-te la feţele oamenilor. Simt patimile Domnului ca şi cum s-ar petrece într-adevăr astăzi. Pînă şi copiii : uită-te cum se îmbulzesc să vadă... şi cum devin insensibili, o dată ce şi-au cîştigat locul, faţă de fraţii lor mai puţin norocoşi sau mai slabi. Poate că toţi trăim astfel, preocupaţi să „vedem mai bine", să ne obţinem veşnica mîntuire fără să ne pese de cea a fraţilor noştri... De ce-ţi pleci privirea ? Nu, doar nu poţi crede că spun toate acestea pentru tine, Mariceli. Nu-i aşa ? Nu vreau să te temi. Nu te poţi teme dacă eşti o bună creştină. Îţi jur că n-am încetat nici o clipă să

mă gîndesc la tine din seara aceea din cerdac, ți-aduci aminte ? Cîteodată mi se pare că a fost ieri. Cîteodată, că a trecut un secol. Dar amintirea nu mă părăsește niciodată. Cît m-a durut după aceea, Mariceli, că am fugit așa, fără nici un cuvînt de explicație cu tine ! Îți jur că am făcut-o mai mult pentru tine decît pentru mine însumi. Am făcut-o ca să nu te constrîng, să te eliberez de mine și de obligația impusă de părinții tăi. Am simțit și eu împunsătura în amorul propriu. Nimănui nu-i place să fie jucăria capriciilor altora. Nu-i așa ? Dar cu toate acestea, Mariceli, nu știu ce să-ți spun despre sentimentele mele ascunse, despre adevărul adînc din sufletul meu. O singură vorbă de-a ta, în seara aceea, mi-ar fi schimbat tot cursul vieții. De atunci, nu știu ce să fac cu mine. Ți-o jur. Mai mult decît imboldul de a merge înainte, simt o dorință confuză să mă întorc înapoi, să-mi schimb direcția. Te implor, nu-mi lua în nume de rău mărturisirea. Nu sper nimic, nu-ți fac nici un reproș. Nu intenționez să te abat din drumul pe care ți l-ai ales în viață. Am nevoie doar de prietenia, de încrederea ta. Vreau să fii de-a-ntregul sinceră. Pur și simplu aș vrea să te aud vorbind, exprimîndu-ți sentimentele, ca în izbucnirea ta din seara aceea. Poate că mă contrazic... Dar e atît de greu, Mariceli, să ne regăsim pe noi înșine ! Fie din amorul meu propriu de păcătos fără leac sau, fie ce-o fi, însă nu reușesc să mă conving pe mine însumi că tu nu mă iubești, că-ți sînt complet indiferent. Iată adevărul. Îți vorbesc cu inima în mîini, cu mai multă sinceritate, cu mai multă nevinovăție decît dacă ți-aș fi fost chiar frate. Foamea de acest lucru : de încrederea oarbă într-o femeie, este ceea ce m-a împins să vin din nou la Trinidad. Vin pentru tine, Mariceli. Ce fericit mă simt în această clipă, fiindcă ți-am spus-o ! Acesta e adevărul. N-am știut-o pe deplin pînă ieri, cînd te-am revăzut. Dar este adevărul întreg : acum îl recunosc. Cred că încă n-am iubit așa cum am fost ursit să iubesc. Și mai cred că tu ești femeia pe care

trebuie s-o iubesc. Tu, Mariceli ! Să mă pedepsească Dumnezeu dacă mă înşel ! Dar eu aşa cred. Şi ţi-o spun pentru că o cred, Mariceli !... Ţi-o jur !

Vizitatorii ce umpleau casa din strada Amargura îi împingeau unul în altul, şi pe amîndoi spre balustradele răsucite de lemn ale ferestrei. Lîngă ei, agitîndu-se şi bătîndu-se tot timpul pentru locul cel mai bun, cîţiva copii le făceau poziţia şi mai dificilă.

— Dumnezeule ! Copiii ăştia ! exclamă slab Mariceli.

Un băieţel o călcă pe mînă, încercînd să se caţere de balustrada de sus.

— Dă-te jos ! Dă-te jos de acolo ! — ordonă aspru Juan Antonio.

Încercă să-i aşeze într-un mod echitabil.

— Aşa ! Aşa vedeţi amîndoi. Nu mai încercaţi să vă mai îmbulziţi. La ce bun ?

Şi luînd mîna lovită în ale lui :

— Ţi-a făcut rău ? Să văd...

— Nu, n-am păţit nimic...

În spatele lor însă protestară nişte doamne. Acum ele erau cele care nu mai vedeau...

Afară, în stradă, mulţimea se strivea şi ea de fereastră. Iar golanii pretinseră ceea ce oamenii dinăuntru nu obţinuseră. Trebui să fie daţi jos, fără altă ceremonie.

Trecea stindardul roşu, simbolul Romei imperiale. „*Senatus populusque Romanus*". În spate, centurionul cu lancea uriaşă cu banderolă neagră la vîrf. Crucifixul sosea în piaţeta Segarte.

— Crucificatul ! Iată-l că soseşte !...

Norocoşii care văzură primii miraculoasa imagine, în dreapta străzii, dădură de veste. Cîţiva nerăbdători trecură peste şanţ, cu tot biciul călugărilor.

— Stai bine aşa ? Da ?

Erau înghesuiţi strîns unul în altul. Juan Antonio, într-o dorinţă de neînvins de a o apăra, îşi trecu braţul pe după talia verişoarei lui...

— Mariceli ! Te-am revăzut și mi-am dat cu adevărat seama că dragostea și nu altceva mă atrage spre tine. Dragostea adevărată și curată, Mariceli, care nu se rușinează să se arate în acest moment solemn. Dragoste ce se naște în ungherul cel mai adînc al sufletului meu, din nevoia omenească de a avea o femeie, o tovarășă căreia să-i mărturisesc astfel cele mai lăuntrice gînduri : care să fie a mea nu numai cu trupul ci și cu cea mai neînsemnată idee, cu ceea ce are mai profund în spiritul ei. Așa am fost creați, Mariceli. Așa ne-am născut. Și nu știu de ce mi se pare că cel mai mare păcat e această groaznică idee după care am fost concepuți în păcat și că trupul nostru ne ține în păcat. Dumnezeu înseamnă dragoste, Mariceli ! Iar dragostea înseamnă creație ! A fi fericit în dragostea omenească înseamnă a ne mîntui lutul, înseamnă a crea, înseamnă a ne preface trupul în ceva vibrant, ca un cînt, ca rugul unui sacrificiu. Iar marele nostru păcat este ignoranța, stîngăcia cu care purificăm dragostea de complicațiile ei animale...

Cînd imaginea crucificatului — tainicul Crist pe care Trinidadul îl dobîndise în împrejurări legendare și care exercita asupra poporului o puternică influență mistică — se opri aproape de casă, înaintea marii cruci de piatră sculptate în fațada casei vecine, emoția sufletelor atinse culmea.

Fu o luptă aproape sălbatică pentru spațiul necesar îngenuncherii, pentru o rugăciune mai plină de evlavie : pentru cîștigarea mîntuirii sufletului fără a pierde poziția de pe pămînt.

Mariceli, cu corpul tremurînd strîns lîngă trupul robust și cald al tînărului, cu puful mătăsos al mustății lui mîngîindu-i urechea, cu mîinile lui petrecute blînd și drăgăstos pe sub brațele ei, apărînd-o parcă de îmbrîncelile celorlalți, își pierdu încet-încet cunoștința.

Invizibile la început, în mulțime, ca și cum sunetele lor line ar fi venit din înalturi, viorile și flautele începură un *Miserere*. Imediat li se alăturară vocile omenești.

„Miserere mei Deus ; secundum magnam
misericordiam tuam...“ [1]

— De ce plîngi, Mariceli ? — îngăimă la urechea ei vocea întretăiată de emoție a stăpînului ei — Mariceli ! Mariceli a mea !

Era a lui, într-adevăr. Nu îngenunchease cu voia ei. N-o mai ținuseră picioarele. Și lin, pe brațele lui puternice se plecase la pămînt. Însă acum doar aceste brațe o împiedicau să se prăbușească cu totul...

Se sufoca. Îi lipsea aerul. Miile de flăcări ale lumînărilor, gălbui și pătrunzătoare în lumina roșiatică a apusului, începură să strălucească în ochii ei înnourați de lacrimi.

„Ecce enim iniquitatibus conceptus sum.
Et in peccatis concepit me mater mea.“ [2]

— Mă ierți, Mariceli ? Îmi ierți orgoliul ? Trebuia să te înțeleg în seara aceea, deși vorbele tale îmi spuneau altceva. Iartă-mă ! O să mă ierți pentru cît te-am făcut să suferi ?

„Auditui meo dabis gaudium et laetitiam
Et exultabunt ossa humiliata.“ [3]

— Mariceli ! strigă vocea, deodată speriată.

Corpul tinerei se lăsă în sfîrșit cu totul peste al lui. O așeză mai bine și se pregăti s-o ridice. Trebuia s-o smulgă acelei mase omenești în delir mistic.

---

[1] Ai milă de mine, Dumnezeule ; / după îndurarea ta cea mare... (lat.) (n.t.).

[2] Iată că sînt născut în nelegiuire / Și în păcat m-a zămislit mama mea (lat.) (n.t.).

[3] Fă-mă să aud veselie și bucurie / Și oasele pe care le-ai zdrobit tu se vor bucura (lat.) (n.t.).

— Loc !, ceru el. Doamnă ! Doamnă ! Dați-mi voie ! A leșinat !

— A leșinat ! —repetară cîteva voci.

Credincioșii în extaz înțeleseră în sfîrșit, și-i făcură loc tînărului și poverii lui. Juan Antonio înaintă hotărît, călcînd peste museline și dantele.

— O sincopă ! A leșinat ! A leșinat cineva ! repetară cîteva voci în interiorul casei.

Întrebări îngrijorate acoperiră psalmul.

— Cine e ? Cine a leșinat ?

— O fată blondă ! Iat-o. O duce în brațe tînărul acela...

— El cine e ?

— Logodnicul ei. Toată seara au stat împreună. Și el îi vorbea, îi șoptea la ureche.

— Nu e ea fata lui *don* Lorenzo de Pablos ?

— Cea care vrea să devină călugăriță, chiar ea !

— Se zice că a părăsit-o logodnicul...

Redde mihi laetitiam salutaris tui, [1]
Et spiritu principali confirma me.

Doña Celia sosi imediat.

— Fata mea ! E vina mea. Se simțea rău azi și nu voia să vină. Mariceli ! Fata mea ! Vă rog, chemați un doctor !

În stradă cîntarea solemnă se sfîrșea :

„Tunc acceptabis sacrificium justitiae,
oblatione set holocausta :
Tunc imponent super altare tuum
vitulos... [2]

---

[1] Dă-mi iarăși bucuria mîntuirii tale, / Și sprijinește-mă cum un duh de bunăvoință (lat.) (n.t.).

[2] Atunci vei primi jertfe neprihănite. / arderi de tot și jertfe întregi : / Atunci se vor aduce pe altarul tău vieți... (lat.) (n.t.)

VII

DRUMUL DESĂVÎRŞIRII

„În noaptea aceea fericită,
Învăluit în taina ei,
Nu mă mîna nici o ispită,
Nici călăuză şi nici stea
Ci doar lumina ce-n suflet ardea..."

San Juan de la Cruz, *Noapte neagră a sufletului*

Băutura tare îi contură imaginile confuze, pînă atunci aproape amorfe : o masă de umbre deasupa conştiinţei ei adormite.

Însă nu-şi pierduse pe deplin cunoştinţa. Se simţise în al nouălea cer, în braţele *lui*, lîngă trupul *lui*.

Cînd o aşezase pe pat, cu infinită grijă, în timp ce vocea îngrijorată a mamei dădea porunci servitorilor şi-i ţinea pe curioşi dincolo de uşă, *el* o sărutase cu înfocare, pe frunte mai întîi, apoi pe ochi... şi pe gură !

De la efortul pe care-l făcuse în acel moment, în ciudata dorinţă de a trage spre ea capul iubitului şi de a-l reţine în sărutul care-i pătrundea pînă în străfundurile necunoscute ale fiinţei, memoria o părăsea...

Apoi, sub privirea unor persoane străine, într-o cameră străină, zumzetul unor voci şoptind în preajmă, iar dincolo

ecoul stins al străzii unde încă mai forfotea mulțimea, primul ei gînd se îndreptă spre *el*.

De ce nu era acolo, lîngă ea ? De ce nu fugise cu ea departe, foarte departe, unde să simtă mereu ceea ce simțise în trecătoarea clipă a ciudatului ei gest ? De ce o părăsise aici, singură între atîta lume ?...

Să vorbească ? Să răspundă întrebărilor celorlalți ? Nu. La urma-urmei se simțea bine. Ce era cu întrebările astea neroade ? N-avea nimic. Doar dorința dureroasă de a întoarce timpul înapoi, de a continua dulcea agonie a îmbrățișării *lui*, a sărutărilor *lui*.

Mamei... Numai ei : singura.

— Da, mamă. Mă simt mai bine.

Și cu un efort reuși să adauge :

— Du-mă acasă. Repede !

Închise din nou ochii și tăcu, epuizată.

Propria ei voce îi distrusese dintr-o dată visurile. Se simți împinsă deasupra unui abis, așa cum o împinsese odinioară în apă fratele ei Lorencito, punîndu-i viața în pericol. Însă nu putu să strige. *Totul* rămînea acum în urmă, începînd să se prefacă, să se desfigureze cu repeziciune. Eul ei neașteptat de acum cîteva minute dispărea și reîncepea să fie ea însăși. Mai făcu un efort să se gîndească din nou la apăsarea buzelor *lui* pe gura ei... Și o idee înspăimîntătoare îi urmări dorința, ucigînd-o... crucificatul !

Era Joia Mare ! Domnul își îndura chinurile...

Acum era ea însăși. Eul cunoscut și antipatic. Sigur, dintre toate zilele vieții, tocmai atunci se gîndea la *el* și își amintea de sărutări. În Joia Mare.

Se simți învinsă. Admise că se afla, fără nici o îndoială, în păcat de moarte. Necuratul pusese stăpînire pe ea !

O violentă criză de plîns îi alarmă din nou pe cei prezenți. *Doña* Celia căzu în genunchi lîngă ea.

— Mariceli, fata mea, ce ai ?

— Du-mă, du-mă repede acasă ! — numai atît putu spune.

Camera şi casa ei îi produseră o intensă mulţumire. Se feri însă s-o spună cu voce tare, aşa cum se feri să admită că ceaşca mare cu supă de găină pe care i-o aduse puţin după aceea Rosario îi făcea bine într-un mod atît de păgîn.

„Dacă aş putea vorbi !" se gîndi văzînd-o pe credincioasa ei sclavă.

Dar nu. Nici măcar Rosario nu-i inspira suficientă încredere. Se încovrigă în pat. Se simţi din nou copil, nevinovată, încrezătoare... cu toate că se ştia în păcat de moarte. Profunda fericire fizică îi învinse toate gîndurile. Afară se auzeau paşii oamenilor, răsunînd cu un zgomot sărbătoresc. În salon, mama povestea, pentru a suta oară, accidentul...

Cînd se trezi, pe înnoptat, biata ei mamă — învinsă de oboseală şi de somn după neobişnuita plimbare pe jos prin toate etapele procesiunii — se pregătea să se odihnească.

— Cum te simţi ?

— Bine.

— Nu vrei să mănînci nimic ?

— Nu.

— Atunci, pe mîine.

— Binecuvîntarea ?

— Dumnezeu să te binecuvînteze, fiica mea.

După sărutul ritual, *doña* Celia se întinse căscînd. Iar Mariceli îi auzi imediat susurul de neconfundat al respiraţiei, atunci cînd dormea profund.

În schimb, pentru ea, în acel moment, obligaţia de a dormi i se păru de nesuportat. Perspectiva de a petrece

toată noaptea așa, trează, în întunericul camerei, închisă în tăcerea nopții ca într-un sicriu, o umplu de neliniște.

Fantezia ei copilărească îi invadă gîndul cu imagini îngrozitoare. Dar dacă într-o bună zi o s-o îngroape de vie ? Leșinurile ei erau ca o moarte vremelnică. Și chiar se simțea murind. Zadarnic încerca după aceea să înnoade capetele gîndurilor rămase libere în memorie. Adică, pentru ea, tot ce se petrecuse în timpul leșinului nu existase niciodată. Și dacă într-unul din aceste... ?

Juan Antonio, de exemplu. Cum și cînd dispăruse ? O fi venit pe seară să întrebe de ea ?

Iar ea dormea buștean. Dormise de la șapte pînă după zece. Oare ce se întîmplă cu sufletul în timp ce oamenii dorm ? Asta nu putea s-o întrebe pe mama și nici pe părintele Remigio. Ei n-ar fi făcut decît să ocolească răspunsul.

Juan Antonio o să-i răspundă la întrebări. Juan Antonio o iubea : de asta era sigură. Cînd se vor căsători, o să-i spună el despre toate, fără atîtea taine și fără efortul de a-i ascunde mereu ceva. Logodnicul ei și ea se sărutaseră...

— Tatăl nostru, carele ești în ceruri... ! începu deodată să se roage în șoaptă, pentru a-și alunga gîndurile.

Și se rugă. Se rugă mult timp, fără folos.

Așteptă zadarnic un zgomot, ceva care să tulbure liniștea îngrozitoare a nopții. Clopotele mînăstirii nu-i puteau da, în Joia Mare, mîngîierea din celelalte nopți de veghe. Era o liniște deplină, infinită. Parcă pentru totdeauna.

Pe măsură ce se adîncea în spaimă, și în ciuda rugăciunilor ei fierbinți, imaginea verișorului căpăta treptat contur în ochii minții.

Se simți ca tîrîtă cu vertiginoasă viteză pe creasta nesigură a unei culmi amețitoare. De o parte și de alta, abisul. Cele mai îndepărtate și mărunte amintiri se con-

fundară pentru a suta oară, fără nici o legătură. Ce-avea de-a face *boca-abajo* de la plantație cu Caniquí ?

— Bate-mă pe mine, *niña* Mariceli !

Caniquí știa pentru ce păstra ea biciul. Nașul, *don* Pedro de Aizcorbe, o îmbrățișa. Ea era mătușa Asunción. Și era rea, ca și ea. Tata se apleca deasupra feței ei, cu ochii sălbatici și cu fața roșie de mînie.

Trebuia să fugă printr-un coridor foarte lung și întunecat. Juan Antonio era alături de ea. O îmbrățișa. O strîngea la pieptul lui și o săruta pe gură. O săruta pe gură. O săruta pe gură...

— Tatăl nostru, carele ești în ceruri... !

Murmură de cîteva ori rugăciunea pînă izgoni imaginea.

Nemișcarea forțată a trupului devenea însă de nesuportat. Căldura febrei o ardea pe dinăuntru. Pe șira spinării îi coborau pînă în picioare fiori ciudați, involuntari și de nestăpînit, ca în fața fulgerelor uneia din acele groaznice furtuni electrice tropicale, chinul copilăriei ei.

Ideea de a alerga la capelă îi prefăcu în cele din urmă valul zbuciumat al gîndurilor într-un torent ce avea o singură direcție. Valurile se zbuciumau în sinea ei. În afară, apropierea mamei și a lui Rosario, riscul de a le trezi, greutatea unei explicații, lipsa de lumină și frica de umbre erau tot atîtea stînci de care se sfărîma apriga ei nevoie de a se mișca. Așa, înțepenită în pat, nu mai putea continua...

În spatele cărților, perfect ascuns, se afla biciul. Și dacă ar putea, chiar în noaptea asta ? În aceeași clipă cu gîndul, ca o rază apropiată, fulgerul îi scutură tot corpul, iar năvala dorinței răsună în urechile ei ca o poruncă :

— Acum, sau niciodată. Du-te !

Se strecură afară din pat. Scoase luminarea din sfeșnic și se îndreptă cu ea spre colțul camerei, de unde candela aprinsă sfintei Fecioare își topea lumina pîlpîindă în camera imensă.

Arzîndu-şi mîinile pentru a ascunde flacăra lumînării, deschise uşa şi dădu la o parte draperia, apoi închise uşa în urma ei.

Vastul salon-sufragerie era un ocean de umbre.

Avansă în linie dreaptă pînă la cealaltă draperie şi o trase. Lumina îi tremura în mîini.

Era în chilia ei. Un miros puternic de var şi lemn umed, lemn proaspăt spălat cu leşie, dădu nervilor ei o senzaţie de linişte. Era în chilia ei. Înfipse lumînarea la altar şi începu să-şi curețe ceara adunată între degete.

Se simţea încă nesigură, doar cu draperia care o despărţea de salon şi cu fereastra dinspre curtea interioară deschisă. Iar dincolo, tata ! Dar nu : tata nu se întorsese. Era sigură ?

Şi ducînd la extrem încetineala precautä a mişcărilor, pentru a evita zgomotele, închise ambele uşi în clanţă.

Străbătu mulţumită cu privirea toată camera. Sus, pe zidul principal — cel care despărţea chilia de *zaguán* şi de curtea sclavilor — văzu ferestruica zăbrelită cu bare încrucişate. Era în chilia ei ! Un murmur uşor de frunze, de pene scuturate, şi alte şoapte liniştitoare ale nopţii pătrunseră prin deschizătură, întărindu-i senzaţia de siguranţă. Cîntară cocoşii...

Atunci, cu o desfătătoare încetineală, deşi mîinile continuau să-i tremure, îngreunîndu-i orice mişcare, aprinse toate lumînările de la altar, contemplă un moment trupul contorsionat şi chinuit al martirului de pe Golgota, oferindu-şi jertfa cu un murmur aproape nearticulat, şi scotoci sub postavul altarului, în spatele cărţilor, în căutarea biciului izbăvitor.

Îl apucă : în sfîrşit ! Îi schimbă poziţia de cîteva ori, totuşi, pînă simţi stabil şi comod mînerul cel răsucit în mîna dreaptă tremurîndă. Apoi bătu cu el aerul, ca o ultimă încercare a puterii ei... Aşa ! Tot aşa o să-l aplice şi pe trupul ei păcătos.

Transfigurată de fericire, își înălță din nou ochii spre Mîntuitor. Se rugă mult timp în genunchi. Inima îi bătea aproape dureros în piept, iar urechile îi țiuiau. O sudoare abundentă se revărsă din focul dinăuntrul ei. Din cînd în cînd trebui să-și întrerupă rugăciunea pentru a suspina profund.

În sfîrșit, anticipînd într-un fior și mai intens plăcuta durere pe care aveau să i-o producă fîșiile de piele pe trup, își dădu prima lovitură spre spate, pe omoplat, pe deasupra umărului...

Biciul căzu, inofensiv, peste cămașa desfăcută.

Nimic.

Era inutil să încerce să se biciuiască peste veșmînt : văzu de prima dată. Și, scuturîndu-și brusc umerii, cu ajutorul neîndemînatic al mîinii stîngi, cealaltă fiindu-i aproape străină, nerăbdătoare, crispată pe instrumentul de tortură, își dădu jos cămașa.

Ieșiră la iveală, tresăltînd, sînii...

Pentru o clipă rămase nemișcată, speriată. De data asta nu mai simți obișnuita repulsie în fața propriului trup, spaima ei pudică ce o obliga să fie atît de atentă cînd se spăla. O să pedepsească tocmai acest îngrozitor înveliș carnal, al cărui înțeles diavolesc abia îl ghicea în ochii bărbaților, fără să-și dea seama cum sau de ce. O să se izbăvească, o să-și mîntuiască sufletul !

Ca și sfînta Cristina din Tirol, stampa ei preferată. Sînii ei semănau cu cei ai sfintei, rotunzi și mari. Curînd avea să curgă din ei sînge...

Dacă Necuratul era cel care-l făcuse pe vărul ei să-i pricinuiască fiorii care încă o ardeau, cînd o vor găsi moartă a doua zi, scăldată în sînge, cu biciul salvator încă în mînă, Dumnezeu îl va lumina în durerea lui, pentru a-i mîntui sufletul. Stampa cu tînărul martir creștin...

Ridică înfrigurată din nou postavul altarului și căută printre cărți. Biciul din mînă o incomoda. Însă fără a-l arunca, ghemuită pe jos, ștergîndu-și cu dosul mîinii

drepte nefolositoare sudoarea care-i şiroia pe frunte, orbind-o, frunzări cartea pînă cînd găsi imaginea.

Dar nu voia să-l supere pe Dumnezeu omorîndu-se. Nu. Nici un martir nu murise aşa, de mîna proprie. Dacă ar putea încredinţa altcuiva biciul! Poate lui Rosario... O, tata!

Tînărul martir roman, cu ochii ridicaţi spre cer, implora în faţa ei moartea. Flăcările îi ardeau veşmintele. O să se pedepsească aşa cum n-o mai făcuse nimeni, pînă la ultima picătură din melasa aceea roşie, hidoasă, ce o făcea asemenea lui Caniquí, sclavul. Îngerul ei păzitor va zbura spre cer, anunţînd-o pe Sfînta Fecioară. Iar ea va intra aşa, stoarsă de sînge şi izbăvită, ca şi Cristina, fecioară şi martiră, întru gloria Domnului. Voci suave, ca acele ce cîntaseră *Miserere,* îi răsunară în urechi. O s-o vadă din ceruri pe mama. Tata va renunţa la ereziile şi răbufnirile lui, şi o va iubi mult pe mama. O să-i vadă din nou împreună, îmbrăţişaţi, cum îi vedea cînd era mică...

Aşa cum o îmbrăţişase pe ea Juan Antonio. Juan Antonio o strînsese, o strîngea la pieptul lui. Şi o săruta pe gură. Pe gură...

Îşi apăsă suspinînd şoldurile şi sînii. Se dori acoperită de răni, leproasă, respingătoare. Îşi scoase de tot cămaşa, şi, goală, ţinînd mereu biciul în mînă, căzu din nou în genunchi.

Lovi cu putere spre spate, o dată, de zece ori, simţind forţa dorinţei ei crescînd întristător, pe măsură ce-i scădea puterea braţului.

Dori zadarnic să plîngă. Fălcile i se încleştară ca într-un spasm şi-şi înfipse mîinile în păr cu un violent gest de a şi-l smulge.

Se rostogoli pe jos. Şi, poticnindu-se de scîndurile tari, îşi dădu lovituri oarbe pe picioare şi pe braţe, deschizînd şi închizînd coapsele, ghemuindu-se într-o zvîrcolire pentru a se destinde brusc, încremenind într-un fior.

Dori foc, lănci, săgeţi, dori ca moartea să-i pătrundă în trup prin fiecare por.

Sub pîntecul ei dezgolit, grosolanul instrument de tortură începu să-şi împlinească menirea într-un mod neaşteptat. Cîteva cuie, bătute strîngaci în mînerul de lemn de mîna neîndemînatică a sclavului, îi intrară în carne. Simţi o durere ascuţită, se întoarse instinctiv şi-şi văzu coapsa pătată de sînge.

Frenetică, se arcui din nou, pe genunchii loviţi, şi apucă biciul. Însă braţul tremurător, nesupus voinţei, îşi pierdu forţa după primele lovituri, foarte slabe acum faţă de dorinţa ei de a simţi o durere mai mare. Deci rana era unica plăcere. Apucă biciul de curele şi încercă cu coada. Se lovi peste sîni, peste şolduri, peste coapse. Mîna stîngă liberă se încleştă pe sînul cărnos, mai mult pentru a-l smulge decît dintr-un prim gest instinctiv de a potoli durerea loviturii.

Alte stranii vedenii se perindară prin faţa ochilor ei stinşi, în timp ce în minte abia se închegau nişte idei confuze. Îşi vedea gîndurile. Necuratul o ispitea, provocîndu-i tocmai senzaţiile de care voia să fugă. O sete groaznică o măcina : setea unei dorinţe precise, şi totuşi necunoscute. Setea să fie strînsă, să fie zgîriată, să fie torturată şi sugrumată de braţele herculeene ale unui uriaş. Setea de a fi sfîşiată, setea de ceva care să pătrundă în corpul ei, eliberînd-o de el pentru totdeauna, ucigînd-o.

Şiroind de sudoare şi gîfîind, învăluită în mirosul acid al propriului ei corp, cu braţele acum vlăguite, şi cu ideea neputinţei ei din ce în ce mai precisă, se întinse pe jos, învinsă.

Trebuia s-o înduplece pe Rosario. Intenţia ei de a se biciui singură era un eşec.

În aceeaşi clipă, simţi mai viu durerea rănii din coapsă şi văzu din nou cartea deschisă pe podea. Tot focul din măruntaie renăscu dintr-odată.

Degetele ei căutară în nodul de curele cuiul care-i făcuse rana ce o durea acum cu o puternică desfătare. Gîndul și fapta țîșniră în același timp. Mîna dreaptă descrise o curbă pe podea trecînd biciul pînă sub pîntece.

Corpul se mișcă încet-încet, în căutarea durerii sigure, pînă la senzația de neconfundat a împunsăturii. Durea, durea poate prea tare...

Se strivi de podea. În fața ochilor ei, tînărul martir roman își ridica ochii spre cer, în timp ce focul îi ardea cutele togii. Simți o dorință absurdă de a-și lipi buzele de stampă.

Și o făcu. Trupul începu o ciudată mișcare ondulatorie, arcuindu-se ușor cînd durerea rănilor devenea prea puternică și căzînd din nou, în căutarea plăcerii, peste cuie. Treptat, mișcările deveniră mai repezi, mai frenetice. Se lipsi de carte, îndreptă de cîteva ori poziția instrumentului de tortură sub pîntece, înfundă capul sub brațele întinse pe jos și își strînse coapsele, tîrîndu-se într-o parte și în alta în convulsii de agonie. Mîinile tremurînde zgîriau scîndurile. Brusc gemetele ei slabe încetară, pentru a deveni mai răgușite, ca un horcăit. Tot corpul vibră într-un paroxism convulsiv, intermitent, din ce în ce mai slab, pînă cînd rămase nemișcat.

Un zgomot ușor o făcu să ridice capul.

Era sus, în spațiul ferestrei. Din poziția ei, lățimea peretelui n-o lăsa să vadă decît o umbră întunecată: partea de sus a ochiului de geam. Dintr-o săritură fu în picioare.

Umbra unui cap omenesc!

Ca un instinct sigur de apărare își adună de pe jos cămașa și fugi într-un colț, sub fereastră.

În liniștea nopții, Mariceli auzi zgomotul surd al unui corp căzînd la pămînt, de cealaltă parte a zidului.

Simţi o picătură căzîndu-i pe picior : sînge. Cămaşa, mîinile ; totul era pătat de sînge...

Fugi pînă la uşă şi o deschise. Sufrageria întunecată o obligă să-şi amintească de lumînările de la altar.

Biciul ! îl luă de pe jos, cu cartea de stampe, şi puse totul la loc. Apoi stinse lumînările şi se avîntă în întuneric, cu mîinile pipăind în gol.

Pe coridor o surprinse o lumină neaşteptată. Luna în declin lumina arcurile romanice ale curţii.

Întoarse brusc capul spre stînga. Cu un scrîşnet surd al fierului, uşa blindată se întredeschisese.

Şi în dunga verticală de albastru opac văzu profilîndu-se o siluetă de neconfundat.

După zgomotul de la fereastra chiliei, gîndul o readuse pe deplin în simţiri, cu un simţămînt brusc de nelinişte. Era sigură. Nu putea fi altcineva. Ideea de a striga, de a fugi în camera ei, îi îngheţă în minte. În faţa ei, acolo unde trebuia să vadă uşile dormitorului şi pe cele ale camerei care dădea în salon, unde dormea Rosario, apăru un zid închis, deasupra căruia luna, prin geamurile colorate, urzea lumini de coşmar...

Privi din nou. Şi groaza ei se pierdu printre umbre. Dunga albăstrui-închis şi silueta neagră dispăruseră.

În curtea mare, cîinii începură să latre cu furie.

Făcu un pas, tremurînd, şi picioarele o ascultară. Merse drept înainte. Deodată mîinile dădură peste un obiect tare :

— Caniquí ! Nu ! strigă cu voce stinsă.

Corpul se lovi atunci de ceva.

Era draperia de la camera ei, pe care o lăsase deschisă.

VIII

GRIJA, MĂRIME FURIȘATĂ

„Faust :
Nefericiți strigoi, așa întîmpinați
De mii de ori umanele ființe.
Chiar zilele indiferente le prefaceți
În hîd vîrtej de suferințe.
Știu bine c-anevoie scapi de demoni,
Greu de tăiat sînt legăturile severe
Dar Grijă, tu, mărime furișată,
Nu recunosc a ta putere.

Grija :
S-o afli dar, cînd blestemînd
Întorc spre ușă a mea umbră.
Viața-ntreagă oamenii sînt orbi..." [1]

Goethe, *Faust*, Scena finală a părții a II-a

Vinerea Mare, dis-de-dimineață, auzind vocea *señoritei*, Filomeno simți ceva ciudat în sinea lui. Se gîndi. Se gîndi că simțea așa ceva.

Frică ?

„Caniquí — își spuse — n-are frică de oameni. Nici măcar de albi".

Sigur, cu stăpînul era altceva. Pe stăpîn nu numai că-l respecta : îl iubea. Nici chiar „fugit" în vîrf de munte nu

[1] Traducere de Lucian Blaga.

înceta să-l iubească pe *don* Lorenzo. Stăpînul avea un fel foarte bun de a fi rău cu negrii. Toate cîte le auzise el despre ceilalți stăpîni nu le văzuse niciodată, nici la plantația de trestie de zahăr, nici la cea de cafea, nici în casa din strada Real.

Ultimul lui *boca-abajo* îl lăsase aproape mort. Însă de atunci — binecuvîntă pedeapsă — stăpînul prinsese drag de el. Asta o simțea el bine din ura lui Domingo, dușmanul lui. Stăpînul îi dăruise pantofi, pantaloni și vesta, mîndria lui. Îi dăduse lui în grijă mînjii. Toate acestea, precum și viața în aceeași casă cu mulatra Rosario îl îmblînzeau.

Niña nu-l recunoscuse. De asta era pe deplin sigur. Iar dacă ea nu-l pîra, de ce să se teamă de stăpîn ?

Dar *señorita*...

Încă de copil auzise lumea vorbind : „muierile sînt neam cu dracul". Cu cele din rasa lui, știa el cum să se descurce. Cu cîteva cuvinte știute de el, pe care le mai schimba din cînd în cînd din proprie inițiativă, le avea la degetul mic. Rosario era prima femeie căreia nu știa ce să-i spună, în rarele dăți cînd se aflau singuri. Cu celelalte, se înțelesese pînă la „scatoalce"... De exemplu : cu Petra metisa, servitoarea *señoritei* Elena.

Însă cele albe...

Niña Mariceli era poate singura albă care nu-i inspira teamă. Era sigur că ea n-o să-l pîrască.

Dar *señorita*...

Rea nu putea spune că era. Cu Domingo se purta bine. Vroia să-l însoare cu Rosario. În zilele de sărbătoare împărțea daruri și bani.

În apropierea ei simțea totuși ceva ciudat.

Iar ce-l nedumerea mai mult : cum de știa că el o iubea pe Rosario ? La orele de catehism și de gramatică pe care Rosario le dădea, din porunca stăpînului, lui, lui Domingo și lui Francisco, dacă pe el îl pufnea rîsul fiindcă îl distra codița lui Q sau fiindcă îi confunda pe C și G, sau chiar dacă Francisco ori Domingo provocau rîsul sau

o supărau pe Rosario, *señorita* dădea mereu vina pe el. Se uita la el ca şi cum ar fi vrut să-i scoată gîndurile prin ochi. Iar cînd ceilalţi nu puteau veni, *señorita* n-o lăsa pe Rosario să-i dea lecţii numai lui.

Astfel învăţase el abecedarul. Şi încă bine. Acum putea citi curgător şi să-şi scrie şi numele : Filomeno Bicunía Caniquí. Ştia să adune şi să scadă. Era ditamai negrul învăţat, pe care stăpînul putea să-l închirieze sau să-l vîndă pe un preţ bun. Stăpînul îi promisese că-i păstrează leafa pentru eliberare. Într-o bună zi o să lucreze în prăvălia lui, pe cont propriu... dacă nu cumva muntele o să-l ispitească din nou cu mîncărimea aceea, cu ispita trimisă de Elegbará însuşi, pe care de azi-dimineaţă o simţea fără să ştie de ce.

Stăpînul, mulţumit, se bucura de sărbătoare.

Iar *señorita* nu-i spunea nimic ; îl privea doar, îl privea ciudat, ca şi cum n-ar fi avut niciodată încredere în el.

În faţa stăpînului se simţea negru bun. În faţa *señoritei* se simţea din nou negrul rău, care, aşa cum spunea bunica, avea să moară „spînzu'at".

Dar dacă ar fugi din nou ?

Din ultima lui fugă învăţase ceva. N-o să se mai ducă direct pe munte, unde cîinii îi luau urma. În apropiere se aflau pădurile de manglieri[1] de pe plajă, iar vătaful n-avea decît să obosească umblînd după el prin carierele de piatră.

Era mai bine să vorbească. Să vorbească, să mărturisească. Dar cui ?

În mintea lui primitivă, ceea ce văzuse şi simţise nu avea explicaţie. O făcuse îmboldit de Elegbará cel rău. Trebuia să-şi facă „o curăţenie".

---

[1] *Manglier*, arbore din familia verbenaceelor, foarte răspîndit în Cuba (n.t.).

Mai bine era să tacă, chiar dacă gîndul o să-l muncească. Asta trebuia să fie tot din cauza lui Elegbará. Nu va mai putea îndura mult timp ceea ce se petrecea cu el, de cînd se trezise de dimineaţă.

Lucră cu sîrg pînă la ora prînzului. Şi robotind prin *zaguán,* avu plăcerea să-l primească pe stăpîn şi să se îngrijească de calul lui, de *Lucero.*

Însă nici *señorita,* nici *niña* Maricели nu se aşezară la masă. Îl servi doar pe stăpînul tăcut, care se gîndea parcă la ceva.

Bunica, preocupată de rana lui, fu singura care-i înlătură pentru o clipă chinul gîndurilor. El nici nu-şi mai amintea de zgîrietura de pe coapsă. Însă de cum îl îngriji bunica, cu alifiile ei, simţi din nou durerea. Şi crezu că era mai bine să şchiopăteze puţin. Maimuţăreala îl distră pînă pe la vreo şase după-amiază.

În sfîrşit, nevoia de a vorbi îl împinse în stradă, fără să ceară voie. Era ceasul siestei şi în casă se auzeau muştele. Strada părea şi ea pustie. Pînă la ora procesiunii sfintei înmormîntări o să meargă la crîşma din strada Media Luna.

Şi dacă vreun blestemat de *toti*[1] sau vreun vultur i-ar fi smuls vreun fir de păr din cap pentru a-şi face cuib, aruncîndu-i vreun „deochi", acolo n-o să-i lipsească sfatul unui ortac, care să-l scape de blestem.

Rosario, cu nesfîrşitele ei predici, şi mai mult decît ea, scepticismul lui de animal tînăr şi sănătos, îl făcuseră să privească cu o oarecare reţinere vechile credinţe ale adolescenţei. Mai degrabă decît Isus cel de pe cruce — simbol simpatic pentru imaginaţia lui populată de chinuri

[1] Pasăre larg răspîndită în Cuba şi în regiunea Mării Caraibelor (n.t.).

asemănătoare suferite de cei din rasa lui — Obatalá îl făcuse să-i simtă nesfîrşita putere. În realitate, Dumnezeu-Tatăl, de care îi vorbea Rosario, putea fi foarte bine Obatalá. Din ordinul acestuia, îngrozitorul Shangó — zeul tunetelor — îl făcuse să plîngă cu strălucirea fulgerelor, cu zgomotul lui înfricoşător şi cu focul care îi ucidea pe negri şi ardea casele şi copacii. Toate acestea, în mod sigur, nu puteau fi opera bietului Crist răstignit...

Biri, cel ce stingea, soarele, îi umpluse de groază multe clipe de singurătate, în nopţile de furtună, negre şi înspăimîntătoare. Iar în zilele cînd era „fugit“, triumful lui Orúmbila în minunatele dimineţi tropicale, îi prilejuia o intensă bucurie a sufletului.

Printre tainicele rîpi ale culmilor, în sfîrşit, ca şi în scopurile imense ale bătrînilor arbori de capoc, în ploaie, în foc, în fructele pămîntului şi în flori — care îi înfiorau mereu spiritul cu puternice emoţii — Filomeno refuza să conceapă că n-ar exista un *orisha,* un zeu binevoitor şi protector, aşa cum simţise în copilărie el însuşi, înainte de a învăţa toate acestea din datinile rasei lui.

Ma Irene, bunica — de fapt bunica mamei lui — nu-i mai inspira respectul de altă dată. Că ar fi fost cu adevărat prinţesă *mandinga* [1], după cum spunea, că englezii ar fi atacat corabia cu care călătorea, că toate poveştile ei cu piraţi, cu demoni, cu strigătele „celui rău“ din turnul mînăstirii erau adevărate, cu toate fantomele şi vedeniile pe care jura că le întîlnise în viaţa ei, strănepotul nu era chiar aşa de sigur. Iar acum nici nu-i păsa prea mult. Deseori rîdea de ea şi de bazaconiile ei cu ceilalţi sclavi tineri. Cînd era întărîtată de alcool sau de vreo serbare a tîrgului, pentru *ma* Irene, piraţii ameninţau mereu Trinidadul.

---

[1] Nume dat negrilor proveniţi din regiunea Senegalului, spre izvoarele fluviului Niger (n.t.).

— Pi'ații ! striga deodată — Dumnezeu să mă ape'e ! Vine, leu, vine, leoaică ! Stai tu, leu ! Ține-te bine, fă-ți c'uce, spune rugăciunea D'eptului Judecăto' ! Fă-ți c'uce, vine dușmanu' ! Vin pi'ații ! Ochi a'e și nu vede ! Mîini a'e și nu-i atinge !

Și într-o sforțare, adunîndu-și toate puterile, împărțea lovituri imaginare în aer, împotriva dușmanului invizibil :

— Sîngele i-l beau ! Inima i-o st'ăpung !

Cu toată nebunia ei, bunica prevestea lucruri care apoi se dovedeau a fi „adevărul gol-goluț". Iar leacurile ei te vindecau.

Ma Irene îi destăinuise taina nașterii și ursitei lui...

Elegbará — marele zeu, răzbunător și puternic — era mînios încă de la naștere pe el, Caniquí, căci Calixta — fiica prințesei *mandinga* — plecase urechea la vorbele unui om de alt neam : un metis. Aceasta era povestea părinților lui. Și era așa de adevărat, încît Bián, zeul negru al vărsatului de vînt, terminase imediat cu amîndoi, după ce venise el pe lume.

Filomeno, cu toată parada lui de necredință, pentru a-i face plăcere lui Rosario și pentru a se lăuda că înțelegea bine catehismul, nu uita niciodată să arunce cîte un ulcior cu apă pe pămînt, la amiază. Albii vorbeau despre Sufletul Însingurat. Însă el, în străfundul ființei lui, o făcea pentru Elegbará.

Puternicul zeu nu putea face totuși nimic împotrivă-i fără voia lui *orisha* Olokún, zeul mării. Filomeno o credea orbește. Învățase să înoate într-o singură zi, spre uimirea stăpînului și a tovarășilor de drum care, văzîndu-l căzînd în rîu, îl crezuseră pierdut și-și urmaseră drumul, pentru ca, în ziua următoare a vînătorii, cînd se întorsese la ei, ca un animal părăsit, să-l ia drept strigoi...

Mai mult, marea era elementul lui. Intrînd în apă cu capul, în scufundări uimitoare, simțea o veselie de nespus.

Nu căuta niciodată poienile unde se adunau ceilalţi negri fugiţi, ci malul vreunui rîu, o lagună sau plajă. Înota ore întregi fără să obosească, de plăcere. Cît timp îl apăra Olokún nu-i putea face nimeni nici un rău în apă.

Ajuns în colţul străzii Media Luna, îşi dădu seama că nu luase nici fierul miraculos împotriva lui Elegbará, nici talismanele, nici rugăciunea Dreptului Judecător, pe care aproape întotdeauna — pentru orice eventualitate — le purta cu el. De mult timp le păstra în odaie fără să-i pese de ele. Poate de asta se nenorocise.

Pe lîngă el trecu un negru.

— Ecobio ! Filomeno !

În sfîrşit, trezindu-se din complicatele lui gînduri, îl recunoscu pe cel care-l strigase.

— Juan Limonta !

Era servitorul unui prieten bogat al stăpînului, cu care se împrietenise la toartă, acum cîteva luni, în timpul unei scurte şederi a stăpînului la Trinidad. Bine îmbrăcat, cu bani la el ca întotdeauna, şi om cumsecade :

— Ce face tu la Trinida', Juan Limonta ?

— Negoţi. Azi vinirăm...

Don Federico de Limonta, stăpîn al unor întinse moşii pe lîngă Villaclara, rămăsese captivat de filozofia şi de economia politică a lui *don* Lorenzo de Pablos. Era şi el om cu trecere la guvernul de la Havana. Avea sute de sclavi şi nu numai pentru moşiile lui. Călătorea des.

— Stăpînu', vini cu negoţi ma'e, zi-i lui' stăpînu'tău. O să vezi...

Luară un pahar, din cel tare, în sănătatea fiecăruia.

Şi deschiseră capitolul improvizaţiilor imaginare, fiecare din ei dînd frîu liber fanteziei pentru a preface cel mai mărunt cuvînt adevărat într-un vast arabesc de interjecţii, monosilabe aproape inarticulate, propoziţii incidente care dislocau principala, chicote deplasate, figuri

de dans și ciocănituri cu mîna în tejghea : toate acestea, intercalate cu frecvente libații.

Juan Limonta află totuși destule pentru a-și da seama de groaznica situație a prietenului său. Și menționă un nume cunoscut : vraciul José Maria. Se dusese la el Filomeno ?

Oamenii albi îl urau pe bietul bătrîn, fost călău al orașului, care trăia pe lîngă Casilda, în ciuda celor o sută de ani ai săi, mereu singur în coliba lui sărăcăcioasă de palmier, înconjurată de o palmă de teren pe care creștea în voie ananasul sălbatic.

Da. Filomeno se dusese la el, dar cu altă ocazie : cu un metis, cizmar de felul lui. Iar vraciul, fără țopăielile și văicărelile bunicii, îi aruncase sorții prietenului său, în fața altarului, unde Filomeno își amintea că văzuse și un crucifix. Tovarășul lui primise sfatul prudent să fugă „de femeia aceea“, care avea să-l piardă. Și într-adevăr, după puțin timp află că metisul își ucisese iubita și fugise în munți. Apoi nu mai știa nimic de el...

— Tu să nu fași nimic pînă nu vezi pe vraciu', îl sfătui Juan Limonta la despărțire.

Întoarcerea lui Filomeno, care avu norocul ca lipsa lui să treacă neobservată, le stîrni o mare bucurie bunicii și lui Rosario.

— Credeam că n-o să te mai întorci, Filomeno — mărturisi tînăra.

Aluzia îl puse în gardă. Cum de știau atîtea ? Nu vorbise cu nimeni din casă de gîndul lui de a fugi în munți. Oare vorbise *niña* ?

Vru să știe :

— Da' de ce era să fug ? Ce s-a întîmplat ?

— Nu-ți spun nimic mai mult. Dacă mai aud pe cineva că se plînge de tine, o să pierzi totul.

Rosario se strădui zadarnic, pe cît putu, să-l liniștească. Îl înfuria faptul că bunica pusese proasta lui dispoziție pe seama rachiului.

Şi cu strigătele lui necumpătate, în deplina linişte a serii solemne, în timp ce toată lumea urmărea procesiunea sfintei înmormîntări, provocă ceva cu totul neobişnuit în curtea negrilor...

Stăpînul în persoană veni pînă la *zaguán*.

— Ce-i scandalul ăsta ? Ce se întîmplă ?

Sclavul, furios, zăbovi cîteva secunde pînă să coboare privirea. *Don* Lorenzo auzi destul. Preferă să ierte.

— Te previn, Caniquí, *señorita* îmi cere să te trimit la plantaţie. Nu ştiu de ce. Şi nici nu vreau să ştiu. Deocamdată, în seara asta nu vii să ne serveşti la masă. Vedem noi mîine... Mă înfrunţi pe mine, şi cine ştie ce mai învîrţi pe aici. Dar ai grijă ! Ai auzit ?

Şi cu biciul strîns în mîna dreaptă, atinse de cîteva ori umărul sclavului.

Sîmbătă, în ziua învierii, într-o altă escapadă, se aventură pînă la Casilda. Ajunse gîfîind la coliba vraciului. Şi povesti pe nerăsuflate toate cîte le mai află in memorie, cum putu mai bine.

Vraciul nu-şi ascunse supărarea. Negrul care făcea ceea ce făcuse el era pierdut. Aşa vorbi în felul lui bătrînul, cu sprîncenele cărunte arcuite în sus şi cu gura făcînd o strîmbătură cu tîlc. Femeie albă goală, pînă şi în vis, însemna pentru sclav pierzania.

Apoi, lăsînd mereu un moment de linişte între gestul vestitor şi expresia cuvîntului solemn, întrebă :

— Tu... n-ai auzi' vorbind de „mîna negrului", la ieşirea din Santo Espíritu ?...

Şi ridicîndu-şi din cînd în cînd mîinile osoase la cap — bogat covor de păr cărunt — vraciul îi povesti lui Filomeno grozava istorie a negrului José Gabriel Trelles din Santo Espíritu, al cărui cadavru rămăsese agăţat în spînzurătoare, la ieşirea din sat pînă cînd îl mîncaseră vulturii de tot. Caii se speriau iar pruncii de la sînul mamelor plîngeau încă fără încetare de cîte ori treceau pe lîngă locul blestemat... Fiindcă José Gabriel, victimă

a vreunui duh rău, o văzuse şi el pe Felipa Castañeda „de'puiată". Sorţii confirmară semnul rău. Filomeno se simţi ca şi cum s-ar fi trezit între trestii, înconjurat de flăcări.

Ce să facă? El nu era vinovat de nimic. *Niña* îl înşelase fără să vrea. Fiindcă el nu se gîndise decît la Rosario.

Vraciul José Maria lăsă să treacă din nou cîteva clipe de linişte. Şi puţin cîte puţin îi dădu sfaturile lui.

Trebuia să facă rost de o rufă de corp a *niñei* Mariceli; să facă o cingătoare din ea, o cingătoare cu cinci noduri; în fiecare nod să pună un bob de porumb. Cingătoarea asta trebuia s-o poarte legată la brîu timp de şapte zile. Şi în tot acest răstimp să se păzească de orice gînd sau faptă păcătoasă. După şapte zile să vină din nou la vraci, aducîndu-i o găină albă, o crăticioară de lut şi cinci cuie. Cuiele trebuia să le poarte tot şapte zile, lipite de carne. Putea să-şi facă o altă cingătoare pe care s-o poarte sub „cealaltă".

Totul îi păru cum nu se poate mai uşor.

Şi se întoarse într-o fugă, poate drept răsplată pentru chinul lui de o oră în faţa vraciului zăbavnic.

IX

DUŞMANUL INVIZIBIL

„Cui praeripere destinatam gloriam valde est iniquum." [1]

Cicero

De pe culmea neaşteptatei lui fericiri, din seara de joi, Juan Antonio Luna se rostogolise mereu, cu tot mai mare repeziciune, în prăpastia necunoscută a amărăciunii şi neputinţei. Niciodată nu s-ar fi crezut atît de slab în faţa sorţii vrăjmaşe. Şi nici n-ar fi bănuit că astfel de lucruri se puteau întîmpla...

Faptul că nu ieşise chiar ea să-l întîmpine joi seara îi păruse de înţeles, chiar dacă se întorsese acasă cu o primă decepţie. Şi cu o îndoială ce-i nimicea entuziasmul. Nu se amăgise oare crezînd că ea îi primise cuvintele şi mîngîierile cu o dragoste împărtăşită ? Oare nu se purtase cu ea ca un bădăran, ca un prost-crescut, profitînd de situaţia neprevăzută ? Poate că nici nu dorea să-l mai vadă : nu dorea explicaţii inutile...

Află vineri că Mariceli continua să fie „indispusă". Glaciala formulă nu-i înteţi chinul, căci ţinu seama de sincera ei evlavie şi de solemnitatea zilei.

[1] E un lucru nedrept să răpeşti cuiva gloria ce i se cuvine (lat.) (n.t.).

În miezul nopții totuși, după ce se califică în repetate rînduri de neghiob, se furișă de acasă ca un criminal și se plimbă pe străzile liniștite ale tîrgului, cu pălăria largă de paie înfundată pînă la sprîncene, evocînd în minte fără să vrea atacurile și crimele nocturne de la Havana. Pînă la urmă ajunse în fața ferestrelor ei, la casa din strada Real. Și lăsîndu-se în voia visurilor de dragoste, acolo, atît de aproape de ea, rămase nemișcat, parcă în afara timpului, pînă cînd un zgomot de pași îl obligă să se îndepărteze, luînd-o în josul străduței Guaurabo.

Cercetă cu privirea tîrgul lui natal la ora aceea tîrzie, plină de taine.

Trinidadul exercita asupra spiritului său o inexplicabilă influență contradictorie. Nu o dată, față de mama, față de *don* Lorenzo sau față de alte persoane din tîrg, lansat pe nesimțite în vreuna din obișnuitele tirade împotriva despotismului luminat, împotriva fanatismului și, cîteodată, chiar împotriva sclaviei : împotriva trîndăviei, împotriva huzurului bogaților și a mizeriei săracilor, avusese brusc sentimentul că era rătăcit parcă printre dușmani. Apoi, pe măsură ce renunța la sinceritate și accepta „să dea o mînă“, toți îi arătau încredere, tratîndu-l chiar cu multă deferență, lăudîndu-i cu voce tare, în hiperbole destul de neplăcute, cultura și talentul. Și totuși, Trinidadul trecea drept un orășel progresist, nesupus guvernului de la Havana.

În sîmbăta învierii, dimineața, refuzul *doñei* Celia de a-l primi îl făcu deodată să-și piardă răbdarea. O ceartă pe Petra, servitoarea trimisă să ducă mesajul, și plecă la biserică singur, fără să-și mai aștepte mama.

Seara, nesocotind sfatul mamei, se înființă în casa din strada Real. Îi trebuia o explicație și o va avea chiar dacă, în cel mai rău caz, intransigența paternă va duce la o ruptură definitivă. Va ști măcar la ce să se aștepte.

Îl primi doar unchiul, vizibil contrariat. Apoi, la auzul sincerei lui explicații privind interesul pe care-l purta

familiei, *don* Lorenzo îl informă că soția lui se simțea și ea rău. De două zile, nici mama nici fiica nu mîncau în sufragerie.

Mariceli ? Să nu mai audă de ea. Era sătul pînă peste cap s-o vadă mereu făcînd mătănii. De s-ar călugări odată ! Era hotărît să nu se opună în nici un fel, dacă domnii în sutană n-o să-și dea prea tare arama pe față în privința dotei. Să nu cumva să-și facă iluzii că-l vor jecmăni de bani, căci era hotărît mai degrabă să dea foc și să distrugă tot. Sau să-și doneze toată averea leagănului de copii : se gîndise și la asta.

Din această izbucnire, tînărul înțelese că unchiul nu știa nimic și nici nu avea nimic să-i reproșeze. Dar interdicția de a vorbi despre ea făcea vizita inutilă...

Don Lorenzo era necăjit. N-avea de ce să n-o recunoască. La Trinidad se afla, din ajun, un prieten bogat de-al său din Villaclara : *don* Federico de Limonta. Om care plătea preț bun pe negri, atunci cînd putea să-i examineze și să-i aleagă. La Havana era poftit la masă de generalul Vives în persoană, cu care se zicea că-și împarte cîștigurile. Fapt care fără nici un motiv i se atribuia lui !

Tocmai în zilele acestea aștepta el goeleta „Cándida", cu o „încărcătură". Nu era nevoie să precizeze cu ce fel de încărcătură.

Or, cu indispoziția femeilor — blestematele de femei care stricau mereu totul — cu atmosfera de sacristie din casă, nu îndrăznise să-i ofere lui *don* Federico Limonta ospitalitatea pe care o merita. Acesta locuia în casa căpitanului de district, dușmanul lui declarat.

Pe de altă parte căpitanul, aflînd despre apropiata sosire a „Cándidei", care venea din insula Tortuga cu o încărcătură de soi, îl amenințase cu denunțuri și cu tot felul de intrigi. Canaliile ! Asta numai ca să-l stoarcă de bani : doar ei erau primii care protejau descărcările, atunci cînd erau plătiți bine.

Asta era situaţia lui. Şi chiar dacă le-ar trimite la plantaţie — adică exact la dracu' — pe mamă şi pe fiică, *don* Federico n-ar mai veni acum la el acasă.

— Vezi la ce servesc femeile ? — încheie unchiul. Şi nu una, o mie. Să nu crezi că-i prima dată cînd mi se întîmplă să pierd o afacere din cauza lor. Eu unul, nu ştiu ce şi-au pus în gînd, nu ştiu ce vor. Dar îţi spun că în felul ăsta, mai bine să mă lase odată în pace... Aşa, bătîndu-se cu pumnii în piept şi făcînd mătănii, n-am văzut creatură mai ingrată şi mai egoistă ca fata asta a mea. Un lucru doar aşteptam de la ea, lucru la care cred că am dreptul : nepoţi. Să munceşti cum muncesc eu pentru ca mîine să se ducă totul de rîpă, sau la biserică — de fapt tot aia e — este destul de trist. Dar ea se gîndeşte numai la ea şi la maniile ei cu sfinţi. Să nu te necăjeşti ? Să nu trăieşti cum trăiesc eu, într-un adevărat infern ?

După cîteva lungi clipe de tăcere, pe care tînărul nu îndrăzni s-o rupă, *don* Lorenzo se ridică în picioare. Juan Antonio îngăimă cîteva fraze de rămas bun şi ieşi cu tot sîngele adunat în obraji, frămîntîndu-şi pălăria în mîini. Mariceli era definitiv pierdută pentru el.

Duminică, în ciuda pesimismului, o convinse pe maică-sa că trebuia să meargă personal, după liturghie, să afle veşti despre *doña* Celia şi despre Mariceli.

Văduvei nu-i scăpase nici un amănunt al evoluţiei pasionale prin care trecea fiul ei. Începînd din seara de joi, îngrijorarea îi crescuse odată cu a lui.

Dar, după cît simţea ea, Mariceli nu-l iubea pe Juan Antonio. *Doña* Elena se socotea o fiică a Domnului şi o creştină la fel de bună ca oricare alta. Viaţa ei de fată, de femeie măritată şi apoi de văduvă fusese fără pată. Dar ea n-ar fi făcut să sufere astfel pe nici un bărbat. Şi cu atît mai puţin pe unul ca băiatul ei, dăruit cu toate

harurile. Oricum, Mariceli era o ființă fără suflet. Cu ea fusese întotdeauna arțăgoasă. Era taică-său în carne și oase : asta o spusese toată viața. Și poate că era mai bine să nu fie ea femeia sortită să-i ia locul în inima fiului ei. Cu prețul ăsta nu voia nici chiar minele din Potosí...

Incapabilă totuși să-și refuze deschis idolul, se hotărî să-i facă pe voie. O să meargă la casa din strada Real.

Plecară împreună de la liturghie, iar el rămase s-o aștepte la colțul străzii La Boca, lîngă copacul istoric[1].

Avu mult de așteptat... un sfert de oră !

Iar cînd o zări întorcîndu-se, se neliniști că vizita durase atît de puțin. Ce se întîmplase ?

— Nu te așteptam așa repede, mamă ! Cum a fost ? Ai văzut-o ?

Doña Elena abia mai putea să vorbească de necaz. *Doña* Celia o primise cu o neplăcere ostentativă. Și fata la fel. Nici una nu-și dăduse osteneala să-și ascundă surpriza. Mariceli abia binevoise să-i răspundă la întrebări, mereu cu ochii în tavan, ca o somnambulă. Pe scurt, fiindcă indignarea îi tăia respirația, spuse că mama și fiica o făcuseră să treacă prin cele mai umilitoare momente din viața ei.

Întoarsă acasă, fără pelerina care o sufoca, în fața tăcerii persistente a fiului ei, fu mai explicită.

Despărțindu-se de verișoara ei, auzise în colțul sufrageriei, prin ușa *zaguán*-ului, vocea Petrei, servitoarea ei. Îi dăduse liber de dimineață și nu i se părea deloc nefiresc s-o găsească acolo.

În schimb pentru Celia, prezența Petrei printre sclavii ei fu motivul unei crize de nervi extraordinare !

---

[1] Copac sub care, conform tradiției, poposise *Hernán Cortéz*, și care dăduse numele străzii unde se afla casa familiei Pablos (n.t.).

— „De ce-o ții pe scorpia asta ?" — mi-a spus. Apoi a chemat-o pe Petra și, în fața mea, i-a spus cuvinte grele. I-a spus că atunci cînd va trebui să vină la ea acasă cu vreun mesaj de la mine să intre pe ușa salonului, niciodată prin intrarea servitorilor. Și că nu dorea s-o mai vadă pe acolo. Uite-așa, ca și cum eu nici n-aș fi existat ! Eram gata să-i spun și eu vreo cîteva de la obraz și să-i aduc aminte de vremea cînd a venit aici ca să nu se trezească în stradă...

— Dar spune-mi, mamă — o întrerupse Juan Antonio, plictisit de veștile neînsemnate — ai văzut-o ? Este într-adevăr bolnavă ? E la pat ?

— Da, Juan Antonio, am văzut-o — răspunse resemnată mama, după un moment de tăcere — și n-are nimic grav. E la pat fiindcă refuză să mănînce și e foarte slăbită. Și-a făcut o capelă în casă. Nu se gîndește decît la mînăstire. E ridicol să mai păstrezi iluzia că te iubește...

Apoi, ca și cum i-ar fi părut rău de cruzimea ei, recurse la stratagema de a se supăra ea înainte :

— Numai ea te interesează, și nici nu dai atenție cînd îți povestesc ce-am îndurat în casa aceea. Pentru tine dacă mă jignesc sau dacă mă mîngîie e totuna...

Tînărul se apleca spre ea și o îmbrățișă, cerîndu-i tăcut iertare. Cînd maică-sa începea cu sentimentalismele deplasate, era unicul mod de a evita lacrimile. Acum trebuia să schimbe subiectul, sau să plece din casă.

Dar să plece la ora aceea, pe străzile pustii invadate de soare, nici vorbă. Preferă vechiul vicleșug din copilărie :

— Bine. Iartă-mă că te-am pus să te duci. Dar nu-mi face reproșuri acum, că mă doare capul. Am dormit prost azi-noapte.

— Măslinele ! sări imediat mămica. Ai mîncat prea multe măsline. Ți-am spus eu.

— Dimpotrivă, mamă, mi-e chiar foame...

După prînz, deşi îi era imposibil să doarmă, trebui să se aşeze în fotoliu şi să închidă ochii.

Obişnuit cu sinceritatea deplină din anii studenţiei, acest lanţ de mici minciuni — ca întreaga viaţă socială a tîrgului, cu neîncrederile ei meschine şi cu antipatiile ascunse, de la cămin la cămin — îi dădea un sentiment crescînd de dezgust faţă de sine însuşi. Acum trebuia să se prefacă adormit pentru a declara apoi că durerea de cap îi trecuse... Şi el, care se gîndea cu invidie la Danton, Desmoulins şi Bolívar, nu era în stare să rupă acest păienjeniş.

— Nu vrei să te culci ?

— Nu, mamă. Lasă-mă aici. E prea cald înăuntru.

Peste puţin timp, vicleşugul lui copilăresc îi procură totuşi o informaţie preţioasă, deşi nu făcu decît să-i sporească îndoielile.

Petra, servitoarea mamei, avea multe să-i spună stăpînei. Era o mulatră metisă, negricioasă, slabă, cu un aer bolnăvicios. Expresivitatea exuberantă a mîinilor şi a braţelor scheletice făcea un contrast ciudat cu imobilitatea feţei şi monotonia vocii ei nazale. Tînărului i se păru preoteasa unui cult straniu, care vorbea în transă profetică...

Cu voce şoptită, la recomandarea mamei să nu-l trezească, îi dădu ucigătoarea veste.

În casa „*señoritei* verişoara *señoritei*" se petrecea ceva misterios. *Ma* Irene, bătrîna, parcă înnebunise. Nu făcea altceva decît să spună mereu rugăciunea Dreptului Judecător şi-şi săruta talismanele pe care nu le mai lăsa din mîini. Rosario nu spunea nimic, însă plîngea cînd o întreba cineva ce are tînăra ei stăpînă. Caniquí „era fugit". Îl prinseseră furînd o rufă : o cămaşă a *niñei* Mariceli. Cămaşa trecuse prin multe mîini : era toată pătată de sînge. *Niña* Mariceli i-o încredinţase lui Rosario în mare secret, s-o spele. Iar Domingo îi şoptise *señoritei* că o furase

Caniquí și o ținea ascunsă sub haină. Văzîndu-se descoperit, Filomeno se năpustește asupra lui Domingo, îl lasă pe jumătate mort cu o mișcătură groaznică în beregată, îi smulge cămașa din mîini lui Rosario și o ia la „fugă". Văzîndu-l pe sclav fugind pe stradă de parcă-l gonea din urmă Necuratul, toți servitorii din vecini se adună pe nepusă masă în *zaguán*-ul casei...

Dacă stăpînul ar fi fost acasă, cine știe ce s-ar fi întîmplat. Tocmai plecase spre Casilda sau spre La Boca, împreună cu *don* Joaquin Sirú, comisarul de poliție, care venise să-l caute. Stăpînul strigase tare de tot vorbind cu domnul comisar, și-l făcuse hoț pe el, pe căpitanul districtului și pe toată lumea. Plecase furios la culme stăpînul.

Iar în urma scandalului, Caniquí aproape că-l omoară pe Domingo și pleacă săgeată din casă. În tot cartierul nu se mai vorbea de altceva, de sîmbătă noaptea. Ea, Petra, știa unde era ascuns Filomeno. Îl văzuse azi-dimineață. Dar trebuia să-i smulgă limba ca să spună. Era acasă la *doña* Josefa Bourés, prietena lui *don* Antonio Bicunía, fostul stăpîn al lui Filomeno. Cu toate cele întîmplate, *doña* Josefa îl socotea pe Caniquí un negru bun. Însă pentru ea, Petra, Caniquí îl avea pe dracul în el. Nimeni nu știa bine cît de rău era Filomeno.

— Să ții minte, stăpînă, ce-ți spune azi sclava ta, Petra metisa : negrului ăstuia o să i se ducă vestea în toată lumea... De asta !

Prin pleoapele întredeschise, Juan Antonio văzu brațul lung și slab întîi întinzîndu-se, într-o scuturare, și apoi îndoindu-se pentru a aduce în semnul crucii degetele descărnate la gura fără buze.

Doña Elena înțelegea cu greu cele povestite de sclavă. De ce să fi furat Caniquí o cămașă ? Se mai petrecuseră în casă și alte furturi de rufărie ? Pentru ce venise domnul comisar în casa din strada Real ? Ar fi putut oare să-l facă prizonier pe *don* Lorenzo de Pablos ?

Petra nu ştia decît ce povestea. Francisco, bucătarul, istorisise cum se rănise Caniquí la coapsă cu un ciob, şi că *señorita doña* Celia avusese un atac fiindcă *niña* Mariceli, văzîndu-l pe Caniquí sîngerînd, ţipase foarte tare, cerînd ajutor. Caniquí şi *niña* Mariceli erau singuri, în capela cea nouă. Încă din sîmbăta dinaintea Floriilor, *niña* Mariceli nu mai dormea după-masă ci rămînea în salon, singură, să-i termine Caniquí mai repede capela. *Ma* Irene îl întrebase de mai multe ori pe nepot ce secret avea cu *niña* Mariceli, iar Caniquí îi răspunsese foarte necuviincios că nu era treaba ei. Joi o aduseseră pe *niña* de la procesiune leşinată. Venise doctorul şi lume multă în seara aceea. Stăpînul nu dormise acasă : era la ţară. Iar vineri *señorita* Celia n-o lăsase pe Rosario să intre în camera *niñei* Mariceli. *Niña* şi *señorita* vorbeau plîngînd, şi de fiecare dată cînd Rosario voia să intre, *señorita* o gonea înapoi în curte. Rosario nu ştie nimic, dar e sigură că ceva foarte rău i s-a întîmplat stăpînei ei...

Juan Antonio nu-şi putu stăpîni o mişcare.

Şi vocea nazală încetă să vorbească.

Mama, cu o schimbare bruscă de atitudine şi de ton, spuse ceva indiferent. Petra îi răspunse cu un aplomb perfect şi cu o transformare nu mai puţin radicală că „totul era curat şi în ordine, aşa cum ordonase *señorita*". Stăpîna şi sclava îşi învăţaseră foarte bine rolurile.

Obosit de efort, tînărul se ridică dintr-un salt.

— Fiule ! Ce s-a întîmplat ?

Trebui să continue jocul.

— Am avut un coşmar, mamă. Asta dovedeşte că nu-mi face bine să dorm imediat după masă. La Havana n-o fac niciodată...

Şi fiindcă şederea în casă începuse să-i devină insuportabilă, adăugă, sub privirea cercetătoare a mamei :

— Trebuie să dau o raită pe jos, pentru a-mi uşura digestia. Mă întorc repede.

— Dar, fiul meu ! — argumentă ea — unde pleci la ora asta ? Ştii că diseară mergem la Casilda cu fetele Irrirragorri şi Malibrán. Merge şi prietenul tău Echerri. Şi o să te întorci prea încălzit pentru a face imediat baie.

— Mă duc pînă la spiţeria lui *don* Agustín Cañellas şi mă întorc imediat. Nu, nu-i nimic. Prefer să mă duc eu. Asta ţine loc de exerciţiu. Nu insista, mamă : trebuie să plec...

Şi plecă, în ciuda interminabilelor argumente ale mamei.

Hotărîrea lui bruscă de a merge pînă la spiţeria din strada Gutiérrez avea o explicaţie simplă. La ora aceea obişnuia să vină în cabinetul din spatele prăvăliei doctorul Bernal, medicul ambelor familii.

Dar era duminică...

Ideea nu-i veni decît prea tîrziu. Plin de avînt, ajunsese deja la prăvălie.

Bineînţeles, doctorul nu era acolo. Iar pentru vizita duminicală obişnuită era prea devreme.

— Ceva noutăţi în familie ? întrebă spiţerul.

Treptat, tînărul se lăsă în voia necesităţii de neînvins de a-şi exprima gîndurile. Vorbi ca să nu strige, să nu alerge la casa din strada Real şi să intre cu pistolul în mînă pînă în camera verişoarei. Vorbi ca să nu facă un act şi mai necugetat.

Dar reticenţele lui, vorbele întortocheate şi dezlînate erau fleacuri. Bătrînul spiţer ştia de ce venise...

Se simţi din nou copil, neputincios, fără apărare, precum o muscă prinsă în fina pînză de păianjen care era pentru el viaţa spirituală şi morală a tîrgului. Spiţerul vorbea cu el ca şi cum ar fi fost prezent la scena imediat anterioară, din sufrageria de acasă...

Medicul — şi de asta spiţerul era sigur — n-o să-i spună nimic. Doctorul Bernal se arăta preocupat. Era copleşit de o groaznică îndoială. Ceva nemaiauzit.

— După părerea mea, domnule de Luna, adăugă el cu emfază, este o gravă greşeală din partea sfintei şi bunei doamne, doamna mătuşa dumneavoastră, opoziţia ei hotărîtă ca doctorul Bernal să o examineze...

Juan Antonio simţi un fior. Mîinile lui căutară ceva de care să se agaţe cu putere.

— Ca prieten sincer al familiei, continuă bătrînelul, resping cu indignare toate cîte au început să iasă din gura lumii. E de necrezut cum se bucură răutatea omenească să arunce astfel cu noroi în onoarea şi nevinovăţia unei fiinţe care e o sfîntă, care este o adevărată comoară de virtuţi.

În sfîrşit, alarmat de efectul contrar al cuvintelor lui de indignată compasiune, spiţerul schimbă tonul.

— Dar permiteţi-mi un sfat, adăugă el. În această problemă extrem de delicată, domnule de Luna, trebuie să procedaţi cu infinită prudenţă. Am fost prieten cu tatăl dumneavoastră şi l-am stimat în toate privinţele. Un om prudent şi înţelept ca puţini alţii. De aceea îmi iau libertatea să vă vorbesc astfel, deşi vă cunosc bine şi ştiu că aveţi calităţi care mie îmi lipsesc cu desăvîrşire. Vă vorbesc ca un om bătrîn. Doar ca unul mai în vîrstă, fără a renunţa la respectul pe care vi-l datorez pentru cultura şi talentul dumneavoastră... Trebuie să procedaţi cu extremă prudenţă, cu cel mai mare tact. Dumneavoastră sînteţi generos, îndrăzneţ... şi tînăr. Mă înţelegeţi acum ? Toate acestea vă pun în primejdia de a le lua ca pe o problemă personală. Aşa cum şi este de fapt : şi nu dintr-o singură pricină. De acord ! Dar s-o luaţi ca pe ceva împotriva căruia se poate lupta pe faţă, deschis, ca împotriva unui duşman, fie el de zece ori mai puternic. În sfîrşit, riscaţi s-o luaţi ca şi cum singurul ofensat aţi fi dumneavoastră, iar prin victoria asupra duşmanului, nevinovăţia domnişoarei verişoara

dumneavoastră ar fi dovedită *ipso facto*. Judecata Domnului...

Juan Antonio auzea totul ca un ecou al propriilor gînduri. Însă nerăbdarea îl devora. Nu putea rămîne acolo toată seara, ascultîndu-l pe spițerul filosof, în timp ce criminalul se punea, poate, la adăpost. Își aducea aminte și unde : în casa *doñei* Josefa Bourés, pe aceeași stradă, prin străduța Portughezului. Deși nu era înarmat, va merge acolo fără întîrziere. O să afle adevărul, tot adevărul, înainte de a trece zece minute...

— Judecata Domnului, urma sfătuitorul lui, este foarte bună în istorie, în legendă : însă deloc în acest caz. Căci cel mai rău dușman, domnule de Luna, nu este această creatură a diavolului, asta dacă faptul ar fi sigur, ceea ce eu nu cred : și nici dumneavoastră nu trebuie s-o credeți ! Cel mai mare dușman nu vă va ridica mănușa ; nu va răspunde sfidării. Își va bate joc de generozitatea, de curajul, de nobila dumneavoastră indignare. Vă va învinge fără luptă, domnule avocat... Cel mai mare dușman este un dușman invizibil !

Juan Antonio îl întrerupse brusc pe flecarul său interlocutor. Îngăimă o scuză și îl lăsă, încă vorbind.

— Vedeți ce faceți, *don* Juan Antonio ! Domnule avocat, vedeți ce faceți ! O violență vă va pierde... și pe ea la fel ! Ascultați sfatul unui om dezinteresat, al unui prieten credincios, sfatul unui bătrîn...

Caniquí !

Își aminti de gîndurile de acum cîteva luni, într-o zi cînd se afla pe drumul spre Camagüey :

„Caniquí e un simbol. Energia lui de necrezut, forța fizică, veselia de animal tînăr și sănătos, abia dacă-i servesc pentru el însuși. Cuba este și ea un izvor de bogății, de tinerețe, de veselie. Însă prin dreptul de proprietate, prin tradiție și prin lege, tot ce este al lui

aparține stăpînului, posesorului lui. Datorează totul, mai puțin viața, stăpînului, care-i poate lua pînă și această viață. După cum și Cuba se umilește sub greutatea lanțurilor și așteaptă totul de la străin, de la stăpîn. Un imbold ascuns îl împinge însă pe sclav spre munte, spre «luminiș», spre libertatea individuală și dezordonată. Și totuși lui nu-i folosește la nimic această libertate... Poate nici Cuba n-ar face altceva decît «să se ascundă în luminiș», ca și Caniquí, să revină la condiția primitivă ! Poate că bătrînii au dreptate. Dar imboldul este de neînvins...

«Leagă-mă stăpîne, sau pune-mă în butuci, că de nu, azi fug.» Imboldul cedează un moment sentimentului de credință și se neagă pe sine însuși. Cu ce rezultat ? Cel de a provoca mînia stăpînului, de a-și întări lanțurile, pentru ca în sfîrșit să renască cu mai multă forță și, paradoxal, mai neputincios. Caniquí se va înjosi pe sine și-și va înjosi stăpînul la fiecare escapadă. Și cînd va fugi pentru ultima oară va fi poate prea tîrziu, căci va purta pe corp și în suflet urmele prea adînci ale butucilor și lanțurilor. Va cădea în mîinile altui stăpîn, față de care nu va mai nutri nici credință nici altceva și care îl va exploata mai tare, căci nu-i va cunoaște decît părțile rele. Iar de acest stăpîn nu va mai scăpa decît prin crimă, prin disperare sau prin sinucidere : înfigîndu-și dinții în beregata stăpînului neîndurător — așa cum se zice că face cu egalii lui în luptă — sau spînzurîndu-se. Oare acesta să fie și destinul Cubei ?“

Doña Josefa îl primi la început cu neîncredere. Apoi, învinsă de sinceritatea și durerea lui, îi mărturisi că-l adăpostise, însă numai pentru cîteva ore, pe fugar. Îi arătă pe rînd toate colțișoarele casei.

— Caniquí nu e rău, *señor don* Juan Antonio, îi spuse cînd se despărți de ea, nedumerit. Nu-l cred în stare să facă fapta de care e acuzat. Mi-a mărturisit că furase cămașa în urma sfatului primit de la un vraci, fost călău,

care trăiește pe undeva pe lîngă Casilda. Poate să știe vraciul ceva mai mult ; mie nu mi-a spus. Zicea că trebuie să poarte cămașa legată în jurul brîului, șapte zile, pentru a scăpa de un duh rău care era cauza „deochiului“ și nenorocirii lui. Nimic mai mult. Despre *niña* n-a spus nimic. Că e foarte bună cu el. Că i-a dat să facă un bici, o curea. Și că el crezuse că era pentru Rosario. Are dușmănie pe Domingo, din cauza mulatrei. N-a lăsat în nici un fel să-i scape ceva despre crimă, dacă este adevărat că a făptuit-o sau măcar a avut de gînd s-o făptuiască. N-a arătat căință, nici durere, nici vreo teamă. E convins că stăpînul o să-l ierte. Cum e posibil să aștepte el iertarea lui *don* Lorenzo de Pablos, dacă într-adevăr s-a gîndit măcar să facă fapta de care e acuzat ?

Cînd se întoarse din vizita fără folos făcută prudentului vraci, se înnoptase bine, iar mama zăcea în pat, în grija credincioasei Petra. Îngrijorarea celor șase ore în care nu știuse pe unde-l purtau pașii făcuse să-i crească atît de tare durerea de cap, aproape permanentă, încît era așteptat doctorul Bernal, chemat împotriva voinței ei de către sclava îngrijorată.

Juan Antonio se felicită în tăcere. Și realiză minunea de a-și vindeca mămica prin sărutări...

Întîlnirea lui cu medicul familiei, în schimb, aduse mai mult umbre peste îndoielile lui decît consolare pentru speranțe. Vorbiră singuri mai bine de două ore. Trebui să asculte, aproape exact, aceleași sfaturi primite de la bătrînul spițer. Și unicul punct în care căzură de acord fu acela că *doña* Celia o luase pe drumul fatal al tăinuirii și al prefăcătoriei, și că ea trebuia să poarte vina urmărilor scandalului. În tot tîrgul nu se vorbea despre altceva.

Don Lorenzo de Pablos nu numai că nu aflase încă de cele petrecute, dar nici nu avea să-i spună nimeni nimic.

În primul rînd pentru că, ascunzîndu-i adevărul soțului ei, *doña* Celia își putea juca toate cărțile. Buna doamnă se temea mai mult de soțul ei decît de însuși Caniquí și de bîrfelile întregului tîrg. Și asta cu atît mai mult cu cît dorința de cîștig a bogatului fermier îl făcuse să cadă în cursa legii.

— O goeletă care venea pentru el — îl informă doctorul — cu o încărcătură de sclavi, din insula Tortuga, a fost oprită de căpitanul districtului. Mare scandal, deși toată lumea știe că negoțul de sclavi înflorește din plin, prin toate porturile și golfurile. *Don* Lorenzo al nostru, totuși, vrea să facă lucrurile pe față, uite așa, încrezător în curajul și influența lui. Și de data asta i-a ieșit pe dos. El zice că l-a trădat un individ, tovarăș cu generalul Vives, pe care-l crezuse prieten : un anume *don* Federico, din Villaclara...

Juan Antonio își aminti de întrevederea din seara anterioară. Era acel *don* Federico Limonta, pe care unchiul era atît de necăjit că nu-l putuse găzdui la el acasă din vina femeilor.

— Tocmai l-am auzit spunînd ceva monstruos, încheie doctorul Bernal, în antreu, la despărțire.

— Despre Mariceli ?

— Nu ! Ți-am spus că despre asta nu știe nici un cuvînt și nici n-ar da atenție dacă i-ar spune cineva. Ceea ce mi-a spus, și din nefericire îl cred în stare s-o și facă, este că dacă dovedește că acest *don* Federico, în înțelegere cu căpitanul general și cu ajutorul tuturor canaliilor din justiție și poliție au pus la cale să-l jefuiască de încărcătura „Cándidei" cred că așa îi spune vasului, el, așa cum îl cheamă pe el Lorenzo, e gata să înece goeleta, cu toată marfa...

Pentru un moment, Juan Antonio încetă să se gîndească la obsesia lui care ținea de opt ore.

Şi în noaptea de insomnie, imaginea „Cándidei" scufundînd dintr-o dată în mare patru sau cinci sute de vieţi omeneşti, din cauza lăcomiei acestor albi, stăpînii destinelor ţării lui, făcu să pălească cealaltă imagine — deja mult slăbită după sincera discuţie cu *doña* Josefa Bourés — a unui Caniquí înşelător, laş şi criminal, martirizînd în braţele lui de gorilă în călduri trupul gingaş şi trandafiriu al *ei*, logodnica lui imposibilă.

X

SCAPE CINE POATE !

Vae victis...

Din nou „fugit"...

Strigătele bunicii și ale lui Rosario îl făcuseră s-o ia la goană în jos pe străzile Real și Desengaño, fără vreun țel anume.

Și astfel se pomeni intrînd în casa vechii sale protectoare, scuipînd încă sîngele dușmanului care-i rămăsese în gură, și ținînd veșmîntul furat în mîinile murdare de sînge și țărînă. Toate i se întîmplaseră prea repede pentru a se mai putea gîndi.

Se supusese docil interogatoriului *doñei* Josefa. Și-i promise că se va întoarce acasă și că va aștepta iertarea stăpînului, căruia va trebui să-i spună adevărul. Dacă Domingo se mai sculase de jos, totul se va reduce la trimiterea lui la plantație. Dar era el sigur că nu făcuse altceva decît să fure veșmîntul acela pentru „curățirea" lui și să se bată cu Domingo ?

Nu. Caniquí nu era sigur.

Adevărul era că el nu voia să fugă. Casa din strada Real nu era plantația. Se simțise mai bine ca niciodată în viață, dormind și mîncînd pe săturate, cu hainele mereu curate... și cu vesta. Cu voia stăpînului, începuse să lucreze și în alte părți. La spital, unde lumea îl iubea, se întorsese

să-şi termine lucrul, gardurile cele noi, cîştigînd cinci reali. Avea tovarăşi, ortaci de vîrsta lui şi cu aceeaşi fire, între care se simţea rege. Iar femeile înnebuneau după el. Metisa îi dădea daruri şi bani. Şi Rosario...

Nu : n-o să mai plece în munţi. Adevărul e că luminişul nu-i oferea nimic. Foame, spaime, singurătate. Nu, casa din strada Real nu era plantaţia.

Doña Josefa îi vorbi îndelung : îi spuse multe lucruri pe care el nu le auzi.

— Atunci, Filomeno, rămînem înţeleşi că mîine dimineaţă te întorci şi i te înfăţişezi stăpînului. Şi o să-i spui tot ce-ai făcut, aşa cum mi-ai povestit mie. Şi o să-i ceri iertare... Ai auzit ? Iar dacă te trimite la fermă, acceptă şi du-te resemnat. Să nu mai fugi, căci atunci eşti pierdut...

Promise totul, aşa cum îi cerea protectoarea lui. Lîngă ea se simţea într-adevăr sigur, în stare să facă tot ce promisese.

Însă rămînînd singur în bucătărie, vederea unei securi agăţate într-un cui îl împinse la o mişcare cu totul potrivnică gîndurilor. O secure ca asta, ce bine i-ar prinde pe munte !...

Se hotărî să pună capul jos să se odihnească în şopron, lîngă portiţa dinspre străduţa Portughezului.

Deschise ochii cînd se lumină de ziuă.

Fără a se gîndi, înspăimîntat că se găsea într-un loc necunoscut, deschise dintr-o mişcare portiţa şi o luă la fugă pe strada încă întunecată. Şi peste cîmp, spre Casilda.

Moşia familiei Viamonte. Arbuşti de acaju. Cîmpie, pajişte, goană. Apă la picioare... Era însă sigur : avea în faţă stînca Algodones. La dreapta, linia neclară încă a munţilor. Recunoscu desişurile de tamarini pitici, sasafras, cartofi sălbatici, moşmon. Apoi, cîmpul plantat cu bumbac.

Corului trist al porumbeilor de pădure, notelor mai ascuţite ale guguştiucului şi fluierăturilor de *toti* şi *chin-*

chinguaco[1] li se adăugară notele tremurate ale „țărănușului", zgomotul ciocănitoarei și croncănitul aspru al sturzului. Primul cîntec de cuc îl făcu să se oprească, alarmat...

Umblă mult timp, deschizîndu-și cărare prin pădurice. În concertul matinal se confundară în final toate glasurile : prepelița trinitariană : „hui-ciui-cioc-cior", graurul blînd și plîngăreț, mierla americană, „canarul manglierilor" și glasul puternic al papagalului.

Pădurea se sfîrși aproape brusc. Și la urechile lui ajunse murmurul blînd al valurilor lovindu-se de stînci. Era în fața mării. Călcă pe nisip.

Olokún, fii binecuvîntat !

În aerul sărat recunoscu un parfum : salvia marină. Stîncile îi părură niște animale monstruoase, figuri de coșmar. Văzu porumbei morți, semne... Zei dușmani.

O movilă. Alta. Peștera.

Fluxul o inunda. Era răcoare. Pe partea dinspre mare, acum albastră, intrau încetișor valurile. Respirația lui Olokún. Regăsi locul lui, uscat.

Mulțumit de inspecție, ieși din nou și se așeză între stînci.

Birí, învins, se răsucea în trupuri și capete monstruoase către munte.

Pe partea cealaltă, deasupra orizontului drept al apelor, Orúmbila magnificul începu să arunce spre înalt sîngele dușmanului pe moarte, pentru a răsări apoi, potolit și senin, în azurul luminos și din ce în ce mai limpede al cerului.

Îl jena ceva la brîu. O secure. Securea pe care o văzuse azi-noapte agățată în bucătăria *doñei* Josefa Bourés. Cum ajunsese oare la el ?

[1] Pasăre din familia galinaceelor răspîndită în întreaga America Latină (n.t.).

Din acel moment Caniquí simţi din nou că gîndea. Îşi dădu seama că fugise din nou. Nu mai avea leac.

„Dar dacă m-aş întoarce în tîrg ? Acolo era patul cel bun, mîncarea gustoasă şi îmbelşugată, ortacii, Rosario..."

În faţa ochilor, marea, muntele. De mult nu le mai văzuse, nu mai auzise respiraţia lui Olokún, nu se mai bucurase de nimic din toate acestea. Cîţiva copaci şi un petec de pămînt : asta era totul în curtea întunecoasă şi umedă a casei din strada Real.

Părăsi recifele, se duse pe nisip şi se întinse cu faţa în sus, către cer. De ce s-ar mai gîndi la ei ? *Orishas*, duhurile binevoitoare, nu l-ar mai elibera. Salvia marină, cîntecul păsărilor, zgomotul valurilor ; briza, încă umedă, şi cerul : atîta cer !

Închise ochii. O să caute mai tîrziu nişte fructe, sau vreun porumbel pe care să-l omoare cu pietre. Moşia Cayaguazán nu era departe. O să fure de acolo nişte găini. Pe munte n-o să se urce decît după ce vor obosi să-l caute pe sus, cu cîinii. Avea multe de făcut. Mult mai bine decît să stea pe gînduri ca acolo, printre albi. Vraciul José Maria şi bunica erau nişte bătrîni nebuni. El nu era „deocheat" şi nimic din toate astea nu era adevărat. Fantasmele se ivesc doar noaptea. Iar peştera era aici, pentru a se ascunde.

Apoi, nu se mai gîndi la nimic.

După trei zile de inactivitate, fără veşti din casa din strada Real, şi ferindu-se înadins să frecventeze „persoanele decente" printre care simţea cel mai mult săgeţile acelui „duşman invizibil" descris de bătrînul spiţer, Juan Antonio Luna ajunse să creadă că furtuna trecuse.

Lupta deschisă dintre *don* Lorenzo de Pablos şi autorităţile locale, pe de altă parte, absorbea atenţia tinerilor săi parteneri de discuţie, în taifasul de seară din Plaza Mayor : singurii care avură infinita discreţie să nu-i vor-

bească deloc de verişoara lui, deşi el — chiar în stima lui puternică — intuia cu perspicacitate că ştiau „tot".

Pentru micul grup de tineri profund patrioţi şi revoluţionari, *don* Lorenzo de Pablos, cu tot prestigiul său, nu era altceva decît un trădător, un hispanizat în plus. Ca s-o spună, nu se sfiau de prezenţa lui, de legătura lor apropiată, de rudenie. Iar el le era recunoscător, deşi judecata i se părea puţin nedreaptă. În grup erau şi fii de spanioli care ascultau, nepăsători, lucruri mai rele despre părinţii lor.

Respectivul Limonta, bogat fermier din Villaclara, nu era altceva decît o unealtă a generalului Vives. Cîştigurile fabuloase ale lui *don* Lorenzo de Pablos îi treziseră lăcomia. Un creol nu putea cîştiga mai mult decît „gotul" cel mare, şeful local, oricît de mult s-ar fi coborît creolul şi ar fi „uns" cu aur în dreapta şi în stînga. Căpitanul districtului, la urma urmelor, era un nefericit căruia-i părea rău că trebuia să acţioneze împotriva generosului lui amic. Însă ordinul venea de sus : încărcătura „Cándidei" va pleca la Havana, la barăcile guvernului. Se va face o mare publicitate capturii pentru a-l păcăli pe consulul englez. Împărţeala va urma după aceea : un munte de hîrtii va fi tot ce va rămîne din afacere.

Tinerii urmăreau cu o veselă înverşunare amara deziluzie a lui *don* Lorenzo. Prea îi umilise cu sfaturile lui îngîmfate, cu dispreţul lui trufaş faţă de compatrioţii revoluţionari ; cu comentariile lui ironice după debarcarea fraţilor Betancourt, a lui Santiago Zambrano şi a altor patrioţi, pe rîul Agabama, de acum cîţiva ani... *Don* Lorenzo vorbise fără pic de respect despre martirii de la Camagüey : Francisco Agüero şi Manuel Andrés Sánchez, primul un cubanez plin de merite, iar al doilea, un erou columbian...

Juan Antonio calculă că unii dintre băieţi aveau cel mult optsprezece-douăzeci de ani. Totuşi vorbeau despre

unchiul său ca şi cînd i-ar fi cunoscut în amănunt toată viaţa : ca şi cînd ar fi fost contemporani cu José Aniceto Iznaga şi cu Juan José Hernández Cano, despre ale căror eforturi împreună cu cele ale lui Bolívar pentru eliberarea Cubei vorbeau ca despre lucruri întîmplate mai ieri, la care ei înşişi ar fi jucat un rol important şi pasionant. Obsesia josnicei taine din jurul lui Mariceli îl ţinea puţin în afară, indiferent parcă la subiectul care îi pasiona prietenii. Şi poate dintr-o generozitate înnăscută, trădarea căreia îi căzuse victimă unchiul îl înclina să-i ierte greşelile trecute. În veselia pizmuitoare a acelor tineri, Juan Antonio descoperi, spre marea lui părere de rău, că împotriva lui *don* Lorenzo de Pablos nu se ridica în acele momente numai patriotismul pur, ci şi invidia faţă de hărnicia şi spiritul creator, pozitiv, al vieţii sale. Poate că tinerii lui prieteni repetau invidia distilată a multor cămine trinitariene împotriva casei din strada Real.

Concluziile îl duseră mai departe. Reveni atunci cu gîndul la Mariceli şi, înainte ca ideea să capete contur în mintea lui, o tulburătoare senzaţie de panică îi străbătu nervii... Oare înverşunarea lor se va opri în faţa nevinovăţiei verişoarei lui ? Papagalii aceia iresponsabili respectau oare onoarea lui Mariceli, atunci cînd el se îndepărta de ei ?

Tăcerea lui încăpăţînată atrase între timp atenţia prietenilor săi. Se gîndi să nu mai participe la acele discuţii ce erau poate singura alinare a singurătăţii şi ideii lui fixe. Ideea de a rupe dintr-o dată pînza de păianjen şi de a se întoarce la Havana începu să cîştige valoare de soluţie, deşi la început o respinsese, indignat pe sine însuşi. O discută cu mama şi cu doctorul Bernal : pentru cel din urmă era lucrul cel mai prudent. Intrarea lui Mariceli într-o mînăstire părea acum lucru hotărît, chiar din partea *doñei* Celia. Începuse să se vorbească despre călătoria ei la Havana : în anul de noviciat mama va rămîne în

capitală, lîngă Mariceli. *Don* Lorenzo spusese categoric, în felul lui, că nu mai voia să audă vorbindu-se de fiică-sa. Că o desmoştenește dacă intră la mănăstire ; însă că aproape se bucura că o va face, căci avea să caute pentru banii lui moştenitori mai buni şi mai demni decît ea.

Pentru *doña* Elena însă, întoarcerea la Havana a fiului ei era altă treabă. El era al ei, deşi nimeni nu părea să dea atenție acestui punct de vedere. Ce avea ea de-a face cu familia verişoarei ? De ce trebuia ca fiul ei s-o părăsească din nou, cînd nu trecuseră nici două săptămîni de cînd sosise, după şase luni de absență ? Mariceli era totul pentru el ? Oare ea nu conta deloc ?

Doctorul Bernal sfîrşi deci prin a-şi retrage sfatul. Mamele aveau întotdeauna dreptate...

Iar Juan Antonio, în fiecare zi tot mai abătut şi tot mai nemulțumit de sine, imaginînd mereu cele mai absurde speranțe, soluții violente şi provocarea unei explicații personale cu mătuşa şi verişoara lui, scriind începuturi de scrisori care nu treceau niciodată de primele paragrafe şi refuzînd orice distracție, orice vizită, orice altă propunere a mamei, trebui să fugă şi de ea, exasperat de mîngîierile şi reproşurile ei. Furtuna, gîndi el, trecuse. El nu mai avea nimic de făcut. Mariceli era pe deplin pierdută. Şi totuşi, în urma catastrofei, el era naufragiatul care pierduse cel mai mult. Şi tot el lupta cu marea celor mai obscure îndoieli. Cîteodată, Mariceli era, pentru sensibilitatea lui ajunsă la culme, aşa cum o zugrăvise tatăl ei : „cea mai egoistă şi mai ingrată ființă". Iar propria lui mamă, mămica plină de nepotrivită tandrețe, i se păru şi ea de nesuportat :

— Dumneata acuzi pe toată lumea de egoism — îndrăzni să-i spună — însă te supără mai mult ca pe oricine dacă alții se mai gîndesc puțin şi la necazurile lor, nu numai la ale dumitale...

Seara se întoarse în Plaza Mayor.

În grupul tinerilor se comenta, cu o extraordinară însufleţire şi fără cea mai mică precauţie, vestea cea mare a zilei :

— Nu ştii ? S-a scufundat goeleta „Cándida“ ! —

Trebui să lase impresia că nu a înţeles. În realitate, tristeţea îi amorţise puţin simţurile. Şi pe capul lui căzură dintr-o dată toţi vestitorii. Fiecare din cei care auziseră veştile mai adăuga ceva din propria-i imaginaţie...

Goeleta se scufundase noaptea trecută, în mod misterios, înaintea sosirii brigantinei de război „Belona“, care intrase în port la amiază, pentru a o conduce la Havana. În privinţa încărcăturii nu se aflase decît de vreo opt sau zece negri care ajunseseră înot pînă la plajă. Goeleta avea la bord o sută cincizeci, două sute, cinci sute... fiecare dădea altă cifră. Căpitanul şi trei din oamenii lui erau prizonieri : nici un om din echipaj nu pierise, deşi cîţiva erau daţi dispăruţi. Se ascunseseră, mai mult ca sigur. Cum se ascunsese şi *don* Lorenzo de Pablos, pe care comisarul de poliţie îl căuta cu zel, avînd ordin să-l aresteze.

Pentru a afla pe îndelete tot ce-l interesa, trebui totuşi să zăgăzuiască torentul comentariilor inutile, pline de ură şi dispreţ. Nimeni nu era mai îngîndurat şi mai indignat decît el de această crudă răzbunare. Dar el voia să ştie rezultatele, faptele. Comentariile şi verdictele, după aceea...

Cei mai generoşi — care simţeau împreună cu el ruşinea şi durerea lui omenească — îi înţeleseră bine nerăbdarea faţă de adjectivele deplasate. Şi făcură chiar eforturi pentru a-şi atenua ţepii săgeţilor. *Don* Lorenzo fusese întotdeauna un om crud care adesea lua hotărîri pripite. Trădarea, a cărei victimă fusese, îl făcuse desigur să-şi iasă din minţi.

Discuţia continuă cu şi mai multă căldură. Jaun Antonio, incapabil să-şi adune gîndurile, tăcu mult timp.

Însă atacurile nu întîrziară. Veniră drept spre el, în ciuda vorbelor ocolite. Şi le simţi în suflet, înainte de a le înţelege.

Juan Antonio îşi privi drept în faţă adversarul gratuit. Era o mutră obscură, ciupită de vărsat, seboreică. Nu-şi aminti s-o mai fi văzut înainte.

— *Don* Lorenzo de Pablos e un trădător chiar el, o canalie tot atît de mare sau chiar mai mare decît Limonta ăla, care la urma urmelor e spaniol. Pentru crima lui nu există circumstanţe atenuante. Este cel mai laş şi mai asasin dintre oameni. Asta e părerea mea. Mi-ar place să-l omoare ca pe un cîine, deşi ştiu că n-o să păţească nimic. O sută de vieţi de-ar avea, n-ar putea plăti pentru tot ce-a făcut. Asta e părerea mea. Şi chiar de-ar fi tata, tot aşa aş gîndi. Întotdeauna e un prilej de bucurie, desigur, să ştii că n-ai în sînge nici o picătură din neamul unui asasin ca el... Acum, poate că domnul, ca unul care-i va fi ginere, e de altă părere... asta-i altceva ! Eu n-am de ce să-mi ascund părerile.

— Nu mai pot eu de părerea dumitale, tinere ! — izbucni Juan Antonio apropiindu-se de el. Poţi să spui dumneata tot ce-ţi place despre *don* Lorenzo de Pablos, despre tatăl dumitale şi chiar despre doamna mama dumitale, dacă asta îţi face plăcere. Dar mizerabila insinuare pe care tocmai ai făcut-o este în primul rînd o minciună, şi o insultă, pe care n-o pot tolera...

Intervenţia celorlalţi nu abătu braţul răzbunător. Chiar peste gura care se deschisese încercînd un răspuns îşi primi limbutul pedeapsa. Desfăcu braţele pentru a-şi recîştiga echilibrul pierdut şi căzu printre picioarele celor care-i veniră în ajutor.

Doar în cîteva secunde de proteste confuze, de recomandări la calm din partea celor mai prudenţi şi de exclamaţii ale trecătorilor apropiaţi, martori ai scenei, în jurul grupului de tineri se şi formă un cerc de curioşi.

Juan Antonio, foarte palid, fără a-și da încă pe deplin seama de situația lui, se văzu arătat cu degetul de cîțiva martori frenetici și gălăgioși. El era agresorul, delincventul. Cel lovit, așezat de grupul lui pe o bancă din apropiere, își acoperea gura cu batista pătată de sînge.

Își căută prietenii : cei pe care-i credea solidari cu cauza lui. Se simțea victimă mai mult decît adversarul lui. Cu un moment înaintea gestului său neînfrînat de pedeapsă, în suflet nu i se agita decît o mare durere lipsită de dușmănie. Cel care-l insultase gratuit era un individ aproape necunoscut pentru el. Îl văzuse în grup, acum o zi sau două. Nu știa cine era...

Însă tinerii din bunele familii trinitariene se temeau de un scandal în plină stradă mai mult decît de un duel. Dreptatea era întotdeauna o încurcătură atît pentru actori cît și pentru martori, încurcătură din care nu se putea ieși cu bine decît lăsînd multe uncii de aur în mîinile lacome ale domnilor însărcinați s-o împartă. Iar subiectul care generase cearta era cu totul riscant. Autoritățile militare tocmai începuseră un proces. Juan Antonio Luna era nepot al odiosului acuzat...

Sigur, într-o masă ostilă de oameni necunoscuți, între doi soldați, merse ca un automat pînă la comandantura militară, și trebui să aștepe sosirea ofițerului ce urma să facă primele cercetări. Soldații, dîndu-și seama, după veșminte, de poziția lui socială privilegiată, îi oferiră un scaun.

Deodată îl văzu venind spre el pe adversarul lui. Atitudinea lui nu mai avea nimic trufaș acum. Își exprimă dorința să schimbe cîteva cuvinte cu agresorul lui, fără martori. Jandarmii schimbară o privire și consimțiră cu un semn.

— De ce o să spuneți că m-ați lovit ? murmură lîngă el gura însîngerată.

Juan Antonio simți o puternică repulsie față de cel care-i vorbise. Tunica neagră părea agățată pe umerii lui, ca și cum ar fi aparținut înainte unui stăpîn mai gras.

Pantalonii largi albi i se scurgeau parcă pe picioare. Din tremurul agresiv al vocii nu-i mai rămăsese nimic nobil. Era ca şuieratul unui şarpe, plin de ură şi totuşi suav.

— Încă nu ştiu. De ce n-aş spune adevărul ?

— Ne-am compromite amîndoi, prosteşte...

— Atunci... ce-ai dori dumneata să spun ?

— Că... că discutam probleme de drept. Eu sînt student, domnule avocat. Tatăl meu este intendentul lui *don* Juan Bécquer. Noi ne-am jucat împreună la plantaţie : nu vă amintiţi de mine ? Spuneţi-le că discutam despre drept... şi că v-am făcut ignorant... sau ceva de genul ăsta. Că am schimbat cîteva cuvinte tari... pînă cînd dumneavoastră aţi ridicat mîna...

— Bine. Aşa o să fac. N-am nimic împotrivă.

În dimineaţa următoare, *doña* Elena ştia totul. Şi cunoştea şi adevărata cauză a scandalului din stradă.

Juan Antonio trebui să suporte un interogatoriu mai lung decît cel al domnului comisar din noaptea dinainte. Or fi fost bune precauţiile adversarului lui pentru formalităţile justiţiei, dar nu folosiseră la nimic împotriva ascuţitei interpretări populare a evenimentelor.

Scufundarea „Cándidei" ţinea în temătoare aşteptare toate conştiinţele. *Doña* Elena găsi fraze de înflăcărată condamnare la adresa cumnatului ei. Asupra familiei căzuse dezaprobarea generală. O să fie arătaţi cu degetul de toată lumea. Mai bine ar pleca, ar fugi din Trinidad !

Iar el, Juan Antonio, apărea în faţa tuturor ca apărător al unchiului lui ! Petra o auzise pe toate buzele. Iar ceea ce se vorbea printre sclavi nu era altceva decît ecoul celor ce se discutau între stăpîni.

Asupra casei din strada Real apăsa parcă un blestem. După taina de nedezlegat ce lega numele lui Mariceli şi al lui Caniquí, fugitul, în ceva pe care nimeni nu îndrăznea

să-l numească, hecatomba „Cándidei“ venea să umple paharul.

Iar ea — *doña* Elena — nu-l învinuia atît pe *don* Lorenzo cît pe verişoara ei : acea mîndră Celia care venise de la Havana toată în negru, nemîngîiată, hotărîtă să trăiască închisă într-o cameră, fără măcar să-şi cheme sclavii — că avea şi mulţi, pe atunci ! — pentru treburile indispensabile ale casei, şi refuzînd să accepte orice de la ea, deşi îi oferise rochii pe care le purtase doar o dată... Imediat ce mica orfană părăsită pusese mîna pe soţul bogat, Celia cea dintotdeauna se arătase pe de-a-ntregul. Se pusese rău cu toate familiile...

— Dar de ce spui dumneata toate acestea de mătuşa Celia, mamă ? De cînd eşti prima care povesteşti de necazurile tuturor familiilor din oraş ? Trăieşti mereu de parcă ai fi urmărită, apărîndu-te tot timpul de bîrfeli imaginare... şi dumneata eşti prima care le scorneşti, cu zgripţuroaica dumitale de Petra !

Pradă unei agitaţii neobişnuite cînd îi vorbea fiul ei, *doña* Elena se apără aruncînd tot felul de insulte pe capul verişoarei ei, peste „negustorul de sclavi asasin“ de bărbatu-său, şi peste „ipocrita aia“ de fiică-sa, care sub aparenţa ei de eternă novice ascundea un suflet tot atît de pervers ca şi taică-său.

— Mi-e ruşine că te mai gîndeşti să-mi aduci femeia asta în casă, ca soţie ! Tot tîrgul o acuză, deşi o compătimeşte. Fiinţa asta nu e întreagă la minte. Asta o spun prietenele ei cele mai bune, doctorii, toată lumea ! Vezi doar că toate eforturile pentru a fi primită într-o mînăstire sînt fără folos. Are mîndria maică-sii şi perversitatea lui taică-său, un libertin care a trebuit să fie trimis în Spania pentru a o termina cu relele... pînă şi acum, vezi ce suflet întunecat are...

Convingerea lui profundă de copil şi de fiu iubitor, aceea că mama era altfel decît celelalte femei, pînă şi ideea

lui sentimentală şi generoasă despre sufletul feminin, destul de puţin explorat în analizele lui binevoitoare de tînăr relativ bogat şi bine-crescut, suferiră în ziua aceea un cutremur distrugător, o răsucire dureroasă ce avea să-i rămînă în suflet pentru totdeauna.

Mamă şi fiu, ajunseră în sfîrşit la o înţelegere.

Vor lăsa casa de la Trinidad în grija cuiva. Ea îşi va lua toate lucrurile, ca pentru o lungă absenţă. O va lua şi pe servitoarea ei Petra, de care nu se putea lipsi din cauza sănătăţii. Vor pleca la Havana, cu primul pachebot... Ea o să-i scrie o scrisoare cumnatului, cu privire la interesele ei pe care le lăsa în grija lui. O să trimită pe cineva la casa din strada Real, cu o scrisoare pentru verişoară. Ea trebuia să ştie unde se ascunde soţul ei.

La Havana se vor instala mai întîi fiecare pe cont propriu. El în deplină libertate, ca şi cum ar fi fost singur. Apoi ea va vedea ce se întîmplase cu rudele ei, de care n-o despărţea nici o duşmănie. La Havana, ca şi la Trinidad, ca şi la capătul lumii, ea se supunea la orice, făcea tot ce i se cerea. Singura ei dorinţă era să-şi vadă fiul fericit şi mulţumit, între oameni care-i apreciau valoarea, care-l înnobilau şi-l înălţau, în loc să-i întunece sufletul cu propriul lui dispreţ sau cu al altora...

Juan Antonio inseră o clauză întrucîtva surprinzătoare : ca o scrisoare a lui către Mariceli să fie trimisă cu toată solemnitatea la casa blestemată.

„Mă îndepărtez de tine — spunea scrisoarea într-unul din paragrafe — convins că nu-ţi voi lipsi, că nu mă iubeşti şi că n-ai deloc nevoie de mine... Iartă-mă dacă, zăpăcit de iluzia unei iubiri pe care n-o simţeai, ţi-am jignit vreodată sentimentele religioase cu cuvintele unei pasiuni omeneşti : nu sînt decît un om. Iar în clipa aceea eram un om îndrăgostit... Acum nu mai ştiu ce sînt. În douăzeci şi şase de zile am îmbătrînit sufleteşte mai mult

decît în douăzeci și șase de ani. Decepția provocată de tine, ca toate relele, n-a venit singură. Îmi tîrăsc sufletul lovit și însemnat pentru toată viața..."

Șase zile mai tîrziu, plecînd din oraș într-o însorită dimineață de mai, Juan Antonio își aminti cîteva rînduri din scrisoarea rămasă încă fără răspuns.

Într-adevăr, îmbătrînise cu mulți ani. Nici soarele splendid, nici frumosul peisaj, nici briza șoptită și mîngîietoare, nici trilurile ce cădeau dintre copacii stufoși de pe marginea drumului spre Casilda nu-i atinseră măcar o fibră a ființei.

Iar lîngă el, biata lui mamă, străduindu-se să se arate nu numai resemnată ci și veselă, sfîrși prin a-l deranja și ea. Îl deranja sfînta lui mamă, singura și admirabila iubire a vieții lui, care își părăsea căsuța din oraș și se aventura în această călătorie desigur doar din cauza lui, din cauza lipsei lui de caracter și de voință de a se elibera de blestemul acelei iubiri nefericite și de a fugi, de a fugi, așa cum trebuia să facă de la început, singur. Nu o dată și-o spusese, și-o spusese mereu, dar în zadar.

Fiindcă mama voia să-l smulgă gîndurilor. Îi vorbea de mica ambarcațiune ce-i ducea pînă la pachebotul ancorat în fața gurilor rîului Guaurabo, îi vorbea de traversarea pînă la Havana, de temutul rău de mare... pînă și despre pirați ! În nisipul alb al plajei, după cîte auzise ea în repetate rînduri, dormeau comori fabuloase, îngropate de pirați...

Iar el trăia mulțumit cu boala, cu nebunia lui de a-și rumega ideea fixă : „dușmanul nevăzut" care îl despărțea de *ea*, de logodnica lui imposibilă. Pleca în derută, într-o fugă rușinoasă : ca însuși Caniquí, nearticulat și laș.

— Privește insulița asta verde, Juan Antonio. Ca o floare mare, pe mantia asta de apă. Uite ce mulți corali ! Ce limpede se vede fundul nisipos ! Și tîrgul, acolo de-

parte, în spatele manglierilor : ce micuţ pare ! Turnul mănăstirii... Auzi ? Cine ştie dacă nu le aud pentru ultima oară, aceste clopote !

— Mamă, te rog !

— Iartă-mă, fiule, iartă-mă ! Priveşte munţii, toţi munţii. Fără îndoială că e foarte frumos. Oare n-o să ne fie dor, cel puţin de toate acestea, acolo, la Havana *ta* ?

— Eu sînt din Trinidad, mamă. Dumneata eşti din Havana.

— Vezi, s-au schimbat rolurile !...

XI

SUB SEMNUL LUI OLOKÚN

„*O día de ser livre, tão sonhado Lá,*
no fundo do oscuro captiveiro.
Amanhece porfin, leve e dourado.
Enchendo o ceo inteiro..."

Vicente de Carvalho, *Fugindo ao captiveiro*[1]

— Vezi de grijelele[2] slăbite de la sarturile din babord ale catargului mizenei : a doua oară ţi-o spun, negrule !

— Toa' dimineaţa am cusut g'andeea[3] velei gabie'[4], şefule. Neg'u nu poa' să facă două luc'u'i deodată...

— Care grandee ?

---

[1] „Ziua libertăţii, atît de mult visată. Acolo, în fundul temniţei întunecate. Răsare în sfîrşit, uşoară şi aurie / Umplînd cerul întreg..." Vicente de Carvalho, *Fugind din temniţă* (port.) (n.t.)

[2] *Grijele*, scări de sfoară pe care marinarii urcă pe catarge pentru a manevra velele (n.t.).

[3] *Grandee*, parîme care se cos pe marginea velelor pentru a le mări rezistenţa şi a micşora întinderea (n.t.).

[4] *Vela gabier*, velă pătrată care se fixează la mijlocul catargului principal al unei corăbii (n.t.).

— A' de la vela ma'e, pe pa'tea dinsp'e cata'g, de la ghiu [1], șefule... Chia' 'mneata mi-ai spus și-acu' nu mai ții minte !

— Nu fii obraznic !...

— Și-atunci să tac ?

Ondárroa cel mic, ca și în alte dăți, îi sări în ajutor :

— Prost mai ești, Montañés ! Cum o să-l înțelegi dacă nici măcar să vorbească nu-l lași ?

— Tu să taci !

— Și tu să te duci dracului să te culci, că doar n-o să omori omul pentru barcazul ăsta vechi. Grijelele sînt toate slabe, putrede... Dar-ar ciuma-n ele ! N-o să stea Caniquí să le întărească pe toate cîte sînt proaste, nu i-ar ajunge toată viața...

Cel numit Montañes, șef de echipaj pe „San Fernando", se hotărî să tacă. Erau în cabina echipajului ; bascul în pat și Caniquí în culcușul lui, între două traverse. Schimbarea cartului tocmai le adusese scurta lor odihnă de după-amiază. Iar pumnii lui Ondárroa, chiar dacă nu-i folosea niciodată pentru o simplă ceartă, erau respectați de toți. Dar cu Caniquí era altă poveste :

— Și-ai terminat grandeea ?

— Mata' nu mi-ai dat ața de ți-am ce'ut și-a t'ebuit să pun una mai slabă. Da' acu' e ta'e. Acu' cealaltă, a de la întinsu'ă, e put'edă de tot...

Înviorat de prezența lui Ondárroa adăugă :

— Toată co'abia e put'edă. S-o dea la rechini !

Și slobozi unul din hohotele lui, irezistibil molipsitoare pentru toți tovarășii.

— Hei, lăsați-ne să dormim, ce dracu' ! strigă o voce.

---

[1] *Ghiu*, bară orizontală, fixată de catarg, de care se leagă marginea de jos a velei (n.t.).

Montañés se simţi prea mic pentru a se pune cu toţi şi hotărî să plece.

— Vina voastră o să fie dacă într-o bună zi o să trebuiască să-i rup botul blestematului ăsta de negru...

Pentru Caniquí noţiunea timpului, elementară pe uscat, se reduse pe mare la urmărirea automată a clopotului de bord. Mai greu decît munca, oricît era ea de anevoioasă, i se părea cartul de noapte, la prova, cînd era obligat să stea inactiv şi treaz.

Pe o corabie ca „San Fernando", cu patruzeci de tunuri, lansată la apă în arsenalul din Havana spre sfîrşitul secolului trecut, şi menţinută în activitate doar cu rare pauze pentru reparaţii, aşa cum se obişnuia în toate serviciile regale ale epocii, treaba nu lipsea niciodată. În fiecare zi trebuiau întărite cusăturile, cu permanentă atenţie să nu se pună prea mulţi cîlţi, iar legăturile să nu fie prea strînse. Coastele, din lemn tare, autohton, puteau s-o ţină veacuri întregi. Cu pereţii interiori refăcuţi la timp, „San Fernando" se putea menţine la nesfîrşit pe linia de plutire. Dar să pluteşti nu e totul, după cum zicea fostul ei căpitan, *don* Pedro de Aizcorbe, acum adormit pentru vecie în pămîntul lui basc. Autorităţile portului de la Havana se făceau tot mai zgîrcite, mai pretenţioase. Cu velatura destrămîndu-se la grandee, cu sarturile[1] putrezite lăsate în voia soartei, şi cu multe din traverse în stare proastă, deşi scîndurile străluceau de curate, iar ochiul profan ar fi văzut în jur doar ordine şi curăţenie, strădania marinarilor se dovedea mereu mai deznădăjduită şi zadarnică. Poate că făcuse mai bine *don* Pedro dispărînd înaintea corăbiei lui.

Straşnica poruncă dată de *doña* Celia de Arriaga succesorului naşului ei la comanda lui „San Fernando", cînd,

---

[1] *Sarturi,* parîme ce folosesc la fixarea laterală a catargelor (n.t.).

la începutul anului, prizonierul evadat urca la bordul fregatei, între doi soldați, se dovedise inutilă. Albi și considerîndu-se liberi, viitorii tovarăși ai lui Caniquí socoteau că „San Fernando“ nu era altceva decît o ocnă plutitoare. Și încă o ocnă pe atît de grea pe cît o dorise pentru răzvrătitul ei sclav negru preacucernica doamnă.

Prin firea lui supusă și veselă, Filomeno pierdu repede pe mare elementul caracteristic al vieții lui de pe uscat : izolarea. Vorba lui colorată, dorința de a învăța jargonul de la bord, repeziciunea cu care îndeplinea ordinele : la început, toate acestea făcură să fie socotit egal cu albii din echipaj, al căror rang, infim în mica lume de pe „San Fernando“, nu se deosebea mult de condiția de slugă ce o avea el pe uscat.

Totuși, treptat, muncile cele mai periculoase, cele mai umilitoare și respingătoare, chiar și cele de la santină [1], fură atribuite, ca printr-un acord tacit, sclavului. Un mus [2], Sevilla, nu-și dădu nici măcar osteneala să-și ascundă ura, și curînd dori să-și exercite drepturile de alb pentru a-și pedepsi tovarășul negru. Caniquí se mărgini să-l apuce de braț, să-l tragă spre el cu putere, să se uite drept în ochii lui și apoi să-l azvîrle pe jos, cu toată forța mușchilor lui puternici. Din ziua aceea avu în Sevilla un dușman din cei mai răi, deși fățarnic și aparent prietenos la vorbă, căci musul nu era un om de temut, ci un tip unsuros, spîn, de o vîrstă nedefinită, cu maniere efeminate și vorbă mieroasă, a cărui principală muncă la bord consta în a fi în serviciul personal al ofițerilor inferiori. Făcea apoi pe bărbierul și pe felcerul, luînd sînge și administînd leacuri. Avea și cîteva cărțulii pline de anecdote și obscenități, pe care îi plăcea să le împrumute tovarășilor, provocîndu-i la glume din cele mai proaste.

---

[1] Spațiu dintre coca vasului și dușumeaua calei, în care se scurg toate reziduurile din cală (n.t.).

[2] Tînăr îmbarcat pentru a învăța marinăria (n.t.).

Cu toate acestea, Caniquí, incapabil de duşmănie, îl lăsa să-l mustre şi să-l ameninţe, iar în cele din urmă acceptă, zîmbind, ca musul să-şi satisfacă dorinţa de a-l lovi. În primele luni, neavînd nici o experienţă de marinar, trebui să-l scutească pe Sevilla de muncile cele mai respingătoare, şi nu ieşi deloc din cambuză [1]. Oricum, celula aceea plutitoare era mai bună decît carcera de la Trinidad, unde ispăşise prin foame şi nesfîrşită singurătate ultima lui fugă. Rosario, bunica şi casa din strada Real erau acum pentru el amintiri îndepărtate, foarte şterse, care îi reveneau în minte tot mai rar.

Buna dispoziţie şi marea lui forţă fizică făcură să i se dea pînă la urmă şi sarcini mai deosebite. Mai întîi la cabestan, să ridice ancora, în altă zi, cu alţi marinari, să întindă un strai, altă dată să pună inele noi la vergi şi să lege velele, după ce le strînsese; mai tîrziu luă parte la manevrele curente de la sarturi şi, în sfîrşit, după ce se obişnuise să se caţere şi să se ţină fix pe arboradă, ridica împreună cu un tovarăş vela mare, gabierul sau zburătorul, ori le strîngea, cu un deplin simţ al distanţei, la ceasul potrivit.

Învăţă repede manevrele cordajului, nodul laţ, candeliţa simplă, jumătatea de ochi, nodul de cîrlig, nodul inel, matiseala [2] scurtă şi matiseala lungă... Iar cînd auzea că se naviga cu prova în vînt, cu sonda la babord sau la tribord, cu vela mare ori de-a lungul, începuse să ştie ce înseamnă. Chiar în încordarea sau slăbirea velelor ghicea, aproape fără să-şi dea seama, că nu va întîrzia ordinul de la cabinele din pupa, transmis într-un limbaj mai greoi şefului de echipaj, şi că va urma o forfotă acolo sus, unde se întindeau sau se strîngeau velele.

---

[1] Magazie situată în cala unei ambarcaţiuni. Serveşte, de regulă, la depozitarea alimentelor şi nu ca închisoare (n.t.).

[2] *A matisi*, a prinde două parîme una de alta prin împletirea capotelor (n.t.).

Îi plăcea mai mult cartul la gabia trinchetului, ziua, decît să stea noaptea la cabestan. „San Fernando“ naviga adesea nu prea departe de țărm — o dungă îndepărtată, cîteodată albă, unde Caniquí ghicea o plajă — sau o imagine albăstruie, umbră a munților, care pentru mintea lui primitivă erau tot munții de la Trinidad, cu vîrful Potrerillo ascuns de nori...

Păsările care pîndeau peștișorii zburători îl înveseleau făcîndu-l să scoată strigăte de entuziasm, pentru care era luat în rîs sau primea mustrări aspre. Urmărea cu inima zborul liniștit și sigur al păsărilor. Le invidia din tot sufletul, fără să-și dea seama. Iar cînd vedea grupul de pești argintii săltînd pe suprafața apei, strălucind în reflexele orbitoare ale soarelui, sărea în picioare, ca și cum s-ar fi simțit una din ele, dorind să accelereze coborîrea verticală, iute ca fulgerul, a păsărilor...

În zilele cu furtună, Shangó îi lua cu totul capacitatea de a se supune. Zadarnic îl amenința șeful de echipaj, insultîndu-l cu cele mai urîte vorbe de ocară. Rîdea de carcera amenajată într-o cabină de la prova, fără lumină, plină de șobolani, unde primea numai apă și pesmeți : doar asta fusese prima lui locuință pe corabie. Însă de Shangó nu rîdea nimeni. Nici cea mai rea mare de octombrie, cu vînturi dezlănțuite și cu valuri uriașe care făceau ca „San Fernando“ să danseze ca o bărcuță de hîrtie, nu avu pentru Caniquí înspăimîntătoarea măreție a unei furtuni de vară în plină mare tropicală : duelul dintre Shangó, dușmanul lui, și Olokún cel neînvins. Olokún cel binecuvîntat, a cărui măreție nesocotită pe țărm, îi impunea acum un profund respect, un simțămînt nou despre el însuși în fața imensității naturii.

Așa cum se mai întîmplase și în alte locuri unde ancoraseră — porturi de refugiu sau de aprovizionare, cu vreo zece-douăsprezece căsuțe, ca Río de Ay sau Casilda — cînd sosiră într-un loc ca un iaz uriaș, cu un oraș care arăta de cîteva ori mai mare decît Trinidadul, și cu multe

turnuri de biserică, ale căror clopote băteau de sărbătoare, întrebă emoţionat şi fu anunţat că nu va putea pleca de pe corabie.

Erau la „Bana“ unde, după cum îşi aminti, locuiau *niño* Juan Antonio şi *señorita* Elena. Îşi aminti de Petra, metisa cea slabă, pe care o revăzu în minte mai puţin slută. Metisa i-ar da bani. Şi-ar cumpăra pantofi, pantaloni şi o vestă...

Dar n-o să-l lase să debarce. I-o spuse Montañés, de data aceasta aproape necăjit. Ordinul nu venea de la el, ci de sus, de la cabinele din pupa. Însuşi comandantul îl dăduse.

De „sus“ ? El n-avusese nici o legătură cu indivizii spilcuiţi şi îndepărtaţi de pe puntea de comandă. Abia dacă-i văzuse, în trecere sau de pe catarge. Pentru ce albii aceia, care păreau să n-aibă habar de existenţa lui la bord, îi interziceau acum tocmai lui ceea ce acordau la toată lumea ?

Sevilla binevoi să i-o repete pentru a suta oară. El nu era marinar şi nici om liber. Se găsea pe „San Fernando“ ca prizonier, ca sclav nesupus, ca hoţ şi tîlhar de drumul mare. Căpitanul putea să-l zvîrle peste bord cu o ghiulea de picioare fără să dea socoteală nimănui. Bineînţeles, stăpînii nu doreau decît să scape de el. Şi putea să-i mulţumească lui Dumnezeu, sau Diavolului, că mai trăia încă...

Jignit de relativa asemănare cu musul pe care i-o dădea nenorocirea, Caniquí susţinu sus şi tare că era nevinovat. Nu omorîse şi nu făcuse nici un rău nimănui. Toată crima lui era că fugise în munţi. Iar ultima dată nici nu fusese din vina lui. Diavolul îl împinsese.

Ondárroa încercă să-l consoleze în felul lui :

— Dacă n-ai para chioară, de ce vrei să mai cobori pe uscat ?

Odată terminate manevrele, cei din cartul liber coborîră să se ferchezuiască. O mulţime de bărci, luntri şi canoe înconjurau corabia. Caniquí pierdu noţiunea lo-

cului pe unde intraseră în port. Golful era ca o lagună imensă, unde se găseau și alte corăbii, multe...

Deodată se apropiară de el doi tovarăși. Aveau ordin să-l ducă în cambuză și să-l pună din nou în lanțuri, ori să-l bage la carceră. Așa ceruse căpitanul.

Se supuse mașinal și coborî în cambuză. Însă cînd ceilalți vrură să-l ducă la carceră, trebui ca opt oameni să lupte cu el, pînă îl lăsară, cu mîinile și picioarele legate strîns, în magazia de la babord.

A doua zi, Montañés îi micșoră chinul. Un butuc la picioare era de ajuns. Iar cuvintele lui îl liniștiră puțin. Căpitanul răspunde de el față de stăpînul lui, *don* Lorenzo de Pablos. La întoarcerea la Trinidad îl va vedea desigur pe stăpîn și îi va putea cere iertare. Dar trebuia să se supună și să se poarte bine.

— Cînd o să plecăm din nou pe mare, te scoatem...

Așa se și întîmplă, după lungi zile de singurătate, de beznă, de foame.

Mai mult de o săptămînă, după ce ieșiră din nou în larg, nu fu în stare să execute nici un ordin, chinuit de rănile sîngerînde, îndobitocit de febră și de foame.

Schimbarea care se petrecu încetul cu încetul în firea lui făcu să-i crească importanța pe bord. Socotit la început ca un obiect, ca un animal ciudat, făcut pentru muncă, foarte puțini binevoiau să se ocupe de el, după ce terminau obișnuitele glume despre culoarea pielii, statura, numele, limbajul greoi și strigătele lui de entuziasm. Vorbăria lui contrasta cu tăcerea acelor oameni care își spuseseră de mult totul.

După două sau trei escale, care fură tot atîtea prilejuri de închisoare pentru sclav, lenea și tăcerea lui încăpățînată îl preocupară pe Montañés. Ondárroa cel mic, tot mus, dar dușman al lui Sevilla, și alți marinari care vedeau în negru încă un braț vînjos pentru muncă, înce-

pură să protesteze. De ce trebuia să-l pună în fiare la fiecare escală ? Sevilla își repetă părerea răuvoitoare : Caniquí era socotit periculos, era tîlhar, bătăuș și se spunea chiar că atacase o femeie albă ; stăpînii îl încarceraseră pe „San Fernando" pentru a termina cu el ; cel mai bun lucru de făcut era să-l arunce într-o bună zi peste bord, cu o ghiulea de picioare. De ce nu-i nituiau niște fiare bune la picioare ? Apoi n-aveau decît să-l lase în libertate...

Montañés se pronunță mereu cu putere împotriva fiarelor. Decît în fiare mai bine să-l arunce dintr-o dată peste bord.

Aruncînd ancora în portul Gibara, Caniquí nu mai fu băgat la carceră. Îl închiseră în cambuză, cu ordine speciale date marinarilor care rămîneau pe punte să păzească corabia. Imediat ce se va termina aprovizionarea vor ridica din nou ancora.

Printr-una din nările ancorei, Caniquí putu vedea din nou pămîntul. Acolo, nu prea departe, se întindea o plajă albă, strălucitoare, ca nisipul de neuitat de la Maria Aguilar. Și în depărtare, palmierii, colibele, punctele mișcătoare care erau țăranii arînd...

În ziua următoare, după ce ridicară ancora, un marinar văzu că i s-a furat ceva, și-l acuză pe Caniquí. Sclavul primise cîteva bice pe spinarea goală, fără să-și mărturisească fapta, cînd un ordin ciudat veni de sus. Andrés, cel de la Irún, care-l acuzase pe Caniquí, era cel care trebuia pus în fiare... Acuzația lui împotriva sclavului era o minciună ce i-ar fi folosit în cazul cînd majordomul avea să-i ceară socotelile pentru niște cumpărături cu care-l însărcinase. Însă majordomul îi cunoștea apucăturile. Drept singură răsplată pentru nedreptatea suferită, Caniquí primi îngrijirile lui Sevilla.

Urmară cîteva zile de acalmie. Corabia trebui să ancoreze din nou, în fața portului Banes, pentru aprovizio-

nare. Cîţiva marinari coborîră pe uscat. Din observatorul său de la nara ancorei, de la tribord. Filomeno văzu barca ajungînd la ţărm : din cîteva mişcări ale braţelor, prin cristalul acela verde lichid, ar fi ajuns şi el lîngă micul dig. O gheretă de lemn era tot ce se putea vedea. În spate, muntele...

Seara, aproape de înnoptat, unul dintre marinari intră în cambuză beat, se împiedică de culcuşul sclavului şi-i arse prin întuneric cîteva lovituri la înghesuială.

Caniquí se deşteptă tresărind şi, instinctiv, cu toată cruzimea lui primitivă eliberată de teama de pedeapsă din cauza bruscheţei atacului, respinse agresiunea.

Lupta fu scurtă şi simplă. Beţivul căzu pe jos şi peste el Caniquí.

Deodată se auzi un strigăt răguşit şi trupul celui căzut se scutură cu furie. Caniquí îi înfipsese dinţii în beregată...

Singurul opaiţ agăţat de o grindă la piciorul scărilor abia lumina colţul unde se răsuceau cele două trupuri. Din paturi se iviră două sau trei capete.

Însă Caniquí nu era un om care se bătea cu alt om. Era o fiară înnebunită de multe luni de lovituri, de foame. Un animal sălbatic care purta de mult o ură difuză împotriva tuturor celor care umblau în jurul lui, fără suficientă voinţă pentru a se arunca asupra unuia. Seara văzuse uscatul atît de aproape cum de mult nu-l mai văzuse. Şi adormise plîngînd, fără să ştie pentru ce, muşcînd din marginea culcuşului, cu o dorinţă ascuţită, o dorinţă zbuciumată de a termina odată cu totul. Cu rugăciuni creştine rău învăţate îi ceru lui Shangó să-şi trimită focul distrugător peste „San Fernando" iar lui Olokún s-o înghită în valuri.

Aplecaţi spre adversari, ceilalţi îşi dădură în sfîrşit seama :

— Caniquí ! *Negro !* Lasă-l că te omor !

— E Manuel Álava ! L-a omorît !

— Dă-i drumul !
— Îi suge sîngele ! Uitaţi-vă la el !
— Dă-i drumul sau te omor, *negro !*
Toţi patru săriră pe el, trăgîndu-l şi lovindu-l. Strigătul lui Álava se preschimbase într-un horcăit ciudat.
Deodată o figură se ridică între umbre şi ceru să se facă loc.
— Daţi-vă la o parte ! La o parte ! Lăsaţi-mă pe mine !
Fu înţeles şi ceilalţi se supuseră, în timp ce se ridica într-un picior, ţinîndu-se cu mîinile de un pat. Iar cu celălalt picior, aruncîndu-l cu toată puterea, îşi trînti cizma grea pe capul negrului.
Caniquí se rostogoli într-o parte. Picioarele încălţate se mişcară într-un mers imobil, peste trupul lui.
Ceilalţi îl ridicară pe rănit, scăldat în sudoare şi sînge.

Spre norocul lui, dinţii lui Caniquí se înfipseseră alături de cartilajele nobile. Álava era pe picioare după o săptămînă. Caniquí în schimb nu se putea scula, chiar lovit, nici după zece zile.

Însă prezenţa lui la bord deveni de atunci foarte stînjenitoare. Sevilla refuză să-i îngrijească rănile. Montañés reintroduse folosirea curentă a biciului, şi, după Caniquí, alt marinar îndură aceeaşi pedeapsă, fiind pus şi el în fiare. Pedepsele instituiau o egalitate nedorită cu negrul. Chiar şi Montañés o recunoştea... Dar cum să-l pedepsească altfel pe sclav ? Dădea mai multă bătaie de cap în fiare şi muribund decît sănătos şi la lucru. Cel mai bine era să-l debarce ; să-l predea autorităţilor din primul port unde vor acosta.

Ondárroa cel mic nu-i mai lua apărarea deschis, ca înainte. Însă bombănea, cu aprobarea tuturor, că „San Fernando“ nu era închisoare de sclavi şi că nu se cădea ca oameni ca ei să fie atît de laşi încît să chinuie un ne-

norocit pînă-l ucid, numai pentru că stăpînii lui nu îndrăzneau s-o facă ei înșiși. Fratele lui mai mare, om puternic și bun marinar, respectat de toți, nu-i mai ceru de data aceasta să tacă din gură. Îl văzură doar arcuind sprîncenele și dînd din cap, în timp ce-și aprindea pipa cu amnarul.

Zilele de navigație între Baracoa și Guantánamo fură pentru Caniquí un șir neîntrerupt de pedepse, biciuiri, lovituri cu picioarele și cu palmele. Cel de la Irún, eliberat din butuci, își descărcă furia asupra lui ; Manuel, cu gîtul încă bandajat, se răzbună cu atîta înverșunare pe dușmanul său fără apărare, încît stîrni dezgustul tuturor. Montañés amenința în zadar : șirul pedepselor se epuizase, iar disciplina slăbea pe nesimțite.

Într-o zi crezură că negrul murise...

Caniquí își reveni însă repede. Tînărul mus sevillan îi aduse pe ascuns mîncare bună și o sticlă cu apă. Cea pe care i-o dădeau temnicerii lui era de pe fundul unui butoi, sălcie și plină de viermi. Rămășițele tainului celorlalți miroseau a putred.

A doua zi după ce acostă „San Fernando", Caniquí primi ordin strict să se scoale și să urce pe punte. Vederea soarelui, a cerului albastru și a uscatului apropiat, presărat cu palmieri, îl făcură să-și recapete luciditatea. Și o idee fixă îi întări ca prin minune bietul trup chinuit : să fugă.

După o lungă așteptare, cu formalități pe care obsesia lui îl împiedică să încerce măcar să le înțeleagă, i se dădu voie să se întindă pe punte. La ora tainului îi aduseră pesmeți și apă proaspătă. În jurul lui renăștea buna dispoziție de odinioară. Îi dezlegară mîinile să mănînce.

Pe la vreo trei după-masă, urcă la bord un individ ducînd sub braț o servietă cu hîrtii. Îl însoțeau doi soldați.

Cîțiva marinari se despărțiră de el :

— Mult noroc, Caniquí !

Lunga lui muţenie îl dezvăţase aproape să vorbească. În faţa lui Ondárroa cel mic, în loc de răspuns, încercă să-i zîmbească.

Omul cu servieta coborî de la cabinele din pupa şi dădu ordine soldaţilor.

— La scară. Coborîm pe uscat cu prizonierul...

Manevrele se terminaseră, la ora aceea a după-amiezii. Cu velele strînse şi fără nici un om de punte, „San Fernando" părea o corabie părăsită.

Cu mare greutate reuşi un soldat să coboare primele trepte ale scării. În spatele lui, Caniquí primi ordin să-l urmeze. Iar după el se agăţă de scară al doilea paznic.

Deodată prizonierul, agăţîndu-se cu putere de scara de frînghie şi şipci, lovi puternic cu călcîiul piciorului desculţ în capul soldatului care cobora sub el, şi dintr-un salt se aruncă în apă.

Cel atacat îşi pierdu echilibrul şi căzu aproape în acelaşi timp, perpendicular. Celălalt, străin de cauza întîmplării neprevăzute, îşi văzu doar tovarăşul scufundîndu-se. Şi strigă după ajutor.

Între timp, Caniquí nu-şi pierdea vremea. Văzuse că de cealaltă parte a scării pămîntul îi era mai aproape; era un crîng de manglieri. Şi înotă cu putere spre prova, foarte aproape de chila corăbiei, scoţînd din cînd în cînd capul afară pentru a respira...

Ajutorul după care strigă soldatul supravieţuitor venea cum nu se poate mai încet. Într-un gînd, omul care aştepta jos şi cel de-al doilea soldat — pe punctul de a-şi urma tovarăşul în cădere din cauza balansului scării — socotiră că ceea ce era mai urgent era salvarea celui care se scufundase rapid, îngreunat de arme şi veşminte, lăsînd drept unică urmă cîţiva bolboci. Omul din barcă se dezbrăcă fără întîrziere şi se aruncă în apă. Soldatul, în echilibru precar pe scară şi încurcîndu-se mereu în curelele armei, se mărginea să-i arate celuilalt locul unde se mai vedeau încă ieşind bule de aer :

— Pe aici ! Pe aici !

Omul din barcă se scufundă de cîteva ori, în zadar.

Sus, atraşi de omuleţul cu servietă care încă nu reuşea să-şi dea seama ce se întîmplase, se adunară cîţiva marinari.

Cineva întrebă de negru...

Căutau totuşi pe cineva : un alb, un spaniol. Supravieţuitorul spuse tot ce ştia despre el. Era un băiat din Oviedo, de puţin timp în Cuba, care suferea de friguri. Desigur că nici nu ştia să înoate. Şi cu atîta greutate...

Între timp, alţi oameni se aruncară în apă. Pe cel din barcă, la capătul puterilor şi pe jumătate asfixiat, trebuiră să-l ridice cu o parîmă. Alt marinar înotă în spatele bărcii care se îndepărta de corabie în voia valurilor, spre pupa. Sforţările lui pentru a se urca în barcă atraseră pentru un timp atenţia tuturor. Echagüe, cel din Bilbao, era pe uscat : faima lui de scufundător fu de mai multe ori pomenită de tovarăşii săi.

Însă în lipsa celui din Bilbao, cel mai mare din fraţii Lazaga : José, care era mai bun ca toţi la viteză şi rezistenţă, se şi aruncase în apă. Primul lui salt, cu capul în jos, de pe corabie, le pricinuise o spaimă grozavă tovarăşilor lui. După primele cincisprezece secunde, fiecare clipă li se părea un minut...

Şi astfel, înfioraţi de emoţii contradictorii, acum de îngrijorare, acum de triumf, cînd preocuparea generală trecu de la isprăvile înotătorilor la cauza iniţială a neprevăzutului spectacol, speranţa de a smulge vie prada apei se stinse repede.

Ca întotdeauna, efortul colectiv al grupului de oameni nu se opri la timp. Continuară să se arunce în apă douăzeci şi chiar treizeci de minute după accident. Iar unii fură chiar pe punctul de a-şi pierde viaţa în căutarea unui cadavru care nu interesa pe nimeni.

Însă concursul eroic îşi pierdu pînă la urmă interesul.

„San Fernando“ ancorase cu prova spre țărm, cu babordul spre răsărit, pe unde se aruncase scara, și cu tribordul spre apus. Era trecut de cinci după-amiază. Un soare de foc căpăta, pe suprafața liniștită a apelor, splendoarea unei explozii. La tribord, orizontul se pierdea în spatele insulei orbitoare unde soarele izbucnea parcă într-o ploaie de particule luminoase.

De pe platforma din prova, ochii distrați ai unui om — ai lui Sevilla — observară un punct întunecat, ca o ciudată cometă neagră, căruia îi urma o dungă ușoară pe suprafața apei.

El nu încetase să se gîndească la Caniquí. Fără a-și face încă o idee, cu ochii întredeschiși și cu mîinile streașină peste sprîncene, Sevilla se simți atras de mica pată opacă, acum foarte apropiată de scînteierea orbitoare a soarelui.

Imaginea celor văzute îi apăru în minte la fel de misterios și cu aceeași viteză fantastică a reflexelor luminoase în apă.

— El este !

Efortul de a-și îndrepta vederea fiind prea mare pentru organismul lui slab, îl lăsă fără glas cîteva clipe ; încerca să-și micșoreze pupila rebelă astfel încît să lase să treacă prin ea punctul, doar punctul negru ce se apropia încet-încet de craterul luminos, urmat mereu de dunga subțire în care soarele își iriza reflexele.

Senzațiile i se rînduiră în sfîrșit, și strigă :

— Un om ! E Caniquí ! Fuge înotînd spre manglierii de colo. Uitați-vă la el ! în dunga soarelui...

Lipsa de răspuns la strigătul lui de alarmă făcu să-i năvălească sîngele în obraji. Echipajul, strîns încă la babord, veni cu o încetineală exasperantă și cu spiritul în dezordine, după inutila căutare. Dealtfel, nimeni nu se gîndea la Caniquí.

Omulețul cu servieta, fără a scoate o vorbă, își ațintea zadarnic ochii lui de miop pe insula sclipitoarelor re-

flexe. În sfîrşit, alergă în căutarea ofiţerului de cart, cu care tocmai terminase de îndeplinit formalităţile pentru predarea prizonierului.

Pînă la urmă se făcu ceva. Se dădu ordin să fie coborîtă şi cealaltă barcă.

— El e ! strigă o voce tînără. Acolo !

Ofiţerul de cart şi omul cu servieta avură o scurtă discuţie.

— Trageţi în el ! — ordonă ofiţerul. Dar numai cei care sînt siguri că-l văd. Linişte ! Şef de echipaj, armele !...

Binoclu şi ocheane confirmară pe deplin cele văzute, în timp ce Montañés şi un mus plecară să caute armele.

Fugarul înota fără mişcări exterioare, abia scoţîndu-şi capul, şi dispărea din cînd în cînd, pentru a apărea mereu mai aproape de ţărmul care în partea aceea înainta ca o limbă spre sud, formînd un mic golf.

Însă trăgătorii, ochind, aveau în faţă doar o cortină orbitoare de lumină...

Răsună un foc de armă.

După primul foc, toţi crezură că văd ceva : şi nici unul nu scăpă prilejul să-şi descarce arma.

XII

DARUL REGILOR

„Ce este credința ? Credința este siguranța nestrămutată a lucrului nevăzut."

Cronica Contelui Pero Niño

De bobotează, „sărbătoarea regilor" — 6 ianuarie al anului 1833 — cetele de negri din toate fermele de pe valea San Luis și din tîrg avură serbarea tradițională. Solida identitate colectivă, impusă o dată cu perfida lor creștinare de către albi, se desfăcu din nou în fața diverselor origini și categorii sociale ale îndepărtatei Africi. Fiecare se simți ceva mai mult decît negru sau sclav. Congolezul, *manding*[1]-ul, *carabalí*[2]-ul își amintiră sau descoperiră minime diferențe cu care să-și hrănească setea lor simplu omenească de individualizare. Podoaba, căutînd o linie fantastică pe propriul trup prăpădit, culorile țipătoare și zgomotul ritmic — zgomotul, mai ușor și mai impresionant decît culoarea și aspectul — umplură străzile tîrgului. Fiecare grup sau ceată se încăpățîna să-i întreacă pe ceilalți în strigăte, în contorsiuni, în lovituri de tobe și tam-tamuri, în violența ritmurilor...

[1], [2] Nume ale unor triburi din care proveneau sclavii africani aduși în America (n.t.).

Cu vicleană şi senilă complezenţă, bisericile creştine îşi deschiseră porţile şi traseră clopotele. Stăpînii, siguri de puterea lor, primeau în curţile palatelor cetele considerate dinainte sigure, împărţind monede de aur şi de argint gălăgioşilor invadatori.

Albii se distrau şi ei. Cu această ocazie, cele mai bune familii îşi părăseau moşiile şi se adunau în oraş. Broderii şi lucruri migălite, care ocupaseră multe luni timpul liber al plictisitelor domnişoare, erau dăruite rudelor şi prietenilor. Copiii, cu speranţa sigură că vor primi jucării noi, se sculau foarte devreme. Tinerele îşi făceau cîte două veşminte noi : rochii pentru slujbele de dimineaţă şi rochii de mătase pentru sindrofiile de seară.

La balurile publice, albi nepăsători apăreau toată ziua la braţul iubitelor lor, mulatre libere sau eliberate, cu maniere îndoielnice, gătite cu mare pompă. Se dansa cu furie *cachucha*, contradansul şi galopul. Iar cu alcoolul, se ajungea chiar la cele mai indecente dansuri : *caringa* şi *chindonga,* în care bătrînii negri africani încercau în extaz vechile lor contorsiuni rituale.

Seara, la sindrofiile lumii bune, ce începeau întotdeauna cu *rigodonul,* nu lipseau nici bătrînii veseli care să-şi încerce ţopăiala cum nu se poate mai creolă, cu monezi de argint şi cu cadouri de aur pentru vioaiele lor partenere.

Autorităţile, în uniformă de ceremonie, îşi plimbau toată ziua prin oraş săbiile şi spadele, galoanele şi eghileţii. Soldaţii primeau un tain mai bun şi erau liberi toată ziua. Închisorile, pline de vizitatori, erau onorate de comisii oficiale şi de doamne milostive care se asigurau de relativa bunăstare a nefericiţilor prizonieri.

Pentru sclavi serbările se terminară la şase după-masă, ca de obicei. Iar la ora aceea se discuta printre ei şi despre inevitabilele fapte sîngeroase...

— Domingo Mandinga l-a ucis pe Juan Echerri...

— L-au omorît pe Eulalio Rufo ! Chonga a fost prinsă...

— L-au ucis pe Juan Chiquito !...

Martorii care avuseseră norocul să vadă pumnalele strălucind şi înfigîndu-se imediat într-un piept sau pîntec, care văzuseră sîngele gîlgîind şi spasmele muribunzilor, şi care auziseră strigătele femeilor, se transformau în povestitori solicitaţi de grupurile mai depărtate, care nu văzuseră nimic din toate acestea şi începeau, o dată cu oboseala serii, să resimtă decepţia şi istovirea ce urmează marilor serbări populare.

Suprema emoţie a zilei fu rezervată totuşi altor vestitori, aducători ai celei mai senzaţionale afirmaţii, pe care de sute de ori bătrînii o tăgăduiau, preveniţi împotriva unor astfel de braşoave scornite de tineri.

Însă Tomasa, de la familia Muñoz, şi Andrea metisa, şi Pedro Pica-pica, văzuseră totul. Văzuseră „cu ochii lor *care* să-i înghită pămîntul de nu-i aşa". Văzuseră şi făceau jurămînt, înfuriaţi, împotriva neîncrezătorilor. Pedro Pica-pica era un om în toată firea şi nu credea în vedenii. Andrea, prietenă cu Petra, servitoarea *niñei* Elena, îl cunoştea prea bine pentru a se înşela. Iar Tomasa avea cu prisosinţă motive să nu-l confunde cu altul...

Discuţia îi atrăgea pe întîrziaţi. Era adevărat că-l omorîseră pe Eulalio Rufo şi că Mongo Borrell era prizonier ?

Cineva auzea răspunsul incomplet şi nu ştia bine despre cine era vorba : vreun nou-venit în tîrg, pînă atunci lucrător la vreo plantaţie.

Asupra neştiutorului se revărsau atunci, de-a valma, informaţiile din zeci de guri : era vorba de un negru rău, un mulatru metis, viclean, fugar înrăit, beţiv şi muieratic ca nimeni altul, care fusese la ocnă...

Apoi, cel mai apropiat venea lîngă el şi, cu gura la urechea lui, adăuga cîteva vorbe tainice.

Toţi se uitau în jurul lor, asigurîndu-se că nu erau denunţători printre ei. Secretul acela putea să-l coste

foarte scump pe un negru. Cea care-l cunoştea zăcea într-o groapă, băgată în pămînt. Îi dăduseră o otravă ca s-o înnebunească. Iar alta, care fusese surprinsă povestindu-i secretul unei prietene, dispăruse. Se spunea că era la Havana, însă Andrea, prietena ei bună, ştia sigur că „îi făcuseră felul". Pînă şi albii care cunoşteau secretul erau în primejdie. În ziua cînd o să afle stăpînul, o să distrugă tot oraşul...

Cel iniţiat amuţea. Cu ochii mari, prin semne, îşi exprima temătorul respect. În acea clipă îşi jura lui însuşi că va păstra secretul. Însă peste zece minute, în aceeaşi formă înspăimîntător de misterioasă, începea să transmită chiar el povestea. Ba mai adăuga şi ceva din imaginaţia lui, despre îndrăzneţul înviat pe care toţi îl credeau mort şi care se întorcea la Trinidad ca o fantomă, spre nenorocirea altora...

Glasul se făcu lumină. Lumină blestemată, de noapte în cavouri, care în întunericul respingătoarelor barăci şi al odăilor murdare ale nenorociţilor negri, aţîţaţi de peripeţiile zilei — marea lor sărbătoare a regilor — le răsări în minţi cu străluciri de iad.

Înainte de a ajunge la urechile *doñei* Celia de Arriaga, din gura imprudentă a unei doamne foarte puţin prietene, într-o discuţie duminicală, la ieşirea de la liturghie, vestea circulă cu mult spor prin tot tîrgul.

Unele doamne, speriate, renunţară să mai plece la moşiile sau la plantaţiile de pe vale. Temuta fantomă fusese văzută la plantaţia Santa Rosa. Primarul, *don* Pedro Gabriel Sánchez, de comun acord cu şeful batalionului din Tarragona, promitea că-l va prinde pe bandit înainte de luna nouă. Nopţile erau splendide şi oamenii lui puteau pîndi cu mult folos, căci chiar noaptea ieşea banditul din ascunzătoarea lui să fure găini prin împrejurimile tîrgului.

Pentru domnul primar, totuşi, preocuparea cea mai importantă nu era sclavul evadat, despre care la urma urmelor nu putea crede el toate poveştile populare, căci îl cunoştea prea bine, ci primele veşti pe care le primise despre holera de la Havana. Împotriva primului medic ce-şi dovedise curajul civic anunţînd molima, plebea capitalei, aţîţată de inconştienţii negustori peninsulari care se temeau de instituirea carantinei, ieşise în stradă într-o zgomotoasă manifestaţie. Doctorul Manuel Piedra — căci aşa se numea bunul medic — fusese rănit. Iar guvernul încerca să diminueze importanţa problemei, sub presiunile acestor interese. *Don* Juan Antonio Saco, profesor la seminarul teologic şi bun patriot, îndrăznise să denunţe public criminala conspiraţie a celor inconştienţi împotriva vieţii poporului.

Don Lorenzo de Pablos primi şi el veştile direct. Însă veştile lui, exprimînd fără greş poziţia guvernamentală, se deosebeau de cele ale lui *don* Pedro. La Havana era mai mare frica decît molima. La New Orleans bîntuia holera, însă corăbiile care veneau de acolo erau curăţite foarte bine cu clor, înainte să atingă uscatul la Havana. Guvernul era la datorie, iar denunţătorii erau duşmanii dintotdeauna : revoltaţii şi neconformiştii, cum era acel domn Saco, din Camagüey.

Don Lorenzo nu-şi ascundea totuşi neliniştea.

Cînd soţia lui, tremurînd de supărare, îl întrebă dacă ştia că sclavul Caniquí se află din nou la Trinidad, tonul ei agresiv îl molipsi şi răspunse cu o mojicie.

Sigur că ştia. Sau cel puţin se aştepta. Procesul-verbal al faimoasei comisii înfiinţate de Vives pentru a lămuri problemele sclavilor îi lăsase îndoieli. Depeşa originală, trecută de atîtea ori de la autoritate la autoritate şi de la birou la birou încît făcuse trei luni pînă să-i ajungă în mîini, spunea că împotriva sclavului evadat se deschisese focul. Nici un cuvînt despre recuperarea cadavrului, despre vreo dovadă oarecare a morţii lui.

Dar ce importanţă mai avea întoarcerea sclavului în acele clipe ? Caniquí era un nenorocit care fura găini. Aproape se bucura că nu-l pierduse. Dacă-l va trimite la plantaţie şi-i va aplica o pedeapsă bună, totul se va aranja. În orice caz, o să-l pună în lanţuri, deşi el personal era întotdeauna împotriva acestei soluţii.

— Pe bietul *don* Pedro Gabriel Sánchez îl îmbrobodesc la fel de bine prietenii de la Havana ca şi bătrînele bîrfitoare ale tîrgului. Nu vezi că a organizat o vînătoare împotriva nenorocitului de negru ca şi cum ar fi vorba de un bandit periculos ? Pun eu mîna pe el cînd mi-o veni la socoteală...

Doña Celia încercă zadarnic o replică.

— Ţi-am spus de o mie de ori — sfîrşi el — să nu te bagi în treburile astea. Întotdeauna am făcut, fac şi o să fac din sclavii mei ce poftesc şi ce consider util şi convenabil pentru interesele mele. Iar de la întîmplarea cu căpitanul general, ştii ce păţeşte cine se amestecă în ceea ce socotesc eu că sînt îndatoririle şi drepturile mele. Şi cu asta, vezi-ţi de ale dumitale şi lasă-mă în pace !

Părăsită cu aceste cuvinte în mijlocul săliţei, împreună cu Mariceli şi Rosario — care, străine de cauza scenei, îi veniră timid în ajutor — *doña* Celia izbucni într-un bombănit furios de cuvinte neînţelese.

— Lacrimi de sînge o să te coste orbirea ta, infame ! — o auziră zicînd, într-un fel neobişnuit la ea, de revoltă deschisă. De m-ar lua Dumnezeu înainte s-o văd... dar în mîndria ta, în trufia ta drăcească, acolo trebuie să pătimeşti cel mai mult !

Se închise în dormitor, respingînd atenţiile fiicei ei.

Mariceli nu insistă. Între ea şi mamă dispăruse de mult orice încredere. Anchetator prea neîndemînatic pentru a smulge de la Mariceli o imposibilă mărturisire, destul de lămurită pentru a fi la îndemîna înţelegerii ei jignite, groaznicele îndoieli despre fiică-sa îi rămăseseră

în adîncul minții, adormite doar de trecerea timpului și de întîrzierea temutei nenorociri ce trebuia să vină. Cît despre Mariceli, suferise prea multe chinuri din partea neîndurătorului inchizitor pentru a mai suporta și suferința călăului. Mamă și fiică se simțeau ca pe o insulă, sau ca într-un turn, într-o veșnică izolare : condamnate să nu se înțeleagă niciodată !

Dealtfel, vestea care o adusese la disperare pe *doña* Celia nu le putea nici măcar surprinde pe Rosario și Mariceli. În curtea a doua, știrea se răspîndise imediat după boboteazā. La început, ca o fantezie a vreunui aiurit. Apoi cu siguranță...

Caniquí, trup și suflet — dacă sclavii aveau suflet — cu o legătură de fîn pe cap, slab și zdrențăros, venise în curtea cea mare a casei din strada Real în plină zi : la două după-amiază. Rosario îl văzuse, îngrozită. Era parcă un spectru al celuilalt Filomeno.

Mariceli află chiar în seara aceea.

Era o oarecare asemănare între emoțiile sclavei și ale stăpînei. Amîndouă se bucurau să-l știe pe nevinovat în viață. Însă amîndouă presimțiră că fantoma aceea nu reînviase pentru nimic bun.

Totuși, Rosario trebui să se prefacă mai puțin. Sentimentele ei erau elementare și vizibile : grija, teama pentru Filomeno și nu pentru ea însăși. Mai multe rugăciuni... și ceva mai multă grijă ca de obicei. De la ea n-o să afle nimic *ma* Irene, căci desigur *señorita* dorea să nu afle. Filomeno întrebase cu multă insistență de bunica lui, înfuriat că o țineau îngropată, numai cu capul afară. Fu imposibil să-l convingă cineva că *ma* Irene, chiar din ziua cînd el plecase de la închisoare pe Sàn Fernando, stătea în ultima cameră a stăpînilor, lîngă capela cea nouă. În ziua aceea fusese foarte pisăloagă cu *niña* Mariceli, spunîndu-i că era „mironosiță“ și alte lucruri foarte

urîte, pînă cînd *señorita* hotărîse să fie închisă în camera aceea, pentru a fi îngrijită mai bine. Însă acum părea vindecată. Dimineaţa bătrîna ieşea să stea la soare în curtea cea mică... Filomeno dori să intre pe uşa de fier — pînă într-atît devenise de îndrăzneţ — şi însăşi Rosario trebui să-l împiedice. Cînd îi spuseră că bunica îl striga mereu pe nume şi vorbea cu el ca şi cum l-ar fi avut în faţa ei, ticălosul începu să rîdă într-un fel ciudat, pentru a sfîrşi apoi în lacrimi. Apoi îşi luase din nou legătura de fîn şi dispăruse fără să spună un cuvînt.

Pentru Mariceli, impresia fu mai adîncă.

Din dimineaţa abisală în care se trezise cu mama la picioarele patului, cu mintea la limitele nebuniei, respingînd încă spectrul posesorului tainei *ei*, timpul fusese pentru ea un lung şi încet drum pe o nesfîrşită spirală în jurul acelei nopţi. În locul caznelor trupeşti pe care le dorise mîntuitoare pentru sufletul ei, chiar sufletul îndură chinul unui interogatoriu puternic, mînios, incoerent, din partea mamei : aproape acelaşi în primele zile ; singură şi fără apărare în mîinile anchetatorului, în camera întunecată, în casa tăcută, confundînd zilele cu nopţile, şi realitatea cu coşmarul în mintea ei înfierbîntată ; cu mama, mereu surprinzătoare, chiar dacă era cîteodată, imediat după criză, blîndă şi convingătoare, iar apoi îndurerată şi rugătoare, ca şi cum rolurile s-ar fi inversat : inchizitoarea izbucnind în lacrimi, cerîndu-şi moartea în faţa icoanei Maicii Domnului din Carmen, iar acuzata consolînd-o.

Confesiunea ei ? În afară de ceea ce nu-şi putea explica nici sieşi, o făcuse şi o repetase de nenumărate ori. Părintele Remigio, la sfîrşitul unei lungi peroraţii pe care ea o înţelesese doar în parte, după ce-i impuse un plan de exerciţii spirituale şi alte penitenţe, îi acordase iertarea : apoi îi citise o scrisoare pe care o trimitea maicii superioare a mănăstirii Sfintei Teresa de la Havana.

Sigură că-și va începe curînd noviciatul și va găsi pacea multdorită departe de acele locuri, lucruri și ființe prinse de sufletul ei ca o crustă, ca o cătușă, Mariceli se crezu mult timp izbăvită de păcate. Amintirea sclavului evadat, prins și închis apoi pe „San Fernando", își pierdu cu timpul ghimpii remușcării. Filomeno era nevinovat, însă făptuise un delict. Era unicul posesor al tainei ei... dar era departe : cu siguranță că n-avea să-l mai vadă niciodată. Ceea ce apăsa în continuare conștiința ei, unde renăștea de fiecare dată, ca o buruiană tenace, printre exercițiile pioase, era secretul delirului, al nebuniei ei de o noapte, pe care îi lipseau cuvintele pentru a o mărturisi mamei sau confesorului. Despre Juan Antonio nu avu vești decît peste multă vreme, cînd Rosario o informase în mare secret. De ce ?

Nu toate motivele și nici toate grijile mamei îi scăpau. Însă simțea, cu intuiție sigură, că mama nu era de partea ei, așa cum poate ar fi fost Juan Antonio...

Ceea ce mama apăra cu îndîrjire față de ea, era ceea ce îi scăpa. Despre tata aflase pe departe, de la Rosario, că regina îl iertase, într-un proces criminal în care era implicat pentru a fi înecat o corabie cu mulți sclavi în ea. Apoi, din întîmplare, își preciză veștile : în octombrie anul trecut, majestatea-sa decretase o amnistie generală a delictelor politice. Generalul Vives fusese mărinimos față de tatăl ei : nu reuși să înțeleagă nici în ce mod și nici din ce cauză. Sigur era că mama se îngrijea de tata, mai atentă și mai tandră ca niciodată. Stăpînul continua să fie un zeu și toate din casă abia dacă-l mulțumeau. La 21 octombrie — de ziua numelui ei — tată-său o îmbrățișase și o sărutase. De aproape un an nu-i vorbea direct...

Nu. Mama nu era de partea ei. De la ea pleca misterioasa rezistență — nu de la stăpîn, nici de la părintele Remigio — în fața dorinței ei de a îmbrățișa viața blîndă și liniștitoare a mănăstirii.

Prima bănuială apăru cînd plecară la plantație, în ultimele zile ale postului crăciunului. Alături de stăpîn, în caleașca cea mare, Mariceli își văzu mama transformîndu-se : tata era bine dispus în dimineața aceea și făcuse un comentariu tot atît de favorabil față de toaleta și trufia tinerească a mamei, pe cît de disprețuitor la adresa ei. Pe la Chanzonetas, pe firul văii, se apropiase să-i salute un călăreț : mezinul familiei Pomares.

— Nu știu cum nu ți-e rușine — o auzise spunînd pe maică-sa — să te arăți cu mutra asta...

Și întorcîndu-se apoi spre soțul ei, își dezvăluise bine gîndurile, cu cîteva cuvinte măgulitoare pentru Agustinito Pomares. Stăpînul, ca și cînd n-ar fi așteptat altceva, adăugă un bogat elogiu tînărului.

Ezitările părintelui Remigio, la întoarcerea de la plantație, transformară bănuiala în convingere : mama era obstacolul care-i împiedica intrarea în mînăstire. Mama nu renunța la ideea de a o mărita, de a-i da stăpînului „flăcăii" pe care îl auzise într-o zi pretinzîndu-i cu emfază cutremurătoare...

La sfîrșitul lungii călătorii pe spirala ascendentă, mereu în jurul aceluiași punct întunecat, în adîncul conștiinței ei : după ce trecuseră doi ani de la acea Joie Mare unde se înecau și se spărgeau, ca într-un bazin, toate amintirile ei, Mariceli se regăsi în aceeași situație de odinioară : mîntuirea sufletului depindea de hotărîrea și de voința ei, depindea de ea însăși. Pe ea, ultima și cea mai umilă dintre ființe, Dumnezeu binevoise totuși s-o supună la încercarea cea grea, sortită atîtor de puțini păcătoși. Trebuia să moară sfîntă, mai curînd decît să se sacrifice monstruoaselor pasiuni ale părinților ei.

Biciul se odihnea intact, în ascunzătoarea lui. Astfel își dovedi că mama nu putuse da de el. Pentru ea — după cum deducea Mariceli — Caniquí îi aplicase pedeapsa... Gîndul o îngrozea de fiecare dată. Și odată cu sclavul, mama dăduse dispărut și instrumentul pedepsei.

Satisfăcîndu-şi însă această curiozitate, atîta timp înfrînată, Mariceli se simţi cuprinsă de o emoţie prea bine cunoscută pentru a nu se pune în gardă împotriva ei imediat.

Ascunse din nou biciul şi ieşi din capelă.

Împreună cu înţeleptul părinte Remigio, se însărcinase cu renovarea altarelor mînăstirii. Icoanele aveau nevoie de podoabe complicate, care erau mereu reînnoite. Boabe de aur pentru garnituri, broderie de argint şi aur şi galoane pentru altar, olandină pentru rufărie, pînză brodată pentru scapulare, volane de la Paris pentru jupoanele şi cămăşile Maicii Domnului, brocarturi de argint fin sau aur...

Întoarcerea lui Caniquí o surprinsese astfel în plină revenire. Spectrul venea să-i reamintească legămintele neîndeplinite. În spatele uşii încuiate a capelei, vocea lui *ma* Irene i-o anunţă de multe ori :

— Caniquí, pentru Sufletu-nsingu'at : ńu te-ascunde că te găsesc. Ce face tu ? Vino-ncoa' neg'o, vino-ncoa'. Bunică-ta te cheamă... vina e-a albului, plăteşte neg'u' ! Vino-ncoa' fiule : spune-mi adevăru'... Vina e-a albului, plăteşte neg'u' !...

Pentru ceilalţi, Filomeno putea fi chiar el, în carne şi oase. Însă Rosario avea dreptate : era mai degrabă un spectru. Era parcă un suflet chinuit care îşi ispăşea din cauza ei păcatele.

În casa din strada Real se întoarseră zilele de lungi tăceri, de bănuieli reciproce şi certuri din senin, pentru orice pretext. Bătrînii servitori pierdură favoarea stăpînului şi veniră alţii de la plantaţie. Pînă şi Rosario îi displăcu *señoritei*, cu un comision pe care-l făcuse pe dos, şi cu greu căpătă iertarea. *Doña* Celia renunţă să mai meargă la slujba de prînz duminica, precum şi la serbările de San Sebastian şi de ziua Maicii Domnului de la Paz. Nu voia să vadă pe nimeni.

Don Lorenzo însă avea temeri cu totul diferite de cele ale soției lui. În timp ce ea nu se gîndea la altceva, surdă în fața înspăimîntătoarelor vești despre molimă pe care *don* Lorenzo le citea cîteodată cu voce tare din scrisori și ziare, el nu se mai gîndise deloc la Caniquí.

În ciuda agresivului lui optimism verbal, atunci cînd i se vorbea de panica ce se răspîndea prin tîrg, plantatorul nu înceta niciodată să se gîndească la iminența pericolului.

În martie, consiliul comunal din Trinidad făcu publice primele măsuri preventive. Începură să se construiască barăci, în afara orașului, pentru a-i adăposti pe cei atinși de molimă. Se va amenaja un cimitir special, pe lîngă Boca. Se numiră medici pentru spitale și pentru vizite care începură imediat să-și administreze rețetele. La intrările în oraș se înființară birouri de carantină.

Într-o seară, în mijlocul serioaselor lui preocupări, primarul primi vizita părintelui Remigio. În ciuda așteptărilor zelosului conducător, musafirul lui nu venea să-i vorbească despre vreun subiect legat de molimă...

O doamnă, care dorea să-și ascundă numele, voia să elibereze tîrgul de altă amenințare decît holera, care însă neliniștea și ea, în mod evident, populația. Și în acest scop trimitea o mare sumă de bani consiliului comunal, pentru a pune la preț capul banditului Caniquí.

Don Pedro Gabriel Sánchez trebui să accepte cererea. Adună hîrtiile — într-una din ele stăpînii sclavului renunțau la toate drepturile lor asupra evadatului — și banii. Cîteva zile mai tîrziu apăru și decretul.

Căutarea sclavului nu avu alt rezultat decît creșterea panicii.

Mărturiile începeau să fie contradictorii. În aceeași zi și la aceeași oră, niște soldați cercetau peștera de la Cantoja unde tocmai fusese văzut banditul, iar un comi-

sar de poliție trăsese în el, printre manglierii de la Casilda. Printre sclavi, ubicuitatea lui Caniquí era lucru dovedit. Se molipseau de la stăpînii lor de îngrijorarea fricoasă față de primejdia molimei, iar în sensibilitatea lor copilărească, atentă la cea mai mică alarmă, panica tuturor creștea în intensitate. Caniquí se arăta cu figură omenească la lumina zilei. În același timp vorbeau cu el la Popa și primeau de la el mesaje pe lîngă Barranca, pentru *don* Pedro Sánchez. Urmăritul nu-și putea explica înverșunarea primarului împotriva lui. Iar *don* Pedro nu se putea îndoi de toți mesagerii, căci unii din ei erau oameni demni de toată încrederea...

Noaptea, după cum susțineau cei mai creduli și mai ignoranți, Caniquí se ivea cu transparențe luminoase, de fantomă, în curțile caselor. Însă fantoma nu se mărginea să facă să latre cîinii și să plîngă copiii, în timp ce bărbații și femeile fugeau îngroziți ; mai fura și găini. Trăseseră după el cîteva focuri, însă în zadar.

În curînd toate hoțiile, omorurile și alte fapte sîngeroase, precum și fuga altor sclavi, îi fură atribuite lui Caniquí. Pentru atacul cetățeanului José Estanislao Valdespino petrecut la drumul mare, la o jumătate de leghe de tîrg, fusese prins și dat în judecată un soldat din compania a patra a batalionului de la Tarragona. Victima, sigură că atacatorul era alb și spaniol, îl identifică pe deplin pe răufăcător, prins cu obiectele furate în mînă. Însă acuzatul negă că ar fi comis el însuși delictul. Spuse că un mulatru-metis, înalt, bine făcut... și cu niște dinți mari, ca de cîine, îl obligase să ia lucrurile. Caracterizarea grosolană a lui Caniquí îi făcu să rîdă pe cei ce-l cunoșteau bine pe bandit. Totuși, pentru judecătorul de instrucție al cauzei, spaniol ca și soldatul, povestea atîrnă mai greu decît acuzația concretă și hotărîtă a victimei. Domnul Valdespino, cubanez din naștere și cu renume de răsculat, rămase, chiar pentru mulți dintre prietenii săi, un mincinos din pasiune politică.

În altă noapte, aproape de piațeta Paula, un comisar de poliție îl identifică pe tîlhar și fără o vorbă își descărcă în el armele. Dar oricît de mult fu căutat apoi, cu ajutorul curajoșilor cetățeni care veniră la timp și traseră și ei cîteva focuri asupra umbrei pe care o văzură fugind, nu putu fi găsită nici măcar o urmă a banditului.

Don Pedro Gabriel Sánchez, care la început refuzase să acorde cea mai mică importanță celui urmărit, nu întîrzie să-i simtă pe propria piele îndrăzneala. Pe masa lui, fără ca nimeni să-l poată informa cum ajunseseră acolo, găsi de trei ori cîte o misivă din partea banditului, scrisă chiar de mîna lui și semnată „Filomeno Bicunía Caniquí" pentru a nu lăsa nici o îndoială.

Într-o seară, întorcîndu-se singur de la moșia lui, Santa Isabel, unde se grăbise să-și mute familia, pe cînd se odihnea după scuturăturile trăsurii, în fotoliul său larg de piele din salon, *don* Pedro își auzi vizitiul tocmindu-se pentru nutrețuri cu un vînzător ambulant. După ce se înțeleseră din preț, vînzătorul intră să-și lase marfa în grajdurile casei.

Cîteva minute apoi, *don* Pedro văzu un om în fața lui, care îndrepta spre el o pușcă din cele numite „sînețe".

— *Don* Pedro, acum mă cunoști ?

Vînzătorul de fîn nu era altul decît Caniquí în persoană.

— Nu te mișca, nici nu striga, că n-o să-ți fac nimic acum...

„Acum" răsună cu un înțeles foarte limpede în urechile domnului primar.

— Dar spune-mi, *don* Pedro : de ce mă urmărești ? Doar vezi că nu sînt rău, căci dacă aș vrea, te-aș ucide.

Don Pedro nici nu se îndoia. Surpriza îl paralizase. Caniquí se exprima cu aplomb, sigur de el. Îl considerase mereu un negru isteț, însă umil, incapabil de atîta îndrăzneală. O clipă crezu chiar în puterile misterioase

ale fugarului. Vorbea ca o altă persoană, cu pronunție aproape corectă. Însă zîmbetul era același. Dinții lui...

Promise că n-o să-l mai urmărească, și „sîneața" dispăruse în legătura cu fîn care urcă imediat de pe jos pe capul negrului și ieși cu el pe ușă. Cînd *don* Pedro își învinse uimirea și începu să strige, legătura de fîn și vînzătorul dispăruseră. Nici trecătorii și nici vecinii nu văzuseră nimic. Pînă spre nouă seara ținu căutarea. *Don* Pedro, mîhnit și pocăit în urma scandalului, obosit să repete tuturor povestea, crezu că-și pierde mințile cînd la ora aceea îi sosi știrea că la Casilda, într-o prăvălie de alimente, banditul Caniquí făcuse act de prezență, pe la vreo șapte jumătate, luînd cu violență cîteva articole.

XIII

HOLERA

„Oct. 16th, 1665. *Thence I walked to the Tower; but Lord! How empty the streets are, and melancholy, so many poor people in the streets full of sores; and so many sad stories overheard as I walked, everyboldy talking of this dead and that man sick, and so many in this place and so many in that...*"

Samuel Pepys, *Diary*[1]

Aşa cum se întîmplă cu toate cele lumeşti, îngrijorarea iniţială a celor cîţiva bărbaţi se răspîndi la început ca o spaimă înlăcrimată, dar tăcută, printre mame.

Semnalul trecu în şoaptă de la o familie la alta, printre notabilităţile oraşului. Repede, la plantaţii şi la moşii! Trebuie luate cele necesare pentru o şedere lungă, fără nici un fel de contact cu oraşul. Rufărie, frunze pentru

[1] „Apoi am luat-o pe jos pînă la Turnul Londrei. Vai, Doamne, ce pustii şi triste sînt străzile! Şi ce de oameni săraci şi bolnavi pe stradă, plini de bube! Cum umblau aşa, n-am auzit oamenii povestind decît întîmplări triste, toată lumea vorbind despre cutare care-a murit, cutare care-i bolnav, că sînt atîţia peste tot..." (engl.). S. Pepys, *Jurnal*, traducere de Costache Popa şi Ileana Vulpescu, Editura pentru literatură universală, Bucureşti, 1965.

infuzii, mirodenii, apă de colonie, lumînări pentru ofrande. Cei mai prudenţi epuizară toate rezervele de clor. Interveni primarul...

Creşterea evlaviei în faţa altarelor din case compensa pentru mulţi lipsa de strălucire şi graba cu care se desfăşurau ceremoniile religioase, poate cele mai importante din an. La slujbele săptămînii mari participă doar mulţimea de ţărani, săraci şi sclavi, incapabili să-şi dea seama de situaţie.

Printre familiile care nu puteau spera să plece la ţară nu se vorbi totuşi deloc de lipsa de strălucire a serbărilor.

Copiii se simţiră parcă pedepsiţi cu duioşie. Nici o bomboană, nici o vizită neprevăzută la bucătărie, nici o petrecere cu ceilalţi prieteni, nici măcar plimbarea nevinovată de fiecare seară, cu servitoarea! Iar la cel mai mic gest de oboseală, exces de plîns, sau căscat brusc, pat şi purgative.

Nu puţine cămine acceptară o separaţie provizorie. Fetele mai mari cu familia cutare, băieţii cu rudele, la moşie. Mama, eroică şi resemnată, rămînea în oraş lîngă soţul, medic sau funcţionar, refuzînd să fugă.

„La ţară! La ţară cine poate!"

Cei care pot, iau cu ei foarte puţini servitori. Doar pe cei indispensabili dintre cei mai tineri şi sănătoşi. De preferat mulatrii mai deschişi la culoare. Molima prinde mai ales la negri, la africani. E blestemul — după părerea doamnelor creştine şi albe — ce cade pe rasa inferioară: rodul infernului, izvorul tuturor relelor...

Pregătirile durează zile întregi. Şi din capitală sosesc mereu veşti, comentate numai de cei mari, seara, printre spaime şi consolări reciproce. Tatăl se roagă şi el la altarul din casă înainte de culcare. Toată noaptea ard lumînări. Pînă cînd — în sfîrşit — soseşte dimineaţa plecării la plantaţie sau la moşie, în zori, fără zgomot şi fără

veselie. În casă rămîn doar sclavii. Sau vreo rudă săracă, căreia nu-i e frică.

Se fac auzite recomandări de curaj și calm. Nu trebuie exagerate temerile populare printr-o fugă în masă. Răul atacă la fel în orașe ca și la țară. Cel pe care l-a însemnat Dumnezeu, acela va primi oricum ce este al lui. În nici o mînăstire din capitală nu intrase molima.

Pe la sfîrșitul lui aprilie, cînd sosiră vești demne de crezare că la Havana erau patru sute de morți pe zi, fuga spre țară apropie, în aceeași zi, pe drumul văii, înainte de răsăritul soarelui, oameni ce nu se văzuseră cu săptămînile, deși fuseseră întotdeauna prieteni buni.

— Cum asta ? Vă credeam la fermă...

Frica altera în minți noțiunea timpului.

— Și nunta ta ?...

— Nu știu...

Logodnicii întîmpinau dificultăți cu actele. Alții, dimpotrivă, își surprindeau prietenii :

— Știi că Joaquinita și Manolo s-au căsătorit și au plecat imediat la Camagüey ?

Despre toate vorbeau norocoșii fugari, în afară de motivul exodului. Începeau să simtă în tot trupul bucuria splendidei dimineți de aprilie, lipsindu-le din ochi priveliștea orașului condamnat la moarte. Fiecare răspîntie a drumului și despărțirea care urma reda fețelor și glasurilor vioiciunea de altă dată. Imediat se alcătuiră proiecte de sindrofii și serbări. De Sfîntul Ion, de Sfîntul Petru, de Ziua Maicii Domnului del Carmen... Nici cei mai optimiști nu vorbiră însă despre serbările din mai...

Cu toate acestea, în luna florilor, consacrată Fecioarei, tîrgul avu parte de mari solemnități. În contrast cu golul din naosurile centrale, rezervate privilegiaților absenți, poporul invadă bisericile. Se înmulțiseră lumînările, acatistele, penitențele voluntare. Slujitorii Atotputernicului simțiră că pe umerii lor omenești apăsa o responsabilitate, o povară, ieșite din comun. Iar cutiile milelor de-

veneau şi ele dintr-o dată mai grele, pline de monezi de argint şi de aur.

Se apropiară căldurile. Ca în fiecare an, medicii observară creşterea treptată a tulburărilor de stomac. Şi după fiecare mică panică de la început, urma dorinţa nervoasă de a-i îngriji şi arăta tuturor pe convalescenţi. Niciodată numărul cazurilor fatale nu păru mai mic.

Pe la începutul lui iunie sosiră veşti liniştitoare. La Havana molima se dădea în mod sigur învinsă. În catedrală un *Te Deum*, solemn consacra oficial biruinţa. În această privinţă scrisorile domnului primar erau la fel cu cele ale lui *don* Lorenzo de Pablos, scrisori pe care excelentul conte de Villanueva, nesocotind carantina, le expediase întotdeauna cu promptitudine. Despre victime încetă să se mai vorbească, ca după o bătălie cîştigată.

Însă molima îşi urma drumul, spre interiorul insulei. *Don* Pedro, sprijinit de o mică majoritate a consiliului, interzise vehiculelor trase de cai accesul pe străzile Macico şi Gutiérrez. Trinidadul trebuia să se lipsească şi de sărbătorile sfinţilor Ion şi Petru : zilele celei mai mari veselii populare din an... şi cu cel mai mare dever pentru spanioli, stăpîni ai tuturor prăvăliilor oraşului. Serbarea militară a Corpus[1]-ului, se mărgini şi ea la ceremoniile indispensabile, fără defilarea trupelor şi fără drapele pe străzi. Nu avură loc petreceri publice sau familiale : nici baluri şi nici jocuri...

În tot acest timp, poporul, cu încetineala mijloacelor sale de percepţie, era treptat pătruns de groază. O groază difuză, în faza unei ameninţări mult mai înspăimîntătoare decît însăşi moartea, la care de fapt se rezuma foarte precis panica oamenilor cultivaţi. Groaza turmei, înfricoşate de ceva necunoscut, a cărui origine, formă şi natură abia dacă o înţelegea. Molima, ciuma, holera... Vorbele nu spuneau nimic nici memoriei şi nici experien-

[1] *Corpus Christi*, sărbătoare religioasă catolică (n.t.).

ței nenumăraților nefericiți care formau probabil mai mult de două treimi din populație.

În mințile pentru care groaza era o stare obișnuită, ideea de moarte dădu frîu liber tuturor superstițiilor. Stăpîni și sclavi încercară să găsească legături între cele mai simple gesturi și cuvinte și legile de nepătruns ale destinului. Croncănitul unei cucuvele, o pisică, mișcarea unui scaun gol împins de un curent de aer, lătratul vreunui cîine îndepărtat, spargerea unei piese din veselă sau a unei oglinzi ; totul întrerupea mișcările și preocupările obișnuite, accelerînd bătăile inimii și alterînd vocea, privirea sau așezarea lucrurilor cu tremurături și fiori de nestăpînit. Fură văzute bîntuind persoane dispărute de mult dintre cei vii. La trecerea dintr-o cameră în alta, cu toate precauțiile și cu toate luminile, fură văzute fantome ale fiilor îndepărtați sau morți, ale părinților și fraților pierduți în naufragii, călători ce nu se mai întorseseră niciodată.

Don Pedro Sánchez afirmă în zadar că banditul Caniquí dispăruse : pescarii continuară să-l vadă pe drumul spre Casilda, iar în multe case se vorbea cu dezgust și groază despre credința, din ce în ce mai puternică printre servitori, că în fiecare noapte Caniquí intra pe o fereastră în casa din strada Real... Bătrînul conac căpătă un prestigiu blestemat care obligă multe persoane pioase să facă un mare înconjur mai degrabă decît să treacă prin apropierea lui. La miezul nopții, după cum se spunea mereu, și nu doar pentru dezmințiri, se auzeau voci și gemete stranii. Despre bătrîna neagră, pe care tot tîrgul o știa de străbunică a temutului bandit, nu se mai știa de mult nimic sigur. O omorîseră și o îngropaseră în curte, după unii ; după alții, încă trăia, însă era nebună ; în nebunia ei vorbea despre lucruri pe care lui *don* Lorenzo de Pablos — sau soției lui, după cum povestitorul aparținea unuia sau altuia dintre sexe — nu-i convenea să

le dezvăluie. Secrete teribile, din trecutul lui *don* Lorenzo, după bărbați, sau al *doñei* Celia de Arriaga, după femei. Pentru sclavi, *nemine discrepante* [1], *ma* Irene rămînea băgată într-o groapă, pînă la umeri. Cele știute de ea puteau s-o coste viața dacă le repeta.

Vești demne de crezare sosiră de la Villaclara. *Don* Pedro Sánchez află că, într-o ciocnire, Caniquí fusese rănit mortal de către cetățeanul José Hernández Visiedo, care organizase o trupă de oameni bine înarmați și hotărîți să termine odată cu îndrăznețul bandit. Moartea acestuia era dată drept sigură. Toți oamenii din grup, după ce-l urmăriseră trăgînd după el și văzuseră urme de sînge pe drumul fugarului, îl văzură dispărînd în abis, într-o rîpă adîncă din munții Escambray. O zi întreagă, domnul primar nu se mai gîndi la holeră pentru a da veștii celei bune cea mai mare publicitate posibilă.

În imaginația negrilor, vestea nu produse nici o senzație. Cu treizeci de ani în urmă fusese declarat mort și Indianul Martín, bandit renumit de la începutul secolului, căruia îi era atribuită strania preferință gastronomică pentru limba de vacă. Încă se mai pomenea de numele victimelor lui : *doña* Catalina Velis, *don* Francisco Ruiz, *don* Tomás Farfán. Și se mai găseau încă resturi de vite sacrificate doar pentru a li se smulge mîncarea dorită. Dincolo de timp și de moarte, Indianul Martín continua să-i îngrozească pe țărani. Pe lîngă Vueltas, de-a lungul pîrîului Aguas Azules, Caniquí își pierdu numele și faima proprie pentru a deveni fantoma Indianului Martín.

Iar în imaginația bolnavă a oamenilor din oraș, legenda Indianului, Caniquí și holera formară o ciudată trinitate a infernului...

Pînă și albii se îndoiră.

---

[1] Fără excepție (lat.) (n.t.)

Din patria mumă, în septembrie, sosiră ordine urgente să fie celebrată cu tot fastul proclamarea *doñei* Isabela a Doua, doamnă şi regină a Spaniilor. Regele fie că murise iar ştirea morţii lui întîrzia, fie că va muri fără îndoială în scurt timp. Orice speranţă de a-i prelungi viaţa pînă la încheierea unui acord oarecare cu susţinătorii partidului carlist fusese pierdută. Războiul civil va fi o luptă pe viaţă şi pe moarte...

În cercurile oficiale ale tîrgului, proclamarea se impuse ca o trecere în revistă a forţelor, pentru propria apărare. Răsculaţii îşi răspîndiră cu o copleşitoare eficienţă proorocirile alarmante : tronul imperial al Spaniei cădea. Iar o dată cu proclamarea republicii în patria mumă, insula Cuba, acum asemănătoare unui loc asediat, se va vedea în curînd liberă de guvernul ei militar despotic.

În ciuda ameninţării molimei, cîteva familii se întoarseră de la moşii. Absenţa de la serbări era socotită ca act suspect...

Într-o seară de octombrie, obosit de pregătirile pentru marea solemnitate, *don* Pedro Sánchez primi vizita doctorului Bernal. Cei doi vorbiră puţin şi pe şoptite. Iar paloarea şi nervozitatea musafirului se transmise imediat gazdei.

— Ce facem doctore ? — întrebă îngrijorat primarul.

— Adevărul, *don* Pedro — răspunse medicul. Proclamaţi adevărul, care este şi va fi întotdeauna deasupra tuturor capetelor, fie ele încoronate sau nu...

— Dar... sînteţi sigur ?

— Formă albastră şi algidă, predominînd simptomele digestive, repetă medicul, ca şi cînd ar fi vorbit singur, pentru a-şi risipi propriile îndoieli. Culoare violacee pe buze, la încheieturile mîinilor, la subţiori şi la picioare ; diaree lăptoasă, sughiţuri, crampe, eructaţii... M-au chemat la vreo trei ore după ce începuse atacul. Şi n-am putut să fac nimic, *don* Pedro. Prea ducem lipsă de toate

pentru a risipi într-un caz disperat, al unui bătrîn sclav, puținul amoniac și acetat de morfină de care dispunem...

— Și ce vreți dumneavoastră să fac ? Doar știți ce înseamnă aceste serbări. În toată insula se fac pregătiri extraordinare. Aceeași neîncredere generală, lipsa de credință în ceea ce facem cu toții, dau naștere la exagerare și la paradă. S-au adunat donații de peste zece mii de *duros* pentru serbări...

— În timp ce pentru lupta împotriva morții abia s-au strîns o mie !

— Iată condiția umană...

— Noi oamenii nu sîntem decît ceea ce sîntem făcuți să fim, *don* Pedro. Viața asta oribilă din nefericita noastră țară ne face imbecili, idioți, orbi în fața realității, în timp ce ne riscăm viețile în fiecare moment pentru niște minciuni ridicole, importate din Europa !

— Fiți prudent, doctore !... În spatele ușii ne spionează cineva. Amintiți-vă că și eu sînt născut în Cuba...

Te Deum solemn. Consum de muniție și defilări ale trupelor pe străzile împodobite cu roșu și auriu.

În micul pavilion construit în piațeta Paula străluceau portretele majestăților lor, între oglinzi și cortine de damasc puse la dispoziție de notabilități. Printre coloane erau agățate globuri și candelabre de cristal ale căror lumini erau multiplicate de oglinzi. Pe cornișa intrării principale se vedea un grup reprezentînd Cartea Hrisoavelor deschisă, unde era însemnată legea a doua, articolul cincisprezece, alineatul al doilea, susținută de Spania stăpînitoare pe scutul purtînd însemnele regale. În celelalte părți, busutri ale amiralului Cristofor Columb și ale curajosului Hernán Cortés. Micul pavilion, în formă eliptică, era sprijinit pe douăsprezece frumoase coloane ionice împodobite cu albastru, și cu trei intrări, deasupra cărora se ridicaseră tot atîtea inscripții.

Una din ele: „Prealuminatei doamne Maria Isabela Luisa de Bourbon, recunoscută şi aclamată ca prinţesă moştenitoare a regatului de către cetăţenii trinitarieni". Alta: „Armata, pregătită să-şi verse şi ultima picătură de sînge în apărarea drepturilor regelui, stăpînul nostru, şi al auguştilor săi urmaşi". Şi o lozincă: „Curaj, unire, credinţă".

A treia, tot o lozincă: „Pace, belşug, prosperitate".

Marele bal oficial avu loc a treia zi. De-a lungul celor trei zile cît dură serbarea, poporul cîntă, dansă şi jucă fără încetare. În unele crîşme din cartierele sărace, nepregătite pentru marele eveniment, se epuizară resursele de *fuerte*, rachiul preferat de negri pentru efectele lui rapide...

Între timp, vecinii îngroziţi aflară că dintr-o căsuţă de pe strada Media Luna, unde locuia o văduvă cu şase copii de diferite vîrste şi cu doi sclavi bătrîni, rămăşiţele dezastrului unei vechi familii bogate, fuseseră scoase pe furiş, la miezul nopţii, în cele trei zile de veselie populară, nu mai puţin de şase sicrie. Fiul cel mare se întorsese cu cîteva zile înainte dintr-o călătorie. El, încă bolnav, şi sora cea mai mică, scoasă la timp din casă de vreo persoană miloasă, erau singurii supravieţuitori ai familiei.

Marele bal oficial avu loc în seara celei de-a treia zile. Pentru participanţi, cu excepţia tinerilor iresponsabili sau a celor cu minte puţină, cele trei ore în care domnul locţiitor al guvernatorului îi obligă, prin prezenţa sa, pe ceilalţi să rămînă în strălucitorul pavilion, fură cele mai zbuciumate ale tragicei farse. *Rigodonul*, dansat cu gîndul aiurea, turnă gazul umilinţei peste focul sentimentelor aristocratic-regaliste ale organizatorilor. Se consideră chiar că nu asemenea dezastru social putea fi luat drept insultă, căci *rigodonul* era dansat la Trinidad la orice petrecere de familie creolă, nefiind cu nimic mai prejos decît cel dansat la palatul regal din Madrid. Însă

în ciuda ațîțărilor, a amenințărilor ocolite și a echivocii mîini întinse de circumstanță la împărțirea invitațiilor, adevărul apăru evident ; participarea nu numai că fusese redusă, ci și pestriță, foarte diferită de cea a marilor serbări populare ale orașului.

În aceeași noapte fugiră din nou din oraș, în grabă, mulți dintre credincioșii supuși ai noii regine — unele doamne chiar în toaleta de bal, doar cu un palton pe deasupra.

La aceeași oră, în cimitirul improvizat prin prudența consiliului comunal, un grup de umbre negre și mișcătoare, la lumina gălbuie a unui felinar, înmormîntau cu aceeași grabă îngrozită șase fantome țepene, învelite și legate în pînza albă, șiroind de clorură...

A doua zi, trecuse de zece dimineața și pe străzile orașului, încă pavoazate, abia dacă se vedea silueta ca de pasăre a vreunei bigote ce se ducea sau se întorcea de la biserică cu un pas forțat, contrastînd cu încovoierea umerilor, asemenea unui om ce se știe urmărit. Lăptarii, cu vacile după ei, și negustorii ambulanți cu măgărușii și cărucioarele, își trimiteau strigătele spre porțile și ferestrele închise ale unui oraș pustiu. Se deschidea o poartă, cînd și cînd, într-o liniște ciudată. Și cu aceeași grabă, după ce se primea marfa, poarta se închidea din nou. Molima, după cum se auzise, apărea din emanațiile pămîntului, din aer, din presiunea atmosferică, din electricitate. Se bănuia că exista o anumită legătură între contracțiile trupului unui holeric și descoperirile științifice privind fenomenul cunoscut sub numele de galvanism. Influența cometelor și a aștrilor trebuia și ea luată în considerație ; se vorbea de o „ploaie de stele" care avea să fie văzută pe cer înainte de sfîrșitul anului... Toate discuțiile discrete, pe șoptite, din noaptea dinainte, îi făceau pe oameni să rămînă în dormitoarele sau în casele lor, temători pînă și de contactul cu aerul...

Vîntul slab şi călduţ al acelei dimineţi de octombrie avea totuşi ceva nou cu care să se joace pe străzile tîrgului, cu totul străin de spaimele locuitorilor. Erau miile de hîrtiuţe albe, albastre şi verzi, distribuite din belşug în timpul serbărilor, cu poezii spre lauda reginei :

„Frumoase fecioare, pudice matroane,
Venerabili bătrîni, copii năzdrăvani,
Populaţi văzduhul celor cinci zone
Cu cîntece şi acord diafan,
Căci salica lege zace lovită,
Din nou vom trăi vîrsta aurită..."

În casa din strada Real, carantina specială instituită de *doña* Celia împotriva clevetirilor oraşului produse un efect neaşteptat : doar *don* Lorenzo participă la îngrijorarea populară faţă de înaintarea molimei. Punînd mereu la îndoială foloasele panicii, preferă să tacă şi să se menţină pe poziţie decît să se alăture, cu ai săi, exodului creolilor bogaţi.

Şi astfel mama, necunoscînd adevăratul pericol şi obsedată de groaza ei de scandal în urma întoarcerii sclavului răzvrătit, hotărî neclintită că ea şi fiica ei vor rămîne în oraş. Molima, pentru ea, nu era altceva decît pretextul ridicol repetat nu o dată de Mariceli sau de sclavi, în curtea mare, de cîte ori îi prindea — pe prima cu Rosario şi pe negri între ei — vorbind în şoaptă, cu capetele alăturate, cu sprîncenele arcuite, cu gura întredeschisă : nu suporta să vadă că oamenii stau la bîrfă ! Încă din tinereţe, aceste discuţii în secret însemnau tot atîtea atacuri calomnioase şi gratuite la legitima ei mîndrie de femeie virtuoasă şi soţie credincioasă. Despre holeră nu avea o idee precisă. Nici nu se temea de moarte mai mult decît de răutatea oamenilor. Privea cu repulsie pînă şi sfînta spovedanie. Trecea odată cu evlavioasele, spovedindu-se în grabă, întorcînd capul...

Din ograda sclavilor, unde îngrozitoarea amenințare prinse foarte repede, Mariceli primi prin Rosario toată panica și fanteziile fricii populare. Simțul mai dezvoltat al realității, credința ei și egoismul specific de ființă nefericită, o făcură totuși, cu tot incredibilul superstițiilor, aiurelilor și copilăriilor pe care i le repeta mereu Rosario, să respingă o bună parte din groaznicul adevăr. Avu imediat ideea unei pedepse divine. Simți revelația ca fiindu-i proprie, deși chiar Rosario i-o sugerase de atîtea ori. Și de atunci îi fu ușor să-și domine teama, chiar dacă, auzind de apropierea la care se găseau unele victime — chiar în străduța Guaurabo, la doi pași de fereastra ei — instinctul de conservare o trăda. Ca și în sfînta scriptură, epidemia va plivi de buruieni pămîntul trinitarian. Judecata lui Dumnezeu trebuia să fie dreaptă, așa cum era fără drept de apel.

Cu toată credința, Mariceli cedă încet-încet panicii. Clopotele mînăstirii nu încetau să azvîrle în aer, scoțîndu-le din trista casă, dangătele lor funebre. Nu se mai puteau număra cele cinci bătăi cu care se vestea moartea unui bărbat sau cele trei, dacă sufletul care tocmai se întorsese la sînul Domnului era al unei femei. Clopotele începeau să bată de la cinci dimineața, o dată cu *Ave Maria*, pînă la *Angelus*, întrerupîndu-se doar o dată pentru a anunța liturghia. Incapabilă să-și concentreze atenția asupra lucrului, Mariceli calcula cu înfrigurare terminarea liturghiei... și aproape la momentul în care o aștepta, reîncepea chinul clopotelor. Se ruga mereu și mereu pentru sufletul victimelor. Lîngă ea, în colțul camerei, *doña* Celia și Rosario se rugau și ele. Capela cea nouă îi inspira acum o groază nemărturisită, împreună cu vocea lui *ma* Irene, de cealaltă parte a ușii încuiate, amestecînd în rugăciuni confuze sfinții cu zeii ei barbari.

Străină de cele ce se întîmplau în jur, bătrîna sclavă vorbea mereu cu fantomele trecutului ei. Accesul celor-

lalţi sclavi în camera bătrînei fiind interzis, aşa cum hotărîse stăpînul, Rosario era unicul ei public. *Ma* Irene n-o mai recunoştea, numind-o în fel şi chip, aşa cum îi sugera memoria ei confuză. Astfel o auzi într-o dimineaţă Mariceli făcînd-o din nou ipocrită, „mironosiţă", pierzania bărbaţilor. Elegbará o să vină s-o ia, o s-o tîrască de păr, o să-i preschimbe pielea albă şi trandafirie în neagră şi leproasă, iar în iad, draci negri o să-i înfigă în trup fiare înroşite. Vocea tremurată a lui Rosario o apăra de grozăviile acelea, făcînd-o pe *ma* Irene scorpie ingrată şi înmulţind ameninţările chinurilor infernale care-i vor fi sortite cînd îi va suna ceasul să apară, cu sufletul încărcat de remuşcări şi fără speranţă, în faţa Domnului.

Nu o dată Rosario fugi să-şi caute stăpîna pentru a-i spune că *ma* Irene murise. Într-adevăr, bătrîna părea să se apropie de sfîrşit. *Doña* Celia şi fiica ei se aventurau în camera întunecată, impregnată de o duhoare insuportabilă ; nu o dată se rugară pentru sufletul sclavei... şi din nou fugeau, în ciuda bunelor sentimente, auzind o bîlbîială stranie din gura ei, sau zărind o mişcare neaşteptată a ochilor înceţoşaţi de moarte.

Don Lorenzo aproape tot timpul absent, în vîltoarea neîntreruptă a afacerilor lui, află astfel într-o bună zi că bătrîna lui doică nu mai dădea semne de viaţă de cîteva ore.

Intră în cameră vizibil emoţionat. Spuse ceva, ce îi sună a reproş, *doñei* Celia. De ce o ţineau pe nefericita sclavă în părăsire ? Acolo era un focar de infecţie. Mare minune dacă n-o să piară toţi din casă ca muştele...

Rămase un moment lîngă trupul neînsufleţit, fără a scoate un cuvînt. Apoi se aplecă, luă în mînă braţul moale al bătrînei, căutîndu-i zadarnic pulsul. Deschise cu degetele una din pleoapele închise. Şi rămase din nou nemişcat o clipă, cu atitudinea de neconfundat a supremului respect.

În sfîrşit, dîndu-se înapoi cîţiva paşi, se întoarse spre uşă.

— Dă-mi nişte alcool, Rosario, porunci.

Apoi, în curte, faţă de soţia lui, în timp ce-şi ştergea mîinile, hotărî ce trebuia făcut.

— Să n-o atingă nimeni şi să nu intre nimeni în cameră. Cînd o să vină nişte oameni, Rosario, să intre numai ei. Şi imediat după aceea să închideţi uşa pînă mîine, cînd o să vină s-o curețe...

Rămase ca în aşteptare, în faţa mamei şi fiicei :

— Şi voi de ce nu plecaţi la plantaţie ? Ce faceţi aici ?

— Aşteptam hotărîrea ta, îndrăzni timid mama.

— Dar Rosario vine cu noi, sublinie Mariceli.

— Hai ! Pregătiţi-vă şi plecaţi cu Domingo... Eu trebuie să plec mîine în zori, dar am alt drum.

— Chiar acum ? întrebă *doña* Celia, alarmată poate mai mult de neprevăzuta călătorie decît de însăşi apropierea pericolului.

— Cum vrei. Dar cel mai bine ar fi să nu pierdeţi timpul. A fost destul de imprudent că aţi rămas pînă azi la Trinidad. Tîrgul întreg e un cimitir. Nu se vede nici un suflet pe străzi. De-abia dacă au mai rămas în viaţă trei doctori. Oamenii mor pe stradă şi nu se găseşte nimeni să le îngroape cadavrele. Azi-dimineaţă pe strada Gutierrez, am văzut căzînd un alb, probabil spaniol. În loc să-l ajute, oamenii fugeau de el. M-am apropiat şi l-am văzut palid — probabil de groază — aşezat pe pietrele trotuarului, cu mîinile ţinîndu-se de pîntec şi vomitînd. În zadar l-am întrebat să-mi spună pe cine să anunţ... Cred că e un băiat de la prăvălia lui *don* Antero Puig. Am stat lîngă el vreun sfert de oră aşteptînd un negru pe care-l trimisesem după doctorul Bernal, şi m-am hotărît să plec, căci aveam impresia că nici negrul nici doctorul n-o să mai vină. Am bătut la poarta casei, cred că era a lui Tomás Rosado, şi nu mi-a răspuns nimeni. Nici un suflet de om n-a apărut, mai bine de

un sfert de ceas, iar sărmanul nefericit agoniza în mijlocul străzii !

Clopotele mînăstirii, răsunînd cu asurzitoare putere în casă, întrerupseră povestirea. Băteau din nou a moarte, după nici măcar o oră de linişte.

Don Lorenzo, cu faţa crispată, strînse pumnii, încă îmbîbaţi de alcool, într-un gest disperat de neputinţă. Lîngă el, cu sticla destupată în mîinile tremurătoare, Rosario aştepta cu sufletul la gură răspunsul uitat la întrebarea stăpînei ei. Mariceli căuta sprijin lîngă jaluzeaua ce da spre curte, cu fruntea ascunsă în spatele mîinilor crispate. *Doña* Celia, cu braţele încrucişate pe piept, părea că se roagă. Mîinile celor patru exprimau mai bine decît feţele groaza solemnului moment. Moartea li se ivea în cale : îi hăituia. *Doña* Celia calculă efortul unei evadări ; renunţă pînă şi la ideea de a o încerca.

— Plecăm mîine. Pentru o zi...

— Cum vrei, conchise tatăl. La urma urmelor, e totuna. *Don* Juan Echenique şi nevastă-sa au plecat de la balul proclamării cu o oră înaintea guvernatorului. Le murise un sclav chiar în seara aceea. La serbare, parcă erau nebuni. Li se citea groaza pe faţă : *doña* Inés părea moartă. Au fugit din oraş aşa cum ieşiseră din pavilion. Şi nu numai că au căzut şi ei bolnavi a doua zi, dar au dus şi boala cu ei ; cred că la moşia lor nu mai e nimeni în viaţă. La plantaţia de cafea a lui Juan Francisco Ibáñez, care e vecină cu moşia familiei Echenique, au împuşcat nişte sclavi care, îngroziţi, voiau să se refugieze acolo.

— Sîntem în mîinile tale, Doamne ! — murmură *doña* Celia. Facă-se voia ta !

Dinspre stradă, clinchetul argintiu al unui clopoţel, în contrast cu dangătele sonore ale mînăstirii, atrase atenţia celor patru.

— Sfînta împărtăşanie ! exclamă sclava. Şi alergă în cameră pentru a reveni imediat cu o lumînare în mînă, în timp ce stăpînii se îndreptau spre salon.

Era a treia oară cînd trista procesiune trecea prin fața casei din strada Real : preotul, sub polog, ducîndu-i ultima împărtășanie vreunui muribund. Patru oameni de-o parte și de alta, duceau fiecare felinare cu lumînări aprinse.

De două ori se întoarse Rosario cu lumînarea ei în cameră s-o aprindă. Reuși pînă la urmă, lăsînd-o în mîinile *doñei* Celia, îngenuncheată lîngă Mariceli, în spatele porții, și deschise portița mică tocmai la timp pentru a cădea și ea în genunchi și a murmura o rugăciune. Împărtășania trecea tocmai în acel moment. Și părea că se grăbește : preotul mergea cu pași mari, fără impunătoarea atitudine obișnuită.

Don Lorenzo ezită cîteva clipe... și îndoi în sfîrșit genunchii, făcîndu-și semnul crucii.

Apoi, enervat parcă, își ceru pălăria și ieși în stradă.

Din camera ei, unde nimerise fără voință și fără a se gîndi, Mariceli auzi, ceva mai tîrziu, în salon, o serie de zgomote pe care le înțelese cu ușurință. Ridicau cadavrul bătrînei sclave.

Se duse la jaluzeaua dinspre stradă și se uită pe furiș afară. Din zi mai rămăsese o lumină vagă, mai bună totuși ca cea din cameră. Patru oameni — patru umbre firave de sclavi — duceau un sicriu — o ladă dreptunghiulară de lemn, nevopsită — în jos pe străduța Guaurabo. Balamalele porții celei mari, scîrțîind lîngă colțul camerei, dădură de știre că, pentru casa din strada Real, bătrîna *ma* Irene se sfîrșise. În depărtare, sicriul păru o insectă gigantică ale cărei picioare se strîngeau încetul cu încetul, pînă cînd dispăru după un colț al străzii.

Pe la nouă seara, clopoțelul împărtășaniei încremeni din nou mișcările celor trei femei, ocupate să umple un cufăr cu rufe și obiecte diverse. Ecoul însă se îndepărtă în loc să se apropie. Și își reluară lucrul liniștite.

După unsprezece, ca și în nopțile dinainte, strada se animă pentru o vreme cu zgomote înfundate, parcă la trecerea aceluiași grup de oameni, ducînd mereu aceeași cutie întunecată, dreptunghiulară. Iar sub umbra lungă și rigidă, luminate de un felinar, opt, zece, douăsprezece ; multe picioare pămîntii, diforme, strivindu-se de pietrele pavajului. În spate, umbrele lor confuze se proiectau în întuneric, de o parte sau alta a străzii, urcînd și coborînd la înaintarea ritmică a felinarului.

Din camera ei, în partea cealaltă a salonului, Mariceli rămase cu privirea fixă în spatele lat al tatălui ei, aplecat deasupra biroului și părînd să lucreze, la lumina unui candelabru.

Simți o ciudată dorință să se apropie de el. Exemplul lui de seninătate în mijlocul naufragiului, de îngrozitoare resemnare în fața morții, îi dădea unitate și integritate spiritului. Rosario și mama, mereu tăcute și din cînd în cînd nemișcate, cu fețele descompuse, umblînd dintr-un loc în altul cu aceeași rochie sau obiect în mînă, fără să știe ce să facă cu ele, îi apăreau ca niște fantome, ca și cum n-ar fi aparținînd lumii la care ea se mai gîndea încă, încercînd să-și înțeleagă situația, hăituită de umbre.

Renunță totuși la gîndul ei, concentrîndu-și mai mult atenția asupra cufărului. Își auzi propria voce complezentă. De ce să care atîtea lucruri ? Doar la plantație găseau de toate. Să ia doar asta, sau asta : lucrurile indispensabile...

Își aduse brusc aminte de neobișnuita vorbărie a tatei de după amiază. Își întoarse privirile spre el, din instinct, și-l văzu cu capul în mîini, într-o evidentă atitudine deznădăjduită. O durere ascuțită i se înfipse în carne. Simți un fior și căută sprijin în coloanele patului.

— Mariceli ! Fata mea !

— Mariceli ! Stăpînă dragă !

O ideea ciudată îi dădu glas, la marginea prăpastiei :

— Mamă ! Mamă ! Să nu mă îngroape imediat !...
Mai auzi zgomote, ţipete.

Se deşteptă de cîteva ori, de-a lungul unei nopţi fără sfîrşit. Conştiinţa, la început confuză, renăscînd parcă la o realitate nedefinită, se lumina treptat.

Percepu în sfîrşit lumina nesigură a zilei. Şi-l auzi pe doctorul Bernal vorbind cu părinţii ei.

Absenţa simptomelor caracteristice. Să aştepte. Pentru moment nu au de ce să se teamă...

Adormi din nou, pentru a se deştepta tresărind. Casa părea plină de oameni. Şi în stradă se auzeau voci.

— *Ma* Irene s-a întors ! îi spuse Rosario pe nerăsuflate, speriată.

— *Ma* Irene s-a întors... repetă ea maşinal.

— E în curte. Trăieşte ! A bătut la poartă. Vine de-la cimitir. Oamenii se feresc de ea, dar vin în urma ei. Uite-i, în curte ! Stăpînul îi alungă, şi ei nu vor să plece. *Ma* Irene o îmbrăţişează pe *señorita* plîngînd : Io t'ăiesc !" strigă „Io t'ăiesc, stăpînă !" Spune că azi-noapte s-a deşteptat în cimitir şi că a aşteptat pînă au deschis-o. Îţi jur, *niña*, că mie mi se pare alta. Cunoaşte pe toată lumea, vorbeşte foarte normal. Nu-i nebună, *niña* Mariceli, nu-i nebună ! Întreabă de luminăţia-ta, de Francisco, de toată lumea. Dar după cum ţi-am spus, fără nici una din ciudăţeniile ei...

Mariceli se gîndi din nou la ultima ei idee din noaptea anterioară.

— Binecuvîntat fie Domnul ! De asta mi-e frică, Rosario ; să nu mă îngroape de vie.

— Luminăţia-ta n-o să moară, stăpîna sufletului meu. Luminăţia-ta n-ai boala aceea. A spus şi doctorul. Luminăţia-ta n-o să moară...

Şi într-o izbucnire de dragoste se aruncă spre ea şi-i sărută mîinile, gura, toate locurile unde putea să-şi lipească

buzele. Apoi se strînse lîngă ea, în pat, și continuă să vorbească în grabă. Dacă stăpîna ei moare, vrea să moară și ea și să le îngroape împreună...

Astfel le găsi *doña* Celia : îmbrățișate și amestecîndu-și lacrimile într-o resemnare blîndă, aproape bucuroasă ; pătrunse de o supremă dragoste reciprocă, sub atracția unei morți noi, a unei morți care încetase să le inspire teamă. Sufletele lor, atît de chinuite în viață, găsiseră o emoție necunoscută, în acel moment de abnegație și sacrificiu, de contopire, de dragoste omenească.

Ma Irene Quirós se întoarse, nu la mormîntul ei din ultima cameră a stăpînilor, ci la vechiul ei taburet de piele : tronul ei de prințesă *mandinga* vîndută albilor celor răi de vreun soț sau frate ce-și trădase sîngele, trădător față de Obatalá și de el însuși. Se întoarse pe tronul ei, sub platanul umbros, înconjurată de ascultătorii umili și sfioși, care sorbeau ca în extaz, a suta oară, cu repetarea vioaie, trăsătură a rasei ei copilărești, minunata istorie a reînvierii.

Poporul uită de răspîndirea lui temătoare și alergă cu mic cu mare la casa miracolului. *Don* Lorenzo, speriat de groaznica răspundere de a fi poruncit să fie îngropată o ființă vie, îi lăsă să invadeze curtea. Dădu ordin s-o curețe și s-o îmbrace în straie curate pe reînviată, și chiar el se duse s-o felicite, sincer mulțumit de *învierea* ei. Miracolul. Miracolul îi ștergea vina.

Doña Celia își împărți grija între ea și fiica ei. Înțelepciunea și judecata sănătoasă a bătrînei erau pentru ea adevăratul miracol. Înviata redevenise sclava umilă și afectuoasă, aproape o veche rudă a familiei. Preocuparea ei era *miña* Mariceli. Nici măcar o dată n-o auziră repetînd temutele ei aiureli din lunga perioadă de claustrare. Întrebă de toți vechii ei tovarăși dintre servitori, ca și cum s-ar fi întors dintr-o lungă călătorie. Și nici o aluzie la proscris nu-i scăpă de pe buze.

Între timp, vestea miracolului continuă să-i atragă pe increduli. Puţinele familii albe care mai rămăseseră în oraş trimiseră emisari ascunşi, pentru a se încredinţa de adevăr.

Don Lorenzo se alarmă în sfîrşit şi dădu ordin să se închidă *zaguánul* pentru toată lumea. Casa din strada Real îşi regăsi repede liniştea.

Iar în imaginaţia populară, prestigiul ei misterios crescu de două ori mai mult, imbold irezistibil pentru toate cugetările.

Cînd, învinşi de emoţiile zilei, se pregăteau de odihnă, clopoţelul împărtăşaniei răsună din nou în stradă.

Doña Celia şi Rosario se arătară la fereastra salonului, cu lumînările aprinse. Însă procesiunea se opri la poarta lor...

Întrebară, îngrozite.

Diaconul, prostit parcă de oboseală şi de somn, abia reuşi să explice că-i fusese imposibil să vină înainte. Toată ziua umblase.

Înştiinţarea — îşi aminti *doña* Celia — fusese trimisă cu o seară înainte, cînd leşinase fiica ei. *Don* Lorenzo, enervat, îl concedie pe ajutorul slujitorului Domnului cu cîteva comentarii nepoliticoase la adresa sfintei sale misiuni.

Procesiunea plecă în linişte. Puţinii martori din stradă ai ciudatei scene se întrebară zadarnic ce se putuse întîmpla. În casă, părerile opuse îi antrenară pe părinţii bolnavei într-o vie discuţie. Mama susţinu că trebuia să fi acceptat oricum împărtăşania : era sigură că Mariceli ar fi primit-o cu plăcere. *Don* Lorenzo, obosit să-şi tot înfrîneze violenţa caracteristică, ocărî chiar împărtăşania, calificînd-o de inumană. Nefericita fiinţă, care nu era atacată de boală, poate că n-ar fi rezistat impunătoarei ceremonii. Rosario, sub povara tăcerii ce-i fusese impusă,

şi în ciuda profundei ei credinţe, îi mulţumi stăpînului pentru aceste cuvinte.

Şi îngenuncheată între ei, cu lacrimi în ochi, se apucă cu o hotărîre vecină cu obrăznicia să implore linişte.

Şi o obţinu.

Cînd rămaseră singure, *doña* Celia o ridică cu dragoste.

Merseră, în tacit acord, la patul bolnavei.

Mariceli dormea profund.

XIV

PLOAIE DE STELE

„Năzuința de a cunoaște este primul și unicul fundament al virtuții. Cine îl iubește cu adevărat pe Dumnezeu nu poate năzui ca și Dumnezeu să-l iubească la rîndul lui".

S p i n o z a, *Etica*[1]

— Chiar dacă e treisprezece ! — răcni stăpînul cînd află despre noul obstacol ridicat în fața plecării. N-ar mai lipsi, în împrejurările astea, decît să mai pierdeți o zi ! Mîine plecați... și cu asta, basta !

Tînăra, deși slăbită după riguroasa dietă, se simțea bine. Cînd ceruse încă o zi de odihnă înainte de a se refugia la plantație, cedase nu atît în fața propunerii superstițioase a lui Rosario, ci în fața lenei ei de ființă sedentară. Tatăl, dimpotrivă, suferea după atîtea zile de inactivitate, țintuit de teama morții în liniștea de plumb a casei, în timp ce semănăturile de la ferma Güinia nu erau supravegheate. Dintr-un scrupul de conștiință rămăsese lîngă soția și fiica lui : prea rea îi era faima ca s-o mai încarce și cu acuzația de a le fi părăsit în voia soartei

[1] Traducere de Al. Popescu, Editura științifică, București, 1957.

în tîrgul devenit cimitir. N-avea nici un motiv să se ia după ce spuneau ele.

La ora cinei — frugală şi modestă, după cum cereau împrejurările — *doña* Celia nu-şi putu mînca supa. Îşi ascunse slăbiciunea, totuşi, făcîndu-l chiar pe soţul ei să protesteze împotriva puiului şi a bananelor coapte, de care, mărturisi el, se săturase pînă peste cap.

În ziua următoare însă — la treisprezece noiembrie — în timpul pregătirilor pentru plecarea aranjată, un acces brusc de vomă, cu violente convulsii, îi anihilă dintr-o dată voinţa şi conştiinţa. Căzu ca lovită de trăsnet, în timp ce se îngrijea de toate pentru ca bolnava — fiica ei — să nu se expună la vreo revenire a bolii, în timpul călătoriei...

În vreme ce tatăl, în culmea întristării, trimitea un sclav să-l aducă pe doctorul Bernal cît mai repede şi să-l caute pe unde o fi, Mariceli trecu brusc de la pasivitatea ei alintată de bolnavă, înfăşurată în şaluri şi cuverturi, la aplicarea sîrguincioasă a tuturor leacurilor cunoscute şi, din fericire, disponibile în casă.

Poţiunea antivomitivă, ventuzele cu cîrpe îmbibate în amoniac ; fiertură albă, cu zece picături de laudanum ; cataplasmele ; spălăturile cu amidon...

Şi înflăcăratele rugăciuni nesfîrşite, împreună cu Rosario, cîteodată fără cuvinte, alteori aproape cu voce tare, întrerupînd ordinele şi comentariile triste.

Doctorul Bernal, slăbit ca şi bolnava, ajunse, în sfîrşit, pe la cinci după masă.

Găsi bune cele întreprinse, examină cu destulă superficialitate pacienta şi rămase apoi un lung răstimp în faţa patului, cu gesturi sau priviri ce nu exprimau nimic în afară de propria lui sfîrşeală.

— Ce ne spui doctore ? — întrebă în sfîrşit *don* Lorenzo.

Uitînd de medic, omul vorbi despre el însuşi... Lîngă casa lui locuia un tîmplar : un mulatru liber, numit Fidel

de la Caridad. Epidemia îl obliga să lucreze zi şi noapte, făcînd sicrie. Iar blestematul era vesel, mulţumit de molimă... Nu-l lăsa să doarmă cu cîntecele şi ciocăniturile lui. Toată noaptea nu închisese ochii.

— Şi de la şase dimineaţa sînt pe drum — urmă el, după un moment de linişte, fără să bage de seamă nerăbdarea ascultătorilor lui. Nu mai pot !

Se lăsă să cadă într-un fotoliu.

— Cum o găseşti, doctore ? interveni fiica.

— Iar acum mă mai aşteaptă o vizită, acasă la familia Garmendía — o ţinu doctorul pe-a lui. Ieri le-a murit o mătuşă, sora *doñei* Carlota. Mi-au lăsat vorbă de dimineaţă şi de la familia Derchi : n-am putut să mă duc ! Cînd a venit servitorul dumneavoastră tocmai mă băgasem în pat să mă odihnesc puţin. Mă iertaţi, *don* Lorenzo, dar...

— Bine, bine, doctore, să lăsăm asta... Dar spune-mi, te rog, spune-mi adevărul...

Doctorul făcu un uşor semn din cap şi deschise ochii, cerînd discreţie. Ochii bolnavei trădau dorinţa arzătoare de a asculta şi ea sentinţa....

— Să vedem, să vedem — repetă medicul, imitîndu-se pe sine ca în norocoasele lui zile normale. Nu trebuie să ne speriem de atîta lucru. Frica face ravagii mari : voma, leşinul. Însă pînă acum nu avem de ce să ne temem...

Şi întorcîndu-se către fiica tulburată de aşteptare, încercă un gest de seninătate.

— Văd că ai ajuns un doctor tot aşa de bun ca mine. Sau chiar mai bun. O să-ţi scriu acum o reţetă, să trimiţi să ţi-o facă imediat. Suspendă fiertura albă şi dă-i în locul ei ce-ţi vor da de la spiţerie. Pe mîine...

Cînd îşi luă rămas bun, încercînd mereu să reducă importanţa vizitei lui, bolnava îi reţinu mîna dreaptă în ale ei.

— Ai grijă de ea, doctore, ca şi cum ar fi fiica dumitale ! murmură, întorcîndu-şi ochii către fiică...

— Să am grijă de ea ! — exclamă el, continuînd să-şi joace rolul. Doar vedeţi cum am sculat-o din pat : cu forţa. Numai răsfăţul dumneavoastră o îmbolnăveşte.

— Mulţumesc, doctore, mulţumesc — adăugă ea. Dumneata mă înţelegi... şi eu te înţeleg pe dumneata ! Mulţumesc... Iartă-mi, cînd îţi vei aminti de mine, toate maniile, prostiile mele de mamă şi soţie fără noroc. Am venit pe lume pentru a suferi...

O simultană explozie de suspine, la bolnavă, la Rosario şi la Mariceli, îi permise doctorului să adauge cîteva cuvinte formale de consolare şi să plece imediat, luîndu-şi mereu rămas bun „pînă mîine".

Don Lorenzo, dispărut încă de cînd doctorul îşi pregătea ieşirea, îl aştepta nerăbdător în salon...

Nici nu trecură însă de strîngerea de mînă şi de schimbul inteligent de priviri prin care cei doi bărbaţi se pregăteau să înfrunte dureroasa realitate, că Mariceli se şi ivi între ei.

Era inutil să continue să mintă. Ar fi fost dealtfel un efort prea mare pentru spiritul lui obosit. Iar doctorul Bernal nu-şi mai ascunse părerea :

— Pulsul normal, în limitele stării critice. Însă cazul este clar şi limpede : formă algidă, adinamică. Peste puţin timp, pierderea completă a cunoştinţei. Sfîrşitul va întîrzia poate cîteva ore, dar ea nu-şi va mai da seama... Deasupra tuturor, voinţa divină, care poate că ne rezervă un alt miracol. Speranţa nu trebuie pierdută niciodată ! Am lăsat oameni chiar în stare mai gravă, găsindu-i mai bine a doua zi. Dacă trece cu bine noaptea, e semn bun...

Lîngă poarta dinspre stradă, Mariceli fiind obligată să se retragă înainte ca tatăl s-o deschidă, avu ocazia să mai adauge ceva, de la bărbat la bărbat...

— M-aţi auzit. Rămîne doar miracolul, de care noi doctorii nu putem face abstracţie, însă dumneavoastră puteţi. Adevărul este că eu nu mai am nimic de făcut aici. Chemaţi-l pe doctorul Luzuriaga... dacă o mai fi trăind. Vă dăţi dumneavoastră seama pe deplin de situaţie ? Am rămas patru medici : Luzuriaga, Hernández, Pontón şi eu. Şi Barceló, felcerul, el însuşi o pacoste... Vă rog mult de tot, *don* Lorenzo, nu mă chemaţi în timpul nopţii. Voi veni mîine mai devreme, dacă dumneavoastră nu-mi cereţi altceva...

Don Lorenzo, zdrobit, îşi luă rămas bun cu cîteva cuvinte dezlînate, însemnînd o încuviinţare tacită. Rămase o clipă în pragul porţii, recunoscător brizei răcoroase, revenindu-şi parcă, pe ascuns şi cu repeziciune, înainte de a intra în casă. În stînga şi în dreapta, la acel ceas al înserării, singurătatea străzii Real îl ajută să-şi învingă propria durere, dîndu-i impresia copleşitoare a durerii celorlalţi. .

O siluetă feminină, ieşind din casă pe poarta cea mare, îi atrase atenţia cu o puternică surpriză : Mariceli, la ora asta pe stradă, singură !

Zadarnic încercă Rosario să-i explice. Muribunda îl cerea doar pe părintele Remigio, pentru spovedanie şi ultima împărtăşanie. Nimic mai pios şi mai firesc. Iar faptul că se dusese chiar fiica să-l caute pe preot, om cu mare vază, nu avea nimic ciudat...

Don Lorenzo de Pablos, în ciuda propriilor idei, descoperi în acel moment ceva nebănuit, ignorat prosteşte de el, la fiica lui. Mariceli, ieşind singură în căutarea liniştii sufleteşti a mamei, pe străzile pustii, unde fantoma morţii părea să bîntuie, strîngea într-un gest final mulţimea de amănunte ale adevăratei ei personalităţi, abia întrezărite de către el în timpul zilei. Imaginea ce şi-o formase

despre o copilă timidă, speriată, incapabilă de orice acțiuni îndreptate către un scop, și necesitînd un efort de voință și de coerență mintală, îl făcu să se rușineze, ca o dovadă a bătrîneții, a decăderii : cea mai tristă preocupare a lui de o vreme. Puterile lui nu mai erau aceleași. Și nici cîștigurile anuale. Ultimul an, soldat cu pierderea „Cándidei" și lăcomia „bunilor prieteni" din guvern care-i aranjaseră situația ce-l compromitea față de odioasele comisii de reglementare a negoțului cu sclavi, fusese dezastruos. 1833, care începuse cu amenințarea molimei și cu o accentuată stagnare a comerțului, fusese un an fără ploi, secetos ; cu gîngănii, epidemii și pierderi în masă, atît pentru recolte, arbori și animale, cît și pentru sclavi și albi... Acum moartea i-o smulgea pe buna lui tovarășă, încercata femeie ce trăise lîngă el douăzeci și trei de ani — toată viața — fără a-i da, în nevinovăția ei, nici un motiv de reproș. Își aminti de anii tinereții, cînd prezența la Trinidad a frumoasei fete din Havana provocase mari tulburări printre eleganții tîrgului. În ciuda ochilor înfundați, a cearcănelor viorii, a părului cărunt, a ridurilor săpate de ani pe frunte și deasupra gurii, figura aceea — mai mult de cadavru decît de ființă încă în viață — îi amintea cu fidelitate splendida ei frumusețe din vremurile fericite...

Părăsi camera bolnavei și se închise în camera lui. Doar cînd se socoti sigur, ca și cum s-ar fi pregătit să lucreze la vreo laborioasă socoteală cu profituri și pierderi, trecu din nou prin toate treptele durerii lui și începu să plîngă fără oprelişti, chiar dacă cu mai puține lacrimi de cum se temuse zadarnic, dorindu-le pentru liniștea lui. Batista făcută zdrențe, tamponul cu sugativă și cutiuța cu praf de zacherlină spartă cu zgomot pe podea îl consolară întrucîtva de lipsa lacrimilor.

Nici fiica, senină și coordonîndu-și cu dragoste mișcări și cuvinte, cînd urmărind indicațiile preotului, cînd ajutînd-o să se ridice sau consolînd-o pe bolnavă, nu găsi lacrimi imprudente în ochii ei, acum roșii și inflamați, căci nu încetase din plîns toată ziua.

Trista ceremonie produse o profundă impresie în sufletul ei. Era prima oară cînd înfrunta moartea, fără exaltare solitară și fără fiorii de teamă ai celorlalți. Moartea ca sfîrșit inevitabil al vieții, dar de la Atotputernicul, ca trecere spre un tărîm al dreptății și dragostei în care nu încăpea îndoială că mama va intra fără să sufere. Ascultă ultimele recomandări ale mamei către bunul părinte Remigio, fără mîhnirea de acum cîteva ore, cînd bolnava făcuse același lucru cu doctorul Bernal. O mustră pe Rosario cu o privire severă pentru un suspin nestăpînit, atunci cînd slujitorul Domnului pusese sfînta împărtășanie pe limba învinețită a stăpînei, și cu un semn hotărît — prima expresie, în viața ei, a autorității sociale și de rasă asupra sclavei — o obligă să iasă, în momentul solemn al ungerii cu *oleum infirmorum*. [1]

La plecare, după o scurtă discuție cu ea, amîndoi în picioare, în pragul dintre săliță și salon, preotul își ceru din nou scuze pentru incidentul petrecut cu două nopți în urmă. Erau atîția buni creștini pe care Dumnezeu îi chema la sînul lui în zilele acelea groaznice, încît toți slujitorii lui trebuiau să administreze împărtășanii. Cazul era prevăzut cu înțelepciune în canoane. Iar nefericitul diacon care făptuise greșeala avusese o zi de muncă doborîtoare. A doua zi dimineață era bolnav...

Astfel află tînăra de incidentul petrecut și nu încetă să se gîndească la el în tot cursul nopții de veghe, nefiind

[1] Mirul pentru cei bolnavi (lat.). Sfîntul maslu.

în stare să descifreze înțelesul faptului, așa cum îl prevesteau simțămintele ei.

Ascultă bătînd toate orele. Pe la patru își dădu seama că era singura trează în casă. Tata se retrăsese la trei. Rosario, în ciuda caraghioaselor ei mișcări din cap, își păstra echilibrul pe scaun, dormind tot timpul. *Ma* Irene ca o umbră, băga din cînd în cînd capul pe ușa săliței, întreba de bolnavă și dispărea din nou.

Speriată de liniștea prelungită a mamei, Mariceli se apropie de pat, se apleca cu grijă și văzu că mai trăia. Dormea într-o atitudine normală, calmă, iar respirația părea regulată. „Dacă trece cu bine noaptea, e semn bun", spusese doctorul...

Crezu că posibila îmbunătățire era evidentă ; ar fi dorit să-și strige recunoștința față de Preaînaltul dătător de viață și de moarte. Îi fu imposibil să rămînă ca pînă atunci, la pîndă. Părăsi camera și merse să se așeze într-un fotoliu din salon, lîngă arcada dinspre curte. Acolo putu să se roage în voie, cu voce tare, așa cum o cerea speranța ei fierbinte.

— N-o lua, Fecioară preasfîntă !

În întunericul sălii, petecul de cer care desena curtea deveni mai albastru, mai luminos și apropiat. Își îndreptă invocația spre un astru strălucitor, ca un uriaș diamant, care sclipea mai tare decît celelalte :

— Salvează-o, putere dumnezeiască !

Murmură o altă serie de rugăciuni și se întoarse la dialogul liber cu cerul :

— Lasă-mi-o ! Lasă-mi-o să trăiască... și ia-mă pe mine în loc ! De ce să fie ea ? De ce să nu fiu eu ? De ce mă lași pe mine în viața asta plină de neguri ?...

În fața ochilor ei înnourați din nou de lacrimi mari, două minunate fulgere brăzdară concomitent albastrul

profund al cerului, lăsînd două dîre de lumină ce dispărură imediat. Gîndirea îi rămase în suspensie, anihilată : ca şi cum, cu aceeaşi viteză ca a meteoritului, ar fi dispărut şi ea în timp.

Nu. Niciodată nu mai văzuse o stea căzătoare atît de puternică şi de persistentă în spaţiu. Atrăgătorul mister al apariţiei de-o clipă, al faptului că scăpa victorios oricărei cercetări omeneşti, strălucirea lui intensă ; totul, în fenomenul ceresc, o atrăsese mereu cu aceeaşi putere.

Cu o repeziciune asemenea astrului în goană, gîndul — eliberat de realitate — îi străbătu amintirile.

Nopţile de la plantaţie. La Casilda. La Popa. Excursiile la ţară. Juan Antonio lîngă ea, mergînd în voia cailor... „Cere-i unei stele căzătoare să-ţi îndeplinească cea mai mare dorinţă"... „Eu nu cred în asta, dar tu" ? „Nici eu, dar vezi, o fac". „Ce-i ceri ?" „Nu ştiu : nu-mi dă timp". „Asta fiindcă nu ştii ce vrei". „Şi tu?" „Eu le-aş cere să mă iubeşti, să mă iubeşti mult de tot..."

I se păru că aude un zgomot uşor în spatele ei, şi întoarse capul. Uşa blindată dinspre *zaguán*, întredeschisă, desena în întuneric o dungă verticală, albastru-închis...

Însă acum... acum era *ma* Irene, care trecu pe lîngă ea, fără s-o vadă, băgă capul pe uşa camerei, păru să renunţe sau află ce voia de la Rosario, şi dispăru precum apăruse, lăsînd să se audă doar fîşîitul ritmic al picioarelor desculţe pe dalele podelei.

Dunga verticală albastru-închis se şterse în întuneric.

O văzuse oare într-adevăr aşa, în noaptea pe care zadarnic voia s-o uite : pe care trebuia s-o uite ?

Caniquí, oricum, îi cunoştea secretul : păcatul ei de moarte din acea noapte de Joia Mare. Caniquí era nevinovat şi pătimea pentru ea, blestemat şi urmărit ca un suflet în chinuri... Oare într-adevăr murise ? Era a treia sau a patra oară cînd îl declarau mort. Şi el se

întorcea ! Trăgeau în el, îl vedeau prăbuşindu-se, îi vedeau sîngele, se rostogolea în prăpăstii... şi se întorcea ! Poate Caniquí nici nu era o ființă omenească... Spectrul lui putea fi pentru ea un semn al puterii divine. *Ma* Irene, care o acuza, rezista în fața lungului prizonierat, rezista în fața morții ! Iar biata ei mamă, care o împiedicase să intre la mînăstire, era însemnată de mîna destinului să moară. Ultima împărtăşanie fusese la uşa ei : pentru ea însăşi ! Dar ea, ca şi Caniquí, ca şi *ma* Irene, nu avea dreptul la odihna veşnică... atîta timp cît pedeapsa ei va rămîne neispăşită.

Cercetă de mai multe ori fiecare semn, apoi înlănțuirea lor logică. Concluzia venea în linie dreaptă, prin timp, de la neliniştile ei mistice din adolescență pînă în acel moment... Poate că şi ea era nevinovată, ca şi Caniquí, şi condamnată să ispăşească păcatul mătuşii Asunción !

Dintr-un punct oarecare al cerului, printre stelele tremurătoare, se desprinse brusc altă rază luminoasă, verde, oblică, de-o clipă.

— Luminează-mă, Doamne ! Salvează-o pe mama şi-ți promit să fac penitența cea mai grea şi mai grozavă pe care trupul meu o poate îndura ! Salvează-o şi mă voi tîrî în genunchi pînă la Popa, voi dormi pe cuie tot restul vieții, voi pune să mă biciuiască în public, îmi voi striga păcatele, plec chiar mîine să îngrijesc bolnavi în barăcile din La Boca, printre cei loviți de molimă ! Salvează-o şi mă voi supune celor mai tari încercări ! Îmi voi pedepsi mîndria, mîndria tatei şi mîndria neamului meu ! Îl voi căuta pe Caniquí şi voi face tot ce-mi cere ; voi fi sclava lui. Voi pune să mă biciuiască goală... !

Ultimele ei vorbe, şoptite ca şi celelalte fără a se gîndi la ele, îi intrară în minte ca un nou val uriaş ce se zdrobeşte revărsînd pe țărm violentul torent al fluxului.

— Voi pune să mă biciuiască goală !

Din nou se ilumină firmamentul, fără ca privirea ei, suspendată în vîrtejul emoției interioare, să-i dea o impresie precisă a meteoritului.

— Salvează-o, vreau s-o salvezi și voi pune să mă biciuiască goală ! — bîlbîi, contractîndu-și gîtul și strîngînd din dinți pentru a nu striga.

Zgîrieturile verzi-luminoase erau acum ca niște răni de cuțit făcute de un braț nevăzut în perdeaua nopții. Iar lîngă rana ce se închidea, se deschidea o alta, pentru a se închide la rîndul ei.

— Salvează-o ! Salvează-o pe mama ! Să fie salvată mama !

Printre celelalte, umbrindu-le pe toate, din înalt, din cel mai înalt punct al peticului de cer pe care-l vedea din poziția ei, coborî parcă o rază tăcută, plecată în unghi obtuz, bine vizibilă în toată întinderea ei, înainte de a dispărea asemeni celorlalte. Însă în loc de culoarea albă a fulgerelor mute de vară, culoarea stelei căzătoare era verde și strălucitoare : un desen perfect, bine trasat pe negrul profund al cerului fără lună.

Rămase încă nesigură, la pîndă, cu expresia dorinței concentrată la minimum, mult timp.

Însă minunatul spectacol se terminase. Zadarnic așteptă cu privirea fixă, cu capul nemișcat, pînă cînd poziția trupului în fotoliu îi deveni insensibilă.

Albastrul îndepărtatei bolți deveni treptat mai puțin intens, pînă căpătă transparența lăptoasă a zorilor. Era dimineață.

Ca și cînd s-ar fi deșteptat dintr-un coșmar, Mariceli se răsuci în fotoliu, făcîndu-și semnul crucii. Dormise, într-adevăr, cam o jumătate de oră. În fața ei o avea pe Rosario, cu frumoasa ei figură oacheșă obosită și mur-

dară, cu mîinile unite deasupra pieptului. În genunchi, ca şi cum ar fi vrut să-i vorbească stăpînei fără a o trezi, venise să-i spună că bolnavei i se făcuse foarte rău...

— Mama ! Mămica mea !

Împotriva voinţei ei de a fugi trebui să se sprijine de sclavă. Un cîrcel puternic o împiedica să-şi folosească unul din picioare.

— Dumnezeu n-a vrut să mă asculte ! N-a vrut să mă asculte ! Nu există alinare, Rosario, nu există alinare pentru mine ! Dacă mama moare, ce-o să se întîmple cu mine ? Vreau să mă duc cu ea. Nu mă duc la plantaţie. Nu vreau să plec cu tata. Şi nu pot intra la mînăstire. Sînt blestemată !

— Nu spune asta, luminăţia-ta, stăpîna mea iubită !

— Am o pedeapsă foarte grea de ispăşit, Rosario ! Eu sînt vinovată că mama moare, că Filomeno rătăceşte blestemat, că *ma* Irene a reînviat, că Dumnezeu a trimis acest bici asupra noastră, lăsîndu-mă pe mine în viaţă să sufăr, să deschid ochii şi să-mi îndeplinesc promisiunile!

— Nu mai vorbi aşa, stăpînă ! Luminăţia-ta e o sfîntă...

— Eşti oarbă şi mă orbeşti şi pe mine. Haidem. Acum pot să merg...

Bolnava horcăia. Alcovul era îngălbenit încă de lumina unui sfeşnic dublu. Figura muribundei era doar o pată neagră printre umbre. Horcăitul, fără ritm, însoţea un alt zgomot, mai surd, ce se auzea parcă în josul cearceafurilor. Bătrîna doică, ghemuită la picioarele patului, cu mîinile osoase deasupra petei cărunte a capului, bombănea o rugăciune.

— Dumnezeu cu tine, Ma'ia ; plină eş'i de slavă...

Ca şi cum ar fi răspuns invocaţiei ei, clopotul sonor şi grav al mînăstirii începu cele nouă bătăi pentru *Ave Maria.*

— Mamă ! Mamă ! chemă Mariceli. Mai întîi blînd, fără nelinişte.

— Mamă ! Mamă !

Şi singurul cuvînt, singurul cuvînt bun, cel mai nevinovat din toate strigătele omeneşti pe care le găsi durerea ei, fu spus cu dragoste, cu teamă, cu nelinişte de moarte, cu disperare, cu omenească revoltă...

Şi cu resemnare.

XV

MIRACOLUL

„Dacă vă întoarceți ochii către rău, răul este victorios pretutindeni ; dar dacă vă obișnuiți privirea să vadă simplitatea, nevinovăția și adevărul, nu veți vedea în esența tuturor lucrurilor decît victoria puternică și tăcută a ceea ce iubiți".

M. Maeterlink. *Înțelepciunea și destinul*

În 1833, la Trinidad, ajunul Crăciunului fu o noapte de evocări triste pentru majoritatea familiilor.

Un tată, un frate, o fiică ; ființe iubite din familie ori vreo rudă îndepărtată, de a cărei pierdere se afla din întîmplare, din mulțimea veștilor triste sosite din toate părțile insulei ; rare fură casele tîrgului unde holera să nu fi lăsat amintirea unei morți, preschimbînd în tristă comemorare a celor dispăruți pentru totdeauna tradiționala veselie a Crăciunului.

Chiar printre cei săraci, pentru care sentimentele sînt lipsite de formalism, recentele morți ale rudelor și prietenilor pustiiseră străzile tîrgului ; rămăseseră nefolosite multe din tarabele bieților negustori ambulanți, vînzători ai gustosului purcel de lapte, jumărilor, curcanilor cărnoși, castanelor și nucilor, migdalelor, turtei dulci, alviței și

celorlalte bunătăţi şi pastile pentru digestie sau pentru indigestie, tradiţionale în marea noapte de sărbătoare.

Negustorii spanioli îşi încheiaseră socotelile pe decembrie fără obişnuita satisfacţie a ultimelor şi celor mai importante cîştiguri ale anului. Căci pînă şi negustorii de ţesături, ale căror stocuri de pînză şi podoabe negre pentru veşmintele de doliu se epuizaseră încă de la începutul lunii, avură decepţii la ora încheierii socotelilor. Criza îi afecta şi pe ei, ca şi pe spiţeri şi pe medici.

Departe de oraş, la cele cîteva plantaţii şi moşii neatinse de molimă, serbările Crăciunului şi ale Anului Nou îi atraseră pe puţinii fericiţi ce aveau libertatea deplină să se bucure de ele. Totuşi, mulţi dintre participanţi purtau şi ei veşminte negre : ultimul semn exterior, foarte răspîndit pe toată valea, al ravagiilor molimei.

La Manacanacú, în timpul sărbătorilor, negrii uitară de doliul stăpînilor. Fură două zile de odihnă, de botezuri, cadouri şi cîntece...

Tată şi fiică, în grabnică înţelegere, consacrară în acest fel dorinţa tacită a amîndurora de a stabili între ei alte relaţii.

Don Lorenzo, dinspre partea lui, incapabil să-şi asigure încrederea fiicei cu blîndeţea şi sinceritatea impuse de proaspăta amintire a celei moarte, se mărgini să-i accepte neaşteptatele dovezi de indiferenţă religioasă şi atitudinea autoritară de stăpînă a casei, contrară obiceiurilor şi tradiţiilor de la plantaţie, fără a ieşi din obişnuita lui neutralitate dispreţuitoare faţă de toate problemele casnice. La începutul lui decembrie îi dăduse fetei, aşa cum făcea întotdeauna cu mama, suma de bani despre care considera onorabil pentru rangul lui să nu întrebe niciodată în ce mod se cheltuia. O făcu în mod deliberat, pentru a o pune la încercare, fără nici o explicaţie anterioară şi nici indicaţie ulterioară.

Fu însă plăcut surprins de intrarea imediată a fetei în noua ei misiune. Păstră totuşi o rezervă prudentă, ca nu cumva şi acesta să fie încă un capriciu...

Timp de trei luni, pînă la sfîrşitul lui februarie, *don* Lorenzo îşi pierdu treptat neîncrederea. Era pe cale s-o uite repede pe cea dispărută. Mariceli, ajutată de Rosario, îndeplinea întrutotul ceea ce aştepta şi cerea odinioară de la soţia lui. Începu chiar să se simtă mai liber. Putea lipsi cîteva zile, plecînd în oricare din treburile lui de fermier bogat, fără ca la întoarcere să audă reproşuri ori veşti de care nu-i păsa, privind greşelile servitorilor, vesela spartă, invitaţiile de la cutare sau cutărică, ori alte nimicuri ale bietei lui neveste.

Singurul lucru care-l chinuia permanent fu repulsia lui neînvinsă de a înnopta singur în casa din strada Real, la care nu se putea întoarce fără ca amintirile să-l urmărească, împiedicîndu-l să se dedice încheierii întîrziatelor lui socoteli. Şi niciodată nu se putu decide să-şi aducă hîrtiile la plantaţie. Pînă la urmă se hotărî să-şi deschidă un birou în altă parte a oraşului.

Într-o zi, aproape de prînz, întorcîndu-se după o absenţă de trei zile, întrebă de mai multe ori de fiica lui. Andrea, negresa de încredere de la plantaţie, soţia vătafului, sclavă eliberată, veni în sfîrşit să-l informeze că *niña* Mariceli şi mulatra Rosario plecaseră în tîrg în aceeaşi dimineaţă, cu negrul Francisco, lăsînd vorbă că se vor întoarce pe seară.

Totuşi, curajoasele călătoare nu se întoarseră decît a doua zi. Iar tatăl îşi putu da seama de profunda transformare a fetei în urma acelei vizite făcute la mormîntul mamei şi la casa din strada Real. Vechea lui dezamăgire îl cuprinse brusc...

Cu ochii înroşiţi, cu veşmintele în dezordine, cu gesturi distrate şi nesigure, tînăra prînzi în faţa lui, deschizînd gura doar pentru a răspunde la întrebările părinteşti, pe care el le intenţionase pline de blîndeţe dar care deveneau

totuşi aspre, traduse în cuvinte : căci nu-i mai putea vorbi altfel. Neîndemînarea unui sclav, din fericire, îl făcu să-şi reverse mînia care clocotea în el în timpul dialogului cu fiică-sa. Şi putu pleca mai liniştit să-şi facă siesta.

Mariceli rămase închisă în camera ei tot restul zilei, iar a doua zi îi transmise hotărît toate funcţiile Andreei. Nu şi le mai îndeplini pînă la jumătatea lui martie, cînd ceru voie tatălui ei să se întoarcă — împreună cu servitoarea ei Rosario, cu bătrînul Francisco şi cu Caridad, nevasta lui, care să fie bucătăreasă — la casa din strada Real. Autorizaţia era doar pentru o săptămînă. Iar bătrîna *ma* Irene va rămîne mai bine la plantaţie, unde se simţea din nou la largul ei, înconjurată de respectul plin de teamă al alor săi. Învierea îi readusese autoritatea de odinioară, din îndepărtata Africă. Mariceli trecu cu îndemînare sub tăcere problema principală pentru a-l distrage pe stăpîn cu subiectul bătrînei lui doici, ce avea mereu darul să-l îmblînzească.

Cu toate acestea, discutară ; poate aşa cum n-o făcuseră niciodată. Pînă la urmă, stăpînul îşi ieşi din sărite :

— Bine ! Am vorbit destul. Chiar prea mult. Ajunsesem să-mi fac iluzia că ţi-ai venit, în sfîrşit, în minţi, că nu te mai gîndeşti la mînăstire şi nici la mătăniile tale...

— Dar, tată...

— Linişte ! Fii atentă : sîntem în cincisprezece martie. Şi ascultă ce-ţi spun. Cît voi trăi eu, nici Dumnezeu şi nici Diavolul nu mă vor face să-mi schimb gîndul. Acum nu mai trăieşte maică-ta să-mi amărască viaţa cu ipocriziile ei...

Mariceli găsi în ea destul curaj să-i arunce în faţă o privire de reproş. Dar i-o aruncă în zadar. Lansat într-una din peroraţiile lui mînioase, ochii îi rămîneau în orbite ca unui miop, avînd ciudăţenia grotească a privirii orbilor. Mariceli îşi simţi necazul topit în compătimire.

— Dacă vrei să te călugărești, n-ai decît s-o spui odată. Cu cît mai repede, cu atît mai bine, să știm la ce să ne așteptăm. Dar să nu-și facă preoții tăi iluzia că o să mă moștenești, că o să pună ei mîna pe tot ce am ridicat eu cu prețul atîtor strădanii și sacrificii. Asta nu. Chiar mîine mă duc să-l văd pe avocatul González Llorente și să-mi pun în ordine actele. Mai bine terminăm odată, fiindcă știu că n-o să te întorci... Vei avea magazia aia de vechituri din strada Real, fiindcă nu pot să-i dau foc așa cum aș vrea. Și o pensie, ca să nu te pună să speli vase și nici să freci podelele acolo la mînăstirea visurilor tale, unde o să înveți multe lucruri pe care acum nu le știi... Cu restul știu eu ce-o să fac. Spune-le la toți și la toate, dar limpede. E bine să știe dinainte. Iar tu... de-acum poți să pleci cînd vrei în strada Real, sau unde ți-o plăcea. Mîine sau poimîine o să trimit după masă, dulapuri și după hîrtiile mele. Tocmai am aranjat să-mi deschid biroul în strada Rosario, aproape de biserica Jesús María, în căsuța unde locuia catalanul *don* Felipe Canals. Holera i-a ucis toată familia : nevasta, sora, cei trei copii și nepoata. O să-l las să locuiască în aceeași casă, așa n-o să se ocupe numai de chirie ci și de birou. Nepotul lui, care studia la Havana, o să-mi aducă cărțile. Am trimis să-l cheme...

— Tot ce-mi spui, tată, e inutil. Îți promit...

— Nu-mi promite nimic ! Știu eu la ce mă pot aștepta de la promisiunile tale !...

Mariceli își pierdu dintr-o dată toată liniștea plină de compasiune. Și plecă privirea : încă o dată.

— Deschiderea unui birou în altă parte era dealtfel hotărîtă dinainte. Încep să mă lase puterile pentru a face față la toate, ca înainte. De oțel să fii, cînd trăiești cum trăiesc eu e imposibil să mai reziști mulți ani. Pînă la urmă o s-o pățesc într-o zi, știu eu. Și tocmai de asta vreau să las totul în regulă... Dacă domnul avocat de verișoru-tău n-ar avea fumurile de Arriaga pe care le are

de la mămicuța lui, că așchia nu sare departe de trunchi, m-aș baza pe el cu mai multă încredere decît pe oricare altul. Știi bine că la el m-am gîndit multă vreme, cu toată hotărîrea, să-mi fie păstrător cinstit și puternic al tuturor bunurilor pînă cînd tu mi-ai fi dăruit un descendent : un nepot ! L-am iubit pe el ca pe un fiu, după moartea copilului meu. Iar ultima iluzie a vieții mele a fost acel fiu al lui ieșit din pîntecul tău, pe care aș fi dorit să trăiesc destul pentru a-l vedea om în toată firea : un alt Lorencito !...

Vocea tremură o clipă. Mariceli simți o dorință violentă să-l îmbrățișeze, să-i strige ceva absurd, negîndit, ceva ce căzuse ca un bolid chiar în clipa aceea în gîndul ei ; ceva inefabil, căci *acest* lucru nu-l putea spune ea. Dar dorința nu ajunse să-i miște nici măcar un mușchi al trupului.

În fața ei, la fel, cu figura și pumnii crispați, într-o atitudine agresivă, privind în gol, nici stăpînul nu lăsa deschisă nici măcar o breșă pe unde să fi putut pătrunde un mesaj de dragoste, de blîndețe...

— Dar să lăsăm asta !, tăie el. Ricardo Pérez, nepotul catalanului, e și el un băiat bun și inteligent. Chiar mai așezat și mai puțin palavragiu decît celălalt. O să locuiască cu unchiu-său, în casa din strada Rosario. Și acolo o să-mi rezerve și mie o cameră. Mă gîndisem mai demult la asta, căci ideea mea a fost mereu să scap de blestemata de casă din strada Real. N-ai decît să te arunci în ea cu capul înainte dacă poftești. Acum știi unde să mă cauți dacă ai nevoie de mine. De lipsit, nu vreau să-ți lipsească nimic. Ia-ți pe cine vrei și fă ce-ți place. Am văzut că nu ești o fetișcană fricoasă. În aste trei luni mi-am dat seama că știi să te descurci de minune fără ajutorul nimănui. Ba ai mai vrut să faci și pe generoasa și mărinimoasa cu ceea ce nu e al tău. Fiindcă m-am făcut că nu văd, să nu crezi că n-am priceput. Să te văd eu ce faci la mînăstire, dacă o să pretinzi să-ți impui voința în dreapta și-n stînga. Mironosița care nu sparge nici o

farfurie. Ştiu eu, nu semeni deloc cu maică-ta ! Dar şi de la mine puteai să moşteneşti părţi mai bune...

Simţi că se depărtase parcă în mod periculos de propriul teren şi înainte de a provoca, printr-un rămas bun, sentimentalismele muiereşti de care-i era groază, se întoarse în loc şi strigă o poruncă spre curte.

A doua zi de dimineaţă plecă cu Domingo, ca pentru o lungă absenţă. Printre instrucţiunile lăsate Andreei — reinstalată, în sfîrşit, în vechea ei autoritate — nu lăsă nici un cuvînt pentru fiică-sa.

Mariceli şi Rosario, însoţite de Francisco, părăsiră plantaţia pe la amiază.

În urma amarei ei revolte, resimţită după moartea mamei, împotriva puterii supreme care nu-i ascultase rugăciunile şi care, asemenea tatălui ei, se arătase insensibilă la promisiunile ei, Mariceli de Pablos — pe de-a întregul *Vizcayita* din porecla paternă — trăi o vreme din entuziasmul inconştient ce i-l dădea noua situaţie de stăpînă a casei : de stăpînă, pe neaşteptate recunoscută de toţi, pînă şi de tatăl ei.

Văzu deschizîndu-i-se o nouă cale. Descoperi în fiinţa ei calităţi pînă atunci nebănuite. Introduse la plantaţie, mereu cu succes, multe inovaţii pe care tata le aprobă fără discuţie, fără ca măcar să aducă vorba despre ele. Se bucură de recunoştinţa sclavilor, a căror tristă soartă încercă s-o îndulcească prin toate mijloacele posibile. Şi se strădui să-l supună strict ordinelor ei pe făţarnicul vătaf — groaza lui Rosario — în ciuda intrigilor Andreei, nevastă-sa, frumoasa negresă, în a cărei influenţă asupra stăpînului Mariceli găsi din întîmplare un cuib întreg de amintiri, negre ca nişte corbi, ce dădură un nou sens, acum perfect inteligibil, multor scene dureroase dintre părinţii ei, de fiecare dată cînd familia venea la plantaţie...

Între timp, pe furiş, amintirile trecutului îşi amestecară veninul în alinarea dulce-amară a noii ei vieţi. Aşa cum se întîmpla şi cu broderiile, unde se bucura cu umilinţă de reuşite, temîndu-se mereu să nu devină îngîmfată sau lăudăroasă, fiecare experienţă nouă o îmboldea să le încerce din nou pe cele trecute, reînviindu-le în minte pe cele de ieri şi aventurîndu-se în ipoteze pentru cele necunoscute, aplicîndu-le şi înlăturîndu-le apoi una cîte una, pînă ajungea la o certitudine oarecare. Citi şi reciti în timpul liber, acum mai puţin ocupat cu exerciţii religioase, tot ce găsi prin casă. Umblă, de asemenea, în aer liber, pe căluţul ei trinitarian, cu picioare subţiri şi pasul sigur, cu ochii vioi şi ciulind repede urechile speriate. Credinciosul Francisco îşi făcu cruce de multe ori, uimit în faţa îndrăznelii acelei *niña* Mariceli, atît de deosebită de cea de la oraş, din casa din strada Real... În decembrie, însorit şi călduţ, zilele senine le învinseră pe cele cu nori.

Februarie aduse însă zile cenuşii, cu cer palid şi înserări nesfîrşit de triste, în uriaşul cerdac al conacului. Lipsită de plimbările în singurătate, uitată parcă de ceilalţi, cu vreo carte neînsemnată căzută în poală, contempla în multe seri munţii îndepărtaţi ce-şi schimbau contururile printre enormele mase de nori cenuşii, mereu cenuşii ; ploaia, strălucind în tonuri întunecate pe frunzele de un verde neobişnuit, părînd la distanţă doar un abur ieşind din nori ; drumurile inundate, pline de bălţi luminoase, de o strălucire albă, fantomatică, deasupra cărora zborul păsărilor negre, mereu negre, datorită contrastului cu lumina, desemna semnele trecătoare ale unei tainice atracţii. Tăcerea era ca o apăsare la întîmplare a unui grup de clape, pe claviatura unui pian invizibil. Iar dintre toate cîntecele păsărilor, lungul plînset neliniştit al fluierarului şi croncănitul spart al sturzului îi pătrundeau în auz cu neobişnuită stridenţă.

Iar în încetineala acelor apusuri de iarnă, ca şi în nopţile de vis, transparente, cînd contempla luna din ha-

mac; în cerdacul întunecat, Mariceli dădu chip gîndurilor ei, pînă ajunse *să-i vadă* şi *să-i simtă* lîngă ea pe mama şi pe vărul Juan Antonio, în defilarea altor imagini fugare. Deşteptîndu-se din halucinaţii fără a tresări, ca într-un du-te-vino între vis şi realitate, rămînea pradă unei apatii totale, repetînd inconştient acelaşi fragment de rugăciune, ori urmărind la infinit ţîrîitul unui greier...

În sfîrşit, vizita la casa din strada Real, la care se gîndise pe îndelete multe zile, pînă cînd ideea se prefăcu în obsesie, îi desăvîrşi desprinderea de recenta personalitate nouă, ca şi cum ar fi zvîrlit un preţios veşmînt simbolic, purtat o zi întreagă la vreo procesiune şi devenit insuportabil.

La sosirea de la cimitir, unde noutatea ce o reprezenta pentru ea tristul lăcaş ştirbi din profunzimea emoţiei filiale, începu să cutreiere prin casa pustie, pornind din salon, cu Rosario mereu în spatele ei, în tăcere.

Îşi adună amintirile despre moartă, fără a face nici un efort să-şi reţină lacrimile, atît de rare, cu puţin înainte, deşi se aflase în faţa mormîntului mamei. Fotoliul din salon unde se aşeza să ţească sau să coasă rufele, camera ei, colţul sfeşnicului, icoana ; obiectele de toaletă ; cana şi lighenaşul de argint, cadou de nuntă ; firele din părul ei rămase în pieptene... Şi dulapul, rochiile ei mirosind a camfor şi a colonie, sertarele unde nu i se dăduse niciodată voie să scotocească, cu toate lucrurile în ordine, gata de folosire. Dori să examineze un pachet de hîrtii, ca nişte scrisori, şi nu găsi curaj s-o facă.

Se bucură, în loc să se întristeze, de toate dorinţele şi fiorii sufletului, de lacrimile şi suspinele în deplină libertate, fără stăpînire şi fără alinări străine mereu nepotrivite. Cînd Rosario o deranjă cu prezenţa, ştiu s-o trimită şi pe ea afară.

Dori să se simtă pe deplin singură. Şi liberă.

În ciuda permanentei singurătăţi sufleteşti, Mariceli îşi dădu deodată seama că trăise toată viaţa urmărită, condamnată să îndure prezenţa altora. A altora, care n-o înţelegeau, care o izolau în ea însăşi în loc să-i uşureze apăsarea propriilor ei gînduri.

Dori să se simtă singură, odată pentru totdeauna : cu adevărat singură !

Astfel cutreieră camerele tatei, deschizînd dulapuri şi sertare fără teamă şi fără respect, cu o ciudată senzaţie de plăcută aventură, într-un tărîm neexplorat.

Amintirile cele mai sfîşietoare deveniră încet-încet inofensive, banale. Iar cu cele despre mama, absentă pentru totdeauna, se amestecară, sfîrşind prin a se impune, alte amintiri ale propriei vieţi, dispărută şi ea pentru totdeauna. Într-un anume, fel, şi ea murise.

Curticica cu florile şi păsărelele ei...

Mai trăiau încă în răzoare, fără drăgăstoasa ei grijă, o plantă agăţătoare de rochiţa rîndunicii, nişte papucul-doamnei, cîţiva clopoţei şi tufe de *vicaria,* cărora le reproşă independenţa. Dedică în schimb unor triste tulpini de panseluţe şi de tuberoze, blîndele mîngîieri ale mîinilor ei tremurătoare. De cîrligele înfipte în zid nu mai atîrnau coliviile cu canari şi mierle. Curticica părăsită îi inspiră totuşi o dulce încîntare. Iar clopotele mînăstirii îi răsunară din nou în urechi fără s-o facă să tresară, aducînd parcă ceva ce-i lipsea în desfătătoarea linişte a noii ei libertăţi.

Era singură, singură în casa *ei,* bătrîna casă. Nu visase ea oare tot timpul la aceeaşi bucurie, gîndindu-se la mînăstire ? Eliberată de umbra stăpînului, în stare acum să şi-l amintească fără asprime, aşa cum o dorise mereu : oare n-ar putea face din bătrîna căsuţă, paşnică şi tăcută, grădina mistică a visurilor ei ?

Deodată ochii îi căzură pe fereastra închisă a fostei camere de jucării, a paraclisului ei.

Şi de-a valma, rupîndu-i parcă în drumul lor fibrele sensibile ale gîndirii, îi intrară în conştiinţă violente imagini ale neliniştilor misterioase de altădată : promisiunile ei, *Vieţile Sfinţilor,* martirul roman, Juan Antonio, Joia Mare de neuitat, biciul, suprema plăcere a biciuirii în noaptea tăcută... „În noaptea aceea fericită, învăluit în taina ei"... Şi cuvintele tatălui... „acest fiu *al lui* ieşit din pîntecul *tău*"...

Cu pasul nesigur, ca şi cum s-ar fi simţit deodată covîrşită, se îndreptă spre săliţă, se duse pînă la uşă şi trase draperia.

Un lacăt greu de fier, pîntecos şi rece, ca un broscoi negru, închidea uşa capelei.

Trase zadarnic de el cu mîinile ei tremurătoare. Şi rămase mult timp în faţa uşii închise.

Norosul februarie aduse brusc întunericul. Necuratul ! La dreapta ei, uşa cea mare de fier era tot întredeschisă...

— Rosario ! — strigă cuprinsă de o spaimă subită — Rosario !

Îi păru rău, dar prea tîrziu. Rosario alergă la chemarea ei. Îşi stăpîni tulburarea şi explică simplu alarma. Credea că o lăsase singură în casă.

Era însă prea tîrziu să se întoarcă la plantaţie. Stătea să plouă. Rosario îşi dădu pe deplin seama de datoria ei şi o îndeplini imediat. Vor petrece noaptea acolo. Bătrînul Francisco trăsese caleaşca în *Zaguán.* Negresa Caridad era în bucătărie încă de dimineaţă. Totul va fi aranjat astfel încît stăpîna să nu ducă lipsă de nimic.

La întoarcere, cincisprezece zile mai tîrziu, Mariceli îşi făcuse toate planurile. Va dormi în a doua cameră, singură. Rosario va dormi unde dormea întotdeauna. Toate cheile casei erau pe mîna ei. Iar printre ele, bineînţeles şi cea a lacătului de la capelă.

Avu tăria să aştepte noaptea. Pînă tîrziu, cînd se asigură că sclava dormea profund.

Şi cu îndoită emoţie, în care frica şi siguranţa libertăţii îi opreau sau îi accelerau alternativ şi violent ritmul sîngelui în vine, pătrunse în incinta arzătoarelor ei amintiri, reproduse toate pregătirile pentru sacrificiu, şi se hotărî să-şi chinuie trupul...

Însă, una cîte una, toate iluziile ei dispărură. Icoana Mîntuitorului, în loc să-i dea noi imbolduri, îi răci exaltarea de căinţă. Primele lovituri de bici, date peste cămaşa de noapte, îi produseră o durere neaşteptat de vie. O durere vulgară : arsuri violente pe piele, dar fără senzaţia de plăcere multaşteptată. Nu-i veni dorinţa să-şi scoată cămaşa. Martirul roman apăru despuiat de influenţa fatasmagoriilor ei : o simplă stampă dintr-o carte. Chiar şi biciul : cîteva curele de piele prinse grosolan de coada unui bătător de covoare. Vîrfurile cuielor prost bătute îi părură prea ieşite în afară. Cum putuse oare să suporte înţepăturile şi zgîrieturile acelor cuie ?

Zadarnic îşi repetă că era liberă să se biciuiască pînă cînd o vor părăsi puterile. Revăzu, cu aceeaşi dezamăgire cărţile ei sfinte, stampele înfăţişînd chinurile sfintei Agata din Catania, ale sfintei Catalina de Costi, ale Cristinei din Tirol şi ale sfîntului Sebastian, frumos ca o femeie...

Astfel, de la amintiri şi gînduri asemănătoare, imaginaţia ei trecu la alte detalii mărunte : umezeala cărţilor, găurelele perfecte făcute de carii, puternicul miros de umezeală, de vetust, ce învăluia totul. Din tavan atîrnau pînze de păianjen. La ferestruica cea înaltă nu mai apărea. Caniquí. Şi găurile. Rămase o clipă nemişcată : nu, nu auzise nimic. Nu erau şobolani.

Obosită, somnoroasă, indiferentă faţă de ea însăşi, se întoarse în sfîrşit în camera ei, în patul ei, să doarmă...

Se trezi totuşi devreme. Şi învingîndu-şi dintr-un salt somnul, se îmbrăcă şi fugi la biserică, singură.

Se spovedi, se împărtăși și ascultă liturghia cu profundă evlavie, așa cum n-o mai făcuse de mult timp.

Ajungînd acasă se simți parcă rănită, străpunsă de o săgeată invizibilă. La biserică și pe scurtul drum pînă acasă, pe la ora nouă, femei și bărbați o priviră cu o stăruință de nesuportat, obligînd-o chiar de mai multe ori să caute cauza acestui inexplicabil interes pe veșminte, pe mîini sau pe chip, luînd drept oglinzi geamurile sau trecîndu-și ferit mîinile peste față, poate mînjită de ceva.

Se gîndi la contrastul dintre jignitoarea atenție și glaciala indiferență a părintelui Remigio, palid, scheletic, tușind tot timpul, fără nici un gest deosebit de simpatie — nici măcar de interes — față de mărturisirile ei dureroase, pe care era sigură că le făcuse clare în vîrtejul acela de bîlbîieli și vorbe ocolite, transpirînd de efort, epuizată efectiv de oboseală înainte să se destăinuie *cu totul.* Părintele Remigio rămînea insensibil la tulburările ei, care îi umbreau soarele, îi luau aerul, o țineau suspendată între moarte și viață... în timp ce lumea — tot tîrgul — o urmărea din ochi cu înverșunare. Sfînta împărtășanie nu mai ajungea la sufletul ei. Trupul ei primea zadarnic prețiosul simbol...

În aceeași zi, după-amiază, se întoarse la biserică, din nou singură, înnebunită de toate privirile și glasurile din jurul ei : pînă și de cele ale necăjitei ei sclave.

Nu știa de ce se ducea.

Îngenuncheată ceas după ceas în fața Cristului făcător de minuni de la Vera-Cruz, păcătoasa regăsi însă drumul pierdut al mîntuirii.

I se păru că-l vede pentru prima oară : trist, cu sîngele șiroind din rana adîncă din coastă. Sîngele divinului cap căpătă deodată o fluență vîscoasă și continuă să picure peste umeri pentru a se aduna în mijlocul pieptului

ca un colier, loviturile din genunchi trădară durerea rănii într-o imperceptibilă contracție. Se mișcară, vîscoase, cheagurile negricioase de pe brațe, iar pata de sînge, curgînd încă din rănile picioarelor, doar la o palmă distanță de ochii ei uimiți, acoperi degetul cel mare al piciorului drept, pe care era sigură că-l văzuse pînă atunci galben, fără sînge închegat. Corpul atîrnă cu mai multă durere pe cruce, expresia sfîșietoare a feței se accentuă, iar bărbia căzu din nou în piept...

Cosmosul, natura, viața : toate ideile, vagi și obscure parcă, despre imensitatea lumii, în jurul scurtei și confuzei ei experiențe de cîțiva ani, într-un colțișor al pămîntului, în al treilea deceniu al unui secol de timide înaintări în întuneric, fără alte ferestre spre trecut decît cărțile mistice, și fără acces la culmile spiritului pentru a privi spre viitor : totul îi rămase mai depărtat ca niciodată de simțuri și de inteligență. Toate facultățile ei mintale se opriră în așteptare, pentru a face loc să intre solemn certitudinea miracolului : Isus din Vera-Cruz își reînnoia nemuritoarea durere în fața ochilor ei.

Putu, cu toată stupoarea, să articuleze cîteva cuvinte. Bîlbîi o implorare supremă a iertării. Înțelepciunea divină îi inspiră o încredere reînnoită. Slăbiciunea ei, insensibilitatea pentru sacrificiu nu-i putea scăpa celui mai bun stăpîn al sufletului ei. Carnea învinsese în ea de această dată prin somn, prin oboseală. Poate că în ultimele ei dorințe se amestecau și gînduri josnice, jar nestins al acelei dăruiri Necuratului, în prima ei noapte din capelă ! Din fericire dovedise că acest jar se stinsese, că puterea sinistră a Necuratului fusese înlăturată. Caniquí era nevinovat. Iar unicul ei țel, acum, era să-și ispășească păcatele trufiei și revoltei în fața sentințelor puterii atotștiutoare ce-i luase mama, păcatul de a-și fi neglijat credința în tot acest timp, de a fi uitat primele imbolduri ale inimii : și păcatul de a nu-și fi ținut cuvîntul. Pentru

ca fantoma nefericitului sclav, sortit din cauza ei puterilor întunericului, să se poată întoarce la sînul Domnului, pentru a da linişte sufletului mamei, trebuia ea să-şi ispăşească pedeapsa.

I se păru că simte cum mama îi încuviinţa hotărîrea. Poate că mama era chiar acolo, în mînăstire, în faţa divinului Crist al rugilor ei ! Şi ea cu siguranţă era cea care tocmai obţinuse miracolul, pentru a-i mişca sufletul.

XVI

CĂLĂTORIE DE AFACERI

„Iar ea mi-a spus, parcă din depărtare: «Uită-mă și mă voi întoarce la tine»".

Marcel Schwob, *Cartea lui Monelle*

În obositoarea hîrțogărie a biroului, unde multe din cele mai bune afaceri și „etica profesională" de care-i vorbea cîteodată șeful, îl făceau, cinstit cum era, să se rușineze frecvent de profesia lui, Juan Antonio Luna trăi trei ani nesfîrșiți, lipsit de altă compensație spirituală adevărată decît cea a orelor de lectură : cu mămica mereu atentă la fiece căscat sau întins pentru a-i lua cartea din mîini și a-l obliga să se culce.

În ciuda raționalismului său enciclopedist și a dușmăniei față de biserică, motiv de constante preocupări ale *doñei* Elena — în multe nopți de-a lungul acestor trei ani — tînărul avocat își făcu un „examen de conștiință" înainte de a adormi.

Și se găsi mereu într-o stare de sănătate perfectă, dăruit cu o inteligență deasupra mediei, în stare să exercite profesiunea preferată a compatrioților săi, lucrînd de pe acum cu un avocat renumit, considerat de întreaga societate cubaneză ca o mare figură a baroului : om bun și

amabil cu el, arătîndu-i cu bună credință drumul succesului profesional... Se găsi posedînd fără discuție multe din avantajele ce-i permiteau să se simtă bine în viață : un om cinstit, cu purtări distinse, cu destui bani ca să poată trăi fără datorii și umilințe în mediul său social, bucurîndu-se de evidentă simpatie printre femei, cu prieteni excelenți... și o mamă fără pereche, ce trăia doar pentru el.

Înainte de a se pronunța totuși împotriva lui, calificîndu-se de ingrat și ambițios — pentru că, cu toate acestea, Juan Antonio Luna nu se simțea fericit — își luă prevăzător dreptul de a examina și alte „rezultante" importante, decurgînd din situații atît de bine dovedite cum erau privilegiile și avantajele de care se bucura.

Șeful lui, ilustrul avocat, era în stare să-i ceară unei văduve un onorariu egal cu două treimi din totalul sumei cîștigate pentru ea la proces ; aranja confiscarea proprietăților unor datornici, adjudecîndu-și-le apoi prin mijlocirea unor oameni de paie ; dădea bani cu camătă, tot pe ascuns. Iar în timp ce se folosea de prietenia lui cu *don* José Antonio Saco, cu tînărul Domingo del Monte, cu Cirilo Villaverde, José Maria de Cárdenas [1] și cu alți distinși compatrioți, nu înceta să aducă omagiu unor „goți" ca presbiterul Bernardo O'Gavan — în fața căruia obișnuia să vorbească cu disprețuitoare ironie de „prietenii săi literații" — sau ca intendentul general, prin intermediul căruia solicita frecvent întrevederi și favoruri de la căpitanul general.

Despotismul militar stăpînitor, departe de a slăbi după moartea lui Fernando al VII-lea — așa cum se crezuse la începutul stăpînirii noului guvernator, *don* Mariano Ricafort — își păstrase atitudinea intransigentă față de

[1] *José Antonio Saco* (1797—1879) ; *Domingo del Monte* (1804—1854) ; *Cirilo Villaberde* (1812—1894) ; *José María de Cárdenas y Rodriguez* (1812—1882) ; scriitori și publiciști progresiști cubanezi (n.t.).

relativa lui lipsă de autoritate ; mai mult, reuşise să anihileze după urcarea pe tron a *doñei* Isabel, toate situaţiile favorabile demnităţii cubaneze. Pe la începutul lui 1934, sciziunea între peninsulari şi cubanezi manifestată pînă şi în sînul Societăţii Economice a Prietenilor Ţării — creierul coloniei — părea să se îndrepte clar către o soluţie violentă. Academia cubaneză de literatură cerea Madridului, ca pas premergător emancipării intelectuale a coloniei, autonomia de funcţionare şi de statut. În faţa ei începeau însă să se ridice toate forţele reacţiunii, ca şi cum ar fi fost vorba de un club revoluţionar ori de o bandă de răufăcători.

Femeile — celălalt capitol al decepţiilor lui Juan Antonio — preferau de la el laudele şi galanteriile, ori cadourile şi banii, în funcţie de sfera socială în care-şi desfăşura experienţele, în locul dorinţei arzătoare pentru o dragoste în acelaşi timp pasionată şi nobilă. În trei ani făcuse curte, în toată regula, la două femei, două iluzii destrămate una după alta. Iar de alte două ori aruncase din nou în mocirlă — de unde îşi propusese să le scoată, crezîndu-le perle — tot atîtea pietricele false care, datorită mai degrabă propriei lor neîndemînări decît voinţei şi experienţei înfocatului experimentator, îl dezamăgiră la timp. Pe la sfîrşitul lui '33, odată cu moartea unei copile de patru ani, rod al vieţii de student, fu lichidată o altă aventură : prima şi poate cea mai profundă. Cînd epidemia de holeră de la începutul aceluiaşi an îi luase mama — care între timp se căsătorise în bună regulă, şi avea şi un alt rod al noului ei cămin — legăturile lui se limitară la grija superficială şi melancolică faţă de fetiţa bolnăvicioasă şi rahitică din naştere, ca şi biata iubire a părinţilor ei.

Tot atît, ba poate chiar mai des decît la începutul şederii la Havana, cînd abia venise de la Trinidad, se gîndea acum la verişoara lui... În comparaţie cu emoţia

inepuizabilă a amintirii *ei*, toată viața sentimentală din ultimii ani îi apărea superficială, nesemnificativă, trăită parcă în marginea preocupărilor lui dureroase de cubanez și a strădaniilor lui profesionale, îndreptate mai degrabă spre obținerea gloriei și renumelui decît spre cîștigul de bani.

În sfîrșit, cîștigurile se limitau acum la afacerile de la birou. De pămînturile și căsuțele din oraș nu se mai știa nimic de la întreruperea comunicațiilor între Havana și restul insulei, ca urmare a molimei. Ultima rentă trimisă de *don* Lorenzo de Pablos, acoperind primele trei luni ale anului 1833, data din iulie. Era ianuarie al noului an și nu primiseră nici un răspuns la cele trei scrisori, două ale lui și una a mamei. *Doña* Elena își ascundea prost nerăbdarea, deși reușea mereu să evite orice discuție pe această temă.

Față de servitoarea Petra, în schimb, mama nu înceta să se plîngă în fiecare zi. Făcuse multe rugi și acatiste pentru verișoara ei, pentru „căpcăun" și pentru fiică-sa, „nefericita creatură" ! Veștile despre holeră din interiorul țării îi aduseră zile de mare îngrijorare, cu puternice migrene și examene medicale. Juan Antonio ajunse pînă la urmă să asculte confidențele Petrei, mituind-o discret cu amabilități interesate și cu daruri în bani, pînă cînd i se făcu greață de recunoștința servilă și de excesul de informații al sclavei. Astfel, în ciuda rezervei mamei, fiul îi împărtăși toate neliniștile. Și odată cu ea se gîndea și el mereu la colțișorul îndepărtat.

La sfîrșitul lui ianuarie, după ce o rupse la rece cu ultima lui logodnică și se văzu nevoit să accepte, din cauza dificultăților financiare, o afacere profesională ce se opunea direct conștiinței lui, Juan Antonio Luna renunță la strădania lui de a se simți fericit prin autosugestie.

Într-o dimineață cenușie, friguroasă și cu vînt, avînd rodul, ușor cîștigat, al sacrificiului în buzunare, singur încă în birou și incapabil să-și concentreze atenția asupra problemelor obișnuite ale zilei, tînărul avocat citi în *Diario* o veste care îi atrase într-o clipă gîndurile.

Căpitanul Armona — șeful unui grup de oameni înarmați folosiți în scopuri polițienești de către guvernul militar al insulei — fusese chemat de autoritățile regiunii centrale pentru a lichida banditii care acționau în jurul orașului Puerto Principe și în jurul tîrgurilor bogate și prospere. Articolul menționa în special pe unul dintre acești bandiți, căruia i se spunea Caniquí, și care, pînă în acel moment, scăpase urmăririi tuturor forțelor de poliție reunite din Santa Clara, Trinidad și Sancti-Spíritus.

„Numitul Caniquí — îi lămurea ziarul pe cititorii din Havana — se bucură de faima de a poseda facultăți diabolice, cum ar fi ubicuitatea și imunitatea la gloanțe. Este temut ca un fiu al infernului, iar oamenii fug doar la strigătul numelui lui în orice punct al orașului, la orice oră, căci îndrăznețul se complace în astfel de efecte pentru a-i teroriza pe creduli, apărînd frecvent în chiar centrul localităților, pe neașteptate, pentru a dispărea imediat profitînd de confuzia provocată de prezența lui. Printre alte legende fantastice care circulă despre el, se zice că ar fi adăpostit și apărat de o femeie tînără, albă, dintr-o familie de mare vază din Trinidad, pe care o menține sub puterea lui diabolică printr-un blestem, după unii ori printr-un secret vital, după cum afirmă alții, mai puțin creduli. Este un mulatru-metis de statură înaltă, cam de 30 de ani, sclav al cunoscutului fermier din Trinidad, *don* Lorenzo de Pablos, și dezertor din marina de război. Semnalat ca făptaș al mai multor crime, a nenumărate furturi și a altor fărădelegi. Iată un magnific vînat pentru curajosul căpitan Armona".

Juan Antonio avu mare grijă să ascundă ziarul de ochii mamei şi încercă să-şi ascundă tulburarea timp de cîteva zile.

— La ce te gîndeşti, fiule ? — îl întrebă ea pînă la urmă cu maternă imprudenţă.

Era chiar în ziua Întîmpinării Domnului... Amîndoi, fără să-şi spună un cuvînt, nu se gîndiseră la nimic altceva toată ziua. La ora siestei, în inactivitatea duminicală a după-amiezii, singur în cameră şi obsedat, din obligaţia tăcerii, de unica lui idee, se suprinsese în mijlocul camerei, în picioare, cu braţele arcuite ca şi cum ar fi ţinut între ele un trup — trupul *ei* — şi cu buzele crispate absurd într-un sărut, un sărut în gol.

Blînda întrebare a mamei, în reculegerea după-amiezei pline de triste amintiri pentru amîndoi, descîntă zbuciumata rezervă a atîtor zile. Şi fără să aibă intenţia, vorbi despre *ea*, doar aşa, prin simplul pronume...

— ...ne-am depărtat de grup fără intenţii rele — urmă el, evocînd excursia de la Rio de Ay, înfiptă între amintirile lui — atunci era atît de mică, iar eu atît de naiv, în ciuda precocităţii mele ! Dar văzîndu-mă singur, lîngă ea, în minunata dimineaţă de la noi, beat parcă de lumină, de verdeaţă, de muzica satelor noastre, la cîţiva paşi de oameni şi totuşi izolaţi de parfumatul crîng de pe malul rîului... nu mai ştiu ce m-a împins la izbucnirea aceea. Fără să-i spun un cuvînt, ca un nebun, fără să mă gîndesc, fără să ştiu de fapt ce fac, am strîns-o în braţe... ne-am sărutat ! După aceea a devenit foarte gravă. Iar mie mi s-a făcut frică. Nu i-am mai vorbit de nebunia aceea mult timp, pînă în singurul moment al vieţii noastre cînd am vorbit cu toată sinceritatea... pentru a ajunge la ciudatul acord că ne iubeam. Iar eu îmi ispăşesc încă greşeala, căci era sigur că o iubeam, că o adoram ! De atunci mă simt parcă incapabil să iubesc...

Cu privirea în gol, tăcu un moment, iar *doña* Elena văzu prăbuşindu-se, în clipa aceea, toată opera ei de trei ani : sacrificiul ei de a trăi la Havana, primită cu răceală şi abia tolerată de rudele ei ; intui că băiatul ei o iubea încă pe nepoată-sa, creatura aceea ciudată şi periculoasă, cu o dragoste adîncă şi de neînvins ; trecu repede în revistă strădaniile ei materne de peţitoare în diferite aventuri ale băiatului : totul degeaba. Dar nu se simţi în stare să-şi exprime decepţia. Şi tăcu şi ea.

— De atunci mă chinuie o îndoială, urmă el, o îndoială ca o remuşcare, căci ceva îmi spune în inima mea că ea mă iubeşte, sau cel puţin, mă iubea ! Şi că eu i-am înţeles greşit preţioasele scrupule, că i-am distrus iluziile şi i-am întors spatele, pentru a alerga după ambiţia meschină a unei cariere de care acum nu-mi pasă, care mă ţine sub jugul blestemat al tiraniei care apasă peste patria mea, condamnat să trăiesc printre concesii şi laşităţi. Trăiesc cu copleşitoarea bănuială că nu numai i-am distrus viaţa, dar că am fost laş cînd îmi puteam îndrepta greşeala salvînd-o de acea calomnie îngrozitoare, cînd am părăsit-o din nou în josnica mocirlă plină de bigote bîrfitoare şi fanţi fără şira spinării, cînd am plecat a doua oară, cînd am fugit, mamă...

Îşi ascunse capul între mîini, pe masă şi izbucni în plîns. *Doña* Elena, consternată, veni să-l aline.

Din curte, lîngă arcada dinspre sufragerie, la pînda ei obişnuită, Metisa urmărea scena fără să piardă şi fără să înţeleagă un cuvînt. În acel moment n-ar fi putut prevedea nimic din versiunea ce mai tîrziu va curge de pe buzele ei subţiri. Căci durerea lui *niño* Juan Antonio îi cuprinse inima. Şi împreună cu cei doi, mama şi fiul, plînse şi ea mult timp, pînă cînd stăpîna o chemă să termine de strîns masa.

Rezerva inutilă fiind învinsă, mamă şi fiu vorbiră a doua zi de afaceri.

— Sînt vreo cinci-şase luni de cînd unchiul Lorenzo n-a mai scris. Aşa e, mamă ?

— Din luna iulie : şapte luni !

— Şi datorăm chiria pe trei luni...

— Trei ?...

— Cu februarie, în care sîntem. Cred că ar trebui să plătim cel puţin pe decembrie.

— Cum ?

— Pot să fac eu un efort. Problema este să nu ne încredem prea mult în banii care trebuie să vină. Din iulie pînă acum pe acolo s-au putut întîmpla multe de care noi n-avem nici o veste. Epidemia a făcut ravagii, mamă ! Noi nu ne putem da seama de aici de la Havana...

— Te rog, fiule, nu spune aşa ceva ! Să nu mai vorbim despre asta.

— Pentru dumneata, mamă, totul se reduce la tăcere şi aşteptare : dar aşa nu rezolvăm nimic. La ce bun să tăcem... ?

— I-am scris în decembrie Lucianei Borell, gîndindu-mă la şase ianuarie, ziua ei onomastică, şi Isabelei Garmendía, înainte, pe la începutul lui noiembrie.

— Ţi-au răspuns ?

— Nici un cuvînt.

— Am scris şi eu cîtorva prieteni. Lui *don* Pío Fernández de Lara, lui Joaquinito de Castro, lui *don* Juan Barrié. Au sosit scrisori de la Trinidad pentru alţi oameni din oraş care trăiesc aici, şi pentru mine niciuna !

— De la Rosita Malibrán, verişoara ei Ofelia a primit o scrisoare mai ieri. Mi-a spus prin Petra.

— Nu te-ai dus pe-acolo ?

— Nu.

Un răstimp de linişte.

— Dar ceva trebuie făcut, mamă ! exclamă el deodată, strident.

— Fiule !

— Pe mare sau pe uscat, cît de repede voi putea, trebuie să mă duc chiar eu la Trinidad.

— Dar cum să te duci tu ? Biroul... eu... aici singură... casa. Nu, Juan Antonio, te rog ! Nici măcar să nu mai vorbeşti de aşa ceva !

— Totul se poate aranja, mamă. *Trebuie* să se aranjeze. Nu mai pot trăi nici o zi în nesiguranţa asta, stînd cu braţele încrucişate !

— Ascultă, ştii cine m-a întrebat de tine mai ieri ? insinuă ea deodată, făcînd apel la mijloacele ei de distragere preferate.

— Important este — adăugă el, stăpînindu-se, dîndu-şi seama prea tîrziu de imprudenta lui grabă — important este că avem interese de salvat. Că nu ştim în mîinile cui se află aceste interese. Îţi dai dumneata seama ce-ar însemna pentru noi să ne încurcăm în procese, ori să pierdem moşia Luz ; sau partea dumitale din plantaţia Santa Teresa, încă în litigiu cu familia Luna din Villaclara; sau casele dumitale din tîrg ?

— Dar cheltuielile drumului ? Şi cît timp eşti tu pe acolo ?

— Nu faci omletă fără să spargi ouăle. Ceva trebuie sacrificat ca să nu pierdem tot.

— Şi biroul ?

— Avocatul poate să mă aştepte şi chiar să mă ajute ! că doar acum munca mea la birou nu mai înseamnă puţin lucru...

Şi în timp ce aducea, unul după altul, argumente de ordin practic, Juan Antonio se miră cum de găsea atîtea în imaginaţie, cînd cu un minut înainte nici nu se gîndise la ele.

Ideea lui fixă — mai greu de realizat poate decît trecerea tuturor stavilelor ridicate de maică-sa — era să-l înfrunte pe bandit, pe temutul Caniquí, şi să-i smulgă secretul, într-un fel sau altul !

Ea venea după aceea. Căci nimeni şi nimic nu-l va mai împiedica acum să se apropie de verişoară şi să-şi risipească dintr-o dată toate îndoielile. Nimeni şi nimic... dacă mai trăia, dacă nu era prea tîrziu.

Articolul din *Diario* îi dădea totuşi optimism. Primul lui pas, inevitabil, va fi să apară în faţa sclavului rebel, împotriva căruia în ciuda aparenţelor josnice, se simţea lipsit de ură. Poate că ceea ce ascundea bănuita protecţie a lui Mariceli era tocmai amintirea comuniunii sufletelor lor, în clipa de neuitat cînd hotărîseră să se despartă ! „Leagă-mă stăpîne, că de nu, azi *fug*". În faţa nobilei răzvrătiri a negrului, amîndoi simţiseră la unison. În Caniquí găsise el tăria de a-l înfrunta pe stăpîn. Iar ea era de asemenea victimă a acelei puteri malefice, despotice, brutale, ce se juca cu vieţile lor — chiar şi cu cele ale călăilor lui — cu cruzimea neînduplecată a unui zeu african.

Dar nu : nu putea fi sigur că Mariceli îl apăra pe nelegiuit. Mariceli era prizoniera mamei ei. *Don* Lorenzo nu putea să nu-i cunoască orice act, oricît de secret ar fi fost. Poate *doña* Josefa Bourés continua să-l adăpostească binevoitoare pe fugar, iar răutatea populară adăuga restul. *Dona* Josefa îl ajuta, sigur... Oricum, trebuia să plece imediat, să ajungă la Trinidad înaintea căpitanului Armona.

Avu cîteva zile ideea să se alăture grupului, să contribuie personal la prinderea banditului, să-l tortureze dacă era nevoie, pînă cînd îi va smulge adevărul ! Era mijlocul de constrîngere, consfinţit prin folosire : acel *agrafos nomos* [1] al stăpînilor albi. Însă, străină de sentimentul cel

[1] Lege nescrisă (gr.) (n.t.).

mai universal şi omenesc al dreptăţii, ideea nu întîrzie să se desprindă din planurile lui.

Hotărî că va merge singur. Căpitanul Armona va pleca pe mare, la bordul corvetei „Aretusa", în timp ce oamenii lui vor pleca pe uscat. Locotenentul de marină don José Maria Chacón, care comanda vasul, era un cunoscut de-al lui. Animat de neîndoielnice presimţiri bune, se hotărî să facă cunoştinţă cu odiosul Armona — urmăritor neobosit al cubanezilor patrioţi — şi să-şi pregătească eventualele contacte cu grupul, la Trinidad.

Cu toate acestea, treburile biroului îl reţinură la Havana toată luna februarie. Niciodată nu şi-ar fi dat seama, în vremuri obişnuite, de încetineala exasperantă, de risipa inexplicabilă de timp cu care monstruoasa putere publică îşi mişca tentaculele în orice acţiune legală, atunci cînd era desfăşurată cinstit, în timp ce, în maşinaţiile nemărturisite dar mult mai rentabile ale şefului şi preceptorului său, totul se desfăşura fără alţi contratimpi decît aranjamentele mituirii.

Juan Antonio însă era sclavul muncii lui. Acum nu mai era vorba de cîştiguri grase, ci de testamente mărunte, încurcate la nesfîrşit de către holeră. Numai şeful se ocupa de moştenirile importante.

Contrar tuturor iluziilor şi speranţelor lui, săptămîna mare îl surprinse la Havana.

În sîmbăta Învierii, mama căzu la pat.

„Aretusa plecă la data prevăzută, pentru recunoşterea coastei sudice.

Şi, pe neaşteptate, sosi o scrisoare de la Trinidad. *Doña* Luciana Borell îi mulţumea bunei ei prietene pentru felicitarea de onomastică. Apoi, presupunînd că *doña* Elena ştia, îi transmitea condoleanţe pentru dureroasa pierdere a verişoarei ei, *doña* Celia de Arriaga...

Scrisoarea, citită de o mie de ori, nu cuprindea nici o altă veste. Verişoara plînse toată ziua. Nepotul, împotriva intenţiei nevinovate de a plînge şi el, ajunse la convingerea că *ea* trăia. Se simţi optimist : putu astfel să-şi consoleze mama *ex abundantia cordis* [1].

— N-ar fi mai prudent, fiule, să-i scriem din nou unchiului tău Lorenzo şi să aşteptăm ?...

— Mamă !

La începutul lui aprilie, cînd bolnava era în convalescenţă, el însuşi se simţi fizic epuizat de chinul crescînd. Fu bolnav pe picioare, în ultimele zile, fără să mănînce, cu dureri de cap, colici teribile, nopţi de febră... Petra, miloasă, reuşi să-şi ţină promisiunea de a tăcea din gură pînă în ultima zi, cu jumătate de oră înaintea plecării.

Cînd plecă diligenţa de Güines, prima etapă a călătoriei lui, nici măcar plînsul disperat al mamei nu-i mişcă nervii tociţi. Doar după două zile grele, cu trupul la capătul puterilor însă cu nerăbdarea spiritului alinată, îşi clarifică în amintire amănuntele ultimelor pregătiri... şi se acuză că fusese ingrat şi rău cu măicuţa lui...

Puţin cîte puţin, renăscînd printre diferitele impresii ale călătoriei continue pe drumurile grele, fie sub ploi îngrozitoare fie în faţa minunatelor peisaje ale munţilor şi pădurilor aproape virgine, printre oameni străini şi vulgari — majoritatea negustori spanioli — curioşi şi bîrfitori pînă la jignire, Juan Antonio Luna simţi din nou ghear a îndoielilor, mai ascuţită ca niciodată. Pentru ce venise el fără nici o dovadă a interesului *ei*, a dragostei *ei ?* Chiar şi el : ce simţea faţă de ea, în afară tulburătoarei lui dorinţe de a afla adevărul, în afară de ura lui împotriva „duşmanului invizibil", împotriva ruşinosului lui

[1] Din preaplinul inimii (lat.) (n.t.).

sentiment de înfrîngere, de care venea acum hotărît să se elibereze o dată pentru totdeauna ? Ce însemna *ea* de fapt pentru el ? Iar el... ce însemna, ce însemnase, ce putea să însemne pentru ea ?

În sfîrşit, ultima zi. Călare. Jumento, Sopimpa, Jíquima, Güinía...

Douăzeci aprilie. Dimineaţă strălucitoare a tropicului !

Aveau să ajungă la Trinidad la căderea serii.

XVII

PEDEAPSA ISPĂŞITOARE

„...de mi-am acoperit, ca Adam, păcatele mele, ascunzînd în sînul meu greşeala făptuită,
fie ca eu să mă tem de mulţime, să mă înspăimînt de dispreţul familiilor, să rămîn fără glas şi să nu mă mai arăt în poartă !"

Cartea lui Iov, 31 ; 33—34

Profunda evlavie a oamenilor din acel an, în tîrgul decimat de molimă, înlătură încă de la început pentru Mariceli toate obstacolele. Se ştia că penitenţii pentru procesiunea din Joia Mare vor fi mulţi, aşa cum generaţiile tinere nu mai văzuseră la Trinidad.

Rosario află cu mare spaimă de legămîntul stăpînei. Negrul Azotes, adus de ea pentru a pregăti totul, începu şi el prin a refuza. Pentru el nu era lucru nou penitenţa de a merge în urma procesiunii. O văzuse cînd era copil, ispăşită de o femeie socotită în tîrg ucigaşa soţului ei, deşi justiţia albilor n-o găsise vinovată. Înainte să accepte ispititoarea propunere, Azotes ceruse sfaturi printre ai lui. Cei mai bătrîni, ascultîndu-i întrebarea, dădură negativ din cap. Putea să se „deoache" dacă se potrivea dorinţelor *niñei*. Nu era acelaşi lucru să biciuieşti negri în locul

stăpînilor bătrîni, sau al femeilor singure, care nu sînt în stare să-şi pedepsească ele însele sclavii nesupuşi, şi să te iveşti în faţa tîrgului întreg, în ziua solemnă, biciuind o copilă albă... şi nici mai mult nici mai puţin decît pe fiica lui *don* Lorenzo de Pablos ! Femeile ascultară vestea înnebunite de curiozitate. Casa din strada Real le ducea cu gîndul la alte idei, nu mai puţin tainice şi emoţionante. *Niña* Mariceli, penitentă la procesiunea din Joia Mare, biciuită de Azotes ! Ce-o fi zicînd despre asta Caniquí ?

Banditul, cu obişnuita lui obrăznicie, îl ameninţă că dacă nu renunţă la acel neîndoielnic „deochi", o să termine cu el...

Totuşi, două monezi de aur pentru o treabă atît de uşoară erau o ispită prea mare pentru Azotes. Văzuse cei doi galbeni strălucind în mîinile *niñei*. Unul i-l va da joi, cînd va veni acasă, la ora procesiunii. Pe celălalt i-l va da Rosario, mulatra cea frumoasă, cu care vorbise pentru prima oară, după ce o dorise atît. Afacerea nu-i aducea decît foloase. Iar el ştia ce-o să facă. *Niña* trebuia să meargă cu faţa acoperită. Şi loviturile lui de bici... loviturile lui nu vor fi bineînţeles aşa cum ştia el să le aplice zmeilor de teapa lui. Două monezi de aur ! Va avea cu ce să fugă din tîrg, să se alăture definitiv lui Caniquí. Cu el şi cu ceilalţi ortaci o s-o facă lată la Casilda, în duminica paştilor. Caniquí vorbea mult şi nu făcea nimic. Odată şi odată o să-i vină şi lui, lui Azotes, rîndul să facă cinste, să fie omul cu bani ; o s-o ia pe Maria Candelas, sau pe Josefa, mulatra liberă, care-l prefera pe el şi îi era ca sarea-n ochi lui Caniquí...

Rosario îşi învinse şi ea scrupulele. Cu evlavia stăpînei, legămîntul nu putea surprinde pe nimeni. Sensibilităţii ei nu-i scăpă cu totul exasperarea stăpînei. De la trecutul fericit — serbări, prietene, excursii la ţară şi la plantaţie, logodna cu *niño* Juan Antonio — pînă la teribila izolare de acum, contrastul o chinuia. Pînă la ea ajungea,

ca o taină de nedezlegat, groaza populară față de casa din strada Real. Nu o dată trebui să nege cu îndîrjire faptul că înainte de moartea stăpînei, Caniquí venea în casă pe la miezul nopții. Începea să se îndoiască de propria judecată, ori de cea a interlocutorului ei, atunci cînd îi ajungea la urechi vreo insinuare de acest fel.

Joi dimineață, Domingo îi aduse vorbă de la Azotes. Mariceli aștepta, într-o agitație ajunsă la culme, încă de marți, să-i vorbească. În ciuda rugăminților, nu voise să mănînce nimic.

Azotes acceptă. Făcuse rost de cruce și de măgăruș. Puteau să-l vadă printre jaluzele.

Mariceli, în culmea excitării, alergă la fereastra camerei. Privi la crucea de penitență, legată în spatele măgarului. Azotes o înțelesese pe deplin. Dori să-i vorbească personal încă o dată, îi porunci să lase crucea și măgărușul în curte și să se întoarcă la cinci. Se vor alătura procesiunii cînd aceasta va trece prin strada la Boca, intrînd pe strada Real, spre Alameda. Nu trebuia să se teamă nici de tatăl ei, nici de altcineva...

Vocea îi era hotărîtă, deși neliniștea vagă a privirilor îi trădase, față de Rosario, exaltarea sufletului. Trebui să facă un efort pentru a înțelege scrupulele lui Azotes. De ce se putea teme ? Ea îl plătea, așa cum făceau femeile singure, stăpîne de sclavi răi. Da, chiar pe ea : nu avea de ce s-o nege, pe ea trebuia s-o biciuiască, s-o biciuiască fără milă, cu biciul sclavilor. Cel pe care-l avea la ea ? Da, chiar cu acela. În ciuda groazei lui Rosario, care nu-i putea înțelege sacrificiul. Însă ea o făcea din inspirație divină și nu avea de ce să se ascundă. O făcea și pentru ei — cei din rasa lor — pentru a le răscumpăra păcatele. Ceea ce oamenii vor privi cu groază, ca pe o insultă pentru ea, ca pe o rușine și o jignire pentru familia ei, Isus Cristos va lua în seamă, izbăvind-o de păcatele ei și de cele făptuite de alții din cauza ei...

Totuşi, numele tîlharului nu-i apăru pe buze. Nu era nevoie.

— Însă, Azotes, să loveşti fără milă... şi să te lumineze Dumnezeu ! Trebuia ca *el*, şi nu tu, să mă biciuiască, în faţa lumii care-l urăşte şi-l urmăreşte, care-l blestemă pe el şi mă compătimeşte pe mine, deşi din vina mea el a încetat să mai fie bun. Dar fiindcă nu poate fi el, fă-o tu pentru el şi pentru toate pedepsele nedrepte îndurate de cei din neamul tău ! Să loveşti Azotes, să loveşti tare. O să-mi acopăr faţa ca să nu ţi se facă milă : accept ceea ce-mi spui, deşi tîrgul o să afle şi aşa cine sînt... La cinci : să nu întîrzii. Rosario, dă-i de acum amîndouă monezile ! Vezi că am încredere în tine, Azotes. Nu-ţi fie teamă de nimic. N-o să fii nevoit să fugi, nimeni n-o să te urmărească. O fac din propria mea voinţă, şi din inspiraţia cerului. Fie ca el să te lumineze şi să-ţi atingă inima, pentru ca şi tu să te gîndeşti la mîntuire şi să-ţi găseşti împăcarea... !

Îşi urmă pentru ea invocaţia. Şi fără a adăuga nici un cuvînt de despărţire, părăsi *zaguánul*. Călăul de ocazie îşi reveni cu greu din spaimă. Primi fără lăcomie cele două monezi care i se ofereau, şi se duse să îndeplinească poruncile primite. Crucea rămase instalată pe trei scaune, în săliţă, în faţa oratoriului. Lîngă ea, curelele de piele.

— La cinci mă-ntorc, *niña*, negreşit : imedia' ce văz procisiunea ieşin' din biserică — întări el cu o voce fonfăită.

Din acel moment şi pînă la întoarcerea lui, Mariceli rămase în capelă, într-o continuă rugăciune.

Ecourile serbării, în stradă, ţinură locul clopotelor, tăcute încă de dimineaţă. Se asigură că totul era gata, şi că sosise ceasul... Intră atunci în capelă, trase draperia, pentru a ieşi o clipă mai tîrziu, ca prostită, împleticindu-se şi prăbuşindu-se, cu un ultim efort, peste cruce. Azotes sosi la timp pentru a înlocui neîndemînarea nefericitei

Rosario în sarcina de a-și lega stăpîna iubită de scîndurile acelea, așa cum trebuia să facă.

Penitenta nu mai putea vorbi. Prin semne, cu mîna încă liberă, ceru baticul pregătit pentru a-și acoperi fața. În ultima clipă îi lipsise curajul de a-și ține promisiunea cuvînt cu cuvînt...

Și după ce se dezbrăcase de tot, în capelă, înainte să iasă la sacrificiu, își aruncă peste cap rasa. Aspra funie disciplinară, cu care-și pedepsea trupul încă din duminica floriilor, fiind legată în jurul taliei, împiedica pînza groasă să cadă de tot. Astfel, desculță și pe jumătate goală, o legă călăul de cruce.

El și Francisco fixară apoi ciudata povară pe spinarea măgarului. Fu o treabă grea, care-i dădu penitentei înspăimîntătoarea senzație de cădere la pămînt, lipsită de orice mijloc de apărare : chiar și de glasul cu care să strige ! Ascultă vocile sclavilor, mereu timizi cînd îi înfășurau funiile în jurul trupului și simți mîinile lui Rosario, trăgîndu-i mereu veșmîntul în jos. În sfîrșit, într-o poziție de nesuportat, cu toată greutatea torsului și a picioarelor balansîndu-se între legăturile de la gît, de la sîn și de pe șolduri, spre stînga, simți că animalul se punea în mișcare. Deși încă nu primise nici o lovitură, trupul se chinuia groaznic. Mișcările dobitocului, imprimînd crucii balansuri alternative la dreapta și la stînga, făcură ca funiile să scîrțîie și să i se afunde în carne... Însă, de fiecare dată, groaza ei instinctivă de vid îi domină durerile. Brațele și mîinile, împotriva voinței ei de abandonare, luptară singure, separate parcă de sistemul nervos, pentru a se elibera. Un strigăt nestăpînit îi scăpă din piept.

— Nu, luminăția-ta, nu, stăpînă ! — suspină lîngă ea glasul lui Rosario. Nu face asta ! Nu te duce ! Gata, ajunge, pentru numele lui Isus cel binecuvîntat !

Mariceli vru să-i amintească de jurămînt... Nu trebuia s-o însoțească, nici de aproape nici de departe. Legămîntul ei era să se lase pradă bicelor călăului, goală și fără apă-

rare, pradă ruşinii şi oprobiului lumii, cu dorinţa ascunsă de a provoca furia şi de a fi blestemată de toţi. Ca femeile şi bărbaţii să-şi sature, în trupul ei, toate patimile pe care le presimţise de atîta timp, în privirile şi gesturile lor furişe, în ochii lor ciudaţi, cruzi, în şoaptele lor de atracţie sau respingere, care de care mai violentă şi mai de neînţeles. Dori să nu-şi fi pus în ultima clipă veşmîntul care-i acoperea doar părţile cele mai intime, odioasa piedică în faţa tuturor visurilor ei de mîntuire ; vru să aibă mîinile libere, pentru a sfîşia pînza de pe ea, în timp ce se asfixia sub baticul de mătase ce-i acoperea faţa, abătînd-o de la eroica ei intenţie de mai înainte, de goliciune totală...

Dar bîlbîielile ei sufocate nu mai ajungeau pînă la Rosario.

Erau pe stradă. În jurul ei, mulţimea o lăsă să întrezărească, pas cu pas, că soseau la colţul străzilor Boca şi Real, unde se făcu o oprire. Lumea se uita la ea : auzea comentariile , neaşteptat de respectuoase. Urmă un murmur general şi o tăcere solemnă. Poate că trecea Cristul cel făcător de minuni... Reuşi să articuleze, pentru mine, rugăciunea :

— Iartă-mă, Dumnezeul meu ! Priveşte-mă cu ochii tăi divini şi dă-mi puteri să merg pînă la capăt ! Întru odihna mamei ! Întru izbăvirea păcatelor mele şi triumful milostivirii... mizericordiei tale asupra puterilor întunericului ! Pace ! Pace pentru sufletele celor buni pe care păcatele mele i-au înrăit ! Cheamă-mă la sînul tău aşa, pătimind cum ai pătimit şi tu, nu mă lăsa vieţii pline de neguri şi de ucigătoare îndoieli, mai rele decît însăşi moartea ! Ia-mă acum, cînd îndur această insultă, cu sufletul plin de bucurie, căci voia ta o fac ! A ta sînt, întru totul. Ia-mă dintr-o dată !

Din nou în mers. Piaţa. Coborîrea pînă la piaţeta Segarte. Miros de tămîie, fum de lumînări. Murmur de rugăciuni. Glasuri :

— O penitentă !
— O albă ! O copilă albă !
— Biata copilă ! S-o ierte Dumnezeu !...
— O duce Azotes. Negru blestemat !
— Uite-o ! E albă ! E desculță. Ce picioare de sidef ! Degețelele parcă sînt boboci de trandafir...
— Cristos să te apere, copilă !
— Azotes, cine e ? Spune. Ce piept frumos ! Ce piele albă și catifelată !
— Buclele parcă sînt de aur. E blondă !
— Mergeți pe de lături ! Loc ! Faceți loc !
Și murmurul surd, permanent al mulțimii, dincolo de glasuri. Imboldul de a striga zadarnic, de a-și ruga călăul : „Azotes, ce faci ? Nu lovești ? Ce faci ? Sînt a ta, Isuse ! Martiriul nu sosește. Lovește, Azotes, ce mai aștepți ? Lovește acum, tare. Legăturile îmi intră în carne. Nu mai pot. Dar lovește, Azotes, te rog ! Ce mai aștepți ?"
— Ce albă e ! Penitenta de pe cruce e o copilă albă. Uită-te la carnea ei trandafirie. E blondă ! Trebuie să fie frumoasă ca soarele !
— E Mariceli de Pablos, fiica lui *don* Lorenzo .
— A părăsit-o logodnicul, așa se spune despre ea...
— I-a murit mama de holeră, anul trecut.
— Face penitență. Și merge goală ! Uite-o !
— Biata fată ! Ce groaznic, dacă *asta* e adevărat !
— A vrut să se călugărească. A părăsit-o logodnicul...
— Biata fetiță, nu pot să cred !
— Păi dacă face penitență... și ce penitență ! Ce mai e adevărat...
— Ea e, chiar ea ! I se văd buclele, în spate, sub batic. Nu vezi ? Ce sîni frumoși are !
— Și e așa de mică ! Uite-o. Are doar rasa pe ea. Funiile o rod. Și în carne, vezi, într-o parte, lîngă sîn, sînge !

Sentiment confuz al timpului şi locului : oboseala ce invadează, ce amorţeşte puţin cîte puţin toate simţurile.

Psalmul *Miserere*, care vine de departe, de foarte departe. Deodată o durere nouă : atingerea brusoă şi tăioasă a unor panglici de foc, într-o parte oarecare a trupului. Pe coapse, pe pîntece. O dată, încă o dată... Dorinţa de a striga : „Dă mai tare !“ Dar cuvintele nu ajung pînă la buzele uscate. În lipsa de aer, sîngele ţîşneşte din ale ei. Febră. „Dă mai tare, Azotes !“

Corul îngeresc, în depărtare, leagănă blînda rugă în melodia unduitoare, plină de amintiri :

„Redde mihi laetitiam salutaris tui,
Et spiritu principali confirma me...
Docebo iniquos vias tuas, et impii
Ad te convertentur.“ [1]

Deodată, peste blînda cîntare îndepărtată şi peste zumzetul monoton ca un ecou, din jurul ei, penitenta auzi o voce de dincolo de mormînt : vocea hotărîtă a unui bărbat. Şi cîteva strigăte de spaimă.

Vocea :

— Ţi-am zis să n-o faci ! Şi-ai făcut-o...

Cea a lui Azotes, timidă :

— Nu-i treaba ta. Lasă-mă.

Strigătele de spaimă, în cor, fugind :

— Caniquí ! Caniquí ! Caniquí !

Vocea hotărîtă :

— Dă-i drumul, că te omor ! Las-o ! Şterge-o de-aici ! Întinde-o...

Strigătele se înmulţeau, îndepărtîndu-se într-un huruit surd, pe pietrele străzii. Exclamaţii, blesteme, gîfîitul a

[1] „Dă-mi iarăşi bucuria mîntuirii tale,
Şi sprijină-mă cu un duh de bunăvoinţă
Atunci voi învăţa căile tale pe cei ce le calcă
Şi păcătoşii se vor întoarce la tine.“ (Lat.). Psalmul 50 (n.t.).

doi oameni în luptă corp la corp, lîngă ea. Şi pocnetul unor lovituri de bici, dar nu peste trupul ei. Linişte. Linişte în apropiere, ca în craterul unui vulcan, în timp ce mulţimea strigă şi fuge acum departe, tot mai departe. Frică de linişte, aproape.

Mîini aspre, nerăbdătoare, rup şi slăbesc legăturile de pe cruce, făcînd să-i crească durerea rănilor. Măgarul se agită. Vocea hotărîtă strigă la animal. Legăturile cedează. Braţe puternice o ţin, ridicînd-o în aer. Baticul cade de pe ochi :

— Nu te spe'ia *niña* — spune vocea, transformată.

Miros acru, al corpului unui bărbat. O duce în braţe, lîngă pieptul lui negru, păros, dezgolit ! Oamenii, departe îşi repetă spaima :

— Caniquí !

— I-am spus neg'ului să nu te scoată. De ce-ai făcut a'ta, *niña ?*

În sfîrşit, libere, braţele şi picioarele ei goale. Ciudată fericire în acel abandon, lîngă pieptul aspru al uriaşului negru. Rănile ard, ard sînul, şoldurile, coapsele. Dar acum n-o să mai cadă. O strîng cu putere. O duc. Casele se mişcă : linia unduitoare a acoperişurilor urcă şi coboară în ritmul mersului, în jos pe strada Desengaño, spre piaţă. Uşi trîntite cu putere, strigăte de fugă, de-a valma, de o parte şi de alta a străzii. Lumină roşie a apusului. Iar sus, în albastrul violet al cerului, în contrast cu zborul lin al norilor îndepărtaţi, un porumbel alb traversă bătînd din aripi spaţiul.

Chipul negru, aproape lîngă ochii ei înspăimîntaţi, o obligă să se strîngă într-un fior de frică.

— N-ai f'ică, *niña* Mariceli ! Sînt chia' eu, Caniquí, Filomeno. Nu si-aduci aminte ?

Îşi aducea aminte. Iar dinţii albi, în zîmbetul de neuitat, i-o confirmară fără cuvinte. Îşi destinse din nou muşchii, în abandon total. Vru să spună ceva. Vru mai

întîi să știe ce se întîmplase : cum de era așa, în transă, de ce striga și fugea mulțimea, de ce era ea lovită, însîngerată, pe jumătate goală, epuizată, atîrnînd în brațele lui. Caniquí în carne și oase ! Caniquí. Filomeno. Sclavul. Banditul. Legămîntul ei ! Și porumbelul pe care-l văzuse pe cer era cel din Calvar. Sfîntul Duh ! Puternica siguranță că nu visa.

— Nu da' tenție, *niña*, cîn'ți-o' spune de Caniquí că-i rău, lumea-i mai rea decît Caniquí. Lumea ci-că și *niña* e rea, foa'te rea. Da' eu știu că nu-i așa. *Niña* nu t'ebuie să stea la Trinida', *niña*. Du-te depa'te ! Spune lu' stăpînu' să te ducă, sau lu' *niño* Juan Antonio ! Unde-i *niño* Juan Antonio, *niña* ?

— Filomeno !

— Pleacă depa'te, *niña*. Lumea de-aici e foa'te rea ! Mai rea decît Caniquí !

— Filomeno !

Vocea îi era tremurată, blîndă. Vocea ei dorea parcă să exprime, doar într-un nume, deșteptarea dintr-un lung coșmar lîngă o ființă de nădejde, un prieten puternic și credincios : așa cum măicuța cea moartă nu fusese, la cealaltă deșteptare, ce-i reveni acum confuză în memorie !

Brațele ei, moi pînă atunci, își căutară sprijin de nădejde pe ceafa uriașului.

— Fugi și tu, Filomeno ! Ia-mă cu tine ! Ia-l și pe el, pe *niño* Juan Antonio !

— Caniquí nu știe unde-i *niño* Juan Antonio, *niña*. 'Vana-i foa'te mare. Și-i depa'te. Și Caniquí t'ebuie să t'ăiască aici. Olokún îl apără și Sufletu-nsingu'at nu poa' să-i facă nimic. Lumea rea-i lașă. Uite cum fuge ! Ha ! Lași ! Ptiu !

Scuipă împotriva tuturor, cu profund dispreț.

— Filomeno ! De ce mi-ai vorbit de el ?

— De cine ?

— De *niño* Juan Antonio !

— Nu mai spune nimic, *niña*. Caniquí nu-i de vină că-i lumea rea și-i spune lu' *niño* că *niña* e pie'dută și Caniquí a pie'dut-o. Ah ! *Niña* nu știe. *Niña* e nevinovată, cum și Caniquí a fos' mul' timp, pînă cînd chia' oamenii mi-a deschis ochii ; am plecat de pe co'abie și-am fugit munți și văi pîn-aici. De-asta te-a lăsat *niño, niña* Mariceli. Du-te la *doña* Josefa Buré. Ea știe tot și ți-o spune. Caniquí n-are vină. *Niña* știe !

Ajunseră în fața porții casei. În spatele lor, palidă de uimire, venea Rosario. Îi urmase. Împreună cu ea, la distanță, cei mai curajoși urmau și ei ciudata pereche.

— Rosario ! — exclamă tîlharul, în timp ce, aplecîndu-se blînd, își lăsă în fața ei povara.

Dar sclava era un automat, aproape inarticulat.

— Adio, *niña* Mariceli ! Dumnezeu să te binecuvînteze, *niña !* Ține minte ce-ți spune Caniquí. Adio, Rosario... Și n-ai f'ică de mine, mulat'o, Caniquí nu mănîncă oameni. Adio !

Tăcu și plecă în fugă, în jos pe strada Guaurabo.

În sîmbăta Învierii, în arșița amiezii, un trecător auzi zgomotul unui foc de pistol, chiar în momentul cînd ajunse în fața casei scandalului.

Calul înșeuat ce aștepta la poartă trădă pentru singuratecul martor, om de vază al tîrgului, că *don* Lorenzo de Pablos era înăuntru. Și abia ajuns la această concluzie, o și văzu confirmată... Pentru a cădea apoi pradă celor mai mari îndoieli. Însuși *don* Lorenzo ieși din casă năuc, clătinîndu-se, se aruncă pe cal și se îndepărtă în galop, ca și cînd ar fi fugit. Puțin după aceea, din poarta cea mare se desprinse cu aceeași grabă, silueta unui sclav bătrîn, ce trecu alergînd pe lîngă el.

Dar soarele era prea puternic, iar călărețul trebui să renunțe la pîndă.

Cîteva zile mai tîrziu, martorul fără voie află din gura soţiei lui, trezorieră a confreriei Carmelitelor, explicaţia ciudatei întîmplări, în urma căreia mulatra Rosario, sclava lui Mariceli de Pablos îşi îngrijea o rană la umăr, iar stăpîna ei aştepta să sosească două călugăriţe, trimise de la mănăstirea Sfintei Teresa din Havana, pentru a pleca definitiv cu ele în capitală. Familiile trinitariene vor fi eliberate curînd de acele scandaluri.

XVIII

ÎN VEŞNICIA NOPŢII

„Laquelle de tes âmes rêves-tu immortelle ?“ [1]

André Spire *Tentations*

Învins, bătut bine şi lipsit de cîştigul pe care-l pierduse în luptă, Azotes găsi pînă la urmă în imaginaţie un mijloc de răzbunare împotriva rivalului pe care-l ura : temutul erou al tainicei lui invidii.

Căpitanul Armona, găzduit în casa lui *don* Juan de Dios Yepes, după cum ajunse să afle pe ascuns, nu vru să-l primească. *Don* Juan de Dios în persoană îl asigură că Armona fugise înapoi la Havana, îngrozit de faima lui Caniquí.

Avu însă răbdare. Secretul lui nu-l putea dezvălui altcuiva decît lui Armona. Iar pe el nu-l ducea *don* Juan de Dios cu minciunile lui. Căpitanul nu plecase din Trinidad.

Cu sufletul otrăvit de trădare, avu îndrăzneala să se ducă în aceeaşi seară pînă la Maria Aguilar. Îşi întîlni duşmanul ca întotdeauna, generos şi înclinat să ierte.

[1] „Pe care din suflete ţi-l visezi nemuritor ?“ (fr.). A. Spire. Ispite (n.t.).

Caniquí le repeta altor prieteni şi confidenţi întrevederea lui cu *don* Juan de Dios Yepes.

Nu : el unul nu voia să-l ucidă pe căpitanul Armona...

Sîmbătă seara, căpitanul — duşmanul lui, care venise să-l lichideze — se afla acasă la avocatul Arredondo, însoţit chiar de *don* Juan de Dios Yepes. El, deghizat în negustor de nutreţ, ca şi altă dată, cu flinta ascunsă printre ierburi, fără să descalece, cu toată strada liberă în faţă, pentru a pleca apoi în goană, bătuse la poartă, la ora rugăciunii. De la fereastră îl avea pe căpitan în bătaia puştii ; în casă nu-şi dăduseră seama de prezenţa lui, iar în stradă nu era nici picior de om. Îl avusese în mîinile lui pe fanfaronul de căpitan alb !

Însă el nu asasina aşa, pe la spate. Voia doar să-l cunoască bine pe vestitul căpitan, atunci cînd va da ochi cu el pe munte sau în pădurile de manglieri : faţă în faţă, aşa cum îl ucisese el pe Hernández Visiedo, care era cu adevărat curajos. Chiar aşa îl trimisese pe *don* Juan de Dios să-i spună. Din faţa ferestrei, nu se mişcase pînă cînd nu se convinse că Armona, care-şi schimbase imediat locul, nu va ieşi să se bată.

— Să-l fi văzut 'mneavoas'ă pe *don* Juan de Dios Yepes cum t'emu'a — comentă el în jargonul lui creol, încă amestecat cu cuvinte basce din vremea cînd era marinar pe „San Fernando“ — Da' eu nu voiam decît să-l cunos' bine pe căpitan. S'auziţi 'mneavoas'ă ce i-a spus Caniquí : Nu albu' ăsta p'ăpădit o să mă omoa'e pe mine.

Ortacii îi primiră cu veselie sfidarea. Într-un colţ, Azotes zîmbea pentru sine.

Află că pe data de 19 Caniquí pregătea un praznic ajutat de Maria Candelas şi de Josefa. Şi că nu-l chemase şi pe el. Pierduse cu adevărat favoarea eroului.

Don Joaquín Soler, primarul cartierului Casilda, se ivi în faţa trădătorului, a doua zi de dimineaţă, ca un

trimis al puterilor întunericului. În el avea deplină încredere. Şi cu el îşi descărcă întreaga povară de ură.

În seara zilei în care avea loc petrecerea, doar cu opt oameni din grup, căpitanul Armona sosi la Casilda, într-o barcă. Nimeni nu observă debarcarea. Căpitanul sosea triumfător de la Puerto Principe pe care-l curăţase de bandiţi. Iar ceilalţi oameni din grup îl aşteptau la Tayabacoa. Succesul planului împotriva vestitului Caniquí, teroarea Trinidadului, a oraşelor Santa Clara şi Sancti-Spíritus, era asigurat. Pentru bandit şi pentru toţi oamenii lui, în afară de trădătorul Azotes, grupul plecase, se afla departe pe drumul despre Havana, iar şeful alb era convins de înfrîngere.

În zorii zilei căpitanul porni la drum împreună cu primarul Soler, cu trădătorul şi cu cei opt oameni, prin livezile de acajú ale moşiei Viamonte. Chiar poteca *lui*, atît de bine cunoscută de Iuda ! Drumul îi era vegheat de *orisha* binevoitori cu răzvrătitul. Şi de fraţi de sărăcie, care păstrau despre duşmanul societăţii albilor doar amintiri frumoase.

În timp ce denunţătorul nu se gîndea decît la preţul trădării, care urma să-i fie înmînat a doua zi chiar de către primarul din Trinidad, *don* Pedro Gabriel Sánchez, un glas de prieten ajunse pînă la cel urmărit. Aşezat printre stînci aspre, cu undiţa în mînă, Caniquí îşi procura liniştit hrana zilei.

— Vine lume, Caniquí, pe potecă ! Multă lume ! Fugi !

Spre manglieri : repede ! La coliba lui, după „sîneaţă“.

Însă nu se poate alerga peste neîndurătoarele lame de cuţit ale stîncilor... deşi viaţa atîrnă de fiecare minut pierdut !

Astfel, era într-adevăr tîrziu cînd ajunse la nisip. Printre manglieri se auzeau acum glasuri. Urechile nu-l înşelau.

Grota ? Da, pentru o vreme : să-l salveze pe tovarăş. Să fugă să se ascundă. Mulţumesc !

Din nou pe cremene, doar cu pumnalul. Cine putea fi duşmanul ? Armona, desigur. Şi el, care-i avusese viaţa în mîini ! De ce oare albii, tari, puternici, cu toate drepturile de partea lor la semănat, la vînătoare şi la pescuit, îi doreau moartea ? La ce folosea el, cu curajul lui de a trăi liber, dacă era sclav ?

Refluxul îi lăsase grota aproape uscată. Se aşeză un moment, să se gîndească, să sufere. Moartea ? Nu. Ceea ce simţea nu era frica de moarte. Căpitanul Armona nu era un duşman demn de el, dacă ar fi vrut să lupte de la om la om. Însă ca totul să se întîmple aşa cum se întîmpla, asta nu-i intra în cap. Mai bine durerea trupului decît acea suferinţă de neînţeles pentru el, a cruzimii şi nedreptăţii oamenilor...

Glasuri. Ajunseseră aici, la o bătaie de puşcă ! Iar el era dezarmat, fără portiţă de scăpare. Marea albastră, nesfîrşită, în faţa lui.

Binecuvîntat Olokún !

Se aruncă în apă vesel, fredonînd cîntecul lui popular preferat :

„Trandafiri, trandafiri roşii
Pentru iubita mea cea oacheşă..."

Nu era prima oară cînd, din apă, rîdea de gloanţe...

Aproape în aceeaşi clipă începu să audă dublul ecou al detunăturilor. Ca la Manzanillo sau la Guantánamo ! Mangherii... Acum însă unde să se refugieze ? La Punta Gorda. Poate în altă grotă. Sau să rămînă în apă, pînă departe, departe, pînă or să plece...

Cuţitul între dinţi, pentru a înota mai bine.

La fiecare împuşcătură, în ciuda tresăririi de nestăpînit a nervilor, ca un fel de spaimă, dar nu frică, cu cu-

ţitul în dreapta... şi cu gura slobodă, pentru a rîde în hohote !...

Albi josnici, laşi, care tremurau de frică pe uscat, în faţa lui, şi voiau să-l omoare acum, pe binecuvîntatul tărîm al lui Olokún !

— Bum, bum ! Ce-i alb e p'ost ! Puşca ta nu-i bună. Nu mă omoa'ă ! Bum, bum ! Po' să t'agi pînă poimîni' ! Ptiu ! Laşu' t'age de depa'te. Un' do, t'ei, pat'u, doişpe, t'eşpe cont'a unu, laşii ! Ptiu !

Văzu grupul împărţindu-se. Unii se îmbarcară în două bărci ale prietenilor lui, pescarii. Ceilalţi continuară drumul pe stînci, ochind şi trăgînd mereu, de cîte ori scotea capul din apă.

Nimic. Nimic nu puteau face împotriva lui.

N-aveau decît să tragă pînă-şi vor termina praful de puşcă, aşa cum făcuseră şi cei din grupul de la Santa Clara, care-l ochiseră cu nişte flinte nefolositoare, ca să-l sperie, iar el, cu aceeaşi flintă pe care le-o smulsese din mîini duşmanilor îngălbeniţi de frică, îi urmărise lovindu-i cu patul puştii sau le trăsese cîteva gloanţe la picioare, pentru a-i vedea căzînd la pămînt şi cerîndu-i iertare...

— Bum, bum ! T'age albule, nu te lăsa ! O să vezi tu cine-i Caniquí ! Caniquí de ne'nvins, albuşo'ule ! Caniquí nu moa'e nici de hole'ă !

Nervii i se linişteau. Detunăturile nu-l mai înfiorau ca la început.

— Predă-te, negrule ! — strigă o voce cunoscută : cea a primarului Soler — Predă-te şi îţi las viaţa !

— Caniquí nu c'ede pe albu' mincinos ! — veni răspunsul — Caniquí se salvează singu' !

— Pentru ultima oară, negrule ! Predă-te ! Iată-l aici pe căpitan, în persoană ! Căpitanul Armona ! Te predai ?

— Albu' ăla îmi dato'ează viaţa ! Să vie singu' ! Singu' pînă-aici, cu cuţitu' !

— Nu trageți ! Așteptați ! Pentru ultima oară, Caniquí : predă-te, iar eu, Soler, răspund pentru viața ta !

— Caniquí n-a'e ce face cu viața ta de sclav ! Viața mea-i asta, albule, asta !... Toate astea !

Îi veni ideea să se întindă cu fața în sus, pentru a vorbi mai bine : viața lui era tot ceea ce vedea, toate de cîte se bucura, intens, în splendida dimineață tropicală a țării lui : cerul de un albastru pur, cîntecul brizei, mîngîierile mării. Și în depărtare, munții...

Rămase nemișcat, cu brațele depărtate, pe blîndul pat al undelor liniștite, ca și cum ar fi auzit în văzduh glasul unei mame care-i legăna visurile ! Mama natură, singura lui mamă, sclavă ca și el a albilor, ca și el răzvrătită, încrezătoare, veselă...

Albastru ! Măreț Obatalá ! Libertate în întinsul spațiului ; în aer, pe mare ! Libertate, imens....

Astfel primi glonțul, care pătrunse dintr-o singură lovitură, distrugîndu-i oasele capului, eliberîndu-l pentru totdeauna de dușmani, de instinctiva lui nesupunere în fața robiei.

Și de chinul gîndurilor.

De durerea de a fi.

Pe la șase seara, apropiindu-se de tîrg, Juan Antonio Luna și ultimii săi tovarăși de drum se întrebau din nou ce sfînt era sărbătorit în acea zi.

Era duminică, douăzeci aprilie : singurul lucru care se știa precis.

Sigur era însă că ceva se întîmpla în tîrg.

Dangătul vesel al clopotelor, toate bătînd în plin, așa cum se auzea doar la sărbătorile regești, în sîmbăta Învierii sau alte serbări religioase solemne, aduse pînă la obosiții călători o veselă anticipare a bucuriei ce-i aștepta

la Trinidad. O nerăbdare zgomotoasă le învinse — pînă şi lui Juan Antonio — orice urmă de melancolie, la auzul dangătului îndepărtat al clopotelor care se apropia şi se depărta succesiv în bătaia vîntului. Altfel oboseala, tăcerea cîmpiei, blîndeţea serii, îndrăgitul peisaj natal ce se desfăşura treptat în faţa ochilor lui, s-ar fi adunat în sensibilitatea exagerată a călătorului pentru a-l năpădi de tristeţe. Ajungea la capătul călătoriei cu toate întrebările strînse în simţuri.

Tropotul cailor li se păru încet. Ce oră era ? Cînd vor sosi ?

Nu putea fi un incendiu. Ca să sune clopotele astfel, căci acum se auzeau mai tare, ar fi trebuit ca focul să fie mare : să fi cuprins tîrgul întreg. Şi ar fi văzut fumul, ori strălucirea incendiului. Dar tîrgul li se arăta aproape; şi nevătămat. Doar în nori soarele căpăta străluciri roşiatice.

— La apusul soarelui, incendiile — lămuri călăuza — se văd de departe cu străluciri de un verde deschis. Nu e nici un foc în tîrg...

Nu o dată văzuse el incendii, de la distanţă. Şi era cu totul altfel. Trebuia să fie altceva, ceva ce el nu cunoştea. Plecase din tîrg marţea trecută. Atunci nu se ştia nimic despre serbarea extraordinară anunţată pentru duminică. Pînă la San Juan nu mai era nici o serbare mare la Trinidad, deşi în luna mai erau destule, mai ales bisericeşti.

Pînă la urmă îl cuprinse din nou neliniştea. Apoi clopotele tăcură, lăsînd să se audă cele nouă bătăi grave, solemne, ale rugăciunii de seară.

Discuţia călătorilor încetă deodată. Cu bărbia şi mîna dreaptă în piept, cu mişcări încete, cei mai pioşi îşi făcură rugăciunea...

„Ce absurd acest *scape cine poate“ !* gîndi Juan Antonio, dintr-o dată singur în voia gîndurilor părăsit de toţi ceilalţi, fiecare în jurul lui însuşi ca pe o dublă spirală, între doi poli. Pentru a accentua deosebirea, îşi ridică capul şi inspiră profund tot aerul care-i încăpu în plămîni. „Cine îl iubeşte cu adevărat pe Dumnezeu“ — îşi aminti el *Etica* — nu poate dori ca Dumnezeu să-l iubească la rîndul lui“.

Drumul de la Barranca. Primul om, afară din oraş, pe mîrţoaga lui, cu coşurile strivite de o parte şi de alta. Iată-i şi glasul :

— Vii din tîrg, prietene ?

— Da, domnilor.

— Ce s-a întîmplat acolo ?... Am auzit dangăte... Clopote...

Toate întrebările fură puse deodată.

— În sfîrşit, l-au prins pe Caniquí...

— Caniquí ! întrerupse o voce pe neaşteptate. Era cea a avocatului de la Havana, care vorbise de multe ori în cursul călătoriei despre bandit, cu un ciudat interes.

— ...şi aşa se sfîrşi cu viaţa lui — încheie ţăranul — tocmai cînd nu se gîndea nimeni !

— Armona ? — întrebă nerăbdător avocatul — Armona a fost ?

— Chiar el. La Casilda, pe lîngă Maria Aguilar. Căpitanu' l-a omorît, cu primaru' Soler. L-aduseră-n căruţă, pînă la primaru' cel mare, ca să-l recunoască. Aşa a cerut guvernatorul. Gata şi cu Caniquí. Îl văzui cu ochii mei, credeţi-mă ! Cu ochii mei ! Că de nu, nu credeam !...

Răspunse şi la alte întrebări ţăranul. Se schimbară în sfîrşit saluturile de rigoare, şi fiecare îşi urmă drumul.

Juan Antonio cedă în faţa nerăbdării. Dacă îl îmboldea, aşa cum n-o făcuse pînă atunci pentru a se menţine

printre ceilalți, calul lui cel mai bun îl putea scuti de cîteva minute de neliniște. Dar acum minutele pentru el erau veacuri. Îi încredință călăuzei bagajele. Era singurul călător atît de luxos : avea un cal doar pentru bagaje, o lădiță de lemn și alte obiecte.

Se despărți de ceilalți, cu un „pe curînd“ și dădu pinteni pînă cînd animalul o luă la galop întins.

Astfel intră, în trombă, pe strada Real !

O să se întoarcă după aceea, gîndi, cînd ajunse în fața casei *ei*. Capacul istoric. În jos pe strada Desengaño... Însă viziunea fugară înfipse parcă un harpon în el. Dorința de a ajunge cît mai repde în piață se stinse brusc. Își dădu seama de violența cu care mergea. Lumea alerga în fața lui. Străzile tîrgului păreau în sărbătoare. Oamenii îl dojeneau. O întreagă alarmă, de neînțeles pentru el, care încă nu știa nimic despre grozava agitație din jurul lui.

Își struni calul. Și năucit, ca și cum și-ar fi revenit dintr-un leșin, începu să recunoască uși, ferestre, case, figuri. Calul, simțind nesiguranța călărețului, încetini și el pasul.

Cu un efort de revenire la sine, Juan Antonio Luna își dădu seama că era ținta tuturor privirilor. Îl recunoscuseră, desigur, strigau :

— Logodnicul ! Logodnicul ! Vine logodnicul !

Însă nu reușea să înțeleagă pe deplin nici o idee. Primul lucru era ***să-l vadă, să știe***. Să vadă cadavrul. Să știe că murise.

Piața. Ajunse fără să-și dea seama. Și din nou nu-i mai păsă de mulțimea, acum mai deasă, care-i închidea drumul.

Acolo, unde se înghesuia mulțimea, în jurul unui cerc gol, ca la intrarea unui furnicar. Acolo era ceea ce căuta el. Case, oameni, glasuri : nu-și mai dădea seama de nimic.

Își deschise drum, fără a descăleca. În masa de curioși, insolența lui inconștientă de alb îl făcu să ghicească o majoritate de negri și sclavi...

Văzu ceea ce aștepta. Corpul unui negru, întins cu fața în sus, cu brațele încrucișate, mai mult decît rigid, țeapăn : lipsit de ritmul vizibil al vieții.

Însă în același timp văzu și ce nu aștepta, cu o emoție crescîndă, ca o pată de ulei absorbită de aviditatea simțurilor lui ! silueta în negru a unei femei. O femeie îngenuncheată lîngă cadavru. Silueta unei femei în doliu, îngenuncheată, rugîndu-se parcă, lîngă momîia țeapănă ; lîngă cadavrul fugarului, al lui Caniquí, banditul.

Printr-o omenească molipsire, fu cuprins de stupoarea celorlalți, înainte să audă cea mai mică expresie articulată. Se află în prezența unei femei, cu veșminte bogate, care se ruga singură, lîngă cadavru : lîngă cadavrul în fața căruia chiar poporul își fixase o distanță de spaimă de la care îl contempla. Calul îl purtase în interiorul cercului spaimei, la cîțiva pași de pata neagră, acum mai confuză în praful plumburiu al înnoptării. Iar femeia mersese pînă cînd atinsese cu genunchii monstrul cel josnic. Nici *ea* nu se temea de el.

— Ea !

Nu putea fi alta. Ideea nu se ivi, nici nu-i răsună în minte. Imaginea era de mult întipărită parcă. Cu Caniquí sacrificat, intuise că o va vedea și pe *ea*, rugîndu-se prin apropiere.

Ceea ce-i pătrunse în minte, ca o lance înroșită, fu următoarea lui intuiție, imediat, cea a sensului acelei stupori, printre altele...

Îi privi din nou, pe cei ce erau mai aproape. Erau și albi. Nu mai strigau. Pe fețele lor se citea spaima : o frică meschină, cu ochi dilatați și cu guri căscate.

Duşmanul, în sfîrşit vizibil!

În pometţii, negri şi albi, crispaţi într-o strîmbătură obscenă, văzu dosuri, întoarse obraznic spre el: ochii, parcă fugind în interiorul orbitelor, i se părură găuri de viermi. Iar un dinte descărnat, într-o gură mîrşavă, dansă în faţa lui ca o babă în pielea goală, slabă, fleşcăită...

— Canalii! — mormăi deodată.

Îşi întoarse calul, îl îmboldi cu pintenii şi se aruncă în furnicarul omenesc, cu cravaşa în mînă.

Cîţiva oameni căzură, se ridicară imediat, luînd-o şi ei la fugă. Breşa deschisă de cal se lărgi imediat. Panica se răspîndi fulgerător, şi imediat urmă învălmăşeala generală, în toate direcţiile. Cîţiva soldaţi, la ordin, puseră genunchiul în pămînt, în jurul cadavrului.

Călăreţul făcu încă un viraj rapid, surd la strigăte, blesteme şi ameninţări. După o clipă de ezitare, îmboldi din nou agerul animal, drept spre o ţintă: umbra femeii în negru.

Acoperit o clipă de mulţimea frematătoare, conturul ei reapăru imediat, în apropiere de ultimii oameni care deschiseră şi ei drumul în faţa noului avînt al călăreţului.

Rămase în curînd singură, nemişcată, parcă fără trup: ca o vedenie, sigură de a se preschimba în fum înaintea ciocnirii inevitabile.

Conjurat parcă de ea, animalul se opri, ridicîndu-se pe picioarele dinapoi.

Călăreţul sări jos, neîndemînatic. Calul, eliberat de povară, vru să fugă, speriat. Trăgînd de frîiele pe care călăreţul le ţinea încă în mîini, îl trase pe acesta cîţiva paşi, pînă cînd se simţi din nou stăpînit.

— Mariceli! — strigă tînărul întorcînd disperat capul, frămîntat, ca şi cum animalul l-ar fi despărţit din nou de ea pentru totdeauna. Mariceli! Eu sînt! Vino! Fugi!

Umbra rămase nemişcată.

Între timp, murmurul mulţimii creştea. Ca şi cum ar fi uitat de monstrul care zăcea, cîţiva oameni trecură peste cercul pînă atunci magic, spre cadavrul banditului. Printre ei, cîţiva soldaţi, se îndreptară şi ei spre intrus şi spre umbră.

Cîteva voci hotărîte, mînioase, dominau cu autoritate de alb ţipetele de durere şi servile ale celorlalţi.

— M-a lovit peste faţă cu biciul ! Ajutor !

— Prindeţi-l ! Să-l prindă !

— A sosit ca o trombă ! S-a năpustit peste toţi...

— Fiul lui Stuart şi-a rupt mîna. S-a năpustit peste el cu calul.

— M-a lovit peste faţă cu biciul ! Pe el, soldaţi !

Juan Antonio, între timp, insista lîngă prizonieră :

— Să fugim, hai ! N-avem timp de pierdut. Mariceli !

O prinse de mijloc, hotărît.

— Juan Antonio !

— Acasă, la plantaţie, în iad ! Lumea asta mă-nnebuneşte. Ce faci tu singură aici ?

— Juan Antonio !

— Acum, hai să fugim. Uite-i că vin. Sînt şi albi. Canaliile ! Mi-am rupt cravaşa în boturile lor. Gorilele ! Ţine-te. Ţine-te bine. Repede. Aşa ! Acum lasă-mă să mă urc şi eu. Agaţă-te. Prinde-te de mine ! Prinde-te de mine cum poţi, cu toate puterile !...

Îşi îmboldi din nou calul, întorcîndu-se în loc.

— Unde e tatăl tău ?

— Nu ştiu. La plantaţie...

O luase drept prin colţul pieţei, pe la San Procopio. Grupul duşman format în colţul alăturat, ajungea la ei. Iar după pornire, strigătele se înteţiră :

— Stai ! — strigă un om în uniformă, cînd trecură pe lîngă el.

Juan Antonio dădea maşinal pinteni animalului ; se hotărîse. Prin Chanzonetas, la drumul văii. Să rămînă în tîrg însemna să aştepte, poate, pînă a doua zi pentru a fi lîngă ea, însemna să facă faţă gloatei, să se facă cunoscut, să deranjeze prieteni... Acum, prin San Procopio, nimeni nu-i va ajunge.

Ea îi vorbea. Îşi ţinea braţele strîns la pieptul lui. O avea lîngă el, după puternica surpriză din piaţă ! Caniquí, inert şi desfigurat, îi vorbise ca prin minune. Îi risipise deodată toate îndoielile !

— Vin după noi, Juan Antonio ! Ne urmăresc ! Aruncă cu pietre !... Uite-i ! Sînt şi copii ! Juan Antonio !...

— N-o să ne ajungă, răspunse el convins.

Tînărul avea încredere în calul lui.

Însă trupul iubit era o povară neliniştită, care-i stînjenea mişcările. Trebuia să-şi recîştige deplina stăpînire asupra braţelor şi picioarelor. Trebuia să treacă peste delicateţe, fără a-şi lăsa prizoniera...

— Prinde-te de mine cu toată puterea ! De corp !... Cum poţi... Aşa ! Lasă-mi acum braţul liber. Dar ţine-te tu zdravăn !

Îmboldit pînă la sînge, animalul fugi, înnebunit parcă, pînă cînd o luă cu mult înaintea urmăritorilor. În sfîrşit, toate zgomotele se stinseră treptat, în urma lor.

Se termină şi drumul pietruit. Sigur pe potcoavele lui, pe pămînt, calul se avîntă mai iute.

Tăcerii din primele momente ale fugii îi urmă, pentru ei, graba de a se înţelege, de a se explica...

Vorbi ea prima, articulîndu-şi bîlbîielile. Groaza i se topea în sfîrşit în încrederea faţă de răpitorul ei.

— E prea tîrziu, Juan Antonio ! E prea tîrziu. Poate ai venit prea tîrziu... Trebuie să plec la mănăstire. Vin să mă ia nişte surori...

— La mînăstire ?
— Aşa vrea tata. O să vină zilele astea după mine. Rosario e rănită... nu ştiai ?
— Cînd ? Cine ?
— Sîmbătă. Am scăpat cu viaţă printr-o minune, Juan Antonio. Dar buna mea Rosario e rănită. Şi vor să mă despartă de ea !
— Cum, ce ? Ce s-a întîmplat ?
— Tata ! Propriul meu tată, Juan Antonio ! I-au spus ceva îngrozitor, atunci, în sîmbăta Învierii. A venit acasă ca un nebun, fără să spună un cuvînt, hotărît să mă omoare...
— Unde e el acum ?
— Nu se ştie. Pe la plantaţie, sigur. Antonio ştie unde e.
— Atunci, hai la plantaţie ! Dăm noi peste el.
— Mi-e frică, Juan Antonio ! Nu-l cunoşti bine. E o fiară. Mă urăşte din toate puterile !
— Nu plînge, nu te necăji ! Eu îi duc leacul pentru toate relele !
— A vrut să mă omoare, Juan Antonio ! Mi-a spus cele mai groaznice lucruri !
— Rosario e grav ?
— E în afară de pericol, spune doctorul Bernal. Şi-a dat viaţa pentru mine, Juan Antonio ! Dar voia lui Dumnezeu a făcut ca plumbul să se strivească de osul umărului. Din cauza violenţei cu care s-a aruncat peste mine, am căzut amîndouă. Iar el m-a crezut pe mine rănită, poate moartă. A plecat ca un nebun...
— Rosario e o fată de aur, Mariceli. Va fi liberă... şi va veni cu noi !
— Cu noi, Juan Antonio !... Ce spui tu ?
— Vin numai pentru tine, Mariceli. De o lună, de un veac hotărîsem să plec azi, mîine, poimîine ! O tortură de

nedescris : un lung coşmar din care mi se pare că încă nu m-am trezit. Şi cînd ajung în tîrg : *asta !* Clopotele în vînt, pe care le auzeam din depărtare, mi se pare acum că-mi vesteau fericirea...

— Ne urmăresc încă, Juan Antonio !

— Nu-i aud în spate... Să vedem...

— Ne urmăresc de departe... Uite-i.

— Lasă-i. Obosesc ei. Nici ei nu ştiu bine de ce ne urmăresc ! O să sfîrşească prin a arunca cu pietre unii în alţii. Sînt nebuni de bucurie, crezînd că l-au ucis pe Caniquí !...

— El e, Juan Antonio ! L-am recunoscut perfect. În Joia Mare m-a adus acasă. M-a smuls de pe crucea unde făceam penitenţă.

— Tu, penitenţă !

— Pentru mîntuirea mamei, pentru el... şi pentru tine, deşi nu crezi !

— Mariceli !

— M-a smuls de pe cruce şi m-a luat în braţe. Aşa am aflat din gura lui, de ce plecaseşi, de ce fugiseşi de lîngă mine...

— N-am fugit de lîngă tine, ci din tîrg. N-ai făcut nimic să mă vezi ! Ţi-am trimis nu ştiu cîte mesaje şi scrisori...

— Apoi am aflat totul, pe îndelete. Am fost la *doña* Josefa Bourés, pe care bine-ar fi fost s-o fi cunoscut cu mult înainte. Ea era protectoarea lui. Şi mi-a arătat cine era în realitate nefericitul negru. Caniquí nu era rău, Juan Antonio ! Ei sînt răi, ei, care-i sărbătoresc azi moartea în sunete de clopote...

— „Leagă-mă, stăpîne, că de nu, azi *fug !*" — evocă el.

— Era un fugar încăpăţînat. Iubea libertatea mai presus de orice. Era religia lui....

— De asta, Mariceli, ți-am spus adineaori, Caniquí n-a murit ! Și bine-ar fi să nu moară niciodată ! Mîine, oamenilor le va fi din nou frică. Fantomei banditului pe care ei îl cred mort îi vor urma alții și alții. Iar noi, oamenii cinstiți, cinstiți într-adevăr, va trebui să ne facem și noi bandiți, să terminăm o dată cu blestemul stăpînilor albi și cu hoardele supuse de sclavi : negrii, sclavii creolilor, iar creolii, slugi ale dușmanului străin...

— Vorbești despre bărbați, din cîte înțeleg eu. Dar femeile ? *Doña* Josefa Bourés are dreptate, Juan Antonio : nu există robie mai rea ca a noastră. Gîndește-te la mama ta și la mama : sclave ! Sclave ale tuturor, așa cum mă lovește pe mine nenorocirea să fiu acum. Pentru că nici măcar la mîntuirea sufletului nu mi-a fost permis să ajung pe drumul meu ! Cînd am vrut să îmbrățișez viața religioasă, cînd aveam încă un suflet de copil, toți m-au împiedicat s-o fac !

— Eu în nici un caz. Nu-ți amintești ? Am și vorbit la Havana...

— Acum mă tîrăsc la mînăstire ca pe o prizonieră, ca pe un monstru infam, încărcată de oprobiu, arătată de toți cu degetul ca ultima dintre femei...

— Ar trebui să-ți sărute urmele pașilor ! Toți ! Și taică-tău cel dintîi...

— E prea tîrziu, Juan Antonio. Nu mai sînt pentru tine. Niciodată n-am fost !

— Te înșeli. Dar de data asta nu voi ceda !

— Dar tu nu știi...

— Ce să știu ?

— O să afli... cum i-au spus-o și tatii !

— Eu n-am ascultat pe nimeni, decît pe tine. Și vreau să te aud spunîndu-mi că mă iubești, că m-ai iubit întotdeauna, Mariceli...

Un răstimp de linişte. Acum mergeau la trap întins, lăsînd în urmă cocioabele de lut şi de *guano* : ultimele din tîrg.

— Ne urmăresc ? — întrebă el întorcîndu-se.

— Nu. Aveai dreptate...

Pentru o clipă, datorită mişcării forţate, ochii lor se întîlniră, foarte aproape.

— Ochii tăi ! Iubita mea ! murmură el.

Ea lăsă capul în jos. Iar el se întoarse din nou spre frîie. Trapul deveni repede un pas întins, comod. Amîndoi îşi îndreptară poziţia nesigură.

— Stai bine ?

— Da...

Intrară pe drumul văii în tăcere, incapabili să-şi precizeze în cuvinte gîndurile.

— La ce te gîndeşti, Mariceli ? Nu m-ai auzit ? Vreau să aud de la tine, ceea ce trebuie să ştiu...

Acum îi respectă el tăcerea.

— De ce ai făcut asta împotriva tuturor ? — murmură ea într-un sfîrşit.

— Împotriva cui ?

— Împotriva oamenilor, adineauri, în piaţă... Cînd ai venit ? Cine ţi-a spus că mă dusesem acolo ?

— Veneam în seara asta la Trinidad. Pe la Barranca, la intrarea în tîrg, am aflat că-l uciseseră pe Caniquí. Veneam obsedat de ideea să-l văd, să-l aud, să-i smulg secretul... Iartă-mă Mariceli, iartă-mă ! N-am venit decît pentru tine. Pentru ce alt motiv, spune-mi, aş fi putut suferi tot ce-am suferit pînă acum, de o lună, de un an, de un veac ? Vin pentru tine fiindcă te iubesc, fiindcă am încercat şi nu pot iubi altă femeie aşa cum te iubesc pe tine. O sută de ani de ţi-aş vorbi şi tot n-ar fi de ajuns să-mi explic şi să-ţi explic tot ce-am gîndit, am simţit şi am suferit din seara cînd am hotărît să ne despărţim

prieteni... Caniquí nu m-a despărţit niciodată de tine, Mariceli : dimpotrivă ! Prima noastră unitate de idei şi sentimente am simţit-o pentru el, în seara aceea. De tine m-au despărţit mama şi părinţii tăi, cu egoismul lor, cu prejudecăţile şi orbirea lor în faţa vremurilor noi : cu simţul lor feudal al familiei... Nu ştiu dacă toate bîrfelile au vreun motiv. N-au decît să aibă ! Mie nu-mi pasă. Ţi-o jur, Mariceli ! Dacă mă iubeşti, dacă m-ai iubit mereu... o să-mi explici restul altă dată. Acum nu-mi pasă. Pentru mine, Caniquí nu e o fiinţă, e un simbol. O să-ţi explic şi ţie asta, altădată. Şi chiar dacă ar fi o insultă din partea lui, m-aş mîndri cu ea. Pentru că aş vrea ca acest negru, care spre binele sau spre răul nostru va trăi mereu între noi să facă să rodească în amîndoi dorul lui de libertate : astfel, pe insula noastră cu palmieri, stăpînii albi nu vor avea niciodată linişte !

— Caniquí va trăi cu noi, Juan Antonio : ai dreptate. Şi va fi spre binele nostru. Mă înţelegi ?

Se strînse lîngă el. Privirile lor se întîlniră, hotărîte.

— Te înţeleg.

— Mă crezi ?

— Te cred ! Te cred, Mariceli ! Şi te iubesc ! Te iubesc !

— Juan Antonio !

— Tu ai braţele libere : îmbrăţişează-mă ! Strînge-mă lîngă tine. Iubeşte-mă ! Pentru tot cît ai pătimit, dacă e adevărat că n-ai încetat să mă iubeşti : îmbrăţişează-mă ! Aşa ! Acum sărută-mă... Tu, da. De ce nu ? Nu te-ai gîndit ? N-ai dorit-o niciodată ?

— Mereu. Acum ştiu...

— Mariceli ! Ai ochii scăldaţi în lacrimi. Lasă-mă să te privesc ! Nu, nu întoarce capul... Bucle arămii dragi !

Îşi înfundă buzele, însetat de sărutări, în pădurea aurie. Calul încetini pasul.

După scurtul apus, noaptea se lăsa peste ei, colorînd în negru dungile albastre-cenuşii ale văii.

— Să facem un popas. Vrei ? întrebă el.

Ea, supusă, mereu ascultătoare faţă de el, acceptă.

— Nu mai găsim drumul, Juan Antonio ! S-a înnoptat. Şi mai avem două ore de drum....

— Ce dacă ! răspunse el.

Coborîseră. O luă în braţe, cu blîndeţe.

— Uită-te la mine ! o rugă, în timp ce, cu o forţă blîndă, ţinînd bărbia iubită, îi împiedica mişcarea instinctivă de roşeală, de supunere. Lasă-mă să-ţi văd ochii... ochii tăi, iubito ! Aşa. Priveşte-mă fără teamă. Nu voi fi niciodată *stăpînul*. Mă înţelegi ? Niciodată nu va mai trebui să pleci capul. Aşa ! Priveşte acum mai sus, spre înalt, spre cer. Vezi minunea asta de firmament ? Cerul şi stelele patriei noastre ne vor fi în noaptea asta acoperiş...

— Nu ! — şopti ea, din nou speriată.

— Nu cunosc bine drumul, iubito, iar aici, sub copaci, te poţi odihni în linişte. Îţi voi veghea somnul. De ce nu ? Cred că m-aş sufoca în orice alt loc în afară de natura noastră... Sînt fericit, Mariceli, aşa cum în nici un alt fel, izvorît din frica oamenilor, n-aş fi putut fi vreodată : niciodată ! Şi tu ? Uită-te la mine ! Vorbeşte-mi !

— Nu pot, Juan Antonio, nu pot vorbi. Nu ştiu. Mi se pare că sînt alta. Vreau... vreau şi am să-ţi spun multe. Parcă mă nasc din nou lîngă tine...

— Cum îţi tremură vocea, iubito ! Priveşte-mă ! Mai aproape, că nu se vede. Lacrimi ! Tu te naşti... Iar mie îmi pare că am ajuns în ultima clipă a vieţii mele...

— Nu. Nu vorbi aşa.

— Ai dreptate. E inutil să vorbim. Cuvintele sînt ziua dragostei. Iar noaptea ei, sărutările. Ziua pare că e omenească, moare şi moare din nou. Din veşnicie, singurul

lucru care-l cunoaştem dinainte este noaptea. N-ai vrea să faci să fie veşnică această clipă a vieţii noastre ? Sărută-mă... Încă ! Ascultă : n-ai vrea ca veşnicia noastră să fie tot atît de frumoasă şi senină ca noaptea asta ? Mai sărută-mă o dată ! Încă ! De ce nu ? Să tac ? Da, mă supun. Tac. Dar sărută-mă mereu.. Să intrăm cu un sărut fără cuvinte, fără zori, în veşnicia nopţii...

CUPRINS

CANIQUÍ

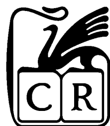

Scanare și prelucrare digitală

de

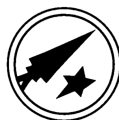

Anonim

și

CAT Graur

Antwerpen

2025

